

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİ
POLİTİKALARININ SEÇMEN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz KORKMAZ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2019

10126520

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİ
POLİTİKALARININ SEÇMEN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz KORKMAZ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

Bilecik, 2019

10126520

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: FİLİZ KORKMAZ
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: İktisat
Tez Danışmanı: Doc.Dr.Ceyhan HAYDAROĞLU
Tezin Özgün Adı: Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi
Tezin İngilizce Adı: The Effect of the Economic Policies on the Voter Behavior; Which Applied After 1980s in Turkey

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 7 / 8 / 2013

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY
ÇOKLUĞU ile İKTİSAT Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Tez Danışmanı: Doc.Dr.Ceyhan HAYDAROĞLU

Üye Dr. Öğr. Üyesi: Eda ÖZEN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi: Aslı GEYLAN

Üye:

Üye:

Haydaroglu
Eda Ozen
Asli Geylan

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20.... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi ” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlâk kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Filiz KORKMAZ

25 /07/2019

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden Tez Danışmanım Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU'na değerli katkı ve emekleri için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Diğer yandan bu çalışmada tecrübesini ve bilgini benden esirgemeyen arkadaşım Ahmet Çağlar' a ve tez aşamam boyunca desteğini hiç benden hiç esirgemeyen ve her zaman yanımda olan Özlem Özgür Göçmen' e çok teşekkür ederim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Filiz KORKMAZ

25/07/2019

ÖZET

Demokrasiyi benimseyen toplumlarda, iktidarın belirlenmesinde seçmen önemli bir yere sahiptir. Seçmen iktidarın belirlenmesi anında karar verirken çeşitli faktörlerden etkilenir. Seçmenin davranışını etkileyen sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin yanı sıra iktisadi faktörlerde önemli bir yer kaplamaktadır. İktidarın performansını değerlendirmede ekonomik performans, seçmenler açısından genelde öncelikli faktör olarak görülmüştür. Bu sebeple, demokratik seçimlerle iktidara gelen hükümetler genellikle, ülke yönetiminde söz sahibi olmasını sağlayan seçmenlere elverişli bir ekonomik ortam yaratarak para, maliye politikası gibi ekonomi politikalarıyla ekonomiyi manipüle ederler. Bu biçimde iktidar yeniden seçilebilmek için seçim öncesi ve seçim döneminde para ve maliye politikalarıyla ekonomiyi manipüle ederek seçmen davranışlarına yönelimini etkilemeye çalışırlar. Siyaset ve ekonomi için bu kadar önemli bir role sahip olan seçmen davranışları üzerinde ne yazık ki yeterli düzeyde araştırma yapılmamış ve seçmen davranışının ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi tüm detayları ile ortaya konulmamıştır.

Son dönemlerde yapılan çalışmalarda, seçmenin değişim ve dönüşümünü sağlıklı bir biçimde takip etme de yetersiz kalmaktadır. Seçim sonrası yapılan az sayıdaki seçmen davranışlarının incelenmesi ve çalışmalarının da kesinlikle artırılması seçmeni daha yakından tanımak için mecburi görülmektedir. Kanaat, tutum ve fikirlerini hür biçimde oluşturan seçmenler, seçimler aracılığıyla tercihlerini özgür biçimde yapmaktadır. Buradan hareketle iktidarın uyguladığı ekonomi politikaların seçmen davranışı üzerindeki etkisi, seçmenin özgür olduğu ve kendini rahatlıkla ifade ettiği seçimlerle analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu tez çalışmasında 1980 yılı itibariyle temel ekonomik gösterge verileri ve genel seçim sonuçları kullanılarak ekonomik sonuçların seçmen davranışına etkisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Seçmen davranışlarını sergilerken genel seçimlerde hangi ekonomik göstergeyi öncelik verdiğine vurgu yapılmıştır. 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları çalışmasının sonuçlarıyla seçmenin seçimlere katılımı, ekonomik faktörleri dikkate alıp almadığı, uygulanan politikalara karşı tepkisi ortaya konulmaya gayret edilmiştir. 1980-2016 dönemleri arasında yapılan seçimlerden elde edilen sonuçlara göre seçmenlerin davranışlarının ekonomik değişkenlerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Hatta seçmenlerin bilhassa krizin var olduğu dönemlerde işsizlik, enflasyon gibi sorunları üzerine daha çok yoğunlaştıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Seçim, İktidar, Seçmen, Seçmen Davranışı, Ekonomi Politikaları

ABSTRACT

In societies that adopt democracy, voters have an important role in determining the power. The determination of voter power is influenced by a variety of factors when making immediate decisions. It occupies an important place in economic factors as well as socio-cultural and psychological factors affecting the behavior of the electorate. In evaluating the performance of power, economic performance was generally seen as a priority factor for voters. For this reason, governments that come to power through democratic elections often manipulate the economy through economic policies such as money and fiscal policy, creating a favorable economic environment for voters who have a say in country administration. In this way, in order to be re-elected, they try to influence the tendency towards voter behavior by manipulating the economy through monetary and fiscal policies before and during the election. Unfortunately, not enough research has been conducted on voter behavior, which has such an important role for politics and economy, and the effect of voter behavior on economic variables has not been elaborated.

In recent studies, it is inadequate to follow the change and transformation of voters in a healthy way. It is compulsory to examine the behavior of a small number of voters after the election and to increase their work definitely. Voters, who freely form their opinions, attitudes and ideas, make their choices freely through elections. From this point of view, the effect of the economic policies implemented by the government on the voter behavior is tried to be analyzed by the elections which the voter is free and expresses himself easily. In this thesis, the effect of economic results on voter behavior has been tried to be elaborated by using basic economic indicator data and general election results as of 1980. While showing voter behavior, it was emphasized which economic indicator gives priority in general elections. With the results of the economic policies study implemented after 1980, it has been endeavored to determine whether voter participation in the elections, whether it takes economic factors into consideration or not, is against its policies. According to the results obtained from the elections held between 1980 and 2016, it was concluded that the behavior of voters was influenced by economic variables. In fact, it has been observed that voters are more focused on the problems such as unemployment and inflation, especially in times of crisis.

Keywords: Election, Power, Voter, Voter Behavior, Economic Policies

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SÜRECİN AKTÖRÜ OLAN SEÇMENE PERSFEKTİF AÇIDAN TANIMLAMA

1.1.Ekonomi ve Siyaset İlişkisi.....	3
1.1.1. Yeni Politik İktisat.....	6
1.1.1.1.Siyasal Sürecin Baş Aktörleri.....	7
1.1.1.1.1.Bürokrasi.....	8
1.1.1.1.2.Siyasal Parti.....	10
1.1.1.1.3.Çıkar ve Baskı Grupları.....	12
1.1.1.1.4.Seçmen.....	15
1.1.1.1.4.1. Miyop Seçmen.....	17
1.1.1.1.4.2.Ortanca (Medyan) Seçmen.....	17
1.2.Seçim ve Seçim Sistemleri.....	18
1.2.1.Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri.....	20
1.2.2.Nispi Temsil Esasına Dayanan Seçim Sistemleri.....	22
1.3. Seçmen Davranışları.....	24
1.3.1. Seçmen Davranışını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar.....	30
1.3.1.1.Sosyolojik (Columbia) Model	30
1.3.1.2.Parti ile Özdeşleşme (Sosyo Psikolojik Model).....	31
1.3.1.3.Geriye Dönük Oy Verme Modeli.....	32
1.3.2. Seçmen Davranışını Etkileyen Faktörler.....	33
1.3.2.1.Yerleşim Yeri.....	33
1.3.2.2. Cinsiyet.....	34
1.3.2.3. Yaş.....	35
1.3.2.4. Aile.....	36

1.3.2.5. Eğitim.....	36
1.3.2.6. Din.....	37
1.3.2.7. Etnisite.....	38
1.3.2.8. Parti Bağımlılığı.....	38
1.3.2.9. Meslek.....	39
1.3.2.10. Gelir.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİKALARININ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLİŞKİSİ

2.1. Ekonomi ve Politika.....	42
2.1.1. Ekonomi Politikası.....	44
2.1.1.1.Ekonomi Politikasının Amaçları.....	46
2.1.1.1.1.Fiyat İstikrarı.....	46
2.1.1.1.2. Tam İstihdamın Sağlanması.....	48
2.1.1.1.3. Üretimin Arttırılması.....	49
2.1.1.1.4. Ödemeler Dengesinin Sağlanması.....	50
2.1.1.1.5.Adil Gelir Dağılımı.....	51
2.1.1.2.Ekonomi Politikasının Araçları.....	52
2.1.1.2.1 Maliye Politikası.....	53
2.1.1.2.2. Para Politikası.....	54
2.1.1.2.3.Dış Ticaret Politikası.....	55
2.2. Seçim Ekonomisi.....	56
2.3.Seçmen Davranışlarının Maliye Politikası İle İlişkisi.....	57
2.3.1.Vergilerin Seçmen Davranışlarına Etkisi.....	57
2.3.2.Kamu Harcamalarının Seçmen Davranışına Etkisi.....	63
2.4. Para Politikası İle Seçmen Davranışı İlişkisi.....	66
2.5.Dış Ticaret Politikasının Seçmen Davranışına Etkisi.....	71
2.6. Makroekonomik Göstergelerin Seçmen Davranışına Etkisi.....	73
2.6.1. Kişi Başına Düşen Gelirin Seçmen Davranışına Etkisi.....	73
2.6.2. Enflasyon ve Seçmen Davranışı İlişkisi.....	76
2.6.3.İşsizlik ve Seçmen Davranışı İlişkisi.....	78
2.7. Gelir Dağılımı ile yoksulluk ilişkisinin seçmen davranışı üzerine etkisi.....	81
2.8. Ekonomik Krizlerin Seçmen Davranışı İle İlişkisi.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI VE SEÇMEN DAVRANIŞI İLİŞKİSİ

3.1.1983 Seçimleri.....	87
3.2.1987 Seçimleri.....	94
3.3.1991 Seçimleri.....	98
3.4.1995 Seçimleri.....	106
3.5.1999 Seçimleri.....	115
3.6.2002 Seçimleri.....	122
3.7.2007 Seçimleri.....	129
3.8.2011 Seçimleri.....	136
3.9.2015 Kasım Seçimleri.....	143
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	152
ÖZGEÇMİŞ.....	162

KISALTMALAR

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

ATV: Araba Taşıt Vergisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DSP: Demokratik Sol Parti

DTP: Demokratik Toplum Vergisi

DYP: Doğru Yol Partisi

FP: Fazilet Partisi

GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

HP: Halkçı Parti

KDV: Katma Değer Vergisi

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

IMF : Uluslararası Para Fonu

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

RP : Refah Partisi

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SP : Saadet Partisi

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TL: Türk Lirası

YTL: Yeni Türk Lirası

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1: 1983 Seçim Sonuçları.....	83
Tablo 3. 2: Türkiye’de 1980 Sonrası Kurulan Hükümetler.....	94
Tablo 3. 3: 1987 Seçim Sonuçları.....	94
Tablo3.4: 1991 Seçim Sonuçları.....	99
Tablo 3.5: 1995 Seçim Sonuçları.....	107
Tablo 3.6: 1999 Seçim Sonuçları.....	115
Tablo 3.7: 2002 Seçim Sonuçları.....	122
Tablo 3.8: 2007 Seçim Sonuçları.....	131
Tablo 3.9: 2011 Seçim Sonuçları.....	137
Tablo 3.10: 2015 Seçim Sonuçları.....	143

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Siyasal Sürecin İşleyişi.....	9
Şekil 1.2: Miyop ve Medyan Seçmen Dağılımı.....	19
Şekil 3. 1: 1979-1992 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri.....	89
Şekil 3. 2: 1991-2004 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri.....	107
Şekil 3. 3: 2003-2016 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri.....	131

GİRİŞ

Demokrasinin egemen olduğu toplumlarda siyasal iktidarın belirlenmesinde seçmen davranışları her zaman önemli yer kaplamaktadır. Siyasi süreç içerisinde ülke yönetiminde söz sahibi olacak siyasi parti veya partilerin belirlenmesinin en etkili yollarından birisi de oy verme davranışdır. Seçmen kimliği ile siyasal sürece katılan bireyler, iktidarda olmasını istedikleri partiye karşı oyunu kullanırlar. Seçmen, oy verme davranışıyla partiyi iktidara getirmekle kalmamakta aynı zamanda siyasal iktidarı etkileyebilme kabiliyetine de sahiptir. Böylelikle oy verme davranışı aracılığıyla seçmenler hükümetin politikalarını sorgulama hakkına sahip olabilmektedirler. Böyle bir siyasal mekanizma içerisinde seçmenler ve siyasal partiler kendi faydalarını en üst düzeye çıkarma doğrultusunda hareket etmektedirler.

Günümüz dünyasında seçmenlerin davranışlarını etkileyen birçok unsur bulunur. Sosyo-ekonomik, üretim, istihdam, kamu harcamaları, yatırımlar, gelir düzeyi gibi birçok unsurun etkisi bulunmaktadır. Seçmen davranışları aynı zamanda siyasi partilerin uygulayacağı politikaları etkilemektedir. Seçmen davranışlarının en doğru şekilde inceleneceği yöntem demokratik seçimlerdir. Demokrasinin yapıtaşı olan seçim, ülke vatandaşlarının siyasi yaşantıya katılım göstermesinde önemli rolü olan bir temsil aracıdır.

Seçim, demokratik usullerle halkın temsil yetkisi vererek ülkeyi yönetmesi istenen parti ve lidere karşı oy verme suretiyle yapılan işlemlerdir. Seçim, liberal demokrasinin belirleyici unsuru olarak temsil ilkesinin sonucunda uygulanan bir mekanizmadır. Seçmenler için, siyasilerden hesap sorma ve uyguladıkları politikalara tepki göstermesindeki en iyi yöntem seçimdir. Bu tepkileri dikkate alan siyasi partiler, seçim propagandalarını ve faaliyetlerini seçmenleri etkilemek amacıyla hazırlamaktadırlar. Seçmenler, seçim sürecinde ya da seçim öncesinde vermiş oldukları kararları ve tercihlerini birçok faktörü dikkate alarak belirlemektedirler.

Bu çalışmada seçmen tercihi üzerinde etkili olan faktörler; cinsiyet, yaş, meslek, din, etnik yapı, yerleşim yeri ve aile ele alınmıştır. Seçmenlerin siyasi davranışlarında etkili olan faktörlerin literatür çalışması yapılırken hem iç hem de dış kaynaklardan faydalanılmıştır. Bunlarla birlikte, makroekonomik faktörlerde seçmen davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Toplumdan topluma değişebilmekte olan seçmenlerin siyasi tercihleri belirli bir çerçevede ele alınmıştır. Seçmenler isteyerek veya istemeyerek bu faktörlerden etkilenmekte ve siyasi tercihlerini bu doğrultuda yapmaktadırlar. Bu alanda yapılan çalışmalar seçmenlerin siyasi

tercihlerinde etkili olan demografik faktörler incelenmiş olup makroekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Seçmen davranışlarını yansıtan seçimlerin çok sayıda işlevi bulunmaktadır. Siyasal partinin iktidarda kaldığı dönem boyunca gösterdiği performans, beklenildiği gibi olmadığında, seçmenler tepkilerini gelecek seçimlerde ortaya koyarak iktidarda yeniden söz sahibi olabilme ihtimali azalacaktır. Seçmenlerin hangi partiye karşı oyunu kullanacakları konusunda karar verme sürecinde iktidar partisinin performansının dikkate alınması bir nevi siyasi ve ekonomik sistem arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Seçmenler, iktidar partisinin performansını belirlerken veya kendi menfaat ve tercihlerine hitap eden partiyi iş başına getirmek için oy kullanırken, iktidar partisinin yürüttüğü politikalarının ekonomik sonuçlarını da göz önünde bulundurmaktadırlar. Seçmenlerin ve partilerin birbirlerine karşı sergiledikleri davranışlar arasındaki ilişki ekonomi politikalarının siyasi boyutunu da ortaya koymaktadır. Siyasi partilerin iktidara gelme veya iktidar kalma amaçlarına ulaşması için, yürüttüğü ekonomi politikalarının seçmenin oy verme davranışı üzerindeki etkisini dikkate alma durumundadırlar. İktidar partisi; maliye, para, dış ticaret vb. gibi politikalarla ekonomiyi manipüle ederek seçmenin karar verme sürecini kendi lehine çevirmek istemektedir.

Siyasal iktidarın belirlenmesinde yalnızca siyasi parti davranışı değil aynı zamanda seçmen davranışı da önemli bir etken konumundadır. Seçmenler, siyasi iktidarın mevcut ve geçmiş dönemde gösterdikleri performansı değerlendirerek, kendilerine maksimum seviyede fayda sağlayacak partiye karşı oyunu vermektedirler. Siyasal iktidarların geçmiş dönemlerinde sergilediği performanslarının yanında mevcut dönemde uyguladığı ekonomi politikaları yine siyasi iktidara ait tercihlerini belirlemesine yardımcı olmaktadır. İktidarın performansını makro ekonomik göstergelerle değerlendiren seçmen, kendileri için önemli gördükleri sorunu temel alarak oy kullanmaktadır. Yani işsizlik oranı, Para arzı, vergiler, kamu harcamaları gibi makroekonomik göstergeler diğer sosyo-kültürel eğilimlerle beraber seçmenin gözünde iktidarla ilgili performansın oluşumuna etkili olmaktadır. Makroekonomik göstergeler mevcut dönemde hükümetin davranışı üzerinde kayda değer bir şekilde etkili olmaktadır.

Bu çalışmada ekonominin gidişatı kapsamında seçmen davranışları analiz edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde seçmen davranışı ile ilgili teorik kavramlar incelenmiştir. Bürokrasi, siyasi partiler, baskı-çıkar grupları ve seçmen olarak siyasi sürecin dört aktörüyle ilgili bilgi verilmiştir. Çalışma genel seçimlere yönelik yapıldığı için Türkiye’de

gerçekleştirilen seçim ve seçim sistemleri de açıklanmıştır. Seçmenlerin siyasi davranışı etkileyen faktörlere ve bu faktörleri açıklamaya yönelik yaklaşımlara da yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ekonomi politikalarıyla seçmen davranışları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Öncelikle ekonomi politikası, ekonomi politikasının amaçları ve araçları teorik olarak açıklanmıştır. Daha sonrasında seçmen davranışlarının maliye, para, gelirler ve dış ticaret politikasıyla yani kısaca ekonomi politikaları ile ilişkisi ele alınmıştır. Ekonomik krizlerle seçmen davranışı arasında bir ilişki kurulmuştur.

Çalışmamız 1980-2016 döneminde gerçekleşen dokuz genel seçimi kapsamaktadır. Çalışmamızın 1980 yılının başlangıç kabul edilmesinin sebebi ekonomide ve siyasette köklü değişikliklerden kaynaklanmaktadır. 1980 Askeri darbesinden sonra yapılan ilk seçim olan 1983 seçimlerinde seçmeni etkilemeye yönelik popülist politikaların yaygınlaşmasının önlenmesine karşın manipüle olmayan seçmenin tutumu incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ilk iki bölümdeki irdelenen teorik kavramlar bu bölümde 1980-2016 arası yapılan seçimlerle örtüşüp ya da örtüşmediğine bakılmış ve belli çıkarımlarda bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SÜRECİN AKTÖRÜ OLAN SEÇMENE PERSPEKTİF AÇIDAN TANIMLAMA

1.1.Ekonomi ve Siyaset İlişkisi

Bugünün toplumlarına göre ekonomik bazlı konularda hükümetler aktif bir şekilde rolüne konsantre olduğu kabul edilmekte ve seçmenlerde meydana gelen ekonomik değişimlerden hükümetleri artan bir biçimde sorumlu tutmaya başlamışlardır. Temelde ülke ekonomisi ve hükümet biçimi yakın temas halinde bulunmaktadır. Ekonomide gelişme siyasal unsurlara bağlı olmakla birlikte, ekonomik unsurlar siyasal kararların etkisi altında çok fazla kalmaktadır. Eğer ki hükümet ekonomiyi idare etmede muvaffak olmazsa, iktidarda kalma şansını tehlikeye atmış olmaktadır. Hükümetler aynı zamanda önemli çıkar gruplarını karşılarına alacak herhangi bir politika izlemekten de kaçınmaktadırlar (Sezgin, 2005: 134).

Ekonomi, insanların çeşitli mallar üretmesi, üretilen malların toplumun farklı yerlerine dağıtılması ve tüketilmesi amacıyla kıt ve sınırlı üretim kaynaklarını etkin kullanma ile doyum noktasına ulaştırılmasını ele alan bir toplum bilimidir (Dinler, 1994: 20). Bir başka ifadeyle ekonomi, alternatif kullanım alanlarına yönlendirilebilecek sınırlı kaynaklar ile bireylerin tükenmez ihtiyaçları arasındaki bağlantıyı incelemektedir (Samuelson ve Nordhaus, 2005:4). Ekonomi, sınırlı kaynakları yönetme niteliği taşıdığından bu noktada siyasete önemli görevler düşmektedir. Ekonomi ilmi, sınırlı kaynakların alternatif etkin kullanım alanlarını ele almaktadır. Yeni politik iktisat ise, siyasal süreçte karar alma mekanizması ile birlikte başlamakta ve siyasetin ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmayla devam etmektedir.

Siyaset, siyasi otoriteyle bağlı kuruluşların, kurulmasında ve kullanılmasında etkili bir şekilde rol alan davranış bilimidir. Maurice Duvarger siyaseti, bir yandan çatışma ve iktidar için verilen mücadele bir yandan da uzlaşma bilimi olarak değerlendirmektedir (Kapani, 2004: 18). Siyasal iktidar gücü temsil etmektedir. Siyaset ise siyasal iktidarın temsil ettiği gücü kullanmaktadır. Güç, amaçların yansıttığı sonuçlara ulaşmada birey ve grupların yeteneğini konuşturur. Siyasal iktidar aynı zamanda otoriteyi de ifade etmektedir. Otorite, yasalar çerçevesinde bir veya birden fazla kişinin siyasal olaylar karşısında kendi adlarına karar alma hakkını, aleni ya da zımni bir şekilde temsilcilerine devretmeleri ile var olmaktadır. Bu sebeple ekonomistlerin çoğu politikacıların ve siyasi partilerin amacının oy maksimizasyonu elde etmek olduğunu düşünmektedir. Siyaset bilimine göre, siyasetçilerin amacı kendi menfaatlerini maksimum seviyeye çıkartmak olduğu ileri sürmektedir. Siyaset

bilimcilerine göre güç ve otorite yalnızca menfaatlerin homojen olmadığı durumlarda doğru orantılı olarak işlemektedir. Menfaatlerin birbirleriyle çatışması durumunda ise, güç ve otorite tam tersi durumda işleyebilmektedir. Toplumlar arasında kişiler arasında oluşan çatışmalar kolektif kararlar verilmesini zorunlu kılmaktadır. Politik iktisat bu gibi siyasi olay ve sorunları ekonomik kapsamda ele alıp incelemektedir (Bakırtaş, 2005: 10).

Siyaset ve ekonominin karşılıklı etkileşim dereceleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde ekonomi ile siyasetin etkileşim seviyesinin yüksek olmasından dolayı ekonomi politikalarının hazırlanmasında siyasi bağlardan yoğun olarak etkilenilmektedir (Sezgin, 2005: 134). Çalışmamıza yönelik anlamda siyaset, hükümeti oluşturmaya ve ele geçirmeye yönelik programları kapsamaktadır. Bu doğrultuda baktığımızda siyasetin esas amacı, bilhassa siyasi partilerin gözüyle bakıldığında siyasi iktidarı tek başına (tek el) elde etmek veya ortak (koalisyon) olmaktır. Demokratik rejimi benimsemiş toplumlarda seçimlerde galip gelerek esas amacını gerçekleştirmek için siyasi otoritenin kullandığı anahtar olarak önümüze ekonomi politikaları çıkmaktadır (Yücekök, 1987: 3). Bilhassa politik ekonomi, ekonomik performansta meydana gelen devresel dalgalanmaların sebebi olarak siyasi olayların doğrudan bir bağlantısı olduğunu ileri sürmektedir. Böyle bir iç olayın yerinde örneğini verecek olursak, iktidarın izleyeceği programları kabul etme veya geri çevirmeyi seçme fırsatı yaratan seçimlerdir (Eryılmaz, 1993: 102). Siyasi partilerin hükümeti oluşturmak ve elde etmek için yaptıkları uğraşlar esnasında ortaya koydukları faaliyetler arasından en önemlilerinden birisi uygulayacağı ekonomi politikası olması, bu iki bilimin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir (Öztekin, 2000: 74-75).

Ekonomi ve siyasetin merkezini oluşturan nokta ferdi tercihler olmaktadır. Ferdi tercihlerin nasıl toplumsal tercihlere iletileceğini ise siyasi ve ekonomik yapı ile ilişkilendirebilir. Siyasi ve ekonomik yapı ideoloji kapsamında açıklığa kavuşmaktadır. Siyasi ve ekonomik yapı, kimi ülkelerde planlı ekonominin hüküm sürdüğü ve tek partili diktatörlük sistemi, geriye kalan diğer ülkelerde ise serbest piyasa ekonomisinin işlerlik gösterdiği ve demokratik çok partili rejimlerde oluşmaktadır. Toplumsal tercihlerin tespit edilmesiyle ekonomi kuramı yapısallığa bürünmektedir. Ülkelerde baş gösteren ekonomik sorunların çözüme kavuşturulmasında ekonomi politika araçlarının hangisinin uygulanacağı nedensellik ilkesine göre saptanmaktadır. Yani ekonomistlerin fonksiyonu, ekonomi kuramı metotları yardımıyla hazırladıkları ve uygulanacak ekonomi politikalarını siyasi partilere sunarlar. Siyasi partiler ise ekonomistlerin sunduğu ekonomi politikalarının kendilerine oy

yitirme maliyetine sebep olup olmayacağına ilişkin gözlemlerde bulunurlar. Siyasi partilerin uygulamakta oldukları ekonomi politikalarının oy kaybına sebep olacağı düşünülürse ekonomistler doğru ekonomi politikaları sunsa dahi uygulamaya koyulmamaktadır. Çünkü siyasi partilerin temel amacı oylarını maksimize ederek tekrardan iktidarı ele geçirmektir. Bu açıdan baktığımızda, izlenecek ekonomi politikalarının sorumluluğu son karar birimi olan siyasal partilere geçmektedir. Milli ekonomiyi yönlendirmek ve yönetmek tehlikeli risk derecesi yüksek olan bir iştir. Sadece ekonomistlere veya siyasi partilere yüklenilmez. Milli ekonomiyi yönlendirmek ve yönetmek ekonomistlerin ve siyasi partilerin eşgüdümü ile sağlanmaktadır (Savaş, 2016: 3-6).

Siyaset ve ekonomi dalları arasındaki ilişki tarihsel olarak gelişim süreçleri içerisinde birbirleriyle kenetlenmiş olsalar bile iki ayrı bilim dalı olarak ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de insanoğlu ve insanoğlunun oluşturduğu toplumu tahlil etmeye yönelmişlerdir. Fakat bu iki bilim dalı arasında farklılıklar bulunmasına karşın, bu farklılıklar özgün bilim dalları olarak ayrı ayrı değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu farklılıkların başını temel faaliyetler çekmektedir. Ekonomi bilimi odak noktası diye oluşturduğu temel faaliyet kişiler arasında meydana gelen mübadeledir. Mübadele, kişilerin karşılıklı mal değiş-tokuşu (alış-veriş) yapmasıdır. Siyasetin inceleme konusunun temelini oluşturan ise iktidar ve muktedirdir. İktidar olmak, kişinin yaşamını sürdürmesi için muteber kaynaklara kolaylıkla ulaşılması ve elde edilmesidir. Muktedir olmak ise gücü kullanarak iktidarı elde tutmaktır. Ekonomi ve siyaset arasında diğer bir farklılık ise incelenen temel birim arasında yaşanmaktadır. Ekonomi temel birim olarak bireyi ele almakta iken, siyasetin temel birim konusunu gruplar oluşturmaktadır. Ekonomi bireyi tüketici veya üretici şeklinde konumlandırmaktadır. Bir diğer farklılık ise rasyonel kavramının kullanış şeklidir. Ekonomi kişilerin rasyonel bir davranış kalıbı sergilediğini öne sürmektedir. Ekonomi biliminde tüketiciler minimum harcama ile fayda maksimizasyonu, üreticiler minimum maliyetle kar maksimizasyonu sağlamaktadır. Siyaset açısından rasyonellik ise iktidar ve kaynakların adil dağılımı halinde optimizasyonun işlevselliğini kazanmasını ifade etmektedir (Savaş, 2016: 9-12)

Ekonominin başlangıcı kabul edilen Adam Smith'in 1776 yılında kaleme aldığı 'Milletlerin Zenginliği' eserinden önce hatta fizyokratlarında öncesinde ekonomi bilimi politik ekonomiydi. J.S. Mill 1848 yılında ortaya koyduğu 'Politik Ekonominin İlkeleri' eserine kadar ekonomi tanımlanmıştır (Savaş, 2016: 7).

Marksist eleştiri kuramına baktığımızda Marks 1859 yılında 'Politik Ekonomi Kritiğine Bir Katkı' adıyla kaleme döktüğü yapıtında klasik ekonomi kuramını yani kendi döneminin politik ekonomisini eleştirerek, kavramları, kuramları ve çözümsel metotları klasik

teoriden farklı bir iktisat teorisini ortaya koymuştur. Bu dönemde bir yandan liberalizm eğilimine dayalı diğer yandan Marksizm eğilimine dayalı iki teori hüküm sürmüştür. Marksist ideolojiyi savunanların politik ekonomi sözcüğünü kullanmaları liberal ideolojiyi savunanlar açısından huzursuzluğa yol açmıştır. 1890 yılında Alfred Marshall'ın yayınlamış olduğu esere 'Ekonomi Biliminin İlkeleri' ismini vermesinden bu yana politik iktisat yerine iktisat kelimesini kullanmayı tercih ederek çarpıklıklara son vermeye çalışmıştır (Savaş, 2016: 8).

Keynesyen iktisat ile beraber siyaset ve ekonomi ilişkisi yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Yani siyasetin ekonomiye müdahale etmesi, siyasetin ekonomiyi istikrara kavuşturması anlamında siyaset ve ekonomi ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. Ekonomik istikrarsızlığın meydana geldiği durumlarda devlet ekonomiye müdahalede bulunarak ekonomideki dengeyi sağlamaya çalışmaktadır. Keynesyen iktisadın 1973 petrol krizleriyle yetersiz kalmasıyla, yani Keynes sonrası dönemde ekonominin siyaseti etkilediği ve belirlediği varsayılmıştır (Savaş, 2016: 7-8)

Keynes politik ekonomiyi üç farklı şekilde yorumlamıştır. Bunlardan ilki politik ekonominin pozitif bir bilim dalı olmasından dolayı sistematik bilgi topluluğunu ifade ederek sadece ne olup bittiği ile ilgilenen bir ekonomi bilimi olarak anlamlandırılmıştır. İkincisi ise politik ekonomiye normatif özellikte bakıldığında sistematik bilgi topluluğunun ne olması gerektiği ile ilgilenilmektedir. Son olarak politik ekonominin sanat niteliği taşıması belirli hedeflere erişmek için konulması gereken kurallar sistemini ifade etmektedir (Savaş, 2016: 7-8).

1.1.1. Yeni Politik İktisat

Yeni politik iktisat, siyaset ve ekonomi arasındaki bağlantıyı kurup incelemekte ve iki bilim dalı arasındaki ortak alanı ifade eden kesişimle açıklanmaktadır. Yeni politik iktisat dediğimizde, devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğinin kabulünden söz edilmektedir. Bu sebeple yeni politik iktisat devletin ekonomideki görevinin ne olduğu, nasıl bir görev alacağı ve devlet bu görevini nasıl en iyi şekilde ifa edeceği gibi başlıca sorular üzerinde odaklanır. Buradan hareketle yeni politik iktisat hem ekonomi hem de siyasetin kurallarını ortaya koyan ve aynı zamanda devletin ekonomideki görevini tespit etmek ve düzenlemek için bir arada tutan düzenlemeler arası bir bilim dalını ifade etmektedir (Savaş, 2016: 1-2).

1973 yılında petrol krizinden sonra ekonomistler politik karar alma sürecinin ekonomi üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmışlardır. Yapılan çalışmalar neticesinde siyasetin sadece ekonomik istikrarı sağlamadığı, aynı zamanda ekonomi biliminde siyasi istikrarı

etkilediği ortaya koyulmuştur. Böylece birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olduğunu ileri süren yeni politik iktisat ortaya atılmıştır. Yeni politik iktisat ekonominin içindeki siyasetin ağırlığını ortaya çıkartırken yeni ekonomik gösterge, araç ve yöntemlerden faydalanmaktadır. Kamu tercih kuramı ekonomideki karar birimlerinin tutumlarını tespit ettiğini varsaymakla birlikte politik iktisadi kamu tercih kuramına dayandırmaktadır (Telatar, 2004: 9).

Siyaset ve ekonomi ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların odak noktasını oluşturan makroekonominin siyasi iktidar kanadından manipülasyon yapılması arz yönünü, seçmenlerin ekonomik performansa gösterdiği tepki talep yönünü oluşturmaktadır. Arz yönlü faaliyetler tepki fonksiyonu ve politik konjonktür dalgalanmaları olmak üzere iki temel kısma ayrılır. Tepki fonksiyonu seçimle görev başına gelen siyasi iktidar parti veya partilerin gidişatlarını gözlemlemekte ve siyasi iktidarların halkın kendilerine verdiği destekler değiştiğinde meydana gelen değişimleri göstermektedir. Politik konjonktür dalgalanmaları ise iktidarda bulunan parti ya da partilerin seçimden evvel izledikleri genişletici politikalar ile seçimden sonra izlenen daraltıcı politikaların oluşturduğu dalgalanmaları ifade eder. Talep yönlü çalışmalar oy ve popülerite fonksiyonu olmak üzere iki kola ayrılır (Sezgin, 2005: 84).

Yeni politik iktisat teorisi, medyan seçmen ve oy maksimizasyonu gibi temel konularda önemli ilerleyici adımlar atmıştır. İktidarda bulunan siyasi partilerin muktedir olma ve muhalefet partilerin iktidar olma dilekleri oy maksimizasyonu ile ilişkilendirilmiştir. Seçmenler oy verecekleri parti hakkında değerlendirme yaparken iktidarda bulunduğu dönemlerdeki performanslarını dikkate alırlar. Seçmenler istikbaldeki faydalarını en üst seviyeye ulaştırmak için seçimleri fırsat olarak görürler. Seçmenleri hoş tutacak yani maksimum fayda sağlayacak faaliyetler izleyen siyasi partiler, iktidara yükselme şansına sahip olabilirler (Eren ve Bildirici, 2001: 58-59).

1.1.1.1.Siyasal Sürecin Baş Aktörleri

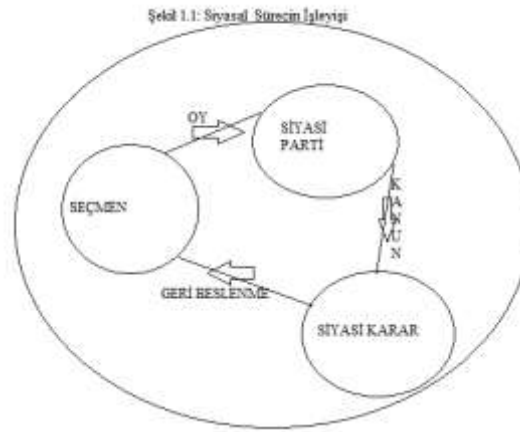
Ulusal ekonominin bir tarafını piyasa ekonomisi diğer tarafını kamu ekonomisi oluşturmaya rağmen işleyişleri farklı süreçlerde gerçekleşmektedir. Her iki ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin arz ve taleplerinin saptanması birbirinden farklıdır. Piyasa ekonomisinde arz ve talebin oluşturulmasını sağlayan fiyat mekanizmasıdır (Aktan ve Dileyici, 2001: 1).

Bilindiği üzere piyasa ekonomisinde hangi mal ve hizmetten ne miktarda üretileceği sorusunu tüketici talebi cevaplamaktadır. Buradan hareketle üreticiler piyasadaki üretimi bu talebe göre belirler. Kamu ekonomisinde ise mal ve hizmetler halkın geneli için üretilmekte mal ve hizmetin üretilmesi halkın ödediği vergiler üzerinden bütçeden giderilmektedir. Bu

sebeple kamusal mal ve hizmetlerden yararlanırken herhangi bir ödeme yükümlülüğünde bulunmadıklarından, kamusal mal ve hizmetlere gereksinimlerini piyasa talebindeki gibi aynen belirtmezler (Downs, 1957: 52). Çünkü kamu ekonomisinde kamusal mallar temel fonksiyonlarından dolayı (bölünmezlik, pazarlanmaz özelliklerinden) arz ve talebinin belirlenmesi fiyat mekanizması aracılığıyla sağlanamamaktadır. Bireyler kamusal malların temel fonksiyonlarından dolayı davranışlarını genellikle yansıtmak istemezler. Bireyler davranışlarını yansıtmamaları durumunda mal ve hizmetlerin kullanımından yoksun olmayacaklarını bilirler. Bu durum ‘bedavacılık sorunu’ beraberinde getirir.

Toplumsal davranışların bireysel davranışları açıklamasının önünde bedavacılık sorunu önemli bir engel teşkil etmektedir. Kamu ekonomisinde mal ve hizmetlerde arz ve talep fiyat mekanizması ile değil siyasal süreç aracılığıyla belirlenmektedir (Aktan ve Dileyici, 2001: 1).

Karar alma sürecinin bir maliyeti vardır. Karar alma sürecine katılanların sayısı arttıkça ekonomi alanında olduğu gibi maliyetler düşmektedir. Buradaki siyasal alandaki dış maliyet seçmen oy verdikten sonra iktidara gelen siyasi partilerin aldığı kararlardan dolayı seçmenin katlanmak zorunda olacağı maliyet artmaya devam edebilir. Seçmenlerin siyasal alandaki dış maliyetleri ekonomik alandaki karar alma maliyetlerinden daha fazladır. Oy birliği sağlandığı anda dış maliyetler sıfırlanır (Aktan ve Dileyici, 2001: 23).

Bütün toplumlarda bireylerin siyasal sistem ve yapıdan beklentileri, talepleri, eylem ve kararları vardır. Bir bölümü siyasal yapının dışında yani çevrede meydana gelen durumların siyasal yapıya yönelen taleplere dönmesidir. Geriye kalanlar ise siyasal yapının ürünlerinin toplumun tümü veya bir kısmında doğurduğu tepkilerin geri beslenme süreci nihayetinde yeniden siyasal yapıya katılmasıdır (Çam, 1995: 187).

1.1.1.1.1Bürokrasi

Bürokrasiye farklı anlamlar yüklenmesine karşı siyasal süreçte aldığı rol ve siyasal aktör olarak işlev görme özelliğinden bir şey kaybetmemiştir. Günümüzde bürokrasinin bütün devlet örgütünü, yönetimini ve personelini ifade etmesi; bürolarda görev alanların siyasal gücü elinde bulundurması anlamına gelir. Bir yandan belli bir yönetim ve örgütlenme şekli olarak anılması ise; siyasi hayatta en azından rol aldıkları siyasi yaşamı ifade etmektedir. Sonunda bürokrasiyi kamu yönetiminin çalışmalarının verimsiz olması, sorumluluk almaktan kaçınma, işlerin ağır yürümesi, kırtasiyecilik, israf ve ileri gelenekçilik anlamlarında kullanılması; iktidarı kendi menfaatleri doğrultusunda yürüten memur takımı olarak anlaşılmaktadır (Dursun, 2002: 319).

Yasama organı seçmenlerin kamusal mal ve hizmete olan taleplerini bütçe kalemleri ile karşılamaktadır. Çünkü üretilecek mal ve hizmet bütçe kuralları çerçevesinde belirlenir. Temsili demokrasilerde oylama aracılığıyla seçmenler kamusal mal ve hizmet üretimini temsilcileriyle açıklamaktadır. Bürokratlar ise kamusal mal ve hizmet üretimi için gerekli bütçe politikaları hazırlarlar. Buradan hareketle bürokratlara baktığımızda kamusal mal ve hizmet arzında bir aracı kanal görevi üstlenmektedirler (Bakırtaş, 2005: 107).

Kamu büroları kar amacı güden firmalar olmadıkları için, bireylerin satın almak isteyeceği mal ve hizmeti üretilip, serbest piyasada satmak yerine meclise satarlar. Bunun sonucunda yapılan hizmetlerin toplam maliyetlerini kapsayan yıllık belli bir ödeme alırlar (Karaaslan ve Bakırtaş, 1999: 4). Faydalarını doruklaştırma içinde hareket eden bürokratlar karşı karşıya olduğu sınırlar çerçevesinde kendileri için en iyi avantajı yaratıp onu korumaya çalışırlar. Bürokratlara konulan sınırlar çerçevesinde kamu harcamalarını arttırma eğiliminde olmaktadırlar. Kariyerlerinde ufku görmeleri devlet harcamalarının büyüklüğüne bağlıdır. Bundan dolayı kamu bürokrasisi cazibeli hale gelmektedir (Aktan ve Dileyici, 2001: 1).

Bürokratlar aylık, maaş, ücret, itibar, yan gelirleri, güç kazanma ve birilerini işe yerleştirme mesul oldukları dairenin hacmini genişletme eğilimi içerisindedirler. Bu nedenle bürokratlarda, bir firma gibi pazar payını arttırmak istemekte ve farklı metotlarla bürosunun faaliyetlerini genişletme çabasına girmektedirler. Kamu fonlarından pay alabilmek için diğer bürokratlar kendilerini bir yarış içinde bulurlar. O zaman piyasa rekabetinin yerini bürokratik rekabet alacaktır (Stiglitz, 1994: 251). Görüldüğü üzere piyasa mekanizmasındaki tüketiciler, siyasi süreçteki seçmenler gibi bürokratlar da rasyonel davranıp kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederler, amaçlarını etkinlik ve bütçe maksimizasyonu ile fayda fonksiyonuna ulaşmaya çalışırlar.

1.1.1.1.2.Siyasal Parti

Demokrasinin işleminde vazgeçilmez unsurlarından biri olan, yönetenlerin murakabe etmesi, hükümetin siyasi gücünün sınırlandırılması, siyasi sürecin istikrarlı bir şekilde işleminin sağlayan (siyasi denge) en önemli yapıtaşlarından birini siyasi partiler oluşturur (Durgun, 2002: 107).

19.yy'da toplumun yönetilmesinde söz sahibi olmak yönetenlerin veya yönetenlerin çevresindeki kişilerin bir araya gelmesi çok eski tarihe dayanmaktadır. Buna karşın oy kullanma hakkının ilk olarak bu ülkelerdeki kesime tanınması ve yaygınlaşmaya başladığı için modern siyasi partilerin ilk örnekleri Amerika Birleşik Devletleri (Cumhuriyetçi Parti) sonrasında İngiltere (Liberal Federasyon)'de ortaya çıktığı görülür (Öztekin, 2003: 74-75). İktidar ve yetkilerinin o döneme kadar tek bir kişinin elinde bulunmasıyla yani monopol olduğundan siyasal partilere ihtiyaç duyulmamıştır (Öztekin, 2003: 43). Tek partinin işlerlik gösterdiği sistemlerde, siyasi partinin işlevselliğinden ve varlığından bahsetmek olanaksızdır. Çünkü birden fazla parti toplumun görüş ve fikirlerini ifade ederken, tek parti toplumun çeşitli görüş ve düşünce serbestliğinin üstünü örter (Gökçe, 2013: 68). 17. yy ve 18.yy'da temsili sistemin kendisini yavaş yavaş hissettirmesi (eşit oy), parlamentoların kurulması, yetkinin bir partinin elinden çıkıp, paylaşılmaya başlanması bugünkü siyasi partilerin oluşmasını hızlandırmıştır (Öztekin,2003: 43). Siyasal süreçte yönetimi ele geçirmede verilen mücadelede bir partinin katılması diğer partilerle rekabet etmesi demokrasiye özgün bir durumdur (Çam, 1995: 184). İlk zamanlar parlamentonun içinde oluşan ideolojik düşünce ayrılıkları, mezhep, meslek, toplumsal statü din vb. aynı görüşü savunanların oluşturduğu hizipler ve gruplaşmalar, ilerleyen zamanlarda parlamentonun dışında da bir araya gelerek ilişkilerini devam ettirmeye başlarlar. Zamanla bu gruplar seçim komiteleriyle iletişime geçerek iktidarı ele geçirme yarışına katılırlar. Bu hizipleşmeler, gruplaşmalar siyasi partilerin ilk örneklerindendir.(Öztekin, 2000: 76).

Siyasi partiler, kanunlar çerçevesinde devlet mekanizmasını kontrol altına almaya, devam ettirmeye veya ortak olmaya çalışan halk desteğini aramayı ilke edinmek suretiyle orta ve uzun vadeli program belirleme ve belirlenen programları uygulamayı amaç edinen, siyasi devamlılığı ve istikrarı olan bir örgüte sahip topluluklardır (Türköne, 2010: 254).

Siyasi partiler, merkezi düzeyde farklı görüş ve anlayış için tesanüt içinde örgütlenen kuruluşların yaygınlığı ve sürekliliği kurucularının ömrüyle sınırlı olmayan, siyasi alanda iktidarı etkilemek için değil de tek başına veya koalisyon rolüne sahip olan toplulukları ifade etmektedir. Bununla birlikte, elde tutmak amacıyla en fazla oy potansiyeli olan kitleyi

belirleyip, bu kitlenin daracığına göre politikalar hazırlayıp, parti tabanının derecesini arttırmak ve oylarını maksimize etmek için istikrarlı faaliyetlerde bulunan örgütlenmelerdir (Çam, 1995: 184-185).

Siyasi parti fonksiyonlarını, işlevlerini ve sistemlerini dinsel, toplumsal, ırksal olarak etkileyen faktörlerin yanında esas doğrudan etkileyen ‘birey’ ve ‘ideoloji’ faktörüdür. Çünkü ideoloji ve birey siyasi partinin vazgeçilmez, olmazsa olmaz unsurlarındandır (Turan, 1986: 23-24).

Siyasal partiler seçmenle seçilen arasında bir köprü görevi üstlenirler. Böylelikle köprü sayesinde seçmenler düşüncelerini, isteklerini, görüşlerini, taleplerini üst kademeye iletirken, yani siyasal sisteme gönderirken, parti yöneticileri de seçmen kitleyi bilgilendirip, eğitip yol gösterirler (Yayla, 2004: 203). Yani günden güne farklılaşan toplumun politik alanda yasal temsilcileri olan siyasal partiler toplumun değer ve yargılarını üst mercii ye taşıırken, bir yandan da üst merceği toplumun kontrolünde kalmasını sağlarlar. Buradan hareketle, siyasi partilerin toplumla devlet ilişkisindeki görevine bakıldığında hükümetin tutumlarına göre değil de daha çok toplumun artan değer ve yargılarına göre mobilize olduğu görülmektedir.

Siyasi partilerin davranış şekilleri ve izlediği politikalar iktidar veya muhalefette olmasından dolayı farklılık arz etmektedir. İktidardaki parti faaliyetlerde bulunurken gelecek seçimleri ön planda tutarak hareket etmektedir. Arkasına aldığı seçmen gruplarının önceliklerine, menfaatlerine, çıkarlarına göre en azından zarar görmeyecekleri şekilde oylarını maksimize edecek başka politikalar uygulamaya çalışır (Bocutoğlu, 2001: 126).

Ekonomik açıdan ele aldığımızda siyasi partiler, yönetilen ile yönetenler arasında karşılıklı bir bağlantı kuran örgütler olması nedeniyle iktisat politikalarını da önemli ölçüde etkilerler. Siyasilerin sahip oldukları halk desteğini arttırmak istemesi kamu harcamalarının yüksek oranda artmasına neden olmaktadır (Savaş, 2016: 152).

Ekonomik istikrarsızlığın önüne geçmeye çalışan tekel gücü elinde tuttuğu varsayılan hükümetteki siyasi partilerin davranışları, diğer partilerinde yarışa katılmasıyla rekabetin kızıştığı seçim dönemlerinde daha da önem kazanır. Rasyonellikle hareket eden seçmenler, iktidar siyasi partinin performansını uyguladığı iktisat politikalarına göre değerlendirirler (Çelebi ve Yalçın, 2004: 3).

İktidarda bulunan siyasi parti, kendi seçmen desteği dışındakileri hedef alarak daha fazla oy artışıyla iktidarlığını devam ettirmek için farklı seçmen ve baskı gruplarına yönelik

kamusal mal ve hizmet arzını arttırmayı istemektedir. Sergilenen bu tür davranış, oyların satın alınması bunun neticesinde bütçe açıklarının genişlemesi anlamına gelmektedir. İkincisi ise hükümet, baskı grupları ve seçmenin isteklerini karşılamak için borçlanma yoluyla kamu harcamalarını arttırıcı diğer bir deyişle borçlanarak genişletici maliye politikasını uygulayabilmektedir. Borçlanarak maliye politikasının uygulanması enflasyonist etki yaratabilmektedir. Hükümet tarafından uygulanan bu tarz kamu harcamaları ve bütçe açıklarını derinleştiren politikalar, seçim zamanı veyahut seçimden hemen sonra ekonomik bir krize neden olabilmektedir. Krizin ortaya çıkmasıyla iktidardaki partinin oy kaybedeceği kesin görülmektedir. Seçimden önce kriz çıkmasıyla yaşanacak olan oy kaybı riski, iktidardaki partileri IMF gibi kuruluşlara yardım almaya borçlanmaya itmektedir (Çelebi ve Yalçın 2004: 3).

Bürokratik gücü etkileyen unsurlar iktidar partisi, seçmenler, çıktı-maliyet belirsizliği, bütçe büyüklüğü, büro büyüklüğü ve bürokratik yönetim üzerinde meydana gelen kontrol kaybıdır. Tüm bu unsurlar bürokratik güç tarafından kullanılmakta ve bu durum beraberinde kamu harcamalarında artış meydana getirmektedir.

1.1.1.1.3.Çıkar ve Baskı Grupları

Siyasal karar alma sürecinde seçmenler gibi baskı ve çıkar grubu talep tarafında yer almakta iken bürokratlar ve partiler ise arz tarafında yer alırlar. Siyasi partiler arz etmeyi düşündükleri mal ve hizmeti seçmenin tercihinine bırakırlar. Seçmenler ise istekleri ve talepleri doğrultusunda oylamaya katılırlar. Bürokratlar ise siyasi katın üst merci (iktidar) tarafından seçmenlerin talepleri doğrultusunda gerçekleştirilen mal ve hizmet üretimini yerine getirirler. Baskı ve çıkar grubunun ise aslında iki işlevi vardır. Birincisi; baskı ve çıkar grupları seçmenleri siyasi partiler hakkında bilgilendirmektir. İkincisi ise seçmenler talep ve isteklerini siyasi partilere iletmesidir (Aktan ve Ay ve Çoban, 2007: 201).

Siyasi literatüre baktığımızda baskı ve çıkar grupları birbirleriyle bütünleşmiş olsa da aralarında ince ayırım olduğunu bilmek gerekmektedir (Ay, 1998:417). Çıkar grupları siyasi iktidarı ele geçirme niyeti olmadan üst mercideki siyasi partinin kararlarını etkilemeye çalışan topluluktur. Her grup çıkar grubudur diye ifade edilmemelidir (Sakal, 1998: 216). Çünkü belli hedefler doğrultusunda bir araya gelen insan toplulukları çıkar grubudur. Mesela; işçi ile işveren sendikaları bir grup oluşturabilmektedir. Bununla beraber demokratik rejimlerde kendini hissettiren çıkar gruplarından biride mesleki teşekküller ve odalardır. Çıkar gruplarının niyeti ise gruba katılanların haklarını menfaatlerini siyasal süreçte etkili bir şekilde korumaya çalışmaktır. Karar alma sürecinde çıkar grupları lehine siyasi partilere karşı

kanun simsarlığı yaparak baskı grubuna dönüşebilirler (Aktan ve Dileyici, 2002: 41). Bir amaç doğrultusunda bir araya gelen çıkar grupları, siyasete soyunursa baskı grubuna dönüşürler.

Baskı grupları ise hükümeti ele geçirme düşüncesi olmadan siyasal karar alma merkezini etkilemeye çalışan topluluklardır. Baskı grupları, hükümete ve bürokratlara farklı biçimlerde baskı kurmaya çalışır. Baskı grupları çıkar gruplarının dalı olmasına rağmen her çıkar grubu baskı grubu olarak adlandırılmamaktadır. Çıkar gruplarının kişiler arasında bilgi eksikliğinden dolayı birlik bilinci kapalıdır. Baskı grupları örgütlü, teşkilatlı ve organize olmuş baskın gruplaşmalardır. Baskı grubunun çıkar gruplarından farklı olarak teşkilatlı bir şekilde yasama organına, yargı organına, yürütme organına ve diğer baskı gruplarına karşı etki yapabilmektedir (Ay, 1998: 417-419).

Baskı grupları teşkilatlı ve şuurlu bir yapıda olduğu için, siyasi karar alma mekanizmasını etkileme gücü vardır. Baskı grubunun birlik bilincinin ve şuurunun açık olmasından dolayı karar alma sürecinde siyasi yapı üzerinde çalışmalarını organize olarak gerçekleştirmelerini sağlarlar (Ay, 1998:431).

Kamu tercih teorisi baskı ve çıkar grupları toplumun taleplerini kendi grupsal menfaatlerine göre yön vererek ‘rant sağlama’ eğiliminde bulunduklarını ileri sürerler. Devlet müdahaleleri ekonomide rant yaratma, rant dağıtma ve rant elde etme faaliyetlerinin toplumda artmasını sağlayan bir yapıya sahiptir. Rant sağlamayı ilk defa Krueger (1974) tarafından ABD’deki baskı ve çıkar gruplarının lisans belgelerini alıp serbest ithalat yapmak için giriştikleri faaliyetler için kullanmıştır (Çelebi ve Yalçın, 2004:4). Rant sağlamanın temelinde, ekonomide devletin bazı iktisadi faaliyetleri düzenleme ve denetime tabi tutması (örneğin; KİT fiyatının belirlenmesi, ihracat teşvikleri sunulması, bir tekele imtiyaz hakkı verilmesi için ihale yapılması) ve bazı uygulamalara sınırlamalar getirmesi (tarife uygulaması, faizlerin tespiti ithalata kota koyulması) suretiyle ortaya çıkmaktadır (Aktan ve Dileyici, 2005: 122). Devletin ekonomiye serbestleşme politikaları, imtiyaz belgeleri, kota, teşvikler, yetkiler, para ve maliye politikaları vb. müdahalelerde bulunması baskı ve çıkar grubunun rant sağlama motivasyonunu yükseltmektedir (Aktan ve Dileyici, 2002:119-136). Zenawi’ye göre devletin iktisadi faaliyetlere müdahalesi ne kadar fazla olursa rant sağlama bir o kadar fazla olmaktadır. Rant davranışları, kamu da etkin kaynak kullanımında ve dağıtımında bir etkisizlik yaratır. Lakin devlet ekonomiye minimum düzeyde müdahalede bulunsa dahi düzenleyici işlevi var olduğu sürece rant sağlama faaliyetlerini devam ettirmeyi tercih edebilir (Çelebi ve Yalçın, 2004:4).

İktisadi çıkar ve baskı grupları rant sağlamada lobicilik, rüşvet, tehdit, ikna, toplu eylem, medya, sabotaj, seçim kampanyası yardımı olan baskı yöntemleri ile hükümet ve bürokratları etkilemeye çalışırlar.

İkna: Çıkar ve baskı gruplarının iktidarı ve siyasi sistemi etkilemek için en çok kullandığı ve başarı sağladığı baskı yöntemlerindendir. Kanun tasarısının hazırlık döneminde baskı ve çıkar gruplarının devreye girerek, kanundan üyelerinin kendi ortak çıkar lehine en geniş olanakları elde etmeye yönelik faaliyetleri oluştururlar.(Akad, 1976: 92). Baskı ve çıkar grupları üyelerinin menfaatleri doğrultusunda iktidarı ve bürokrasiyi ikna yoluyla etkilemeye çalışırlar. İktidara ve bürokrasiye, isteklerindeki haklılıklarını somut deliller toplayıp, rapor hazırlama, bilimsel araştırma yapma, doküman yayınlayarak ciddi ve güvenilir olduklarını ispatlamaya çalışırlar (Öztekin, 2003: 100).

Lobicilik: Baskı ve çıkar grupları yasal düzenlemelerin kendi ortak menfaatleri ve istekleri doğrultusunda alınmasını sağlamak için yasama, yürütme ve yargı organlarının üyelerine ve bürokratlarına baskı kurarlar. Baskı ve çıkar grupları bu kuruluşlarla açık ve gizli görüşmeler yaparak yasal düzenlemelerin kendi çıkarları doğrultusunda verilmesini sağlamaya çalışır. Baskı ve çıkar grupları karar verme merkezine kendi menfaatleri için iş görecekle ve kendilerine ters düşmeyecek kişilerin atanmasını sağlayarak bu yolla lobicilik (kanun simsarlığı) yaparlar (Aktan ve Ay ve Çoban, 2007: 12).

Rüşvet: Baskı ve çıkar gruplarının siyasi organlara rüşvet vererek rant elde edilmesini sağlarlar (Aktan ve Dileyici, 2005: 124).

Tehdit: Baskı ve çıkar grupları kendi çıkarları aleyhine olacak yasaları ikna ve lobicilik yoluyla lehine çevirmeye çalışır. Kanun tasarısında kanunlaşma aşamasına kadar başarısız olmaları halinde tehdit yöntemine başvururlar. Kanunlaşma sürecinde gelecek seçimlerde başka bir siyasi partiye destekleyecekleri tehdidinde bulunma ve medya yoluyla partiyi lekeleme şeklinde söz konusu olabilir (Becker, 1985: 329).

Toplu Eylem: Baskı ve çıkar grupları amaçlarına ulaşabilmek için grevler, mitingler, gösteri yürüyüşleri, lokavt yaparak siyasal iktidar üzerinde baskı kurarlar.

Medya: Kitle iletişim araçları ile hükümeti destekleme kampanyaları veya tam tersi başarısızlık olduğunda karalama yaparak iktidarı etkilemeye çalışır.

Sabotaj: Baskı ve çıkar grupları seçim zamanlarında hükümetin politikalarına bu yolla taş koyabilir.

Seçim Kampanyası Yardımı: Baskı ve çıkar grupları hükümete ayni veya nakdi yardımlarda bulunmasıdır.

1.1.1.1.4.Seçmen

Seçmen, bir ülkenin vatandaşı olmanın sağladığı hak ve görevlerini kendi ile ilgili siyasi kararlara katılmaya, o ülkedeki yönetici kadroyu belirleme ve liderlerin performanslarını değerlendirmesini siyasal yapı olan seçimlerde oy kullanarak yerine getiren kimsedir (Turan, 1986: 89). Bir başka tanıma göre seçmen, karmaşık bir ortam yaratan siyasal sürecin getirisi olan temsili demokrasinin gereği, kendisi adına ve hazırlıklı olmadığı anlarda yasama organında karar alma ve davranma yetkisini kanunlar ve anayasal çerçevede belirlenmiş olan temsilciye hak ve sorumluluklarını yasal olarak seçimler aracılığıyla devreden kişidir (Yıldırım, 2001: 142). Kısaca seçmen, demokrasilerde siyasi düşünce ve tercihleri doğrultusunda seçime katılarak yöneticileri görev başına getiren bireydir (Gülmen, 1979: 18). Siyasal karar verme sürecinin aktörü denilince ilk akla düşen seçmendir. Bu süreç zarfında normal bir vatandaşın üstüne düşen görevleri bilmesi bir hayli önemlidir. Yurttaşın dolaysız bir vaziyette seçimlere katılması halinde karar verme sürecindeki diğer aktörlerin planlamış oldukları amaçlara yakın olarak tercihlerinin belirlenmesi halinde siyasal aktörlerin buna karşın ne yapacağı da önemini korumaktadır (Sakal, 1998: 218).

Demokrasinin meşru otoritesinin belirlenmesi, kurumsallaşması ve en iyi işleyişi bakımından karar alma mekanizması ve yurttaşların bu sürece katılmaları en kilit noktadır. Türkiye’de seçmen olabilmek yani oy kullanma hakkına sahip olabilmenin ilk koşulu bireylerin 18 yaşını doldurmaları fiili ehliyetine sahip ve gerçek kişi olmaları gerekmektedir. Toplumda birey çeşit çeşit rolleri hatırlatır. Mesela piyasa mekanizmasında birey tüketici olarak anılırken siyasi mekanizmada oy kullanan seçmeni anımsatır (Çam, 1995: 255). 19.yy ve 20.yy demokrasinin gelişme ivmesinde önce ‘genel oy’ yerine kısıtlı oy uygulaması olmuştur. 18.yy oy kullanma hakkı vergiye, servete, eğitime, yeteneğe bağlı, ırk, cinsiyet ayrımına göre farklılıklar göstermektedir. 20.yy’ın ilk yarısında verilen mücadeleler sonucunda oy hakkının toplumda yaygınlaşması ile oy kullananların sayısının artması oy hakkının kullanılmasına bağlı kısıtlamalar kaldırılarak genel oy ve eşit oy benimsenmiştir (Demirel, 2007: 57-61).

İstikrarın sağlanmasında önemli etkisi olan seçim sürecini bir piyasa olarak hayal edersek; siyasi partiler ve bürokratlar arz tarafında yer alırken, seçmenler talep tarafında yer almaktadır. Piyasa mekanizmasının bir tarafı olan tüketicilerin siyasi mekanizmadaki aynası olan seçmenler, siyasi parti ve bürokratların kamusal mal üretip ya da üreteceklerine dair

izledikleri politikalara karşı taleplerini tutumlarını özgür iradeleriyle seçimde kullandıkları oylar ile açıklığa kavuşturur. Siyasi davranış sergileyen birey yani seçmenin davranışı piyasa mekanizmasındaki tüketicinin davranışları arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Tüketicinin piyasadan mal satın almak için elden çıkardığı para cinsinden oy tüketiciyi istenilen neticeye (tüketime, satın almaya) ulaştırırken, seçmenin ise kamusal mal ve satın almak için verdiği harcadığı oyun doğurduğu netice diğer seçmenlerin davranışlarına ve demokrasilerde temsil sürecine tabidir (Telatar, 2004: 329).

Neoklasiklere göre piyasa mekanizmasında üreticiler kar tüketiciler ise fayda maksimizasyonu çevresinde hareket ettiklerini kabul ederler ve aynayı siyasi mekanizmaya çevirdiğimizde yansıması olan siyasi partiler yeniden seçilme ve oy maksimizasyonu derdindeyken seçmenler ise fayda maksimizasyonu etrafında hareket ederler.

Seçmenler faydalarını maksimize edeceklerini düşündükleri partiye oy verirler (Aktan ve Dileyici, 2001: 25). Seçmenler kamusal karar alırken rasyonel davranamazlar. Bunun nedeni seçmenlerin bilgisinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim ve kültür seviyesinin seçmenler arasında aynı olmaması bilgisizliğin temelini oluşturur. Bilgi eksikliğinde iletişimde büyük bir payı vardır. Bireyler tüketici konumunda yer aldıkları piyasa mekanizmasında talep edecekleri mal ve hizmet hakkında içinden ipliğe araştırma yapma istekleri vardır. Ancak siyasal sürecin vazgeçilmez aktörü olan seçmenler kamu ekonomisinde kamusal mal ve hizmet arzı ve kamusal mal ve hizmet talebi arasında bir zaman dilimi olmasına rağmen oylama zamanında aldırış etmezler. Bu ‘bedavacılık’ sorunu yaratmaktadır. Çünkü seçmen araştırıp soruşturmasa da oy hakkını kullanmasa dahi, diğer seçime katılan seçmenlerin araştırıp gözlem yaptığını ona göre oy kullanacağını düşündüğü için kamusal mal ve hizmetin kendisine her türlü sunulacağını bilmektedir (Bakırtaş, 2005: 68).

1.1.1.1.4.1. Miyop Seçmen

Politikacıların niyeti oylarını maksimize ederek yeniden seçilebilmeyi garanti altına alacak politikalar hazırlamaktır. Buna göre, politikacılar rasyonalite bir davranış biçimi içerisinde uzun vadede sonuç alınacak politikalar yerine kısa vadede hemen kendini gösterecek iktisadi politikalar seçerler ve uygulamaya koyarlar. Bu duruma ‘miyop etkisi’ de denilmektedir. Seçim döneminde yapılan kamu harcamalarının finansmanı vergiler yerine borçlanma ile sağlanması miyop etkisine güzel bir örnektir (Kılınç ve Urhan, 2012: 48).

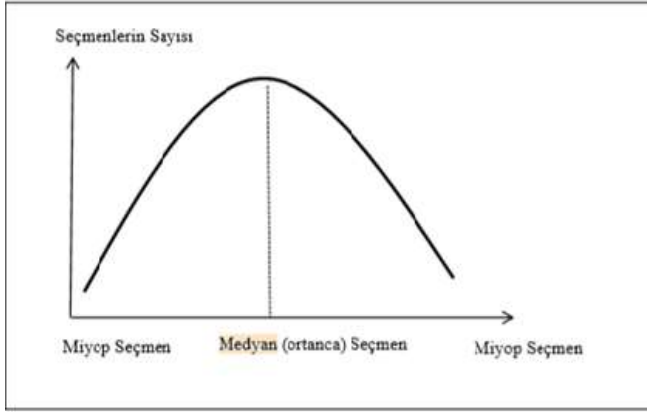
Miyop, tıp biliminde uzağı görememe anlamında kullanılmaktadır. Hükümetin izlediği politikalar ileri ki dönemlerde nasıl sonuçlar yaratacağını göz ardı eden seçmenler ‘miyop seçmen’ olarak tanımlamak mümkündür. Miyop seçmen hükümetin seçim zamanında bütçe kısıdını maliyete katmaz. Seçim dönemlerinde artan kamu harcamalarının rüzgârına kapılıp ve seçim sonrasında ise kamu harcamalarının neden olduğu bütçe açığının kapatılması için artacak olan vergileri akıllarına getirmez. Yani miyop seçmen kamu harcamalarının maliyetini hesaba katmayan (Güvel ve Koç, 2011: 236) yakın geçmişe dönük kararlar alabilen seçmendir (Eren ve Bildirici, 2001: 28). Kısacası miyop seçmen kısa vadede oy vererek faydalarını maksimize etmek ister. Politikacıların planladığı ve izlediği faaliyetleri kısa vadede gözlemler ve ona göre notunu verir. Uzun vadeli faaliyetlerin nasıl etkiler olacağını düşünmez. Uzun vadeli faaliyetlerin ne şekilde ekonomik sonuçlar yaratacağını aldırış etmeden tek düşünceleri seçim döneminde çıkarlarını ve gelirlerini optimum düzeye ulaştırmak miyop seçmenin tutumudur.

1.1.1.1.4.2.Ortanca (Medyan) Seçmen

Medyan (ortanca) bir veri grubunun küçükten büyüğe ya da büyükten küçüğe doğru sıraladığımızda ortada bulunan değer ortanca (medyan) olarak tanımlanır. Buradan hareketle, medyan seçmenin tercihi bütün seçmenlerin tercihlerini sıraya koyduğumuzda ortada bulunan tercihtir (Savaşan, 2012: 335). Bir başka deyişle ortanca (medyan) seçmen kendisi haricinde en yüksek harcama seviyesini tercih eden seçmen sayısı (geliri yüksek seçmen sayısı) en düşük harcama seviyesini tercih eden seçmenlerin sayısına (geliri düşük seçmen sayısı) tam eşit olan bireydir (Stiglitz, 1994:191).

Demokrasiyi yozlaştıran meçhul iktisadi faktör olan ve demokratik rejimlerde kolektif karar almada üstün olan tercih ortanca seçmendir. Genelde siyasi partiler oylarını arttırmak ve maksimize etmek için ortanca seçmeni hoşnut edecek politikalar uygulamaya çalışır. Çünkü ortanca seçmen grubu politikacıların önemli bir oy kütlesini oluşturmaktadır. Genellikle gelir seviyesi düşük olan medyan seçmen kamusal malların maliyetine daha az katlanırken sahip olduğu fazla oy sayısı sayesinde daha fazla kamusal mal talep edecek biçimde siyasi süreç üstünde baskı kurar. Siyasi partiler kamusal malların finansmanını yüksek gelirli ve oy potansiyeli düşük olan kesimlere yüklerler (Öztürk, 2004: 23).

Şekil.1.2: Miyop ve Medyan Seçmen Dağılımı

Kaynak: Kokocak, 2011:374

Uç kenarlarda bulunmayan ortada bulunan seçmen türüdür. İki uçta bulunan miyop seçmenleri çıkarttığımızda elde kalan seçmen medyan seçmendir. Örneğin; seçim zamanı yaklaştığında üç türlü seçmen olsun. Bunlardan birincisi hangi partiye oy vereceği kararını verirken ekonomik istikrarı dikkate alırken ikincisi ise sosyal istikrarı göz önünde bulundursun. Üçüncü seçmen ise hem ekonomik istikrarı hem de sosyal istikrarı göz önünde tutsun. Eğer iktidar birinci seçmenin istikametinde politikalar uygularsa ikinci seçmenin oyunu yitirebilir. Eğer ki ikinci seçmenin istikametinde politikalar uygularsa bu sefer birinci seçmenin oyunu yitirebilir. Ama üçüncü seçmenin düşünceleri doğrultusunda politikalar hazırlayıp uygularsa, seçmenlerin çoğunluğunun oyunu alma şansına sahip ve oylarını maksimize edebilir. Siyasi partilerin yüksek oy oranı alıp seçimleri kazanabilmesi için hazırlayacağı politikalarda taleplerini ön planda tutacağı seçmene medyan seçmen denir (Varım, 1997: 20-21).

1.2.Seçim ve Seçim Sistemleri

Demokrasinin vazgeçilmez ve asgari gereği olan seçim, ülke vatandaşlarının siyasi yaşantıya katılım göstermesinde önemli rolü olan temsil aracını ifade etmektedir. Seçim demokratik usullerle halkın temsil yetkisi vererek ülkeyi yönetmesi istenilen parti ve lidere karşı oy verme suretiyle yapılan işlemlerdir. Seçim, liberal demokrasinin belirleyici unsuru olarak temsil ilkesinin sonucu olarak uygulanan bir mekanizmadır. Temsil, sorumluk ve yetkilerin kullanılması ve muhafaza edilmesine bağlı olarak iradenin, gerçek sahibinin, kendi adına karar vermesi için yerine geçecek bir başka kurum ve kişiye bırakılmasıdır. Temsil eden, temsil edilenin iradesine bağlılık göstermektedir. Temsil eden, temsil edilenin iradesinin sınırları içerisinde hak ve yetkileri dilediği gibi kullanabilir (Varım, 1997: 115).

Temsil amacına ve nitelik itibarı ile hukuksal ve siyasal olmak üzere iki farklı görünüme sahiptir. Seçim sistemlerini inceleyebilmek için temsilin siyasal boyutuna bakılır. Siyasal temsil, kamu düzeninin işleyişiyle ilgilidir ve küreselleşen topluluklarda kamusal vazifelerin yerine getirilmesi için toplum üyelerinin iradesi belirlenmektedir. Siyasal temsil sürecinin özünü seçimler ve oy kullanma oluşturmaktadır. Yapılan seçimler siyasal temsilin ilk şartı olmayabilir lakin gerekli şartıdır.

Globalleşen dünyada hızlı bir şekilde artma eğilimi gösteren nüfus ve topluluklar içerisinde farklı düşünce grupları, halkın dolaysız bir şekilde yönetimde söz sahibi olmasını imkânsız kılan başlıca sebeplerdir. Bu nedenle halk egemenliğini temsilciler vasıtasıyla dolaylı olarak kullandığı temsili demokrasi ilkeleri bugünün çağdaş demokratik yapı ve sistemlerinin temel özelliğini oluşturmaktadır. Halkın kendi adına karar verecek temsilcileri özgürce seçme hakkına sahip olduğu seçim sürecinde, bu temsilcilerin tespitinde takip edilecek yolu gösteren ve her ülkenin farklı bir şekilde işleyen bir sistemi vardır. Temsili demokraside iktidara giden yolun rotasını gösteren seçim sistemi, vatandaşların kullandığı oylara göre parlamentoda temsilci sandalyesine kimlerin oturacağını tespit edilmesi işlemidir (Özbudun, 2018: 263). Genel olarak seçim sistemi halkın parlamentoda kendilerini temsil edecek kişileri belirlemek için olması gereken kuralları içinde barındıran yöntem şeklidir (Varlık ve Ören, 2001: 23).

Seçim sistemlerinin sade ve anlaşılır anlamı olmasına karşın kullanılan oyların seçime katılan parti ya da bağımsız adayların parlamentoda dönüşeceği sandalye sayılarının tespitiyle ilgili hangi yöntemin daha sağlıklı olduğu geçmişten günümüze devamlı tartışma konusu olmuştur. Bugüne kadar çok fazla sayıda ve türde seçim yöntemi uygulanmasına karşın ülke için sağlıklı ve en iyi seçim sisteminin hangisi olduğu sonu ve net bir cevabı olmayan bir tartışma konusu olduğu anlaşılabilmektedir. Zira seçim sistemlerinde hiçbirinin tarafsız yanı yoktur (Altan, 1998: 18). Kimi seçim sistemi çoğunluk sistemi tarafında bulunurken kimi seçim sistemleri nispi sistem kısmında yer almaktadır. Daha sonraları bu iki seçim sisteminin sakıncalarını yok etmek için, çok fazla sayıda karma sistem oluşturulmaya başlanmıştır (Cotteret ve Emeri, 1991: 39).

Çok partili demokrasilerde, yapılan parlamento genel seçimlerin asıl maksadı, belli bir zaman içinde hangi parti ya da partilerin hükümeti oluşturacağı ve hangilerinin muhalefet partisi olarak görev yapacağını belirlemektir. Bu belirleme sürecinde, seçim sistemleri adalet ve fayda (istikrar) olmak üzere iki önemli ilkeyi de içinde barındırmaktadır. Seçim sistemlerinde her iki ilkenin de olması istenilen bir durum olsa da birbirinin karşıtı olduğu

hayata geçirilmesi olanaksızdır. Seçim sisteminin hangi partinin hükümeti oluşturulmasında yeterli bir çoğunluğu alacağını belirleme işlemine ‘istikrar ilkesi’, seçime katılan partilerin ve bağımsız adayların çoğunluk oranıyla sağladıkları güç oranında parlamentoda kendilerini temsil etmelerini sağlama işlemine adalet ilkesini oluşturmaktadır (Varlık ve Ören, 2001: 24).

Her ülkenin kendi dinamikleri doğrultusunda belirlediği seçim sistemleri çoğunluk, nispi temsil ve karma sistemleri olmak üzere üçe ayrılır. Çoğunluk sistemi, fayda (istikrar) ilkesini ağırlık vererek oyların çoğunluğunu alan temsilcinin seçildiği, nispi temsil sisteminde ise öncelikli olarak adalet duygusunun ön planda olduğu ve partilerin parlamentoda temsili, aldıkları oy oranıyla doğru orantılı olarak belirlenmesidir. Karma sistemini ise kimi zaman çoğunluk sistemine ağırlık verirken kimi zaman nispi temsil sisteminin ön plana çıkarmaktadır. Seçim sistemleri adaletli temsili yerine getirirken istikrar işlevini arkaya atmaktadır. Onun seçim sistemlerinde hem temsilde adalet hem de yönetimde istikrarın aynı anda yapılması beklenmemektedir.

1.2.1.Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Çoğunluk sistemi adından da anlaşılacağı gibi temel olarak, oyların çoğunluğunu kazanan parti ya da adayların o seçim bölgesindeki seçimde başarılı olmaları anlamına gelirken ve oyların çoğunluğunu alamayan parti ve adayların ise seçimi kaybetmeleri anlamına gelir. Bu sistem demokratik seçim işleyişinin yaygın ve en çok kullanılma esasına dayalı sistemdir. Kolay ve basit yapısından ötürü çok geniş kullanım alanları sunmaktadır. Lakin zaman içerisinde topluluklar büyüyüp kompleksleştikçe ve topluluğun yapısı değiştikçe sisteminde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verebilmesi için kendisini geliştirmesini gerekli kılmıştır (Sarıkoca, 2010: 77).

Bir seçim çevresinden sadece bir tane milletvekili seçiliyorsa ve bu milletvekili olmasında basit çoğunluk olması aranıyorsa tek isimli tek türlü basit çoğunluk yöntemi vardır. Bu seçim sistemi tek turla sonuçlanır ve en fazla oy alan parti lideri seçimi kazanır. Her seçim bölgesinden sadece bir vekil seçilmesinden dolayı bu seçim sonucuna ulaşmak son derece kolaydır. Diğer parti liderlerinin kazandıkları oy oranı ne olursa olsun, liderler arasında bir oy fark bile olsa önde olan kazanacağı için nispi sistem gibi uzun hesaplamalara gerek duyulmaz. (Bingöl, 2007: 24). Bu sistemde seçim yarışını birincilikle tamamlayan kazanır.

Bu sistem siyasi partinin yalnız başına meclis çoğunluğunu elde etmede kolaylık sağlayacaktır. Tek isimli çoğunluk sistemi hükümetlerin oluşmasına ve istikrarlı bir şekilde devamını sağlamada oldukça elverişlidir. Esasen bu sistem yarar ve istikrar ilkesini

benimsemiştir. Tek isimli tek türlü çoğunluk seçim sisteminde genelde partilerin ortak işbirliği (koalisyon) söz konusu olmadığı için seçimi kazanan siyasi parti kendi hazırladığı politikaları uygulama imkânı bulacağı için dolayısıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin tamamının sorumluluğu kendisine aittir (Yıldırım, 2001: 114).

Dar bölge iki türlü çoğunluk sisteminde ise seçimler genellikle iki aşamada gerçekleşmektedir. Bu sistemde genelde tek bir vekilin çıkacağı seçim bölgelerinde birinci turda yapılan seçimlerde geçerli oyların %50'sinden fazlası alan parti temsilcisi seçilir ve ikinci tura gerek kalmaz. Eğer ki salt çoğunluğu yakalayamaması durumunda ise ilk turda belli bir oy oranına ulaşmış temsilciler arasında gerçekleşen ikinci tur seçimlerinde geçerli oyların basit çoğunluğunu elde eden temsilcinin seçilmesidir. Dar bölge seçim sistemi olarak da anılan seçim sisteminin ilk özelliği, tek sandalyeli seçim bölgelerinden meydana gelmesidir. İkinci özelliği ise, birer birer bütün seçim bölgelerinde seçimin bir sonuca bağlanması için bir siyasi parti temsilcisinin geçerli oyların %50+1'ini toplaması zorunludur. Yapılan seçimlerde dağıntık oylara sahip partilerin genelde geçerli oylardan mutlak çoğunluğu elde etmesi istisnai bir durumdur. Milletvekillerin seçilmesi, genellikle seçim bölgelerinin büyük bir bölümünde ikinci tur seçimlerinde gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2001: 11).

Liste çoğunluk sisteminde ise, partilerin bir seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı aday çıkartmakta ve seçmen partinin sunduğu listeyi oylamasıdır (Yıldırım, 2001: 122). Liste yönteminin en önemli özelliği, her partinin bir seçim bölgesinde seçilecek milletvekili sayısınca aday adını belirleyip bir liste haline getirerek seçimlere seçmenler verilmesi ve seçmenlerinde karar verdikleri listeye oy vermektedir.

Değişik usuller kullanılarak liste hazırlanabilmektedir. Listeli çoğunluk usulü seçmenin kendisine verilen listelerden adayların isim ve sıralamasında değişiklik yapamadığı yani listenin olduğu gibi seçim sandığına atmak zorunda olduğu bloke liste, adayın sıralaması üzerinde değişiklik yaptığı tercihlili liste, listedeki bazı isimleri başka listedeki adaylarla değiştirebildiği karma liste gibi farklı yöntemler kullanarak liste oluşturulabilir. Bu doğrultuda seçmen, partiler tarafından verilen listeye göz atarak kendi listesini oluşturmakta tamamen serbest bırakılmıştır. Listeli çoğunluk sistemi tek türlü ve iki türlü olmak üzere iki şekilde de uygulanabilir. Listeli çoğunluk sistemi tek türlü uygulandığında basit çoğunluk aranırken iki türlü uygulandığında salt çoğunluk aranır. İki türlü listeli çoğunluk sistemine göre bir parti listesinin seçimi kazanması için seçmenlerin kullandığı geçerli oyların mutlak çoğunluğu ve o seçim bölgesindeki oyların $\frac{1}{4}$ 'ünü elde etmesi zorunludur. Bu şartların sağlanamaması

durumunda en çok oy alan adaylarla ikinci tur seçimi yapılır ve sadece salt çoğunluk aranır (Yavaşgel, 2014: 96-97) .

Seçim sistemlerinin bir diğer tür olan alternatif oy tek isimli seçim çevresinde uygulanır. Bu sistemde seçmenler birden çok aday için öncelikli kararlarını numaralandırıp sıralanması istenmekte ve seçmenlerin ilk tercihleri salt çoğunluğu yakalayamazsa, en az birinci tercih edilen aday elenip elenen parti adayını oyunu kullananların ikinci sıralamada oy kullandıkları parti adaylarına bölüştürülür. Dolayısıyla ikinci tura gerek duyulmamakla birlikte seçmenlerin tercihleri ve tercih sıralamaları önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir (Savaşan, 2012: 121)

1.2.2.Nispi Temsil Esasına Dayanan Seçim Sistemleri

Nispi temsil sistemi, partilerin parlamentodaki sandalyeler ile aldıkları oy oranı arasındaki ilişkiyi daha orantılı ve birbirine yakın bir seviyeye ulaştırmaya çalışan sistemlerdir. Çoğunluk sisteminin eksik ve sakıncaları göz önünde bulundurarak oluşturulan nispi seçim sistemi ilk sisteme göre daha yeni ve genelde çok üyeli seçim bölgelerinde uygulanmaktadır. Nispi temsil sisteminin esas amacı, her partiye aldığı sayısal oy gücüyle orantılı olarak temsil edilme imkânı tanımaktır (Yavaşgel, 2014: 102).

Demokratik siyasal çoğunluğun adaletli bir şekilde sağlanmaya müsait bir sistem olarak sunulan nispi temsil sistemi, vekillerin seçime katılan listeler arasında kazandıkları oy oranına göre bölüştürmeyi amaçlamaktadır. Seçimlerin tek türlü birden fazla milletvekilinin çıkarılacağı geniş bölgede yapılma mecburiyeti, nispi temsil ile kazanılan oylar ile parlamentoda elde edilen sandalyeler arasında denge kurulmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak siyasal yönelimlerin ağırlığı ölçüsünde mecliste temsil edilmelerini gerçekleştirerek seçim adaleti sağlanmaktadır (Polat, 2009: 42).

Nispi temsil sistemi siyasi partilerin parlamentoda temsil edilmesi, kazanılan oy oranıyla doğru orantılı olarak belirlenmesidir. Bununla beraber, geniş seçmen kitlesi olmayan ufak siyasi partiler ve artık oylarında değerlendirilmesi, nispi temsil sisteminin değişik türleri ve seçim barajları oluşmaktadır. Hatta uygulanması seçilen nispi temsil sisteminin alt tipine göre siyasi partilerin elde ettikleri oy oranıyla parlamentoda kazandıkları temsil oranı değişik gösterebilmektedir. Çok farklı alt türleri olan nispi seçim sistemleri zorunlu olarak tek türlü ve mutlaka listeli olarak uygulanır (Savaşan, 2012: 126).

Milli bakiye sistemine göre, milletvekilleri seçim bölgelerinde seçim sayısına göre siyasi partiler arasında paylaştırıldıktan sonra siyasi partilerin tüm seçim bölgelerinde artık

oyları ve paylaşılamayan milletvekilleri toplanır. Ülke düzeyinde artık oyların toplamı, dağıtılamayan vekillikleri toplamına bölerek bir milli seçim rakam elde edilmekte ve her siyasi partinin ülke düzeyinin artık oyları bu milli seçim rakamına bölünerek her partiye kaç tane artık düştüğü hesaplanır (Varlık ve Ören, 2001: 47).

Nispi temsilin bir diğer türü olan en büyük artık sisteminde seçim çevresinde partilerin aldıkları geçerli oylar bu çevreden seçilecek milletvekili sayısına bölünerek bir milletvekili seçmek için gerekli olan seçim kotası belirlenir. İkinci aşamada ise buradaki artık milletvekilleri, artık oyların büyüklük sıralamasına göre dağıtılır (Özbudun, 2018:127). En kuvvetli ortalama sisteme göre her bir siyasi partinin kazandığı geçerli oy, ilk paylaşırma sonucu tespit edilen milletvekili sayısına '1' eklenmesiyle ulaşılan sonuca bölünür. Yapılan işlem sonucu bulunan sayılar büyükten küçüğe sıralanmaktadır. Açıkta kalan milletvekilleri bulunan bu yeni sayıların en fazla oyun temsil edileceği partiye verilmesini kabul ederler. Hatta çok fazla milletvekili açıkta kalmış ise aynı hesaplama sandalyeler dolasıya kadar devam eder (Özbudun, 2018: 127).

D' Hondt yöntemi, Türkiye'nin hâlihazırda uyguladığı seçim sistemidir. Nispi temsilin d' hont sistemi olarak kabul edilmesi kanunu ayrıca seçim barajını da öngörmüştür. Yani bir seçim çevresinden milletvekili seçebilmek için kullanılan geçerli oyların toplamı o çevrede seçilecek vekil sayısına bölünmesi ile bulunan sayıdan düşük oy alan parti ya da aday dağıtıma katılamamasıdır. D' hondt yönteminde siyasal partilerin isimleri alt alta yazılır ve kazandıkları oy sayıları önüne kaydedilir. Siyasal partilerin oy sayıları '1'den başlayarak o seçim çevresinden seçilecek olan vekil sayısına erişene kadar bölünür. Alınan paylar büyükten küçüğe doğru sıralanıp seçilecek milletvekili sayısınca büyük paylar partilerin milletvekili olarak belirlenmektedir. Yönetimde istikrar ilkesinin %10 ülke geneli işlevsellik kazandırması, d'hont yöntemi esasında kendi bünyesinde baraj bulundurduğu ve hatta bir seçim çevresi barajının ise temsilde adalet ilkesini yok edeceği açıklanmıştır (Özbudun, 2018: 131-137).

1.3. Seçmen Davranışları

Siyaset biliminde demokrasinin gelişmesiyle geniş etki alanına yayılan ve büyük bir parçasını oluşturan siyasal davranış, genel olarak birey dünyaya, özel olarak da kendi yaşantısı ile ilgili olaylara, aktörlere, kurumlara, toplumsal ve siyasi işleyişe yönelirken kullandığı bir çerçeve olarak kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle davranış, bireyin yaşantısındaki olayları yönlendirirken ya da siyasi sosyal ve ekonomik olayları yorumlarken sahip olduğu kanaat, düşünce, tutum ve izlenimlerin tümüdür (Çaha, 2008: 2). Davranış temel

olarak, belli siyasal olaylar karşısında gösterilen tepki, sergilenen eylem ve bu siyasal olayların ortaya çıkması sonucu takınılan tavır olarak tanımlanabilir (Öztekin, 2003: 217). Davranış değerlerinin bir ucu kişinin kendi iç dünyasında beslediği kanaat ve fikirlerden oluşurken diğer bir ucu da kişinin iç dünyasında beslediği kanaat ve düşünceler doğrultusunda yönlendirdiği eylemler serisinden oluşmaktadır. Buradan hareketle siyasal davranışları incelerken kişinin yöneldiği ve uyguladığı pratikleri göz önünde tutulması gerekmektedir (Çaha, 2008: 2). Bir siyasal davranış gösterisi olduğu kadar karar verme işlemi de olan siyasi katılma, insan davranışları ile uymakla yükümlü bulunduğu toplumsal düzene yakışır bir şekilde işler. Birey dışarıdan ve çevreden gelen uyarıları alıp kendi düşünceleriyle birlikte mantık eleğinden eleyerek, yorumlayarak anlamlandırır sonuçta eyleme döker. Bu süreç toplumla bütünleşme yani toplumsallaşma süreci ile aynı anda meydana gelir. Bu durumda çevreyle iletişim halinde olan birey siyasi idare (yönetimle) ile de etkileşim içindedir. Bu iletişim ve etkileşim siyasal katılma vasıtasıyla gerçekleşmektedir (Tokgöz, 1978: 81). Siyasal katılma vatandaşların siyasal sistem karşısındaki tutumlarını, durumlarını, kanaatlerini, yönelimlerini ve davranışlarını belirleyen bir kavram olarak ele alınmaktadır. Siyasal katılma basit bir meraktan yoğun bir kitlesel eylemlere uzanan bir faaliyet alanını kaplamaktadır (Kapani, 2000: 130). Bu açıdan ele aldığımız zaman ise ülke vatandaşları siyasete ve aynı derecede aynı önem ve yoğunlukta katılmak istemeyebilirler (Eke, 2008: 17).

Demokratik rejimi benimsemiş olan ülkelerde kültür seviyesi yüksek olan bireyler siyasal alanla ilgili eylemlere katılarak siyasal sistem ve yapıyı etkilemeye çalışır ve ortaya çıkan siyasal olaylardan etkilenirler. Buradan yola çıktığımızda siyasal davranışın eyleme dönüşmesi ve sürekliliği olan bir olgu niteliği kazanmaya başladığı hali olan siyasal katılım demokratikleşmenin en önemli göstergelerinden birisidir. Siyasal katılım kavramı üstünden farklı tanımlamalar yapılsa da dar açıdan tanımına baktığımızda siyasal yapının ve sistemin işleyişi içerisinde ülke vatandaşlarının doğrudan veya dolaylı yoldan yönetici kadroyu seçme ve kararlarını etkileme kabiliyeti olan eylemler bütünü şeklinde ifade edebilir. Geniş açıdan bakıldığında ise siyasal katılım bürokrasi ve siyasal karar alma sürecinin her aşamasına dâhil olmasını ifade eder. Siyasi katılım farklı unsurların etkisiyle toplumdan topluma, yöreden yöreye, kültürden kültüre farklılık arz etse de siyasal katılım faaliyetlerinin ortak nihai amacı seçimlerin önemli aktörü olan seçmenlerin yönetimde söz sahibi olmasıdır (Akgül, 2013: 14-15).

Siyasi katılmanın en bilindik basit yöntemi oy verme seçimler yoluyla gerçekleşmektedir. Siyasal katılmanın en yaygın araçlarından olan seçimler, aynı zamanda

siyasal iletişimin yoğun bir şekilde faydalandığı bir alandır. Seçimler amaç olmaktan daha çok araç rolünü üstlenir ve toplumun gereksinimlerini gidermek ve onlara karşı sorumluluk duygusu gözeten başına buyruk hareket etmeden hesap verebilecek yönetici kadrolarını göreve getirebildiği ölçüde gerçek bir demokrasi ölçütü olarak kabul görür. Seçimlerin hür ve özgür ortamda gerçekleşmesi kadar seçim döneminde seçmenlerin tutumlarının düşüncelerinin kanaatlerinin oluşma ortamının da hür ve özgür olması önem teşkil eder (Özkan, 2004: 105).

Seçmen davranışı, siyasal davranışın türlerinden sadece biri olmasına rağmen siyasal ve davranışsal bilimcilerin en fazla araştırma yaptıkları alanın başında gelirken ekonomi bilimcilerinin de dikkatini yavaş yavaş çekmeye başlamıştır. Seçmen davranışı haricinde ulusal çerçevede ona eşdeğer olan bir siyasal davranış bulunmamaktadır. Çünkü ulusal seçimler aracılığıyla ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlara eşit düzeyde etki olanağı tanımaktadır. Her oy eşit nitelik ve niceliğe sahip olduğu gibi oy kullanma ve oy kullanmama davranışları da etki yönünden bakıldığında ise eşit ağırlıktadır. Seçimleri gizlilik ilkesinden dolayı seçmen davranışlarından sorumlu ve mesul tutulamaz. Bu sebeple seçmen en samimi içtenliğiyle özgür iradesini ortaya koyar. Seçimlerin gizlilik ilkesinin sakıncası ise kullanılan oy ile birey arasında kişisel bir ilişki kurulamamakta lakin toplu seçişler ve davranışlar analiz edilebilmektedir (Gülmen, 1979: 15).

Siyasal ilişkilerin bulunduğu bütün toplumlarda siyasal katılma farklı yoğunluklarda gerçekleşmekte olup bunun en klasik hali oy verme şeklinde ortaya çıkmakta ve oy verme davranışı seçmenlerin karar alma ile tercihte bulunmasının en pratik yolu görülebilir. Katılımı bir doğru olarak kabul edersek ve bu doğrunun bir eksenini aktif katılma diğer eksenini pasif katılma şeklinde olursa oy verme aktif katılma eksenini ile pasif katılma eksenini arasında bir noktada yer alacaktır. Birey aktif katılma ekseninde süreci etkilemeyi kendine amaç edindiğinden dolayı kendisi dışındaki diğer bireyleri ikna etmeye çalışır. Birey pasif katılma ekseninde ise aktif katılımın tersine etkinliğini kullanmaya çalışmadan hedeflenen politikalar hakkında bilgi alır inceler, ilgilenir okur ve tartışabilir.(Polat, 2009: 96). Klasik demokrasi yaklaşımına göre, halkın siyasal sorunlarını ifade etmesi ve siyasal sorunlarla ilgili alınan kararların etkili olmasını sağlamaya çalışmak için seçim mekanizmasını, siyasal sistemle tanıştırmıştır. Bu sebeple oy verme davranışı siyasal davranış kapsamının somut yönlerinden birisi olarak sayılmıştır (Özer ve Meder, 2008: 1).

Seçmenlerin siyasal tutum, davranış ve kanaatlerini ortaya çıkaran en belirgin yöntem ise oy davranışıdır. Oy verme davranışı, ilgi ve siyasal katılmanın temel taşıdır.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde seçmenler oylarını kendilerine hizmet edecekleri veya edeceklerine güvendiği partilere verirler. O zaman seçimlerde siyasi partiler aracı kanal görevi görmekte diye ifade edebilir. Bir toplum kitlesel hareketler neticesinde nitelik kazanıp toplumsallaşmaya başlayınca, bu topluluklar siyasal katılıma yönelirken doğal olarak kitlesel katılımın en pratik yolu olan siyasi partiler ortaya çıkacaktır (Alkan, 1993:115). Oy kullanma kişilerin hak ve ödevlerindendir. Oyların kasten kullanılmaması demek özgür bulunduğu toplumun nimetlerinden faydalanan insanların, hak ve ödevlerini yerine getirmemesi sorumluluk almaktan kaçması ve sorumluluklarını üstlenmemesi demektir. Oy vermenin baş aktörü olan seçmenler bilinçleri açık ya da kapalı olarak genelde belirli şartlar altında tercihlerini belirlerler (Hülür ve Kalender, 2003: 165).

Temsili demokrasinin bir ayağını oluşturan seçim mekanizmaların yapısı, işleyişi ve sonuçları ile uygulanan iktisadi politikalar arasında güçlü ve doğru yönlü bir etkileşim söz konusudur. Siyasal seçim sürecine göre, birey oy hakkını kullandıktan sonra yani oylama sonucunda elde edilen oy sayısı veya oy oranı vasıtasıyla hangi siyasal parti ve partilerin meclise veya parlamentoya ayak basacağı, halk adına karar vererek ülkeyi yönetecek hükümetin oluşturulacağı, iktidara yükselip muhalefette oturacak partilerin tespit edilmesi, iktidara gelen siyasi partilerin hazırlayacakları ya da uygulayacakları iktisadi politikalar ideoloji üzerine mi yoksa popülarite üzerine mi olduğuna karar verilmesi bir sonraki seçim dönemlerinde iktidardaki partilerin tekrardan iktidarda kalabilmesi ve muhalefet partilerinin ise iktidara gelebilmek için ne gibi ekonomi politikaları hazırlaması gerektiğini belirler. Seçimler özünde siyasal yapıda olmasına karşın etkileri ve etkilendiği faktörler açısından baktığımızda ekonomik nitelik taşımaktadır. Çünkü siyasal karar alma sürecindeki aktörlerin kişisel çıkarlarının toplamı seçim sürecini oluşturur (Kalaycı, 1999: 29-30).

Seçmen davranışı, hükümeti oluşturma ile yöneticileri seçip karar verme ve tercih yaparak kamu politikalarının doğrudan veya dolaylı olarak şekil almasını sağlamak amacıyla katıldıkları ortak faaliyetlere yer verir. Seçmen, ülke vatandaşı olmanın kendisine getirdiği hak ve görev olarak, kendilerini yönetecek ve o ülkeyi yönetmede kendileri adına karar alacakları liderleri, seçimlerde kullandıkları oylarla belirleyen onlara yetki ve sorumluluk veren bireylerdir. Kişinin bu doğrultuda katıldıkları eylemler sergiledikleri tavırlar ancak seçmen davranışı alanına girebilir (Özer ve Meder, 2008: 30). Diğer taraftan, bir toplumda kişilerin genel olarak kültür, eğitim ve gelir düzeyi ile o ülkede gerçekleştirilen siyasetin niteliği arasında doğru yönlü bir ilişki söz konusudur. Seçmen davranışları titiz ve ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi o ülkede gerek sosyo-kültürel gerekse sosyo-ekonomik göstergeler ile

ilgili önem verilmesi gereken çok ciddi istatistiksel veriler ortaya koyabilir (Aktan ve Dileyici, 2001: 12-25).

Ülke vatandaşlarının seçim süreci ile alakalı olarak ilk aşamada sergileyecekleri davranış seçime katılıp katılmamaya karar vermek olmalıdır. Oy kullanma kararına varan seçmen, parti tercihi yapabilmek için kendi ihtiyaç, isteklerini ve taleplerini belirlemesi ve bu doğrultuda ihtiyaç ve taleplerinin hangi parti tarafından giderileceğini belirlemesi gerekir. Böyle bir karmaşık dönemde bireyin zaman içinde siyasal tercih ve kanaatlerinde düzenli ve kararlı bir davranış sergilemesi ve çapraz baskılara karşı dik durabilme kabiliyetinin olması karar alma sürecini kolaylaştırır. Bunun yanısıra iletişim ve haberleşme kanallarına sahip olması hangi partinin taleplerini karşılayacağını öğrenmesi doğru karar alabilmeyi sağlar (Gülmen, 1979: 26). Seçime katılmaya karar veren vatandaşların ikinci aşaması parti ve adaylar arasında tercih yapmaktır. Bu tercih parti ve adaylar arasındaki alternatiflerden birini yeğleyebileceği gibi hiçbir parti ve adayı seçmemeye karar vererek kendine yeni şık yaratabilir (Kiriş, 2005, 14). Seçmen, davranışlarının tarafını seçerken, her ülkenin kendine özgü sosyo-ekonomik düzenini ve geçmişini dikkate alarak alternatifler arasında bir tercihte bulunur. Hemen hemen her toplumda sayısı ve eğilimleri bakımında çeşitli nitelikteki partilerle karşılaşmak mümkündür. Seçmen bulunmadığı ya da bulunduğu parti tercihiyle genel olarak siyasal sistem ve yapı düzeninin belirleyici ve siyasal sistem ve yapı düzenine karşı durucu bir davranış sergilemektedir (Özer ve Meder, 2008: 31).

Seçim sürecine katıldığı halde herhangi bir parti ve aday konusunda tercihte bulunmayan seçmen sandığa boş oy atmış olacaktır. Seçmenin seçime katılmaması halinde siyasal yapı ve sistemlere karşı bir tepkisinin olduğu söz konusu olabilir. Bu tepkinin nedeni siyasal sistemlere karşı güven duyulmasında, onları sorunların ve sıkıntıların çözüm odaklı olma da ve geleceği planlama da etkisiz olacaklarına inanması ve seçmenin kendini etkin olmadığını düşünüp siyasal sistemin dışında hissetmesi durumları söz konusu olabilir.

Seçmenin seçim sürecine katılıp herhangi bir tercihte bulunmama durumu daha farklıdır. Burada seçmen siyasal sistemi, yönetim rejimini ve onun değerlerini sahiplenmiş ve kendisini siyasal süreçte etkin olduğunu biliyor lakin sağlanan mevcut koşulları beğenmiyor, ayırt edemiyor, memnun değil ve yetersiz görüyor ise bunlar neticesinde de açık bir şekilde tepki gösteriyor olabilir (Kiriş, 2005: 15).

Seçmenlerin siyasal karar alma sürecine katılmalarını sağlayan temel unsur fayda maksimizasyonudur. Seçmenlerin karar alma sürecinde etkin olarak rol alması bunun sonucunda da kazanacağı faydanın siyasal süreçte yer alması sonucu katlanacağı maliyetten

yüksek olması ile sağlanır. Bununla beraber seçmenlerin etkisiz (edilgen) bir şekilde siyasal karar alma sürecine dâhil olmaları da mümkündür. Böyle bir durumda oyunu vermesi neticesinde sahip olmayı beklediği faydanın oy verme maliyetinden fazla olmasına bağlıdır. Matematiksel olarak ifade edersek; I' ye seçmen, F_i' ye seçmenin beklentisi olan fayda, M_i' ye oylamaya katılma maliyeti, F_{i0}' ye oylamaya katılma sonucu vazgeçtiği faaliyetlerin değeri dersek;

$$F_i - (F_{i0} + M_i) > 0 \text{ şeklinde olur.}$$

Böylelikle seçmen siyasal süreçte seçimde yer alacaktır (Aktan ve Dileyici, 2002: 39).

Oylamaya katılan seçmenler farklı faktörlerden etkilenebilirler. İktidarın ve partilerin oylamaya katılan seçmenleri ödüllendirecekleri katılmayan seçmenleri ise yasal yaptırım uygulaması söz konusu olduğunda karar alma sürecinin aktörü olan seçmenlerin seçimlere katılım oranı yüksek olacaktır. Seçmenlerin oy kullanmayı hak ve ödev niteliğinde vatandaşlık görevi gördüklerinde de katılım oranı yüksek olacaktır. Bununla ilgili fonksiyon aşağıda belirtilmiştir.

$$(F_i + \ddot{O}_i + O_i + C_i) - F_{i0} + M_i > 0$$

I' ye seçmen F_i' ye seçmenin oy vererek seçim sonuçlarını etkilemeden beklediği fayda, $\ddot{O}_i$ seçmenin sandığa gitmesi sağlanan özel çıkar, O_i vatandaşlık görevi C_i yaptırımın ağırlığıdır (Aktan ve Dileyici, 2002: 39). Seçmenin siyasi sürece katılıp katılmama veya hangi partiye oy vereceği tercihleri belirleyen faktörlerden birisi de seçmenin seçim sonucunda sahip olacağını beklediği faydadır (Aktan ve Dileyici, 2005: 25). Buna göre seçmen herhangi bir yeni iktidar politikalarından sahip olacağını planladığı faydayı değerlendirir ve bu faydayı kendisine taşıyacağı ekstra maliyetten çıkartıp karşılaştırır. Bu durumda siyasi tercihinin oyunu kendisine en çok fayda sağlayacak partiden yana kullanacaktır (Stiglitz, 1994: 191).

Bir ülke vatandaşı olarak kamusal mal ve hizmetlerden öğrenci, hasta, vatandaşlık hakları gibi benzeri şekillerde faydalanan o ülkenin vatandaşlık kimliğini taşımanın kendisine sağladığı hak ve yetkilerine dayanarak kullanan tüketiciler olarak hayal edilebilir. Piyasa mekanizmasındaki tüketiciler firmalardan mal ve hizmet talep ediyorsa siyasal mekanizma da rol alan seçimde politikacılar ve siyasi partilerden mal ve hizmet talep etmektedir. Tüketiciler mal ve hizmet talebinde fiyata katlanırken seçmen ise mal ve hizmet talebi sonucu vergiler ve satın alma maliyetlerine katlanmaktadır.

Piyasa mekanizmasındaki tüketiciler şikâyetçi olmaları ve ürün ve hizmete olan sadakatlerinde meydana gelen düşmenin yanı sıra (Butler ve Collins, 1995: 89); farklı

nedenlerden dolayı seçimlerde daha az seçenek arasında karar alınmasını, seçimlerde fiyat ve risk algısı ve değerlendirilmesinin güçlüğü, siyasal ürünlerin performanslarını somut kriterlere dayandırarak değerlendirilmesinin zorluğu gibi farklılıklar vatandaşlardan ayırsa da seçmeni tüketici olarak ele almak farklı yaklaşımları ortaya çıkarmaktadır (İslamoğlu, 2002: 82). Oy vermeyi psikolojik satın alma gücü olarak değerlendirildiğinde seçme eylemi ile siyasal karar alma süreci bağdaştırıldığında tüketiciler ve seçmenler; karar vericiler olarak yakın bir göreve sahip olmaktadır (Okumuş, 2007: 163). Bir başka deyişle, piyasanın merkezini tüketici oluşturduğu gibi siyasi ekonominin merkezini de seçmen oluşturmaktadır.

Piyasada mal ve hizmet ticaretinde firmalar tüketiciyi yanına çekebilmek ve onları yönlendirebilmek için, tüketici davranışlarını ayrıntılı bir şekilde anlama ve kavramaları firmalar için gelirlerinin artmasının başlangıcı olabilir. Siyaset ekonomisinde de siyasi partiler seçmenlerin ihtiyaç talep ve beklentileri doyum noktasına getireceğine göre onların siyasi tercihlerini nelere göre belirlediklerini nasıl yaptıklarını yani seçmen davranışlarını iyi algılama ve analiz etmeleri sonucu oylarını maksimum seviyeye getirerek prestijlerini artırırlar (İslamoğlu, 2002: 8).

1.3.1. Seçmen Davranışını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

1.3.1.1.Sosyolojik (Columbia) Model

Sosyoloji bilimi toplumsal yaşamın oluşumunu, koşullarını, işleyişini ve gelişimini ya da toplumun içinde var olan siyasal olay ve olguları inceler. Kısaca bireylerin toplumsal yaşamlarının, grupların ve toplumların objektif bir bütünlük içerisinde inceleyen bilim dalıdır. İnsanın birey olarak her türlü gösterdiği davranışında meydana getirdikleri gruplaşmalar, birbirleriyle kurdukları münasebetler gibi yaşadığı toplum dünyasına ait eğilimlerden etkilenmemesi söz konusu olamaz. Seçmen davranışlarını sosyal yönüyle ele alarak açıklamaya çalışan sosyolojik modelin hareket noktası, seçmenlerin yaşadığı toplumun etkisi altında kaldığını düşünmeleridir.

Seçmen tercihini sosyolojik bakımdan değerlendirenler, seçmeni, toplumda psikolojik baskı altında olan bireyler olarak ele almamakta ortak menfaatlere sahip üyelerden oluşan sosyal grup ve partiler olarak ele alınmaktadır (Gülmen,1979: 46). Columbia ekolü olarak da bilinen bu yaklaşım, Amerika'da 1940'larda başlayan Columbia Üniversitesi'ndeki bir grup araştırmacı tarafından yapılan saha çalışmalarından elde edilen bilgilere göre şekillenmiştir. Bireyler oy verme davranışında bulunurken değişmez kimliklerinden

yararlandıklarını, partilerin oy tabanlarının sınıfsal farklılığı yansıttığını ve oy kullanırken sınıf temelli bir davranış sergilediklerini ileri sürmüşlerdir (Akgün, 2000: 77).

Sosyolojik yaklaşım,' niçin oy veriyor veya niçin oy vermiyorlar' sorusuna yanıt aramaktadır. Yaklaşım göre bireylerin oy kullanırken tutum ve değer sistemleri etkin olmamakta dini inançlar, aile, cinsiyet, sınıf farklılıkları, eğitim, yaşanan coğrafi mekân, mensup olunan grup ve parti tercihi gibi toplumsal bölünmüşlükler seçmenlerin siyasi eğilimlerinin şekillenmesini sağlar. Yaklaşımın temeli bireylere değil gruplara dayanmaktadır. Bu nedenle sosyolojik yaklaşım bireysel temellere dayandırılmasına karşı çıkarak grup temellerini esas almaktadır. Örneğin; aynı işyerinde çalışanlar, devamlı birlikte dolaşan arkadaş grupları, aynı yörede yaşayan insan toplulukları büyük çoğunlukla homojen bir duruş sergilerler (Özer ve Meder, 2008: 35).

Grupların önemli varsayımlarından bir tanesi de kendilerine has kurallar oluşturmaları ve bu kuralları benimsemeyip riayet etmedikleri takdirde üyelerini farklı şekilde yasal yaptırım uygulayarak cezalandırabilmeleridir. Bu sebeple kişi oy verme davranışında bulunurken grup kurallarına ters gitmemek ve belirtilen cezai yaptırımlarla karşı karşıya gelmek istenmemektedir. Bu durum sosyolojik yaklaşımın önemli hipotezlerinden birini oluşturmakta ve bu hipotezin genellemesi de 'niçin' sorusuna yanıt olmaktadır (Polat, 2010: 17). Seçmenlerin siyasal tercihlerini belirlerken ideoloji veya adayların sahip olduğu nitelikler doğrudan doğruya etkili olmadığıdır. Seçmenlerin siyasal eğilimleri ve tercihleri sosyal gruplara olan üyelikleri ve bağımlılıkları oluşturmakta ve seçimler aracılığıyla kullandığı oylar ise değişmez kimliklerini doğrular niteliktedir (Çeçen, 2009: 36-37).

Sosyolojik yaklaşıma göre siyasi tercihlerinin belirleme de aile faktörü de etkilidir. Mesela; eşler siyasal tercihlerini belirlerken birbirlerini etkilemekte, çocuklar ise anne ve babanın siyasal tercihlerinin etkisi altında kalmaktadır. Buradan hareketle yaklaşımda ekonomik sorunlar seçmen davranışlarını doğrudan etkilememektedir.

Bu yaklaşım parti sistemlerini sabit veri kabul ettiğinden dolayı zaman içerisinde parti sisteminde meydana gelen değişimler, oy dalgalanmalarını açıklama da ve kuramsal esneklikten uzak olduğundan dolayı eleştirilere maruz kalmıştır (Akgün, 2002: 26).

1.3.1.2.Parti ile Özdeşleşme (Sosyo Psikolojik Model)

Parti ile özdeşleşme modeli olarak da literatürde yer alan sosyo-psikolojik yaklaşım, bireylerin benimsediği parti ile arasında psikolojik bir bağımlılık bulunduğuna vurgu yapar. Futbolda birey desteklediği takıma nasıl tutkuyla bağlıysa yani fanatik anlamda, birey kendini

o partiye aynı şekilde bağımlı hisseder ve kendini artık o partinin taraftarı olarak ilan eder (Özer ve Meder, 2008: 32).

Anket çalışmalarının artmasıyla birlikte bireysel düzeyde tespit edilen bulgulardaki artış bu yaklaşımın literatürdeki ağırlığını arttırmıştır. Sosyo-psikolojik yaklaşımda grupların aksine bireyler ön plandadır. Bu yaklaşımda bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindiği siyasal tutum, davranış ve değer sistemleri, ideolojik eğilimler, parti tercihlerinde çevre ve aile faktörünün etkinlik oranının yüksek olduğunu ileri sürerler (Akgün, 2000: 78). Bireylerin siyasal tercihlerini belirlerken ön planda tuttuğu faktörler ile ailelerini siyasi tercihleri belirlerken önemsendiği faktörler arasında bir paralellik söz konusudur.

Michigan ekolü literatüre parti kimliği kavramını kazandırmıştır. Bu kavrama göre çocukluğundan başlayarak yetiştiği çevrenin etkisiyle bir partiye karşı sevgi bağı kurulmaya başlar. Bu bağ yavaş yavaş güçlenerek yaşamları boyunca devam eder. Seçmenler yaşadığı dönemle ilgili herhangi bir bilgi sahibi olmasalar dahi parti kimliği yardımıyla kendini yakın hissettiği partinin yorumlarıyla bilinçlerini açarak dış dünyayı algılamaya ve anlamlandırmaya çalışırlar.

Seçmenler enflasyon, işsizlik, adayın kötü olması, kriz ve ekonomik çöküntü dönemlerinde başka bir partiye oy verseler dahi bir sonraki seçimlerde psikolojik bağımlısı olduğu eski partilerine geri dönerler.

Bu yaklaşım Amerika'da 1970'li yıllardan sonra her geçen yıl seçmenler kendilerini herhangi bir partiye karşı yakınlık duymadıklarını ve bağımsız hareket ettiklerini dile getirmelerine karşı yaklaşım tartışma konusu olmuştur (Akgün, 2000: 78). Kendisi ile herhangi bir parti arasında bağ kuramayan bireyler için bu model yoksul kalmış ve siyasal eğilim ve tercihlerin etkilendiği başka unsurlar olabileceği düşünülmüştür.

1.3.1.3.Geriye Dönük Oy Verme Modeli

Bu yaklaşım iktisatta yaygın bir biçimde kullanılan tüketici ve birey davranışlarının rasyonel olmasından yola çıkarak seçmen davranışını açıklamaya çalışır. Bilindiği üzere ekonomi biliminin temel hipotezlerinden birini oluşturan, tüketici ve bireylerin rasyonel davrandıkları anlayışı onların ekonomik hayattaki davranışlarını gözler önüne serer. Seçmenlerin faydalarını en yüksek düzeye çıkaracaklarını maliyetlerini en düşük düzeye indirgeyeceği biçiminde davrandıklarını varsayımıyla hareket eder (Teyyare ve Avcı, 2016: 53).

Seçmen davranışını ekonomik yönden ele almaya çalışanlar bu yaklaşımın temelini seçmenlerin amaç ve menfaatlerini çok iyi bildiğini düşünürler. Bu doğrultuda maksimum hizmette bulunacak aday ve siyasi partileri belirleyebilme bunun neticesinde en uygun aday veya partilere oyunu verme davranışının yönünü oluşturur. Sosyo-psikolojik yaklaşımın esas aldığı partiye bağımlılık ilkesiyle bireyin gözü bağlı bir şekilde bulunduğu oy verme davranışını reddeden rasyonel tercih yaklaşımına göre herhangi bir siyasi partinin hatırını hoş tutmak için oy verilmemektedir. Ailesinin ve yaşadığı çevrenin etkisi altında olmayan bireyin sadece kendi siyasal menfaatlerini gözeterek oy kullandığını ileri sürmüştür (Özer ve Meder, 2008: 33).

Rasyonel seçmen hipotezine dayanan ekonomik yaklaşımda, vatandaşlar genelde seçimlerde oy vermeyi ihtiyaçlarını karşılamak ve amaçlarını gerçekleştirmek için kullanırlar. Buradan hareketle seçmenlerin amacı fayda maksimizasyonu olduğunu iddia eder. Eğer oyunu verdiği parti ihtiyaçlarını karşılamada ve amaçlarını gerçekleştirme de yoksul kalırsa, seçmen önümüzdeki seçimlerde oyunun rengini kolaylıkla değiştirebilir. Bu yönüyle bu yaklaşıma 'geriye dönük oy verme' teorisi denilebilir. Bu yaklaşımda seçmenler hükümeti oluşturan siyasi partilerin ekonomik performanslarını ve pratiklerini değerlendirirken bir taraftan da kendi içinde bulunduğu ekonomik dalgaları da dikkate alır. Bireyler için burada üzerinde durduğu önemli nokta, iktidarın nasıl bir politika uyguladığından daha çok politikaların ortaya koyduğu net sonuçlardır. Seçmenler genelde ekonominin istikrarlı bir şekilde (güven ve refah seviyesinin yüksek olması)başarılı işleyişinde hükümetin başında bulunan partiyi ödüllendirirken ekonominin darboğaza girdiği ve istikrarsızlığın olduğu durumlarda ise cezalandırdığı kabul edilir (Akgün, 2002: 27).

Yaklaşımın kurucusu kabul edilen Downs'a göre seçmenler siyasal tercihlerinin rengini belirlerken partinin istikrarlı faaliyetlerini, hizmet akışını, uyguladığı ekonomi politikalarını ve parti liderlerini göz önünde bulundurur. Seçmenin menfaatleri herhangi bir partiyle homojenleştiyse o partiyi tutabilir lakin menfaatleri özdeşleşmediyse oyunu vermekten kaçınabilir (Özer ve Meder, 2008: 34). Yaklaşımdan çıkarılacak ana düşünce seçmen hislerini ve duygularını bir kenara bırakarak akli ve mantığıyla hareket ederek çıkarlarına hizmet edecek tercihinin yapar. Oy verirken ne yetiştirdiği çevrenin davranışlardan, ne büyüdüğü ailesinin baskılarından ne de partilerin ideolojik eğilimlerinden etkilenir. Partinin uyguladığı politikalar çıkarlarına uygun olduğunu onaylayan birey o partiye oy vermekten kaçınmamaktadır. Aynı biçimde ülke ekonomisinin gidişatını bir önceki yıla göre inceleyen seçmen, pozitif ve negatif sonuçlara göre oyunu kullanır.

Bu yaklaşımda iktisadi olaylar oy vermede etkili olduğu kabul edilmekle birlikte fayda ve amaç tanımlamasında somut çıkarlarla sınırlanması ve iktisadi etkenlerin haricinde etkileri ve politikalarda önemli olan simgesel değerler hesaba katılmamasından dolayı eleştirilere uğramıştır (Akgün, 2002: 27).

1.3.2. Seçmen Davranışını Etkileyen Faktörler

1.3.2.1. Yerleşim Yeri

Yerleşim yeri ve siyasal davranış arasında bağlantı kurmaya çalışan iki temel görüş vardır. Birinci görüşe göre, yerleşim yerinin büyüklük oranı arttıkça yani kırdan kente doğru ilerledikçe siyasal sürece katılımlarının ve davranışların sergilenmesinin fazla olduğunu ileri sürerler. Çağdaşlaşmanın en mühim hususlarından biri olan kentleşme, siyasal katılıma yönelimlerine uyarıcı bir etki yapmakta ve buna uygun sosyo-kültürel bir alan yaratmaktadır (Dursun, 2002: 244). Diğer görüşe göre, köy ve kasaba gibi yerleşim yerlerinin küçük kapalı olmasından dolayı sosyal dayanışma ve toplumsal baskının güçlü olduğundan, bilhassa da yerli eşrafın birçok seçmeni canlandırdığı dolayısıyla köylü seçmeni siyasal katılıma yoğun bir biçimde dâhil olduklarını ifade eder (Kalaycıoğlu, 1984: 24).

Kent yaşantısının gölgesinde bireylerin eğitim, sağlık hizmeti ve kültürel olanaklar gibi kazanımlara erişmesi kolaylaşır. Bu sayede siyasal katılımın artmasının yanında siyasal davranış canlılık gösterir.

Şehir yaşamında seçimlerde oy vermek amacıyla sandığa gidilmesi, siyasal değişim ve gelişimler hakkında bilgi edinme, STK ve siyasi partilerin planlayıp uyguladığı programlara, mitinglere, siyasal gösterilere, ekonomik ve sosyal sıkıntıların konu edildiği dernek faaliyetlerine aktif katılım sağlama vb. gibi siyasal katılım köy yaşantısına oranla erişim daha kolay sağlanır. Köy ve kasaba gibi benzer kırsal kesimlerde bu tür siyasal faaliyetler yapmak için uygun olmamaktadır (Dursun, 2002: 244).

Bazı görüşlere göre, yerleşim yeri faktörü siyasal katılımı etkilemenin yanında siyasal davranışın tarafını ve rengini belirlenmesinde etkilidir. Buradan yola çıkarak baktığımızda yerleşim yeri büyüklük oranı yükselttikçe şehirlerde sanayileşmenin artmasıyla oy verme eğilimi sola doğru kaymaktadır (Çınar, 2007: 143).

Bu iki görüşü toplayarak ele alırsak yerleşim yeri faktörü siyasal davranışını teşvik edici siyasal katılımı zorlaştırıcı etkisi olduğu söylenebilir.

1.3.2.2. Cinsiyet

Seçmenler siyasal tercih ve davranışta bulurken cinsiyete göre farklılıklar görülmektedir. Kadınlar için siyasal tercih ve davranışları belirlemede önemli olan faktörler erkekler için önem ifade etmemekte ve sergilenen eylemler farklılıklar göstermektedir.

Cinsiyetler arasında meydana gelen farklılığın toplumla ilgili boyutuna temas eden Tatar'a göre, cinsiyet hem ulusal hem de uluslararası dünyada kültürün bir alt kümesi sayılan ve önemini koruyan bir faktördür. Cinsiyet faktörü, ülkenin gelişmişlik düzeyi attıkça kişilerin bireysel fikir, görüş ve davranışlarında meydana gelen farklılık azalmaya başlar. Fakat baş gösteren bu azalmaya karşın günümüzde dünyanın her tarafında cinsiyet farklılıkları kendini gözler önüne sermeye devam etmektedir. Neredeyse bugün bile meclise giren kadınlar erkeklere göre az sayıda ve eşit haklara sahip olmadıkları görünmektedir. Bu eşit olmayan haklar topluluklar beklentilerini cinsiyet farklılığına göre tasarımları ile alakalı bir durumu ifade eder (Tatar, 1997: 127).

Cinsiyet faktörü ile birlikte siyasal davranış arasında iletişim kuran üç görüşten söz edilmektedir. Birinci görüşe göre, kazanılan sosyal statü ve sosyo-ekonomik gücün kadın ve erkek arasındaki ayrım ve bu ayrımların siyasal sürece ayna tutmasıdır. İkincisi ise, kadınlara muhalefet olan sosyo-ekonomik statü ayrımının, haberleşme iletişim araçlarından istifade etmek, siyasal sürece ilgi, hakkında bilgi edinme ve buna yönelik gruplara üyelik gibi siyasi yaşama daha az dâhil olmaları gibi mevzulardan çok düşük seviyede irtibat kurabilirler. Üçüncüsü ise, toplulukların kadına yüklediği 'aile' ve 'ev' görevini üstlenmesi sebebiyle dar bir özellik taşıdığından kadının erkeğe göre siyasal sürece katılımı daha azdır. O zaman kadın zaman kaybetmeyecek ve yorulma gerektirmeyen ailesiyle beraber sandık başına giderek oy verme eylemi ile yetinecektir (Çukurçayır, 2000: 76-77).

Kadınların yetiştiği toplumun tavrı siyasal konulara bakış açısını etkilemektedir. Kadının siyasal konularla ilgilenmemesi, siyasi gerginlikten kaçınması ve araştırma yapmamasından dolayı siyasi tercihi ailesinden ve çevresinden miras kalmış gibi hareket etmektedir. Eğitim seviyesi ve şehir yaşantısının düşük olduğu toplumlarda bu görüş yaygındır.

Kadın sosyal yaşantıdan uzak evde veya dar bakışı olan bir çevrede yaşam sürmesinden dolayı erkeğe oranla siyasal konularla ilgili negatif yönlü etkilenir. Günümüzde birçok ülke de kadın ve erkek arasında siyasal davranış ve katılım bakımında eşitlikler görülme de kadınların kendilerini geliştirip eğitip seviyelerini yükseltmeleri ve ev hayatı

yerine iş hayatında rol almaları kadınların toplumda kabul edilen görevlerinin değişmesine ve eşitliklerin yavaş yavaş kazanılmasını sağlar. Bu gelişme programları kadının siyasal dünya ile alakasının artmasına ve hareketli roller üstlenmesini sağlar.

1.3.2.3 Yaş

Bireyin çocukluğun başlayarak yaşlılığına kadar geçen süre zarfında siyasal işleyişle alakalı kazandığı tecrübe, bilgi, görüş, duygu ve fikirler her yaş diliminde farklılık gösterebilmektedir.

Belirli yaş kümelerinin siyasal davranışlar üzerinde etkisinin olduğu yapılan anket çalışmaları sonucunda onaylanmıştır. Kişilerin yaşları büyüdükçe yalnız bedensel olarak değil siyasal manada da değişim göstermektedir. Genç nesiller dinç, dinamik ve hareketli yapıda olmaları, doğal ideolojik eğilimlere ilgilerinden dolayı siyasete karşı bir yakınlık hissettikleri gözlenmiştir. Yeni nesil değişime gelişmelere ve reformlara açık bir yapıdadır. Eski nesil örfleri adetleri konusunda tutucu ve muhafazakâr iken değişimlere, gelişmelere ve yeniliklere kapalı bir davranış ortaya koyarlar.

1.3.2.4. Aile

Hayatın temeli direği olan aile, karar alma sürecinde siyasal davranış sergilemede bir hayli etkilidir. Çünkü insanlar o ailenin üyesi olarak dünyaya gelirler. Samimi ve içten yapılanmadan dolayı üyesi olarak doğduğu ailenin davranış biçimlerinden etkilenirler. Ailenin bu tür fonksiyonu bireyin siyasal görüş ve davranışlarının şekil almasında etkilidir (Sarıbay ve Ögün, 1999: 64).

Aile kavramın seçmen davranışlarında etkili olması üzerine iki görüş mevcuttur. Birincisi, aile üyeleri seçimde oy verme eğilimi konusunda kolektif bir karar verip vermeyecekleridir. İkincisi ise, bireyin çocukluk döneminde başlayarak siyasi kararların şekle girmesinde etkin rol alıp almamasıdır. Bu kapsamda yapılan araştırmalar yetersiz kalmıştır. Ancak yalın gözlerle yapılan gözlemlerde Türkiye’de kırsal bölgede yaşayan ve aşiret ve akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olduğu kesimlerde bu faktörün etkisinin derecesi oldukça yüksektir (İslamoğlu, 2002: 2). Çocuğun eğitiminin, davranışlarının, görüşleriyle tutumlarının doğmasında ve gelişiminde aile kavramı önemli yer tutar. Bilhassa siyasal bağların kuvvetli olduğu ailelerde çocuğun da ailesinin görüş ve tutumlarına yönelmesi doğaldır. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu ailelerde bu etkinin derecesi artabilir. Aksi hallerde karşılaşılsa mesela çocuğun yüksek öğrenim görmesi sonucu, ailenin çocuk üstünde etkisinde azalma meydana gelebilir (Kışlalı, 2003: 224).

Ailelerin kişiler üzerinde yaş, cinsiyet, gelir gibi farklılık baş göstermekle beraber toplumda ailenin önemi ve değeri paha biçilemezdir. Türkiye gibi ülkelerde siyasal tutumun ve karar alma sürecinde aile üyelerinin etkisi bir kenara bırakılamaz.

1.3.2.5 Eğitim

Eğitim seviyesi kişilerin görüş ve tutumlarında etkili olabilecek bir ağırlığa sahiptir. Her zaman geçerliliğini korumasa da eşit eğitim seviyeleri olan bireylerin aynı siyasal görüşü savundukları ve aynı siyasal davranışta bulunmaları eğitimin etkili olduğu konusunda birçok çalışma mevcuttur.

Alınan eğitimin siyasal merak ve bilgi edinme seviyelerini yükselttikleri öngörülür. Eğitim bir taraftan kişilerin toplumla bütünleşme sürecine katkı sağlar. Diğer taraftan da siyasal işleyişe merak ile ilgi uyandırması ve bilgi edinilmesinde işlevsellik görmektedir. Siyasal etkinin meydana gelmesi için ilk olarak merak, ilgi ve belli düzeyde bilginin var olmasını gerekli kılmıştır. Eğitim yoluyla kazanılan kavramların siyasal sürece katılımı arttırması kaçınılmazdır (Dursun, 2002: 239).

Eğitim, siyasi kültürün hissiyat ve bilişsel anlamını bireye ileterek davranış ve tutumlarını daha da pekiştirebilir. Hatta eğitim düzeyi artan birey siyasal olay ve olguları idrak ederek olayları kontrol edebilecek bir kapasiteye ulaşabilir. Bu sayede etkinlik hislerini arttırarak kendilerini siyasal yaşantıda etkin bir varlık olduğunun farkına varabilir (Sistembölükbaşı, 2001: 33). Ayrıca eğitim, kişilerin siyasal dünyanın ön hazırlığını yaparak siyasal yasama katılmaya kolaylık sağlar. Eğitim seviyeleri, seçmenlerin siyasal tercihlerde bulunurken daha bilinçli bir şekilde yapmasını ve daha sağlıklı kararlar almasını sağlar. Diğer etkileyen unsurları tespit etme alanının daraltır ve siyasi konuları anlamlandırılmasını açıklamasını ve aktarılmasını sağlar (Çukurçayır, 2000: 83).

Seçmenlerin eğitim seviyeleri yükseldikçe siyasi değişim ve gelişmeleri yakından takip edilir. Bu doğrultuda seçmenin merakı ve bilgisi artacak ve siyasal yapıdaki alternatifleri mantıklı bir şekilde sorgulamaya başlayabilir. Aldığı eğitimle siyasal olay ve olgulara bakış açısını genişleterek yorumlayabilir. Ülke vatandaşı olduğunun bilicine vararak siyasi düşünce ve siyasal parti tercihinde doğru karar almasına katkı sağlar.

1.3.2.6. Din

Din ile siyasal tercih ve davranış arasındaki etkileşim karmaşık bir yapı düzeni doğurduğu söylenebilir (Polat, 2009: 37-43). Din algılanış şekli, dinsel bağlılık ve dinsel pratikleri ifa etme seviyesinde kişinin siyasal yaşantıya katılma tarafını ve tercihinin

etkilemesiyle siyasal konum alınabilir (Köktaş, 1997: 206). Dinin seçmen davranışındaki etkisi dini siyasal yaşantının nesnesi durumuna geldiği kadar öznesi durumuna da gelebilir. Halk dine bir ideoloji işlevini yüklemesi hükümetin başında bulunan partiler için meşruiyet kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kalaycıoğlu' na göre merkez-çevre çatışmasının yapısallığını göz ardı etmeyerek, bu din konumu evrensel görüş ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ona göre laik- sağcı, İslamcı kutuplaşma çatışması merkez çevre çatışmanın can alıcı noktasını oluşturmaktadır. Bu durumda merkezin sembolü olan CHP' nin yönetici, solcu ve laik olduğunu, çevrenin sembolü olan DP/AP' nin tutucu, sağcı ve liberal olduğunu ileri sürmüştür (Kalaycıoğlu, 1984: 69). Bu bağlamda değerlendirilmesi seçmenler tercihlerini anlama ve fikirlerini konumlandırma şekli siyasal davranış yönüyle daha işin en başındayken din faktörü tarafından kısıtlanmaktadır. Seçmen kendi ideolojisine seslenen siyasal partileri seçerken ve diğer siyasi partileri seçenek olmaktan atarken dini inanç ve değerlerinin etkisindedir. Burada sınıf tabakalarının meydana gelmesi ekonomik etkenlerin yanında aynı anda din faktörünün de bir değişken olduğu sonucuna varılabilir.

Türk seçmenin siyasi tercih ve davranışlarını belirleyen en önemli etken din karşıtı ve din yanlısı olma kimliği üzerinden şekil aldığı açıklar. Çağdaş siyasi ideolojiler Türkiye'de genelde bu noktadan ele alındığı için farklı farklı tanımlara örtünmüştür (Sarıbay, 2000: 69). Türkiye de seçmenler tercihleri ve davranışlarını ortaya koyarken dini inançları sağ-sol tercihinde etkili olduğu söz konusudur.

1.3.2.7. Etnisite

Bireylerin bir etnik gruba (ırk, dil, milli karakteristikler) üye olmaları ile kazanılan sosyal ve kültürel kimliklerini ifade eder. Etnisite faktörünü güçlü kılıp ve ona siyasi alanlarda yer edindirme çalışması yeni modern politik akımların başlamasında önemli yer tutar.

Etnisite seçmenin siyasal süreçte karar almada etkisi bulunan başka önemli etmenlerden biridir. Bu etmen ırk, yöre, kültüre ve özellikle anadillere karşı bağımlı değişkendir. Dural ve Eseler' in Rumeli göçmenleri üzerine yaptığı çalışmada, Rumeli'den göç eden Türk kökenli seçmenler 'her zaman mecliste Türk düşüncesinin var olması gerektiği 'görüşünden yola çıkarak MHP'den yana tutum aldıklarını ifade etmişlerdir (Dural ve Eseler, 2016: 82).

1.3.2.8 Parti Bağımlılığı

Seçmen davranışını etkileyen bir diğer önemli faktör, bireylerin partilere karşı psikolojik bağımlılığını ifade eden parti sadakatidir. Seçmenler, partileri kendileri kurmuş gibi benimsemeleri, kendilerini partinin parçası olarak nitelendirmeleri ve her daim destekleyeceklerinin sözünü veren kişiler olarak görülürler. Kısaca bu durumu kişilerin kendi gerçek kimliklerini unutmaları parti kimliğini kullanması olarak ilişkilendirebiliriz. Aşırı derecede siyasal bir bağ kurma duygusu yani fanatik olan ve parti kimliğini kullanan seçmenlerin çoğunlukla aynı partiye oy vermeleri beklenir. Bu nedenle oy verme davranışları ince hesaplamaların yapıtı olarak değil partizanlığın açık ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Downs, 1957: 23). Parti sadakati kişinin çocukluğundan başlayarak yaşamı boyunca kuvvetlenerek sürmesi muhtemeldir. Bu yüzden seçmenler parti sadakati dolayısıyla siyasetin karmaşık olaylarını yakınlık duyduğu partinin yorumları ile kendi bilincinde anlamlı hale getirmeye çalışır. Ayrıca yeterli bilgileri olmasa dahi gelişen siyasal olayları bağlı olduğu partinin gözüyle kolayca yorumlayabilir. Belli bir partiye bağlılık duygusu insanlar üzerinde kuşkusuz programlara katılma arzusu, etkileme duygusunda ve siyasal sistem ve yapıyı etkileme inancında artış yaratabilir (Norris, 2004: 141).

Bu faktörün ortaya koyduğu ince noktalardan bir tanesi de ülkede meydana gelen partizan takımlarında küme düşüşünün artmasıdır. Parti sadakatinde düşüşün yaşanması sonucu olağan oy verme davranışında meydana gelen azalmayı belirtir. Partiye karşı duyulan bağımlılık derecesinin düşmesi partilerin elde ettiği dayanakların zayıflamasını ve dolayısıyla seçmenler diğer partileri değerlendirmeye alması olarak ifade edilebilir. Bu durum büyük bir belirsizliğe yol açarken bir yandan da partiler eski gücünü kaybederler yeni partilerin doğmasına yol açarlar. Bunun tam tersi durumda ise seçmenin partiye olan sadakati artarak artan bir eğilim gösterir. Bu doğrultuda seçmenler seçimlerde aynı yönde davranış sergilerler.

1.3.2.9. Meslek

Meslek, kişilerin sosyal statüsünü ekonomik sınıfını gösteren en önemli kriterlerden birisidir. Kişilerin çevre ile ilişkisi ve almış olduğu eğitim yapacağı mesleği belirler. Bu doğrultu da bireyin toplumsal ve ekonomik statüsünün artmasıyla, kamu politikalarına karşı duyarlılığı artar. Hükümet ve bürokrasi ile ilişki kurmak isteyen statüsü yüksek olan meslek sahibi, oy vermenin yanında siyasal süreci ve olayları yakından takip ederek gözü kapalı inanmak yerine çevresiyle tartışır. Ayrıca birey kariyer basamaklarını yavaş yavaş çıktığında faaliyetlere katılarak siyasal bilgisi ve ilgi düzeyiyle birlikte toplulukta da etkisi artmaktadır (Çukurçayır, 2000: 84). Yüksek statüye sahip meslek, siyasal kaynakları kullanarak siyasi

algılama ve yorumlama yöntemi bireyin siyasetin zirvesine çıkabilmesine olanak sağlar. Çünkü bu kişiler dünyayı anlamaya çalıştıkları için kitlesel iletişime her daim açıktırlar. Siyasal ağırlıklıların fazla olduklarını düşündükleri için çevresindeki ve dünyadaki sorumluları çözebileceklerine inanırlar. Bu doğrultuda siyasal süreci etkileyecek davranış ve tutumlarda bulunurlar (Sitembölükbaşı, 2001: 43).

Meslek, bir manada para kazanma şekli olarak gösterilebilir. Gelir düzeyi aynı olmasına karşın siyasal katılım eğilimleri mesleklere göre farklılıklar gösterebilir. Serbest meslek gruplarının siyasal katılıma etkin rol aldığını ifade edilir. Bireyin iş hayatı da siyasal katılma bakımın önem arz eder (Kışlalı, 2003: 225). Bazı meslekler siyasal katılmayı artırıcı bazıları ise kısıtlayıcı yönde etki de taşımaktadır. Bazı meslekler siyasal eylemlerden ve hükümet politikalarından doğrudan ve sıklıkla etkilenirler. Bu sebeple bu gibi meslek sahiplerin odak noktalarını hükümet ve uygulayacağı politikalar olmuştur (Dursun, 2004: 239). Mesleği yerine getirme ile siyasal süreç arasında bir ilişki mevcuttur. Toplu halde çalışanların birbirleriyle kurduğu bağ, her konuda daha da güçlenir. Toplu olarak çalışanlar, gruplarının menfaatlerini çok iyi bilmeleri, kolaylıkla birbirleriyle iletişim sağlamaları, siyasal bilgi edinmeleri gibi bireysel çalışanlara göre daha muhtemeldir (Turan, 1986: 78).

Birey kazandığı eğitime ilişkin olarak mesleki anlamda meslek statüsünü yükselttikçe toplumda daha etken olmak ve siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeleri daha yakın takip etmek istemektedir. Bu etken yapılı olma hali siyasi katılıma davet edicidir.

1.3.2.10. Gelir

Ekonomik menfaatlerin olduğu dairede hareket eden kişiler, ekonomik yaşam standartlarında düzeldiğinde iktidarı sayesinde diye oy vererek ödüllendirir. Kişinin yaşam standartları kötüye gittiğinde iktidarı sorumlu tutarak oy vermeyerek cezalandırır. Yapılan çalışmalarda oy verme davranışı ile gelir arasındaki bağlantıyı bu kadar sıradan ve her zaman geçerli olmadığıdır. Ama yapılan birçok araştırma gelir ile oy verme davranışı arasındaki belirli bir ilişki olduğunu kabul etmektedirler. Ancak bu ilişkinin derecesi ve yönü, ülkenin içinde bulunduğu koşullar, kişilerin iktidarın uyguladığı politikaları anlayış şekli, iktidar ve muhalefetin haber gündemine taşıdıkları mevzular, ekonominin önceki yıllara göre durumu aracılığıyla tespit edilmektedir (Sitembölükbaşı, 2001: 7-9).

Kişilerin gelir düzeyi ile siyasal davranış arasındaki doğru orantılı bir ilişki olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır. Gelir düzeyi arttıkça, siyasal sürece ve olaylara ilgi düzeyi

yükselmektedir. En gelir gruplarında en dibe indiğimizde ise bu ilgi tamamen sonlanabilir (Kışlalı, 2003: 224).

Kişilerin gelir düzeylerinde meydana gelen yükselmenin siyasal katılım oranına pozitif bir etki yaratacağıdır. Yani zengin kesimin daha yoksul kesime göre siyasal yaşama iştirak edeceklerini savunur. Bunu ispatı olan bazı bilimsel çalışmalar mevcut olmakla birlikte her daim gelir düzeyinin siyasal katılmayı arttırdığını söylemek güçtür (Dursun, 2004: 238). Eğitim seviyesi düşük olmasına karşı gelir seviyesi yüksek olan bireylerin siyasal süreçte daha etkili oldukları bilinse de, ekonomik gücü zayıf olan yerleşim yeri köylerdeki durum, gelir ile siyasal katılımı arasında bir bağ kurulmamış sayılacak niteliktedir. Çünkü yapılan bazı araştırmalara göre köylerdeki oy verme oranı genelde kentlerdeki oy verme oranından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Oy verme oranı siyasal katılımın en sade ve edilgen halidir. Gelir düzeyi yükseldikçe siyasal katılma türünde ve niteliğinde bir değişme meydana gelmektedir. Bu değişim yönü en fazla varlığa sahip, en fazla katılma sağlaması biçiminde karşımıza çıkar (Çukurçayır, 2000: 88-89).

Bazı çalışmaları sonucu ters orantılı olduğunu gösterse de genelde seçmenlerin gelir düzeyinde meydana gelen olumlu bir değişme siyasal katılımı arttırdığını göstermektedir. Bu durumda gelir faktörü siyasal alanımızı etkileyen en önemli faktördür.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİ POLİTİKALARININ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLİŞKİSİ

2.1. Ekonomi ve Politika

Dünyanın yüzölçümü ortalama olarak 510 000 000 km² olarak hesaplanmıştır. Dünyanın oluşundan bu yana değişmeyen yüz ölçümüne karşılık hızlı bir şekilde nüfus artışı yaşanmaktadır. Nitekim nüfus seyrinde yaşanan bu hızlı artışlara karşılık mevcut olan kaynaklarda bir değişiklik gözlenmemesi yani iktisadi olarak kıt olması, (nedret kanunu) dolayısıyla insanoğlunu sınırlı bulunan kaynaklarının verimliliklerini artırmak için yeni arayışlara sevk etmiştir. Bilhassa insan doğasına yardımcı olacak tüm bilimsel işlevleri içeren fen bilimlerinde de önemli gelişmeler meydana gelmiştir ve gelmeye de devam edecektir. İletişim ve ulaşım da büyük yollar katedilmesi bireylerin kıt kaynaklara ulaşmasını kolaylaştırmış ancak buda aradaki rekabeti daha da kızıştırmıştır. Bu nedenle bireyler arasında kıt bulunan kaynakların nasıl dağıtılacağını inceleyen ve yeni dağıtım yolları keşfetmek için bir bilim dalına ihtiyaç duyulmuştur. Basit bir biçimde ekonomiyi tanımlayacak olursak bireylerin sınırsız isteklerinin sınırlı kaynaklarla giderilmesi için malların üretim, bölüşüm ve değişimlerini araştıran bir bilim dalıdır. İnsanoğlunun sonu gelmeyen ihtiyaçları ile bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kıt olan mal ve hizmet miktarı arasında bir dengesizlik var olmuştur. İhtiyaçlar ile sınırlı sayıda var olan kaynaklar arasında yaşanan bu dengesizlik gelişmiş ya da az gelişmiş, kapitalist ya da sosyalist, demokratik ya da diktatör bütün toplumlar için geçerlidir. Ekonomi, kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçları giderme problemi ile karşı karşıya bulunan bireyin veyahut da toplumun, tatmin düzeyini yani faydasını en üst seviyeye çıkartmanın yöntemlerini bulmaya çalışmaktadır. Ekonomi hangi mal ve hizmetten ne miktar da, ne kadar üretilcek ve üretilen mal ve hizmetlerin bölüşümleri nasıl olacak gibi temel sorunlar üzerinde durmaktadır (Dinler, 1997: 6-7).

Bir toplulukta ekonomik faaliyetlerin dikkatlice gözlemlenmesi gerekir. Ekonomik faaliyetlerden yola çıkarak ekonomik düşünceler oluşur. Ekonomik düşünceler ise davranışımızın yönünü belirlerken olayların doğmasına neden olur. Ekonomi de bir takım sistemler oluşturulmakta mülkiyet kurumları, onlardan yararlanma şekli ya da devletin denetleme ve düzenleme yapısı göz önüne alınarak planlanan sistemlere göre birbirinden farklı uygulamalar meydana gelmektedir (Turanlı, 2000: 1).

Ekonomistlerin ekonomi tanımlarına baktığımızda genel olarak kıt kaynakların bölüşümü ve tatmin düzeyi üzerinde durmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ekonominin bir

kolunu oluşturan makroekonomi ise, homojenlik varsayımı altında makroekonomik göstergelerin davranışıyla ilgilenmektedir. Enflasyon, işsizlik, yatırım, kalkınma, büyüme ve ödemeler dengesi göstergeleri kolaylıkla analiz edilmesi amacıyla strüktürel sorunların üstü örtünmekte ve ülke ekonomisinin performansını gösteren milli gelir gibi genel verilerle yakından ilgilenmektedir. Makroekonominin temasını GSYİH ile ölçülebilen toplam üretim oluşturmakta olup kamuya yani devlete önemli roller düşmektedir. Makroekonomi kamu müdahaleleriyle dalgalanmaların sebebini yok ederek ekonomiyi istikrara kavuşturabilme ve bu şekilde gelir düzeyini artırmanın yöntemlerini araştırmaktadır (Telatar, 2004: 18).

Ekonomide görülen ilişkilerin bir benzeri ilişkiler politikada yani siyasette de görülmektedir. Siyasetin eş anlamlısı olarak kullanılan politika kavramına baktığımızda toplumda çatışma ortamı yaratan farklı menfaat ve fikir ayrılıklarının ortak bir noktada uzlaştırılmasıdır. Yaratılışından ötürü sosyal bir varlık olan insanoğlu, topluluklar ve gruplar (aile vb.) halinde yaşamını sürdürür. Bu yaşantının faizi ise yönetilme gereksinimidir. Çünkü insanlar topluluklar halinde birlikte yaşasalar bile nasıl yaşam sürmeleri gerektiği, kendilerini yönetecek, kendileri adına karar alacak temsilci seçme ve seçilerek temsilcilik görevi verilen insanların yetkileri, hak ve hürriyet kavramları konusunda çatışma ve düşünce ayrılıkları yaşanmaktadır. Çatışma ortamı ve düşünce ayrılıklarının çözümlenmesi için araya siyaset girmektedir. Benimsediği ilkeler çerçevesinde her bilim dalının amacı olduğuna göre siyaset bilim dalının da bir amacı vardır. Toplumun vazgeçilmez unsuru olan farklı din, düşünce, görüş ve kültürel ayrılıklara üye olan insanları ortak hedefler ve projeler altında toplayarak ülkelerine hizmet ettirmektir. Siyaset ile politika arasında ince bir ayrım bulunmaktadır. Siyaset devletin yönetilmesi, devlet işlerin düzenleme, denetlenmesi ile yürütülmesi anlamına gelirken politika ise amaca ulaşmayı sağlayan yol, yöntem, araç olarak kullanılmaktadır (Ünsal, 2005: 2-3).

Ekonomik kavramına gelince, minimum masrafla maksimum değer sağlama diye tanımlanabilir. Örneğin ekonomik mal ve hizmet dendiğinde, çok düşük masrafla üretilen masrafına oranla yüksek fayda sağlayan mal anlamında düşünülebilir. Ekonomik terimi ekonomik hesaplama olarak kullanıldığında politika, bu hesaplama pratiğe dökme alanlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Ekonomik hesaplama kodları örneğinde yapılan vurgu ise ekonomi politika açısından bakıldığında çıkarılacak ana düşünce ekonominin daha hâkim olduğudur. Ekonomik sistemler neyi nasıl ve neden yaptığını gösterirken politik sistem içeriğini anlamlandırmaktadır. Yani ekonomi ve politika birbirinin tamamlayıcısı olmakta ve politik olanı yorumlarken ekonomik olardan düşünülmesi gerekmektedir (Telatar, 2004: 11).

2.1.1. Ekonomi Politikası

Toplumu meydana getiren insan ve ailelerin ekonomik refah düzeyi ülke sınırları içinde barış ve huzur ortamını doğrudan doğruya etkilemektedir. Siyasi yapını amacı otoritesini kullanarak barış ve huzur ortamı yaratmaktır. Ekonomisi güçlü olan ülkelere bakıldığında burada yaşayan insanların refah seviyesi daha yüksek olduğu için barış ve huzur ortamı beraberinde gelmektedir. Ekonomik açıdan zayıf olan ülkelerde refah düzeyi düşük olduğundan istikrarsızlık, kaos, güvensiz bir ortam daha çok gözlemlenmektedir. Bu kapsamda ekonomi politikaları, devletin belli ekonomik amaçları yerine getirmek için verdiği kararlar ve izlediği tutumları ifade eder (Savaş, 1986: 13). Sözü edilen ekonomik amaçlar arasında; tam istihdam, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi, adil gelir ve servet dağılımı, üretim artışı, tam ve yarı kamusal ihtiyaçların giderilmesi, etkin kaynak dağılımı vb. gibi amaçlar sayılabilir. Bugünün dünyasında uygulanan ekonomi politikaların neticesinde milli sınırlar içerisinde hürriyet ve özgürlük ortamının büyümesine ve gelişimine katkı sağlamak bir diğer amaç haline gelmiştir.

Ekonomi politikalar bütün ülkelerde her zaman ve mevcut koşulda aynı geçerliliğe sahip olamamaktadır. İşsizliği, yoksulluğu, fiyat artışları, gelir eşitsizliği vb. gibi sorunları yaşamadan yasa, metot ya da model çerçevesinde bu sorunlar izah edilemez. Bu sorunların yarattığı istikrarsızlığın giderilmesi için farklı ekonomi politikaları veya istikrar programları geliştirmek olanaksızdır. Genelde ekonomi politikaları toplumun ve ülkelerin tecrübelerine dayanılarak oluşturulmuştur. Oysa az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı enflasyon veya durgunluk sorunları, gelişmiş ülkelerin şartlarına göre farklı özellikler taşıyabilir. Bu sebeple bütün ülkeler için izlenecek standart bir ekonomi politikası yoktur. Bu doğrultuda ülkelerin kendi yaşadığı ekonomik sorunlara ve istikrarsızlıklara, genel kuramsal çerçevesinden faydalanmak suretiyle kendi tecrübelerini dikkate alarak politikaya döndürme en mutabık çözüm yolu olabilir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 36).

Hatta devletin ekonomi politikalar üzerinde elde ettiği inisiyatif ölçütünün ehemmiyeti uluslararası ekonomik piyasanın büyük derecede değişim gösterdiği 1970'lerden itibaren artış göstermiştir. 1970'lerde sanayileşme sürecinde olan ülkelerin bir bölümünün ekonomisinde enflasyon ve işsizlik oranlarında artışlar gözlemlenmiştir. 1970 ve 1980'li meydana gelen bunalımlar ekonomide kırılma noktasına ulaşmış ve ekonomi-politika ilişkisi temelden başlayarak tadilat yapıp devletin rolleri yeniden inşa edilmiştir (Teletar, 2004: 18).

Ekonomi politikası, ekonomi ile siyasetin kesiştiği alanın büyüklüğü, altyapı ve kentsel dönüşümün ivme kazandığı gelişmiş ekonomilerde mikro düzeyde olduğu halde

sanayileşmede geri planda kalan ülke ekonomilerinde ise makro düzeydedir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere az gelişmiş ülkelerde niye bu kadar sıklıkla bunalımlar yaşandığı ve bir türlü istikrarlı demokrasiye erişemediklerini gösteriyor. Güçlü ekonomiye sahip ülkelerde ekonomik problemlerin birçoğu kurumsal ve kanuni çerçeve dikkate alınarak ekonomik normlara uygun çözümlenmektedir. Bu ülkelerde ekonomi sarsılmadan istikrarlı işleyebilmesi için, ekonomistlerinde dediği gibi marjinal düzenlemeler zaruri ve kâfi gelecektir. Örneğin, faiz oranlarında ufak bir oynama ya da kamu gelirlerinde yapılan bir milim değişiklik enflasyon, işsizlik oranlarındaki artış arz-talep dengesinin sağlanamaması ve ödemeler dengesinde oluşan açık gibi meydana gelen arızaların onarılması için kâfi olabilir (Savaş, 2016: 2).

Ekonomisi genelde tarıma dayalı olan az gelişmiş ülkelerde her ekonomik artışı sarsıntılar siyasi depremlerin habercisidir. Alınan her siyasi tedbir ve kararların arka planında toplumun her kesiminde fark gözetilmeksizin ekonomik kazanç ve zarar sağlayan kişiler söz konusu olabilir (Savaş, 2016: 3).

Uygulanan ekonomi politikaları ile kamu gelirlerin biri olan vergilerin arttırılması, kamu harcamalarının azaltılması, borçlanma, kur ayarlaması, GSMH’ da herhangi bir artış yaşanmamasına karşı tedavüldeki para miktarının fiziki olarak arttırılması neticesinde enflasyona yol açması, işsizlik oranlarının düşürülmeye çalışılması vb. gibi ekonomi politikaları her şeyden evvel bölüşüm sorunu kapsamına girmektedir. Buradan yola çıkarak bölüşüm olgusunu ekonominin bir değişkeni olarak kabul edebilir. İstikrar programların gerçekleştirilmesinde geç kalınması ve gerçekleşme sürecinde karşılaşılan başarısızlıklar, bu program masraflarının kim tarafından üstleneceğinin siyasi olarak bilinmemesinden de kaynaklanır. İstikrarın devamlılığını sağlamak için zaruri olan mali düzenlemelerin ağırlığını kimin yükleneyeceği ile ilgili yaşanan politik anlaşma ayrılığı sorunu siyasi gruplar arasında bir takım gelir çatışmasına dönüşmektedir. Bu çatışma ortamında ilk geriye çekilen taraf istikrar programlarının nerdeyse tüm ağırlığını yüklenmekle karşı karşıya kalmaktadır. Bu çatışmalar yüzünden istikrar programların uygulanmasında güçlük yaşanmaktadır. Politikacı masraf sorumluluğunu gruplardan birine atma konusunda çekingen davranarak uyguladığı politikalar çerçevesinde bütçe açığı meydana gelmesi ve bunu devam ettirmesi neticesinde enflasyona yol açmaktadır (Güvel, 2004: 108-109).

Ekonomik istikrar ile politik istikrar arasında benzer bir ilişki söz konusu olmaktadır. Siyasi istikrar sistemleri daha önemli elverişli ekonomik skorlar çıkartmaktadır. Buradan hareketle istikrarlı demokrasiyi (siyasi istikrar) benimsemiş kurumlarla beraber ekonominin

gidişatında da bir iyileşme yaşanabilir. Demokratik rejimlerde çoğunluk ilkesi gereği iktidarı, halkın çoğunluğunun desteğine endekslenmesi, siyasal iktidarı halkın desteğini teminatı altına alma anlayışına sevk etmiştir. Bu sırada halk ile hükümet arasına gelirin tekrardan pay edilmesine amacıyla bir araya gelen çıkar grupları girebilmektedir. Bu çıkar grupları hükümetin üstünde baskı uygulayarak ekonomik karar alınmasında etkili olmaktadır. Sonsuz siyasi güç ve otorite çıkar grupların özel menfaatleri doğrultusunda kullanılmakta, hükümet tarafından ekonominin işleyişini ve dengesini bozucu kararlar alınmakta ve politikalar uygulanmaktadır (Güvel, 2004: 101-102).

Demokratik yönetimi benimsemiş kurumların kronik hastalığı olan kısa vadeli politikalar, politikacının amaçları ile ekonomik amaçlar arasındaki bağı zayıflatmaktadır. Dönemsel olarak veya seçimlerin erkene çekilmesi ve hükümetin ideolojisine yönelik izlenen ekonomi politikalar ekonominin elverişli olarak işlemesine engel teşkil etmektedir. Ekonomik istikrar programların farklı siyasi rejimlerde uygulanışı tartışma konusu olmasına rağmen ne demokratik ne de otoriter rejimlerin sosyal ve ekonomik gelişmesinde zorunlu bir koşul olarak bakılmamaktadır. Hükümetin istikrar programlarını gerçekleştirmesinde siyasi rejimden çok vadesi önem arz etmektedir. Hükümetin istikrar programlarını gerçekleştirme kabiliyeti vadesi, siyasi iktidarın yaşam süresi ve yaşam süresine ilişkin ümidi ile doğru yönlü olarak artış göstermektedir (Güvel, 2004: 102-103).

2.1.1.Ekonomi Politikasının Amaçları

2.1.1.1.Fiyat İstikrarı

Bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları, kimi zaman önemli ölçülerde olabileceği gibi kimi zamanda aldırış edilmeyecek düzeyde küçük sürekli hareketlenmeler yaşanır. Örneğin tarımsal ürünlerin üretimi genelde mevsimseldir. Mevsiminde olan tarım ürünlerin fiyatında bir düşüş yaşanırken tersi durumda yani mevsimi geçtiğinde fiyatında yükselme yaşanacaktır. Olağan veya olağandışı sebeplerden dolayı ithalatına ara verilen yedek malların fiyatının yükselmesi, kuraklığın meydana geldiği dönemlerde arpa ve buğday fiyatının artması vb. gibi örnekler verilebilir. Önemini koruyan bir nokta ise bir ekonomide mal ve hizmet fiyatları sürekli dalgalanmalar halindedir. Bazen yükselirken bazen düşmektedir (Savaş, 2016: 42-43).

Fiyat istikrarının korunması deyince genelde fiyat seviyesinde oluşan ve devamlılık gösteren dalgalanmaların önüne geçmek diye anlaşılır. Burada fiyat istikrarını tamamlayan iki önemli unsur göz önüne alınmalıdır. Birincisi, tek mal ve hizmetin fiyatı yerine binlerce mal

ve hizmetin değeri ortak değer ölçüsü ile fiyata çevrildikten sonra oluşan fiyat topluluğu yani ekonominin genel fiyat seviyesi dikkate alınır. Piyasadaki fiyat dalgalanmalarını izleyebilmek için seçilmiş bulunan mal ve hizmetlerin fiyatları bir önceki yıl hesaplanan ortalama fiyatlar ile kıyaslanır. Bu endeksler Tüfe, Yi-Üfe, GSYİH Deflatörü' dür. İkincisi ise bu endekslerde yaşanan hareketlenmelerin süreklilik göstermesidir. Örneğin petrol fiyatlarının OPEC ülkeleri tarafından arttırılması ekonominin fiyatlar genel seviyesinin artmasına yol açabilir. Petrol fiyatlarında meydana gelen yükselme onun tamamlayıcısı olan malların (petrol-akaryakıt) fiyatlarının yükselmesine yol açması durumunda ekonominin fiyat istikrarında bozulma ortaya çıkacaktır (Savaş, 2016: 43).

Ekonominin genel fiyat seviyesinde sürekli yaşanan dengesizlikler iki türde olabilir. Fiyatlar genel seviyesinde sürekli yaşanan artışlar ya da düşüşlerdir. İlk duruma enflasyon diğere deflasyon olarak adlandırılmaktadır. Üretilen mal ve hizmetlere ait fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak arttığı ve satın alma gücün meydana gelen zayıflamayı ifade eder. Enflasyonu mikro temelinde tanımlayacak olursak; fiyat yükselişleri, fiyatlar genel seviyesinde artış, hâsıla ve maliyetlerin genişlemesi, piyasadaki para miktarının artması, ulusal paranın değerini yitirmesi, reel hâsıla dengesizliği gibi meydana gelen sorunlar enflasyonu çağrıştırmaktadır. Bir defalığına mahsus fiyat artışları enflasyon olarak tanımlanamaz. Enflasyon belli dönem aralıkları içerisinde devamlı olan (periyodik) yani sürekli olarak fiyat yükselişlerini ifade eder. Enflasyon bir nevi parasal şişkinliğin sonucudur diye bağdaştırabilir. Merkez bankası piyasaya ihtiyaçtan fazla ve karşılıksız para sürmesi yani piyasadaki para hacminde meydana gelen şişme enflasyona yol açabilmektedir. Başka bir deyişle, toplam para arzının, toplam mal ve hizmet arzının üzerinde bir seyir izlemesi, mal ve hizmet talebini arttırıp, arzını azaltacağından mal ve hizmet talebinde bulunanlar arasında rekabetin iyiden iyiye kızıışması reel mal hizmetlerin fiyatlarının yükselmesine yol açarak enflasyonun artmasına neden olmaktadır (Birinci, 1999: 19-20). Ekonominin düzenli bir şekilde işleyebilmesi için Merkez Bankası enflasyonu düşürmeye deflasyondan kaçınmaya çalışır.

Az gelişmiş ekonomilerde meydana gelen fiyat artışları genelde yapısal nedenlerden yani fiyatların esnek piyasa dinamiklerine göre belirlenmemesinden kaynaklanır. Az gelişmiş ekonomilerde, tarımda iklim şartların etkisi büyük ölçüde azaltılmadıkça, sanayi mal ve hizmet üretim miktarı ve çeşidi arttırılmadıkça vb. sorunlar çözüme kavuşmadığı sürece fiyat istikrar dengesinin öncelikle sağlanması sonra korunması yoğun ve sürekli çabalar gerektiren

uzun vadeli hedefler içinde yer alacaktır. Fiyat istikrarı az gelişmiş ekonomilerde uzun vadeli amaç iken gelişmiş ülkelerde kısa vadeli amaç haline gelmektedir (Savaş, 2016: 44).

2.1.1.1.2. Tam İstihdamın Sağlanması

Bir ekonomide üretim girdilerinin tamamının verimli bir şekilde nihai mal ve hizmet üretiminde kullanılması tam istihdamı, eksik kullanılması eksik istihdamı belirtmektedir. Tam istihdam dar anlamda mal ve hizmet üretiminde sadece emek faktöründen yararlanması anlamına gelmektedir. Geniş anlamda tam istihdam ise, üretim sürecinde ekonomideki üretim faktörlerinden tamamının kullanılmasını ifade etmektedir. Bu anlamda tam istihdam denilince, bir ekonomide sahip olunan emeğin, sermayenin, doğal kaynakların ve girişimcilerin tamamının üretim sürecinde kullanılması ve hepsinden faydalanması manasına gelir. Emek faktörünün nihai mal ve hizmet üretimine dâhil edilmemesi hali ise işsizlik halidir (Savaş, 2016: 40).

Tam istihdam, ekonomide mevcut olan işgücünün tümünün iş bulması halini ifade eder. Ekonomide istihdam hacminin emeğe eşit olduğu noktada tam istihdam dengesi kurularak işsizlik ortadan kalkabilir. Ekonomi politikalarının ve onları hazırlayan kurum esas amaçlarından biri de tam istihdamın sağlanması ve korunmasıdır. Günümüzde herkesin neredeyse iş bulması olanaksız olduğundan tam istihdam düzeyine erişilmesi oldukça zor görünür. Hemen hemen tüm ülke ekonomilerine yaklaşık olarak %6 oranında bir işsizlik egemen olmuş durumunda ve işsizliğin önüne bir türlü geçilememektedir. Buradan hareketle %6 lık işsizlik oranı ülke ekonomileri için doğal görünmekte ve doğal işsizlik olarak tanımlanmaktadır. O zaman tam istihdamın %6 sı var olan işsizliği yani doğal işsizlik hariç emeğin geriye kalan %94'ünün çalışma olanağı bulabildiği duruma tam istihdam denilmesi yanlış olmaz (Bocutoğlu, 2001: 58).

Ekonomisi sanayiye dayanan gelişmiş ülkeler üretimde emek faktörünü etkili ve verimli bir şekilde kullanma konusunda başarılıdırlar. Bu tür ekonomilerde işsizlik, ihracatta meydana gelen azalma, yatırımlarda duraksama yaşanması vb. gibi geçici sebeplerden ötürü meydana gelmektedir. İşsizliği bu tarz gerekçeler oluşturunca tam istihdama erişme hedefi de kısa vadeli olmaktadır. Çünkü ihracat ve yatırımları arttırıcı önlemler alınması ile tekrar tam istihdama veya tam istihdama yakın bir seviyeye erişim sağlanabilir (Savaş, 2016: 40).

Sanayileşmenin çok fazla gelişmediği az gelişmiş ülkelerde ise işsizlik strüktürel' dir. Başka bir ifadeyle işsizliğin ortaya çıkması ihracatta veya yatırımlarda yaşanan düşüş olmayıp ekonominin kendi yapısından kaynaklanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde sanayi sektörü tam

oturtulmadığı için geniş bir işsizlik alanı söz konusudur. Diğer taraftan yaşanan hızlı nüfus artışı her geçen gün işsizler grubuna yeni üyelerin katılmasına ve işsizlik alanının genişlemesine yol açmaktadır. Onun için az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelerin tam tersine uzun vadeli hedef haline gelmiştir. Var olan emeği etkin ve verimli kullanamayan bu tür ülkelerde tam istihdam seviyesine erişmek seneler alan uzun devamlı ve yoğun bir gayrete ihtiyaç vardır (Savaş, 2016: 41).

2.1.1.1.3. Üretimin Arttırılması

Gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerin ana amaçlarından bir tanesini de milli ekonominin üretim kapasitesini genişletmek oluşturmaktadır. Bu hedef genelde büyüme ve kalkınma hızının hesaplanması ile tespit edilmektedir. Büyüme ve kalkınma hızı, ekonomi milli gelirin yılda yüzde kaç oranında arttığını göstermekte ve milli gelirde meydana gelen değişimin milli gelire oranlanması ile bulunur (Savaş, 2016: 41). Ekonomik büyüme, üretilen mal ve hizmetin miktarının arttırılması ve üretim hacminin şişmesi anlamına gelmektedir. Bir ülke de bireylerin belirli dönemde ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin toplam değerlerini gayri safi milli hasıla (GSMH) gösterir. O zaman ekonomik büyüme tanımlayacak olursak GSMH meydana gelen reel artışlar olarak tanımlamak yanlış olmaz (Parasız, 2006: 3).

Toplumsal ve ekonomik yapıları birbirinden farklı olmasına rağmen ulus devletlerin aşağı yukarı tümünün esas hedefleri ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Çünkü ekonomik büyümenin sağlanırsa eğer çoğu sorunun üstesinden kolaylıkla gelinebilir. Her şeyden önemlisi bireylerin sosyal refahında iyileşme olacak ekonomik hayat canlanabilir ve varlık fonlarında artış meydana gelebilir. Belli bir toplumda yaşayan bireylerin sosyal refah seviyesindeki artmanın devamlılık arz etmesinin tek yolu olan ekonomik büyüme, ekonomide ilerleyen zaman içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarında meydana gelen artışlar olarak ifade edilebilir (Ünsal, 2005: 14).

Gelişmiş ülkeler sanayileşmelerini tamamladıktan ve tarım sektörünü olması gerektiği gibi yeniden dizayn ettikleri için nazaran düşük büyüme hızları ile avunabilirler. OECD nitekim Batı Avrupa Ülkeleri için 1960-1970 yılları arasında milli gelirin %50 oranında artması yani yılda hemen hemen yaklaşık %4 kalkınma hızının kâfi ve kabil olacağını düşünmüşler. Sanayide ilerlemiş ülkelerin büyüme hızları genelde %2 ile %4 arasında gerçekleşmektedir (Savaş, 2016: 41).

Az gelişmiş ülkeler sanayileşmenin sınırlarını genişletmek, tarım sektörünü dizayn etmek ve tam istihdam seviyesine erişmek için daha yüksek bir kalkınma hızı yaratmak

mecburiyetindedirler. Az gelişmiş ülkeler fakirliğin kısır döngüsünde yaşamaktadırlar. Hakikaten milli gelirin düşük olması tasarrufları da düşüreceğinden, tasarrufların düşmesi yatırımların azalmasına yol açmaktadır. Yatırımların azalması ise üretim miktarında yeteri kadar artış olmayacaktır. Bu doğrultuda yoksulluğun kısır döngüsünü tersine çevirmek reel milli hâsıla veya üretim kapasitesinde mühim artışlar olmasına bağlıdır (Savaş, 2016: 41).

Üretim miktarındaki artış oranının Az gelişmiş ülkelerin nazaran gelişmiş ülkelere göre daha büyük olmasını zorunlu kılan iki neden daha vardır. Birincisi, az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış hızının gelişmiş ülkelere oranla daha hızlı şekilde yaşanmaktadır. İkincisi ise az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında dağlar kadar fark bulunmasıdır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 6000 dolar iken az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 100 dolar hatta altında bile olan ülkelere rastlamak mümkündür. Bu aradaki dağı yok edip ufka bakmak için, az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere oranla milli üretim kapasitesini daha hızlı bir biçimde arttırma mecburiyetindedirler (Savaş, 2016: 42).

Gelişmiş ülkelerde üretim miktarında ve kalkınma hızın yaşanan artmalar ekonomik yapının ve işleyişinin hiç aksamadan istikrarlı bir şekilde sürdürülmesine bağlıdır. Az gelişmiş ülkelerde üretim miktarını ve büyüme hızını arttırmak amacı var olan ekonomik yapıyı tekrardan kurmayı lüzumlu hale getiren bir hedeftir. Bu nedenle üretim miktarının arttırılması hedefi gelişmiş ekonomiler için kısa vadeli iken az gelişmiş ülkeler için ise uzun vadeli hedeflerdendir (Savaş, 2016: 42).

2.1.1.1.4. Ödemeler Dengesinin Sağlanması

Ödemeler dengesi, bir ekonominin yurtdışı piyasalarında üretilen mal ve hizmetlere olan talebiyle yurtdışında yaşayan kişilerin milli ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan talebi arasındaki denge veya dengesizliği açıklamaktadır. Ülke vatandaşlarının yurtdışında üretilen mal ve hizmetine olan talebi, yurtdışında yaşayan kişilerin milli ekonomide üretilen mal ve hizmet talebinden fazla ise ödemeler dengesi açık verebilir. Tersî durumda ise ödemeler dengesi fazla vermiş olacaktır.

Sanayi yönünde gelişmiş ülkelerin, ödemeler dengesinin açık veya fazla vermesi süreklilik arz etmediği sürece onlar için kısa vadeli mali bir sorundur. Bu ülkelerin paraları konvertibl özellik taşıdığından yani ulusal paranın kolayca diğer ülkelerin paralarına dönüştürülmesinden dolayı ödemeler dengesinin açık ya da fazla olması ekonomilerinde üretimle para arzı arasında dengesizlik yaratır. Hizmet ve sanayi sektöründe gelişmiş ülkeler

bu tür dengesizlikleri para arzında ve onu etkileyen diğer unsurlar (faiz haddi, api vb. gibi) üzerinde yapılan değişikliklerle denge tekrardan sağlanabilir. Diğer yandan gelişmiş ülkelerin elinde bulundurduğu altın rezervi zor zamanlarda kurtarıcı ve düzenleyici bir anahtar olarak kullanılabilir. Az gelişmiş finansal düalizm içerisinde olduktan dolayı ödemeler dengesini sağlamaya çalışmaları uzun vadeli ve strüktürel sorundur. Finansal düalizm az gelişmiş ülkelerin ulusal paralarının yanında zorunlu olarak diğer ülkelerin paralarına da bağlı olma mecburiyetidir. Hakikaten az gelişmiş ülkelerin paraları enternasyonal piyasalarda kolay kolay geçerli sayılmamakta ve diğer ülkelerin paralarıyla mübadele yapılamamaktadır. Az gelişmiş ülkeler ithal edecekleri mal ve hizmetlerin karşılığı olarak mutlaka döviz ile ifa etmelidirler. Bu zaruri hal, az gelişmiş ülkelerinde elinde bol miktarda altın rezervi ve döviz tutmayı gerekli kılmaktadır. Bir ülke parasının dövizde dönüştürülmesi veya dönüştürülememesi o ülkenin üretim kapasitesinin gücüne bağlıdır. Ekonomi diğer devletlerin ithal etmek isteyecekleri çeşitli ve nitelikli mallar üretmek ne kadar olası ise ülkenin kendi parasına olan talebin artması yani konvertibl olması da mümkündür.

Az gelişmiş ülkeler sanayileşmesini tamamlayamaması ve ihracatta güç kazanamamıştır. Bu ülkeler sanayileşme ve ihracatlarını arttırabilmek için gelişmiş ülkelere hammadde, ara mal, makine teçhizat ithal etme zorunda kalıyorlar. Durum böyle olunca az gelişmiş ülkelerin devamlı açık vermesine gayet normal hale gelmektedir bu açığın kapatılması için sanayinin hızlı bir şekilde ivme kazanması, teknolojik ilerleme sağlaması, ithalatı ikame etmesi, ihracatı arttırıcı gibi uzun dönemler alacak politikalar izlenmesi gerekmektedir.

2.1.1.1.5.Adil Gelir Dağılımı

Ekonomik düzen içerisinde belirli zaman dilimlerini teşkil edilen gelirin bireyler, sosyal gruplar ve üretim girdileri arasında bölüştürülmesi olarak tanım yapılabilir. Ekonomik düzenlerde sosyal refah seviyesi zenginlikten daha çok gelir bölüşümü vasıtasıyla saptanmaktadır. Bu konuda gelirin var olması ancak devamlılık ve periyodik gelişmeler sözü edildiğinde konuşmaya imkân verilmektedir. Az gelişmiş ekonomilerde üstelik gelişmiş ekonomilerde dahi mevcut bulunan ve kazanılan gelirin bölüşümü hususunda sorunlar devamlı ortaya çıkmaktadır. Dünya ülkelerinin genelinde ekonomi politikalarının amaçlarından birisi olan gelir bölüşümü adaletini sağlama fikri, hiçbir vakit beklenen seviyede gerçekleşmemiştir. Türkiye’de adaletsiz gelir bölüşümü her zaman gündemde olan ve bir türlü çözüme kavuşturulamayan en önemli sorunlardan birisidir. Türkiye’nin gelirinin

çok büyük hissesi çok nüfusun çok düşük kesimine dağıtılırken geriye kalan hisse ise nüfusun büyük bir kısmına dağıtılmaktadır (Özbilen, 1999: 373).

2.1.1.2.Ekonomi Politikasının Araçları

Ekonomik yaklaşımlar, genellikle makroekonomik değişkenlerin dengesinin ne tarafa ve nasıl değiştiği ile ilgili konuları kapsamaktadır. Ekonomi politikalarının görevlerinden biride, göstergelerdeki değişimler sonucunda meydana gelen kaymalar neticesinde bozulan dengeyi eski haline getirmektir. Ancak ekonomi politikaların esas görevi var olan dengede bir kayma olmasa dahi hükümet politika araçlarını kullanmaya devam ederek hayal edilen eş anlı dengeye ulaşmaya çalışmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 27).

Ekonomi politikaları oluşturulurken politika araçların sayısı ve ulaşılmak istenilen amaç arasında uyuma dikkat edilerek hazırlanması gerekmektedir. Bu aralarında tutarlılık olmasının ötesinde de araçların amaçları etkileyebilme gücünün kuvvetli olması önem arz etmektedir. Ekonomik araçların, hedeflere ulaşılmasında etkili olup olmaması yaşanan ekonomik sistem ve yapı ile yakından ilgisi vardır. Mesela kapalı bir ekonomiye sahip ülkede ekonomik amaçlara kavuşmak için kullanılan araçlar açık ekonomide kullanılması pek işe yaramamaktadır (Kumcu, 2000: 72).

Genel olarak belli makro iktisadi amaçlara ulaşmada para politikası maliye politikası ile beraber kullanılmaktadır. İşsizlik dönemlerinde genişletici para ve maliye politikası uygulanırken enflasyon dönemlerinde tam tersi daraltıcı para ve maliye politikası izlenmektedir. Çoğu zaman piyasada toplam talebi değiştirme konusunda maliye politikasının para politikasından daha aktif ve etkin olduğu kabul görmektedir. Çünkü para politikası yatırımlar aracılığıyla toplam harcamaları dolaylı olarak etkilemektedir. Ama maliye politikasında bu tarz etkiler doğrudan yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında oluşan bir takım ekonomik durumlarda para politikası dış dengeyi maliye politikası iç dengeyi sağlamasında kullanılması daha makul olabilir. Ülkelerdeki ekonomik birimler faiz oranlarını artırarak dolaylı yabancı sermaye girişini teşvik edebilir ve böylece dış açıkların kapatılması için kaynak yaratılır. Faiz artırımını borç yükünü arttırması sonucu yerel yatırımların azalmasının önüne kamu harcamalarını arttırarak geçmeye çalışılır. Genellikle para politikası dış açıklara finans yaratmak için uygulanmaktadır (Üçgöz, 2005: 40).

İktisadi istikrarın sağlanmasında ve iktisadi amaçların gerçekleşmesi için uygulanan ekonomi politikalarının başarılı olmasının ön koşulu kararlılık ve istikrar olarak nitelendirilebilir. Gelişmiş ülkeler süreklilik temeline dayandığından politikaların

uygulanmasında kolay kolay herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerde devamlılık konusunda sorun yaşadıkları için kararlılık ve istikrardan uzak uygulama alanına sahip olmaları ekonomi politikaların başarısızlığına yol açmaktadır. Fakat bu tespitler ülkelerin ekonomik şartlarına göre seçilmiş politikalar için geçerlidir.

2.1.1.2.1 Maliye Politikası

Ekonomi politikaları araçlarından biri olan maliye politikası, bir ülke ekonomisinde esas makro iktisadi amaçların gerçekleştirilmesi için kamu gelir ve kamu giderlerinin büyüklük ve bileşiminde yapılması lazım gelen düzenlemeler olarak tanımlama yapılabilir (Ateş, 1997: 27).

Maliye politikası ekonomide sağlanan mevcut dengenin korunması veya bir üst dengeye ulaşılmasını ya da makroekonomik değişmelerin yol açtığı dengesizliklerin giderilmesi amacıyla kamu gelirlerinden, harcamalarından yararlanarak uygulanan ekonomi politikalarının hepsini içerir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 349). Bu ekonomi politikalarını kamu gelirlerinden yararlanmak suretiyle uygulama çalışıldığında vergi politikası, kamu harcamalarından yararlanarak uygulamaya çalışılması harcamalar politikasını ve borçlanma yoluyla uygulamaya çalışıldığında ise borçlanma politikası şeklinde açıklanmaktadır.

Maliye politikası kamunun yani devletin ekonomiye müdahale etmesi ile önemi artan ve kamunun maliki bulunduğu çeşitli ekonomik araçların ulaşılacak istenen hedefler doğrultusunda nasıl yararlanacakları ve nasıl yararlanması gerektiğini araştıran ekonomi politika araçlarından biridir. Maliye politikasının konusu gelirler ve giderler oluşturmaktadır. Maliye politikasının hedeflerine ulaşılması bu iki değişken sayesinde mümkün olabilecektir (Ateş, 1997:4).

Devlet bir taraftan yaptığı harcamalar ile gelir artırımını etkisi yaratırken bir taraftan da halktan topladığı vergiler geliri azalttırıcı bir etkisi mevcuttur. Devletin fiyatlar genel seviyesini, geliri, istihdam gibi ekonomik değişkenleri etkiyebilme ve kontrol edebilmek için cari harcamalar, yatırım harcamaları vb. gibi konuları kapsayan kamu giderleri ile vergi gelirleri, özel gelirler vb. gibi konuları kapsayan kamu gelirlerinden yararlanılmasına maliye politikası denilmektedir. Kamu harcamalarının arttırılması ya da halkın ve kurumların üzerine yüklenen vergi ağırlığının hafifletilmesi milli ekonomide toplam tüketim harcamalarını arttırmaya özgü uygulanan maliye politikası genişletici (gevşek) olarak bilinmektedir. Kamu harcamaları düşürülmesi veya halk ve kurumların vergi yükünün ağırlaştırılması toplam

tüketim harcamalarını azaltmaya özgü izlenen politikaya ise sıkı (daraltıcı) maliye politikası olarak adlandırılmaktadır.

2.1.1.2.2. Para Politikası

Siyasi iktidarlar sermaye piyasalarında denge seviyesine ulaşp istikrarlı bir şekilde devam etmesi için paranın miktarı ve maliyeti üzerinde etkili politikalar yürüterek tespit edilen temel hedefler doğrultusunda ekonomiye müdahalede bulunmaktadır (Gray ve Hoggart, 1996: 10). Para politikası, iktidarın toplam para arzında, kredi hacminde ve banka sistemleri üstünde yaptığı değişiklikleri belirtmektedir. Para politikası ülkelerde bulunan merkez bankaları tarafından uygulanmaktadır (Seyidoğlu, 2006: 438).

Merkez bankası para politikasını yürütürken parasal araçlardan yararlanarak belirlediği nihai hedefleri sonuca götürmeye çalışır. Bu yolda ilerlerken kendisine yol haritası olarak ara hedefler ve faaliyet hedefleri belirlemekte ve para politikası araçları ile bu belirlediği hedefleri sonuçlandırmaya çalışır (Aktan ve Utkulu ve Togay, 1998: 107). Para politikasının denetiminden, düzenlenmesinden ve yürütülmesinden sorumlu bulunan merkez bankaları iki esas önemli işlev üzerine odaklanmaktadır. Buna göre merkez bankaları bankacılık sisteminin takır takır işleminde bankaların bankası rolünü üstlenirken dolaşımdaki para miktarını kontrol etme eğiliminde olması ve bütçe açıklarının finansmanında hükümetin bankası olma görevini de devam ettirmektedir (Berger ve Woitek, 1999: 407).

Para politikasının araçlarıyla gerçekleştirilmek istenen iktisadi amaçlar arasında bağlantı kurmaya ve bu araçlardan yararlanarak iktisadi amaçları gerçekleştirmeye yardımcı olacak uygulamalara para politikası denilmektedir. Para politikası, işsizliğin önüne geçmekten ekonomik büyümeye, enflasyonla verilen mücadeleden tutunda dış ticareti arttırmaya kadar yayılan çeşitli alanları kapsamına almaktadır. Son dönemlerde ise para politikası sadece iç paranın istikrarını sağlama amacı doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle çağdaş para politikası tanımlayacak olursak; ulusal paranın değerinin korunması ve istikrarının devam ettirilmesi için parasal araçlardan yararlanılması şeklinde tanımlama yapılabilir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 228).

Merkez Bankası para politikası araçlarını;

- Açık Piyasa İşlemleri
- Faiz, Reeskont, Zorunlu Karşılık, İskonta Oranları
- Döviz İşlemleri
- Kredi Tavanı

kullanarak fiyat istikrarının yanında ekonomik istikrarı da sağlamaya çalışır.

2.1.1.2.3. Dış Ticaret Politikası

Uluslararası piyasalarda ekonomik ilişkiler çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Ülkeler kendilerine yetecek düzeyde üretimde bulunmaması ve bir takım malların üretimi sadece o ülkeye özgü olması sebebiyle karşılıklı ticarete bulunmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Teoride, uluslararası ticarete iş bölümü yapılması ve ticaretin serbest piyasa koşullarına göre işlemesi dünya kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması sonucuna ulaştıracığını öne sürmektedir. Fakat devletler sosyal, siyasal, ekonomik amaçlar doğrultusunda uluslararası piyasalara müdahale ettikleri için pratikte uluslararası ilişkiler serbest piyasa koşullarında gerçekleşmektedir. İşte devletlerin ülke ticaretini sınırlamaya çalışmak ya da teşvik etmek için yaptığı ayarlamalar dış ticaret politikasını oluşturmaktadır (Dinler, 1997: 462).

Ekonomi politikasının önemli araçlarından biri olan dış ticaret politikası için ülkelerin diğer ülkelerle yaptığı ve sadece mal alışverişinden oluşan ekonomik ilişkileri ve bu ilişkileri düzenleyen politikalar olarak tanımlanmaktadır. Ülkelerin birbiriyle ticari ilişkilerden bulunmasının nedeni; iç piyasa üretilmeyen ya da üretiminin çok yüksek maliyetlere neden olacağı için üretilmeyeceğinden dolayı mal ve hizmetlerin dış pazardan satın alınması ve iç pazarda bol bulunan mal ve hizmetlerin dış pazara ihraç edilmesiyle yaşam standartlarının yükselmesidir. Çünkü farklı ülkelere mal ihracatında bulunulmasının karşılığında gelir kazanılması ve nihayetinde refah seviyesinin artmasıyla iç pazarda olmayan veya maliyeti yüksek olan ihtiyaçların dışarıdan daha uygun koşullarda giderilmesi söz konusu olabilir. Başka bir ifadeyle dış ticaretle ilgili işlemler tümüyle çıkarlara dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetler olarak adlandırılmaktadır.

Ülkeler dış ticaret programlarını yürütürken bahsi geçen ‘çıkar’ olgusundan hareket ettikleri için ekonomilerine en iyi faydayı sağlayacak bileşime yönelik mücadelelerde bulunurlar. Bu açıdan bakıldığında gerektiğinde ödün vermeyi zamanı geldiğinde ise bazı ödünlere kazanmaya çalışırlar. Bu ödünlere konusunda hedef, her zaman lehte çıkarlar olduğuna göre, oyun çerçevesinde düşünülürse programın amacının kazanmak üzere gerçekleştiği belirtilebilir. Bu nedenle politikaların yürütülmesinde kendi çıkarları için yeri geldiğinde ülkeler dünya ekonomisini negatif yönde etkileyecek şekilde hareket edebilirler (Saatçioğlu, 2001).

2.2. Seçim Ekonomisi

Seçim ekonomisi, siyasi iktidar ileriki seçimlerde tekrardan iktidar olarak varlığını sürdürmek için ekonomik araçların bu amaç doğrultusunda kullanması ve yönlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Memur aylıklarına zam yapılması, emekli maaşlarının yükseltilmesi, asgari ücret artışı, tarımsal destekler ve hibeler verilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının bağışlanması, vergi ifalarının geciktirilmesi vb. gibi maliye politikasının seçim ekonomisinin emrine girmesinin başlıca araçlarını oluşturmaktadır. Hızlı fiyat artışlarına karşı faizlerin yükseltilmemesi, kredi hacmini geliştirici uygulamaları özendirmek, para arzının arttırılması gibi araçlar da para politikasının seçim ekonomisine alet edildiğini ispatlayan gelişmeler olarak sayılmaktadır. Seçim ekonomisine dünyanın hemen hemen her tarafında az ya da çok yer verilmektedir. Seçim ekonomisi, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesine uyumun arttığı, demokrasi işleyişinin hız kazandığı ekonomilerde düşük seviyedeysen, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesinin ve demokrasinin oturtulmadığı ülkelerde ise oldukça fazla yer kaplamaktadır (Çetinkaya, 2018: 25).

Günümüz de çok partili demokrasiyi benimsemiş ülkelerde iktidar bulunduğu konumu korumak için muhalefet ise iktidar olabilmek amacıyla devamlı olarak birbirleriyle rekabet halindedirler. Bu yaşanan rekabet ortamında iktidarlar, seçmenlerin desteğini arkalarına alabilmek için bir sürü ekonomi politikaları uygulama yoluna girerler. İktidar olan parti seçimde tekrardan seçilebilmek için seçin öncesinde ekonomide suni iyileşmeler yaşatması seçim sonrasında ise ekonomide istikrar önlemleri başlığı adı altında seçim öncesi izlenen gevşek ekonomi politikaların tersine sıkı istikrar programları uygulanmasına seçim ekonomisi politikaları adı verilmektedir. Seçime giden iktidar, bilhassa seçim anına kadar uygulanan ekonomi politikalar neticesinde negatif yönde etkilenen gruplara karşı ekonomiye suni eklemeler yapıp, piyasayı dirilterek oy hacmini genişletmeye çalışır. Bu şekilde bir tür davranış sergileyen iktidardaki parti, masrafları seçimden sonraki döneme devrederek elde ettiği kaynakları kendi lehine döndürmeye çalışır (Önder, 1991: 17). Seçim hazırlığı ile hareketlenen, seçim sonrasında etkilerini gösteren ekonomi politikalarının iktisadi süreç yüzeyindeki etkilere seçim ekonomisi denilmektedir. Kısaca seçim ekonomisi, hükümetin yeniden varlığını devam ettirebilmek amacıyla seçim dönemlerinde izledikleri ekonomi politikalar olarak açıklanabilir (Varım, 1997: 1).

Günümüzde seçim zamanı geldiğinde siyasi partiler kendi aralarında büyük bir yarışın içine girerler. Tüm partiler halkın destek vermesiyle iktidara gelmeleri durumunda gerçekleştirdikleri ve gerçekleştirecekleri konusunda vaatlerde bulunurlar ve bu vaatlerin

başını kaçınılmaz olarak ekonomik vaatler çekmektedir. Seçim ekonomisi, ekonomistlerin çalışmalar yaptığı ve teoriler geliştirdiği önemli bir alan olagelmıştır. Seçim ekonomisinin kökü, seçimlerde seçmenden oy alabilmek için, işsizlik, enflasyon oranları ve para arzı vb. gibi makroekonomik unsurları yönetme ve yönlendirmeye dayanır. Seçim ekonomisinin uygulama alanı seçim öncesi ve seçim sonrası olmak üzere iki adımda izlenir. İlk önce partiler, seçmenin gözüne girecek şekilde işsizliği düşürür, KİT mallarına koyulacak zamların geciktirirler, kadro sayılarını ve kamu harcamalarını arttırarak ekonomide yoğun bir para akışının cereyan ettiği gözlenir. Seçimde galip çıkılması sonucuyla beraber bir sonraki seçime kadar kemer sıkma politikasının uygulanması uygulanmaktadır.

2.3.Seçmen Davranışlarının Maliye Politikası İle İlişkisi

2.3.1.Vergilerin Seçmen Davranışlarına Etkisi

Demokrasinin hâkim olduğu siyasal sistem içerisinde siyasal partiler siyasal süreçte seçmenleri etkilemek ve oylarını alabilmek için birçok sosyal, kültürel ve ekonomik araçlara başvurmaktadır. Genellikle enflasyon, işsizlik gibi makroekonomik etkenler ekonomik araçlar olarak karşımıza çıkmakta ve bunlara ek olarak üretilecek kamusal mal ve hizmetin maliyeti sayılan ve seçmenlerden tahsil edilen vergilerde önemli yer tutmaktadır (Demir, 2013: 40). Vergiler günümüzde olduğu kadar çok eski tarihlerde bile hükümetlerin ya da padişahların yani halkı yönetenlerin sıklıkla başvurduğu bir kaynak haline gelmiştir. Gerek dikta rejiminin hâkim olduğu dönemlerde gerekse günümüzde demokrasi rejimini benimsemiş toplumda olsun vergiler, yönetilenler ile yönetenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araçtır.

Diktatörlükle yönetilen eski toplumlarda halk, padişah vb. gibi yöneticilerin uyguladığı kamu politikalarına yönelik rahatsızlıklarını isyan çıkartma suretiyle dile getirmişlerdir. Demokrasiden uzak toplumlar istenmeyen politikalara karşı tepkilerini ayaklanmalar çıkartarak belli etmişler. Tarihte bu duruma en güzel örnek halkın ayaklanmalar yoluyla ağır vergi yükünden kurtulmaya çalıştığı vergi isyanlarıdır. Oysaki çoğu ülkede demokrasinin egemen olduğu günümüz dünyasında halk tepkilerini ve rahatsızlıklarını seçimler aracılığıyla ortaya koyabilmektedir. Bireyler bir bakıma kendilerini en iyi yönetecek kişiyi seçmekle beraber aslında kendilerine uygun olan vergi ve harcama politikasını seçebilmektedir.

1773 yılında Amerika'nın kuzey kolonileri arasında yer alan Boston Bölgesi'nde başlatılan protestolarda '*Temsilsiz Vergi Olmaz*' sloganıyla temsil talebi artmıştır. Esasen koloniler İngiliz meclisinde temsil edilmedikleri ve İngiliz vatandaşı olarak görülmedikleri

halde İngiliz hükümetine vergilerini ödemişlerdir (Daude ve Melguizo, 2010: 56). Bu manzara bizlere vergi ile yönetme gücü arasında doğrudan bir ilişki söz konusu olduğunu gösterebilmektedir. Vergisini ödeyen birey yönetimde söz sahibi olarak etkinliğini görmek istemektedir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda kişiler vergilerini ifa ettiği ve oylarını kullandığı müddetçe o topluma sadakatle sıkı sıkıya bağlanmakta, devletini ve ülkesini sahiplenerek göz kulak olmaktadır. Kişiler ifa ettikleri vergi ile yönetici güç arasında doğrudan bağlantı kurarlar. Yani vergilerini ifa ettikleri sürece kimin ya da kimlerin temsil yetkisine ve sorumluluğuna layık olacağı bireyler açısından son derece önem arz etmektedir.

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda bireyler ayrıca seçmen rolünde de oldukları için mal ve hizmet talep miktarlarını siyasal süreçte karar alma ve temsil aracılığıyla tercihlerini bildirme mecburiyetindedir. Talep edilen mal gibi verilen hizmetin maliyeti de demokratik temsil ve seçimlerle ödeme durumuna göre halktan toplanan vergilerle karşılanmaktadır (Sakal, 1998: 212).

Michael L. Ross vergilendirmenin siyasal temsile yol açtığı öne sürerek vergi ile siyasal temsil arasındaki ilişkinin derecesini ölçmek maksadıyla yaptığı çalışmalardan bazı veriler elde etmiştir. Vergilerde yaşanan artışlar kişilerin siyasal tercihlerine herhangi bir olumsuz yaratmadığını aksine bu vergi artışları iktidarın refah için temin ettiği sosyal hizmetlerin ve kamusal harcamaların da aynı şekilde arttığından dolayı iktidarın oy zararı yerine oy karı yaşayacağını söylemiştir. Ancak gene yaptığı çalışmada vergilerdeki artış kamusal hizmete dönmemesi halkı galeyana getirerek vergilere karşı ayaklanmalar çıkabileceğini de belirtmiştir. Aynı zamanda yine bu çalışmada diktatörlüğün, monarşinin, demokrasi veya belirli rejim adı altında yönetilen toplumlarda kamu menfaatleri gözetilmeden vergi artışları gerçekleştirilirse halk vergiye karşı değil yönetime karşı tepki gösterebilir (Ross, 2004: 229-247). Hatta kişiler aynı oranda vergilerini ifa etmeyi sürdürürken yararlandıkları kamusal hizmet ve kazançlarda azalma meydana geldiğinde iktidarlar seçmenin karşısında güç duruma düşebilirler. Bu gidişatın seçmenin tercihini ve davranışını yönünü belirlemede etkisini göstereceği ileri sürülebilir.

Seçmenler ve partiler siyasal süreçte kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda belirleme yoluna gideceklerdir. Bu sebeple bir yandan vergi mükellefi olan seçmenler siyasal süreç içerisinde vergi yükünü en aza indirmeyi vaat eden partilerden yana oyunu kullanırlar. Siyasi partiler ise siyasal karar alma sürecini, seçmenler oy verme davranışıyla kendi lehleri doğrultusunda kullanacaklarını bildikleri için seçmenleri vergileri kullanmak suretiyle etkilemeye çalışırlar. Seçmenlerin siyasal karar alma sürecinde siyasi partilerin

vergiler ile alakalı düşünce ve programlarını dikkate alıp bu doğrultuda davranacağı ifade edilebilir (Demir, 2013: 43). Siyasi partiler bu siyasal süreçte vergi politikalarından yararlanarak seçmenleri kendi saflarına çekerek oylarını almak istemektedirler. Hatta seçmenler siyasal süreçte siyasi partilerin hazırladığı ve izleyeceği vergi politikalarını dikkate alarak karar vereceği söylenebilir (Nunez, 2009: 21).

Basley ve Case 1995 yılında yapmış olduğu çalışmada ABD’ de 1960-1988 yıllarında yapılan deneye dayalı çalışma sonuçlarını da baz alarak oy toplama ile vergi düzenlemeleri arasında bir ilişki söz konusu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Vergiyle ilgili yapılan düzenlemeler ve değişiklikler siyasal süreçte seçmenin kimi tercih edeceği konusunda belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Hükümetin koyduğu ilave vergileri halk taşıyamaz ise hükümeti alternatif kaynaklara yöneltebilir. Diğer taraftan devlet tüm alanlara ısrarla ilave vergi getiriyorsa bu durum karşısında kişiler açısından bu yeni vergilerin olmasının zorunlu olduğu algısı yaratabilir. Aynı zamanda yapılan çalışmada hükümeti oluşturan partilerin vergi yükünü ağırlaştırması seçmenlerin gözünde iktidarın imajını düşürebilir ve bu durum bir sonraki seçimlerde oy kaybı ile sonuçlanabileceğini ifade etmiştir.

Hükümetin aldığı kararlar bir pastayı oluşturuyor ise, bu pastanın bir dilimi de kamu harcamaları ve vergilere yönelik ayrılmıştır. Hükümeti oluşturan siyasal güce oy vermiş bulunan vergi mükelleflerinin vergi ile ilgili kararlara uyum sağlaması, oyunu o partiye vermemiş ya da oy hakkını kullanmamış kimselere göre daha kolay olur. Zira psikolojik yönden destek verdiği partinin programlarının iyi bilmesi ve savunması doğal beklenen bir sonuçtur. Benzer biçimde, iktidarda bulunan siyasi partiye destek vermeyen mükellefler, muhalefesinde yönlendirmesi ile iktidarın aldığı kararlara genelde tepki gösterme eğilimindedir. Siyasal iktidarın halk tarafından benimsenmesi vergiye karşı sergilenen tavrın şiddetini belirme açısından da ayrıca önem teşkil eder (Tosuner ve Demir, 2009: 6). Slemrod’ un 2002 yılında yaptığı araştırmalarda siyasal iktidarın halk tarafından kabulü güven hissiyle başlar ve gerçekleşir. Hükümete karşı hissedilen güven duygusu hükümet ile halk arasında iletişim daha kolay kurulur hale getirir. Kişilerin gelirlerin meydana gelen iyileşmelerde iktidara olan güveni artırır. İktidara hissedilen güven ve sevgi sayesinde halk vergiyi daha kolay ve hızlı kabullenir ve iktidarın halktan vergi toplamasına kolaylık sağlar. Hükümet ile halk arasında var olan bu bağ sayesinde vergiler kolaylıkla toplanmakla beraber aynı zamanda vergi yükünün hafifletilmesi konusunda da üzerinde etkisini gösterecek bir süreç halini alabilir.

Kişiler, destek verdiği siyasi partinin vergi ile ilgili düzenlemelerini kendi objektif ve sübjektif vergi yükü sınırlarına kadar sürdürür. Hükümet vergi ile ilgili düzenleme yaptığında halkın ödemeye razı olduğu vergi seviyesini aştığında, kişiler hükümete verdikleri desteği çekecekleri vergi karşısında da vergi kaçakçılığı gibi etik olmayan yollara başvuracaklardır. Bu durumda halkın büyük bir çoğunluğu tarafından destek verilen iktidardaki partilerin toplam vergi etiğine olumlu etki sağlayacağını, ancak ele geçirilen siyasi güç ve otoritenin sonsuz nitelik taşımadığı sonucuna ulaşılabilir. Yani halkın büyük bölümünün desteğini arkasına almaya hak kazanmış bir siyasal otorite, toplumda etik vergi uygulamasını yaygınlaştırmak istiyorsa, maliye politikalarını belirlemeye başlarken ekonomik durumu göz önüne alacağı kadar vatandaşların beklentilerini de göz önünde bulundurma mecburiyetinde olduğu söylenebilir (Tosuner ve Demir, 2009: 7).

Seçmenler, vergilemede harcanabilir kişisel gelirlerinde azalma olduğunda dolayısıyla çoğu zaman bireysel refahlarında da azalmaya neden olduğu ve elem verici olduğu için vergi yükünü adil vergi yükünün sağlanması ve partilerin vergi yüküne karşı görüşlerini izler ve takip ettiği siyasi partilerin vergi politikalarına karşı farklı oy verme tepkisi ve sinyaller iletir. Bu davranışın en mühim nedenlerinden biri de seçmenlerin kamu mal ve hizmetlerin finansmanına iştirak paylarını minimuma indirmeye isteğinde olmalarıdır (Berksoy ve Demir, 2004: 515-516).

Toplumun vergi sebebiyle dayandığı ve yaptığı fedakârlık ile kamusal mal ve hizmetin kullanımından sağladığı faydanın birbirine eşit olması gerekmektedir. Refah İktisadının kamu sektörü için marjinal sosyal faydanın marjinal sosyal maliyete eşit olduğu noktada denge gerçekleşeceğini ileri sürer. Genel olarak vergi oranlarının belirlenmesine ilişkin yetkilendirilmiş olan mercii hükümeti oluşturan siyasi partilerdir. Bu doğrultuda hükümet partileri halkın tamamının desteğini arkasına almak yani oylarını maksimum seviyeye ulaştıracak kamu harcama politikaları izlerken minimum oy kaybı yaşatacak vergi politikaları izlemeye karar verme durumundadır (Sakal, 1998: 211).

Siyasi partilerin maksimum gelir amaçladıkları ileri sürülürken vergi mükellefi olan seçmenlerinde ifa ettiği vergiyi en aza indirmeye çabaladıkları gözden kaçırılmamalıdır. Vergi toplama mercii olan hükümet, daha doğru bilgilerle donatılmış teknik personeller vasıtasıyla faaliyetlerini devam ettirirken; vergisini ifa eden mükellef kesiminin izafi olarak bilgisinin eksik olması vergileme sürecinin düzenli ve elverişli işlemesinin önünde engel teşkil etmektedir. Vergisini ödeyen mükellef kesimin temsil edilmesine dayalı bir kurumun oluşturulması vergileme sürecinin daha sağlıklı işlemesine katkı sağlar. Bu durum maliye

politikası açısından önemli bir yer tutmaktadır. Herkesin eşit olanaklara sahip olduğu farz edilirse, mükellef açısından adil vergi, siyasal yapı açısından ise vergi kaybının önlenmesi gerçek bir ortamda tartışma mevzusu haline gelecektir. Hatta herhangi bir vergi değişikliğinin kendilerine getireceği kar ve zararın farkında olan seçmen siyasal süreçte karar almada daha bilinçlenmiş şekilde hareket edileceği düşünülmektedir (Pınar, 2000: 108).

Vergi tabanının geniş olmaması, iktidarın hesap verilebilirlik ilkesine uyumuna olumsuz etki yapar. Çünkü bedavacı seçmen ifade bulunmadığı vergilerin hükümet tarafından nasıl ve ne şekilde kullanıldığı konusunda duyarsız, meraksız ve dikkatsiz olduğu için aldırış etmemektedir. Sonuçta iktidarı ele geçirmek için adaylığını ortaya koyan partinin vergi konusunda uygulamayı planladığı, politika ya da hükümeti oluşturan siyasi partinin uygulamış olduğu vergi politikası, bedavacı seçmenin maliyetine ya da faydasına olumlu ya da olumsuz etki yapmadığı için bedavacı seçmen parti tercihinde vergi faktörüne kayıtsız kalır. Seçmenin parti tercihi konusunda karar verirken verginin belirleyici faktör olmaması mali yanılmalar, partilerin vergiler konusundaki vaatlerin inandırıcı olmaması, kayıt dışı ekonominin ülkemizde oldukça fazla görülmesi vb. gibi nedenlere dayanır. Bireyler vergi ödevlerini eksiksiz yerine getirmiyorsa, vergilere yapılan artış onları etkisi altına almayacak bu yüzden seçimlerde oy kullanırken vergi politikalarını göz önünde bulundurmayacakları varsayılabilir (Sağbaş ve Saruç, 2003: 144-145).

Vergiler eski bir sınıflandırma şekli olarak dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki şekilde tasnif edilir. Dolaysız vergiler yansıtılmayan kanuni yükümlüsü üzerine kalan vergiler olduğu için büyük oranda vergi yükünün tekrardan paylaştırılmasına imkân tanınması ile birlikte, dolaylı vergilerde ise vergi yükünün başkasına aktarılabilmesinden dolayı artan oranlılığın pratiğe dökülüp uygulanması imkânsız görülmektedir. Bu yüzden seçmenler açısından daha iç açıcı olan ve vergi yükünün tekrardan bölüştürülmesi seçim araç ve gereci olarak kullanıldığı ülkede dolaysız vergiler daha çok popüler olmuştur. O zaman yüksek gelir vergilerinin uygulanması vergi oranlarının gün yüzüne çıkmasına sebep olabilir (GİB,2014:9).

Siyasi partiler sergilediği vergisel davranışlarla oy maksimizasyonu arasında denge kurma mecburiyetinde oldukları için partiler vergiler ile ilgili davranış konusunda sınırsız serbestliğe sahip değildirler. Partiler mevcut desteğin korunması ya da artırılması için halka kamu hizmeti sağlamak, bunu yapması içinde harcamalar yapma mecburiyetindedir. Ancak sunulan kamu hizmetleri hem partiler açısından hem de seçmen açısından minimum maliyetle gerçekleşmesi gerekmektedir. Hükümet vergi toplama mercii olarak monopol gücü elinde bulundurur. Vergi yükünün büyüklüğü önemli olduğu kadar vergi yükünün bölüşülmesi de

seçmenin can alıcı noktasına temas etmektedir. Çünkü herhangi bir sınırlama söz konusu olmadığında partilerin bu vergi yükünü seçimi kazanmanın bir yolu olarak görüp seçmeni etkileyebileceğini, bu durumun ise adil ve etkin vergilendirme amaçlarına ters düşebileceği için istenilen bir sonuç doğurmamasına neden olabilir. Bu yüzden hükümeti oluşturan partilerin diğer davranışlarda olduğu gibi vergi ile ilgili davranışlarda da kurumsal olarak denetime tabii olması gerektiği söylenebilir (Berksoy ve Demir, 2004: 525). Partileri vergilendirme davranışı konusunda frenleyen en önemli unsur seçim veya seçim beklentisidir ve seçimlerin tabiatında ise en önemlisi muhalefet partinin yani alternatif çözüm önerilerinin var olmasıdır. Partiler halkın çoğunluğunun desteğini arkalarına alarak oylarını arttırmak isterler ve vergi oranlarını oy maksimizasyonu yönünde ayarlama mecburiyetindedirler. Seçmenler vergi politikalarını hoşuna gitmedikleri ve uygun görmedikleri partileri seçimler vasıtasıyla iktidardan uzaklaştırarak alternatif çözüm önerileri olan politikalara yani muhalefet partiye lehine oylarını kullanabilirler. Bu yüzden partilerin vergi davranışlarını kısıtlayan mühim bir unsur da muhalefet partinin varlığı ve muhalefet partinin kazanma ihtimalinin büyüklüğü olabilmektedir. Etkili, ciddi ve güçlü bir muhalefet partiyle karşı karşıya gelmeyen iktidardaki parti ekonomik ve mali değişkenleri etkilemek için çok rahat davranışlar sergileyebilir (Berksoy ve Demir, 2004: 526).

Vergi ile ilgili başlıca ekonomik kısıtlamalar Laffer eğrisinden elde edilen sonuçlarla açıklanmaktadır. Laffer eğrisi kurumsal ve siyasi herhangi bir kısıtlama söz konusu olmasa bile oy maksimizasyonu için rasyonel davranan partilerin vergilemeden ötürü ortaya çıkan refah kayıpları sebebiyle Laffer eğrisinin azalma gösteren tarafında değil de artış gösteren tarafta yer alacaklarını, eşit vergi geliri sağlayan düşük ve yüksek orandan düşük olanı seçeceklerini veya vergi oranlarını en çok vergi gelirindeki marjinal artışın sıfır denge noktasına gelene kadar artırarak devam edeceğini ileri sürmüştür. Ancak bu görüş eksik bilgi ve aksak rekabet sebebiyle partilerin vergi davranışı üzerinde yeterli baskı kurulamaya bilinmektedir. Bu yüzden ekonomik, mali ve hukuki yapıda partilerin vergi davranışlarını kısıtlayan bazı kurumsal yönetim düzenlemelere yer verilmektedir. Bu düzenlemeler keyfi yapılan vergi artışlarını engellediğini ifade edilebilir (Berksoy ve Demir, 2004: 525).

Seçmenin oy verme davranışına etki edecek vergi politikaları içerisinde vergi afları da yer aldığı ifade edilebilir. Gerek hükümeti oluşturan parti gerekse muhalefet partiler hazırladıkları vergi programları arasına vergi aflarını da alarak oy kazanma yoluna başvurabilir. Bu durumda vergi borçlarından tekrardan yapılandırılması veya tamamen silinmesi büyük ihtimalle de vergi aflarının, seçmenin oy tercihi üzerinde etki edecek faktörler

arasında yer edinmesine neden olabilir. Vergi afları, Türkiye’de kimi zaman seçimden önce kimi zaman seçimden hemen sonra merak edilen ve gündem haberlerinin başını oluşturan sayılı konulardan biri haline gelmiştir. Yapılandırma kapsamında ele alınan Vergi Barışı uygulaması muhalefet parti tarafından seçimlerden evvel kamuoyuna duyurulmuş olması farklılık yaratsa da asıl olan vergi affı vaadi seçmenleri etkileme amacı güdülerek kullanılan bir enstrüman olmaktadır (Savaşan, 2006: 55).

Seçmen sandık başında oyunu kullanırken karar vereceği siyasi partinin geleceğe dönük vaatlerinin yanında geçmişte göstermiş olduğu performansının kendi menfaatleri doğrultusunda örtüşüp örtüşmediği incelenmektedir. Geçmişte izlenen vergi politikalarından ne kadar hoşnut kaldıkları ya da vaat edilen vergi politikalarından ne kadar fayda elde edeceklerini göz önüne alarak tercihte bulunurlar.

2.3.2.Kamu Harcamalarının Seçmen Davranışına Etkisi

Seçim zamanına gelindiğinde seçmenlerin davranışlarını etkilemek için yararlanılan maliye politikası enstrümanlarından biri olan kamu harcamaları da partilerin oy toplamada etkili olabilmektedir. Kamu harcamaları ise kendi arasında yatırım, cari, transfer harcamaları olmak üzere üç şekilde sınıflandırılır. Cari harcamalar, doğrudan üretim artışına yönelik olmayan kamunun tüketim için yaptığı ve kısa vadeli faydası olan giderlerdir. Hükümetler seçim dönemlerinde memur maaşlarını arttırması gibi cari harcamaları üzerindeki güçlerini kullanarak seçmenlerin oy tercihi üzerinde rahatlıkla etkili olabilmektedir. Transfer harcamaları doğrudan milli gelir üzerinde etki yaratmayan kamunun kazanç amacı gütmeyen yani karşılıksız yaptığı harcamalardır. Yatırım harcamaları ise, üretim potansiyelini genişleten, üretim faktörlerinin verimliliğini arttıran, kaynakların etkin kullanımını sağlayan faydası uzun süre devam eden harcamalardır. Bu harcamaların çoğaltılması seçim zamanlarında seçmenler üstünde etkili olmaktadır. Seçmenler kamu harcamalarındaki artış eğilimini gözlemlerse kimi seçeceği konusunda karar kılarken bu durumu göz önünde bulundurarak oy verme davranışında bulunacağı söylenebilir.

Seçim süreci başlayan bir ekonomide bariz olarak görülen ilk şey gerçekleştirilen toplam harcamalarda yaşanan artışlardır. Partiler tekrardan seçilmeyi garantilemek ve kendilerine verilen desteği arttırmak için kamu harcamalarını arttırma ve vergileri azaltma yoluna başvurmaları ekonomik hasarların, sorunların ve ekonomik sistemde oluşan yozlaşmanın temel kaynaklarından birisidir. Kamu harcamalarındaki artışın finansmanın emisyon veya borçlanma yoluyla sağlanması kronik bütçe açıkları ve kronik enflasyonun gibi ekonomik sorunların temelini teşkil eder (Özdemir, 2007: 88).

Schuknecht tarafından 2000 yılında yapılan gelişmekte olan ekonomilerin bir bölümü üzerinde 1973-1992 yıllarını göz önünde bulundurarak yaptığı çalışmada seçmen tercihlerini etkilemek için maliye politikasından yararlanıldığı sonucuna varmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre seçimler yaklaştıkça kamu harcamalarının anlamlı bir şekilde arttığı sonucuna ulaşmıştır. Lakin seçim dönemlerinde seçmenlerin kararlarını etkilemek için vergi oranlarının indirilmesi yönünde herhangi bir sonuca rastlamamıştır. Bir yandan sözü edilen çalışmada, seçim zamanında seçmenin siyasi tercihlerini etkilemek için yararlanılan maliye politikalarının seçim sonuçlarına ne ölçüde yansıdığına dair bir iz bulunamamıştır (Demir, 2013: 42).

Hükümet, seçimlerden evvel kamu harcamalarını arttırırken kamu gelirlerinden biri olan vergileri azalttırarak genişletici maliye politikası izler. Hükümet yaptığı harcamaları seçim sonrası döneme devreder ve seçimi kazandığında ise artan kamu harcamalarının maliyetini borçlanma ve emisyon aracılığıyla karşılamaktadır. Bu açıdan bakıldığında iktidarın amacı, seçimden önce seçmenin reel harcanabilir gelirini arttırarak yeniden seçilmeyi garantilemeye çalışmaktadır (Çınar, 2010: 43).

Downs, siyasal süreçte partilerin seçmeni etkilemek için sergilediği davranışları piyasa mekanizmasındaki üreticilerin tüketicileri etkilemek için sergilediği davranışlara benzeterek açıklamaktadır. Downs' a göre; partiler marjinal vergi artışları yüzünden kaybedilen oyların kamu harcamalarındaki artış sayesinde kazandığı oylarla dengelemeye çalışır. Yani partiler, kamu harcamasına, faydalanan kimselerden elde edilen marjinal oy sayısının, harcamaların maliyetini karşılamak için yapılan vergi artışları sebebiyle kaybedilen oy sayısına denk oluncaya kadar devam edeceklerdir (Aktan ve Dileyici, 2001.1). Downs var olan vergi oranlarında artış veya azalış gibi herhangi bir değişiklik yapılmadan kamu harcamalarının arttırılması iktidar partinin oy hızını arttıracağını belirtmiştir. Buna rağmen iktidar parti tam tersi vergi oranlarını arttırma politikası izlemesi iktidarı oy kaybetme riski ile karşı karşıya getirmektedir (Şener, 1998: 158).

Vatandaşlarının hepsinin eşit oranda vergi ödediği bir vergiyle, kendisinin katlanmak zorunda olduğu (kamu malının kaybedilen alternatif faydası) marjinal maliyetin yüksek olması nedeniyle daha ucuz kamusal malı kullanım düzeyini seçmesi olası bir sonuçtur. Bununla birlikte şayet yoksul bireyler kamusal mal için daha uygun vergi ödeme durumundaysa, o vakit daha yüksek kamusal malı kullanım düzeyini seçebilirler. Açıkça belirtilmektedir ki, tek bir kuruş vergi ödemeyen bir kişinin artan kamu harcamalarından

yalnızca fayda elde edecek ve olanak el verdiğince artan kamu harcamalarına karşı oyunu kullanır (Stiglitz, 1994: 187).

Schuknecht 1998 yılında gelişmiş ekonomilerde seçmen davranışı üzerine yaptığı araştırmada kamu yararı için harcamalar yapılması ve kamusal hizmetlerin seçmene karşılıksız sunulması vergi oranlarındaki oynamalardan daha etkili olacağını aktarmıştır. Vergi tabanlarının büyüklüğünün geniş olması gelişmiş ekonomilerde vergi indirimleri seçmenler tarafından hemen fark edilmesi geniş çapta oy artışı sağlayabilir. Ancak gelişmemiş veya gelişmekte olan ekonomilerde vergi tabanlarının büyüklüğünün dar olması ve vergi gelirlerinin az olması nedeniyle vergi indirimleri seçmen tarafından kolay fark edilmesini zorlaştırır ve hükümetin popülerliğini istenilen düzeyde arttırmayabilir. Kamu harcamaları politikaları aynı zamanda gelişmiş ekonomiler için seçim dönemlerinde hükümetlerin oy toplayabilmesi için bir araç olarak kullanılabilir. Mesela, işsizliği düşürmeye yönelik doğrudan uygulanan politikalar seçmenler tarafından kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Seçimlerden evvel iktidarların seçmenler için kamu harcaması yapılması oy toplama açısından vergi düşürme politikalarından daha çok etkisini gösterir. Hatta iktidarlar yeniden seçimi kazanabilmek için seçmenlerin hemencecik fark edebileceği kamusal hizmetler sunmayı tercih etmektedirler. İktidarlar seçimden evvel coğrafi konumu baz alarak seçmenlerin hemen fark edebileceği yerlerde altyapı çalışmaları yapabilirler. Bu tür çalışmalara benzer kamu harcamaları yaparlar ve seçimden sonra bu çalışmaların ağırdan alınması veya durdurulması basit olduğundan hükümetleri bu tarz kamu harcamasına iterek seçmeni etkileyerek yönlendirdiği belirtilir. Seçim zamanında kamu harcamalarını arttırarak seçmenlerin kararlarını etkilemeye uğraşan iktidardaki parti seçim sonrasında yüksek kamu harcamalarının maliyeti karşılamak için kaynak arayışına girecektir. Seçim sonrası dönemde yüksek kamu harcamalarının seçimden evvel indirdiği vergiler yerine farklı ödeme yollarına başvurabilir. Hatta seçim zamanında bir yanda kamu harcamalarını arttırması diğer taraftan bu giderlerin vergilerin arttırılması ile karşılanması seçmenlerden gelecek oy sayısının düşmesine yol açabileceği düşünebilir. Artan kamu harcamalarının maliyetinin vergiler ile değil de emisyon ve borçlanma yoluyla karşılanmasının sebebi seçmenlerin vergilere karşı bir külfet mahiyetinde bakmalarıdır. Maliyetin vergilerle giderilmesi durumu iktidarın yeniden seçilebilme şansını tehlikeye sokabilmektedir (Aktan ve Utkulu ve Togay, 1998: 93).

2.4. Para Politikası İle Seçmen Davranışı İlişkisi

Siyasi partilerin var oluşunun temelinde iktidara gelebilmek, eğer iktidarsa yeniden seçilebilme olasılığı arttırmak amacıyla para arzı, faiz oranları, parasal büyüklükler, kamu

harcamaları, borçlanma gibi para ve maliye politikası enstrümanlarından yararlanırlar. Maksimum oy içgüdüyle davranışta bulunan hükümet seçim zamanlarında genişletici ekonomi politikaları sonrasında ise daraltıcı ekonomi politikaları izlemesi sonucunda enflasyon, işsizlik, krizler ve büyüme gibi makroekonomik dalgalanmalara sebep olmaktadır.

Modern oportünist konjonktür modeline göre hükümet seçim evvelinde politika enstrümanlarından kısa dönemde ekonomide manipülasyon yapmak için yararlanmaktadır. Bu biçimde her seçimden bir dönem önce makroekonomik açıklar azalmakta, enflasyon yükselişe geçmekte ve para arzı artmaktadır. Seçimlerden sonra geniş maliye ve para politikasının yerini sıkı ekonomi politikaları almaktadır. Oylamaların herhangi bir sistematik özelliği olmadığı halde bile uzun yıllar boyunca büyüme ve işsizlik üzerinde ufak çaplı değişikliklere yol açabilmektedir. Hükümet seçim döneminde ekonomik büyümeyi yükselterek ve işsizliği düşürerek seçmenin gözüne girmeyi başarıp tekrardan iktidara gelebilmektedir (Alesina ve Roubini ve Cohen, 1997: 4).

Makroekonomik araçlar ve amaçlar için yapılan bazı çalışmalara göre iktidar seçim dönemlerinde seçmeni etkileyici tutumlar sergilerken kamu harcamaları, vergiler, transferler, faizler ve para arzı artışı gibi politika araçlarından yararlanmaktadır. Ekonomiyi makroekonomik amaçlardan (enflasyon, büyüme vb.) ziyade makroekonomik araçlardan yararlanarak manipüle etmek daha kolay olabilir. Seçim öncesinde iktidarın siyasal karar verme sürecini etkilemek genişletici politikalar uygulaması yani bütçe açığının, kamu harcamalarının ve para arzının arttığı ve senyoraj gelirinin seçim sonrası dönemde arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Sezgin, 2005: 134-135).

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda makroekonomi politika ile siyasi merci arasında güçlü bir bağ söz konusudur. Aralarındaki bu bağ sebebiyle, genel kapsamda makroekonomik politika ve özele indirgediğimizde parasal politika, siyasi süreçten oldukça kolay etkilenebilmekte ve siyasi menfaatler doğrultusunda yönlendirilebilmektedir (Okumuş, 2007: 68). Bir siyasetçi için siyaset yapmanın asıl amacı iktidarı ele geçirmek ve bunu uzun yıllar boyunca muhafaza etmektir. Buna karşın, gerçekleştirilen ekonomi politikaları, bu amaca kavuşmada bir vasıtaadır. Burada araç ile amaç arasında ayrılmaz bir bağ söz konusudur. Bu bağ öylesine kuvvetlidir ki, yapılan seçimler ekonomik performansa göre ya kazanılmakta ya da kaybedilmektedir (Alesina, 1989: 57). İktidar seçim dönemlerinde seçmenin hoşuna gidecek amaçlar edindiğinde, bu amaçlara makroekonomik araçları kullanarak daha kolay ulaşılır.

Merkez bankasının bağımsızlığının önemine değinen ekonomistlere göre, bilhassa sanayileşmemiş ekonomilerde sermaye yetersiz olması ve etkin kaynak kullanımı sağlanamaması gibi sebeplerden ötürü, iktidarların kaynak gereksinimini emisyonla karşılamalarını ve bu yolla bütçe açıklarının finanse edilmesini engellemek için merkez bankası para politikası yürütürken siyasi yapıdan bağımsız olması gerekmektedir. Yoksa bütçe açıklarının finansmanını sağlamaya yönelik devamlı para basılması ekonomide enflasyona yol açar ve bu bütçe açıklarını kontrol altında tutulmadan enflasyonla mücadelede olumlu sonuç alınmayabilir. Lakin Friedman gibi bu yaklaşıma tepki gösteren bazı ekonomistler, merkez bankasının siyasi mercilerce denetlenmesinin gerekli olduğu görüşünü savunurlar. Bu görüşe göre halk ekonomide yaşanan sorunlardan ötürü oylamayla görev başına getirdiği iktidarı sorumlu tuttuğuna göre iktidarın para politikası konusunda kısıtlanmaması tam tersine daha fazla yetki verilmesi gerekmektedir (Yalta, 2011: 206-207).

Parasal dalgalanmalar teorisine göre hükümet yeniden yönetime geçmek için seçimsel baskılar yaparak merkez bankasının yürüttüğü politikaları yönlendirmektedir. Lakin ne kadar para arzını belirleyen aktör merkez bankası görünse de bilhassa seçim zamanlarında sermaye piyasası aktörlerinin de para arzının yaratılmasında etkili faktör arasında yer almaktadır. Merkez bankaları farklı yöntemlerle ticari bankaların elinde bulundukları rezervleri etkileyerek para miktarının bankalarca belirlenmesine yol açması, M1 para arzının, dosdoğrudan merkez bankaları tarafından kontrol altında olmadığını göstermektedir (Grier, 1989: 377).

Siyasi partilerin değişik enflasyon yeğlemeleri ve seçim belirsizliği, yatırımcıların uzun dönemli finansal anlaşmalara yanaşmamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle bu piyasalarda seçim öncesi para talebinde oynaklıklar gözlemlenir (Alesina ve Rosenthal, 2000: 10). Para talebinde meydana gelen değişim, merkez bankalarınca piyasa gereksinimine karşılayacak düzeyde para yaratmasına yol açar.

Nordhous 1975 yılında geliştirdiği teoriye göre, hükümet seçimler yaklaştıkça yeniden iktidar olabilmek için işsizlik haddini düşürme çabasına girmektedir. Böylelikle makroekonomik politikalarının objektifliğini kısa süreliğine de olsa rafa kaldırır. Seçim zamanlarında seçmenler ekonomik büyüme oranlarını yüksek olacağını vaat eden partiyi mükâfatlandırır. Böylelikle seçmenler artan ekonomik büyümeyi düşük enflasyona tercih ederler ve siyasi partiler kendi kısa vadeli menfaatleri dolayısıyla bu yeğleme yolunu kullanmaya yönelirler. Yapılan pek çok araştırmalarda nitekim bu tarz sebeplerle davranan siyasi partilerin bilhassa merkez bankasının siyasi merciden bağımsız olmayan ülkelerde,

yüksek enflasyonla karşı karşıya kalma pahasına, ekonomiyi özendirmek için para politikasını genişletme yolunda faiz oranlarını indirmesi için merkez bankalarına baskı yaptığını göstermektedir (Nordhous, 1975: 169-170).

AlexCukierman ve Allan H. Meltzer tarafından yapılan çalışmalarında hükümetin seçim dönemlerinde seçmeni memnun ederek tercihlerini etkilemeye yönelik uygulanan politikaların meydana getirdiği konjonktür dalgalanmaları üzerinde durmuşlardır. Para politikasına yön veren merkez bankası cari zamanda mübadeleye yönelik olarak yürütülen parasal rejim üzerinde bilgi sahibidir. Para politikasını yönlendiren merkez bankaların istikrarlı ekonomik hedefler belirlemesi ve vatandaşlara bu konu hakkında açıklama yapılmaması seçmenlerin tam bilgi sahibi olmamasına yol açar. Rasyonel beklenti içerisinde olan seçmen asimetrik bilgi sorunuyla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Seçmenler yalnız para politikasını yürütme yetkisini elinde bulunduran merkez bankasının önceki dönemlerde belirlediği, parasal genişlemeleri analiz ederek ona göre beklentilerini oluşturmaktadırlar. Buradan hareketle siyasi kaynaklı ekonomik dalgalanmalarına ortam yaratılmaktadır (Cukierman ve Meltzer, 1986: 1099-1100).

Merkez bankasının parasal politika bağımsızlığı sürekli tartışılan konu haline gelmiştir. Merkez bankası siyasi güçten tamamen bağımsız olarak düşünülemediği için yarı bağımsız demek yanlış olmaz. Zira merkez bankaların kendi karar verdiği ve uyguladığı politikalar neticesinde komplikasyonlar ortaya çıkmışsa, siyasi mercii kanuni ve anayasal bazı düzenlemeler yapabilir. Para politikası aracını kullanmak ve yürütmek hem siyasi hem de ekonomik olarak masraflı bir iştir. Çünkü hükümetlerin uzmanlık, enformasyon alanına ve bazı kaynaklara ihtiyaç duydukları için istedikleri gibi bankaların uyguladığı politikaları denetleyemez ve yönlendiremezler. Dolayısıyla merkez bankasının bağımsız olması bankaların hükümetteki partilerin menfaatlerinden uzak olduğunu ifade eder. Böylelikle para politikası ve enflasyon bir yandan siyasi yapı bir yandan da merkez bankası tarafından kontrol edilmektedir (Yenipazarlı, 2014: 3).

Merkez bankasının bağımsızlığı ifadesi aslında ülkenin siyasi ve ekonomik konjonktürü ile yakından ilişkilidir. Mesela, bir ülkede enflasyon eğilimi ne kadar yüksekse, merkez bankalarını etkisiz hale getirme maliyeti de o denli ağır olmakta ve bankaların mutlak bir davranış sergilemelerine müsaade edilmektedir. Bir o kadar da ülkenin borç stokundaki artış hızı ne kadar yüksekse merkez bankalarının özerk konumunu ele alma ihtimali bir o kadar yüksek olmaktadır. Her iki manzarada da iktidarlar sorumluluğu üstlerin atmak için ve ekonomik işler kötüleştiğinde ortaya bir günah keçisi koyarak seçmenin öfkesini ona

doğrultmak istemektedir. Hatta yeniden iktidar olma olasılığı düştükçe, şuan var olan iktidar, merkez bankasının bağımsız olmasını gelecekteki iktidar partinin elini kolunu bağlayıp seçmeni etkileyici ekonomi politika uygulamasını bir nebze olsun engelleyebilmek için isteyebilir (Durmuş, 2016: 47).

Alfrerd Schutz yaptığı çalışmada siyasi partilerin ülkeyi yönetme veya yönetimde kalabilmek için popülist politikalar uyguladıkları sonucuna varmıştır. Siyasi partilerin uygulamayı tercih ettiği bu popülist politikaların ekonomi üzerinde manipülatif etki yaratması için seçmen davranışlarının ve siyasi üreticilerin ekonomi üzerinde sahip oldukları kontrol derecesinin öğrenilmesi gerekir. Bugünün ekonomik yapılarında siyasi üreticilerin kontrol gücünü tam anlamıyla elinde bulundurduğunu söylemek yanlış olabilir. Merkez Bankaları özerkliği vasıtasıyla para ve kredi politikalarını yürütmek genellikle Merkez Bankaları'nın himayesine verilip görevi haline gelmiştir. Merkez bankaların ekonominin durumuna göre nasıl bir para ve kredi politikası uygulaması gerektiğine kendileri karar vermektedir. Vergi toplanması ve kamu harcaması gerçekleştirmekte farklı bir siyasi gücün yetki ve sorumluluğuna girmektedir. Bu sebeple hükümetler ekonomi üzerinde kontrol güçleri sınırsız değildir. Seçmen davranışları açısından baktığımızda, Geleneksel fırsatçı modele göre seçmenin miyop olduğu yani seçmenler seçim zamanlarında iktidarların uyguladığı politikalarla göre hareket ederek siyasal davranışta bulunmaktadır. Seçmenlerin miyopluk derecesinin artması iktidarların uyguladıkları politikalarla ekonomiyi manipüle etme sınırları genişlemiş olur. Ancak daha sonra Rasyonel Beklentiler Teorisi ile rasyonel seçmen olgusunun ortaya çıkması ile beraber iktidarların manipüle etme sınırlarının daraldığı görülmektedir (Telatar, 2004: 410-411).

Makroekonomik araçlar ve amaçlar için yapılan bazı çalışmalara göre iktidar seçim dönemlerinde seçmeni etkileyici tutumlar sergilerken kamu harcamaları, vergiler, transferler, faizler ve para arzı artışı gibi politika araçlarından yararlanmaktadır. Ekonomiyi makroekonomik amaçlardan (enflasyon, büyüme vb.) ziyade makroekonomik araçlardan yararlanarak manipüle etmek daha kolay olabilir. Seçim öncesinde iktidarın siyasal karar verme sürecini etkilemek genişletici politikalar uygulaması yani bütçe açığının, kamu harcamalarının ve para arzının arttığı ve senyoraj gelirin seçim sonrası dönemde arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Sezgin, 2005:134-135).

Hükümet seçim öncesinde genişletici para politikası aracılığıyla yani faiz indirimi ile ekonomik performansı arttırarak siyasi tercihleri etkileme yoluna gidebilir. Türkiye açısından baktığımızda uygulanan neoliberal birikim – büyüme stratejisinin büyük bir kısmını dışarıdan

temin edilen altyapı ve üstyapı inşaatları oluşturmaktadır. Milli gelirdeki değişikliğin finans yatırımlarının ve imalat sanayisinin etkisi olduğu kadar inşaat-gayrimenkul yatırımlarının da önemli payı bulunmaktadır. Faizler yükselmesi nedeniyle bilhassa ipotekli satışlarında yaşanan azalma konut stoklarını arttırarak gayrimenkul sektörünün gerilemesine yol açmaktadır. Yüksek faiz oranları sektörün büyümesine olumsuz etki yaparken milli ekonomiyi doğrudan olumsuz etkilemektedir. Hükümet bu sebeple faiz oranlarını düşürmek veya düşürülmesi için baskı yapmaktadır. Hatta politika faizlerinde yapılan bu bir düşüş kredi faizlerini de indireceği, hükümetler bununda seçim öncesi dönemde ekonomide canlılık yaratacağı beklentisiyle ekonomik performanslarına olumlu katkı yaratacağını düşünülürler (Durmuş, 2016: 24).

Ekonomideki resesyon dönemlerinde oluşan işsizlikle mücadele (para arzında artış, faiz oranlarında düşüş) amacıyla genellikle esnek para politikası uygulanır. Hükümet seçim öncesi durgunlaşan ekonomiyi canlandırmak için düşük faiz politikası uygulamak istemektedir. Hükümete göre faizler indirilince müteşebbislerin daha çok borçlanarak, daha fazla yatırım yapacaklarını, tüketicinin düşük kredi imkânların yararlanarak daha fazla konut sahibi olacağını böylelikle ekonomi canlanıp büyümenin ivme kazanacağı ifade edilir. Hükümet seçimlere büyüyen ekonomi ile girip oylarını maksimize ederek yeniden iktidar olmak istemektedir. Faizlerin yüksek olması hem reel sektörde hem de istihdamda problem yaratmaktadır. Bu da seçmenin gözünde hükümeti sorumlu tutmasına ve desteği çekmesine yol açar. Diğer taraftan düşen faizlerle birlikte tüketici kredi miktarında artış gözlemlenmektedir. Artan tüketici kredi miktarı ile piyasada nakit akışının sağlanması ile durma noktasına gelen sektörler (otomotiv, inşaat) ve küçük orta ölçekli işletmeler toparlanmaya başlar. Faiz ucuzlamasının diğer bir kazancı ile insanlar elindeki nakdi borsaya yatırarak, tahvil ve bono alır bu şekilde borsayı da hareketlendirirler. Hükümetin düşük faiz politikası hem yatırımları hem de yatırımcı seçmeni pozitif yönde etkilemektedir.

Partiler arasında enflasyon tercihlerinin önemlilik sıralaması ve ülkede ekonomiyi eriten seçim belirsizliğinin var olması, rasyonel yatırımcıları ister istemez uzun vadeli finansal anlaşmalardan uzaklaşmasına kısa vadeli anlaşmalara yaklaşmasına sebep olmaktadır. Yatırımcıların kısa vadeli yolu kullanması kıymetli evrak olan menkul değerlerin el değiştirmesiyle sonuçlanarak para talebinde bir artış yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı artan para talebi sonucu faiz oranlarının yükselmesiyle ekonomi seçim öncesi darboğaza gireceğinden merkez bankası uyumcu bir tutum sergileyerek esnek para politikası uygular. Esnek para politikasıyla düşen faizler ekonomiye biraz can verirken, seçim

sonrası dönemde belirsizliğin ve istikrarsızlığın azalmasıyla birlikte azalan para talebi ile faiz oranlarının düşmesi ile beraber merkez bankası yeniden para arzını azaltarak faiz oranlarının istikrarlı hale getirmeye çalışır (Berger ve Woitek, 1999: 10-12). Seçim öncesi dönemde belirsizliğe karşı değişkenlik gösteren para talebine uyum sağlamak için merkez bankası makroekonomik etmenleri dengede tutmaya çalışır. Seçimlerde merkez bankasının para politikalarına yoğun şekilde müdahale etmesi halk tarafından desteğin devamlılığı için hükümete yapılan bir siyasi jest niteliğinde olabilmektedir.

2.5.Dış Ticaret Politikasının Seçmen Davranışına Etkisi

Seçimler yaklaştıkça hükümet halkın desteğinin devamını ve artmasını sağlayarak yeniden yönetimi ele geçirebilmek için uyguladığı politikalardan bir tanesi de dış ticaret politikasıdır. Hükümet seçmenlerin dolaylamadan kolaylıkla farkına varabileceği unsurlar üzerinde değişikliği yapmayı daha çok sevmektedir (Walter, 2006: 2). Bu sebeple iktidar süresini uzatmak için seçim öncesi dönemde döviz kurunu düşürme yoluna (ulusal paranın değerlenmesi) gider. Seçim öncesi düşüş yaşayan döviz kuru ithalatın ucuzlamasına ve kişilerin reel gelirlerinin artması anlamı taşıdığından iktidar seçmenlere bu yolla becerikli ve daha iyiye gidecekleri düşüncesinin sinyalini gönderir (Frieden ve Stein, 2001: 5-7). Fakat seçim öncesinde dövizin düşmesiyle ilişkili olarak ithalatın diğer dönemlere kıyasla artışının ivme kazanması net ihracat ve çıktı yapısında bozukluğa neden olabilir. Bundan dolayı seçmeni manipüle etmek için düşürdüğü döviz kurunu seçim sonrasında ise istikrarı yakalamak için döviz kurunu düşürmektedir. Bilhassa dışa bağımlı ekonomiler seçim öncesi döviz kurunun düşmesi ihtiyaçların karşılanmasına gereksinim duyulan kaynakların ucuzlamasına yol açması enflasyonun düşmesini de beraberinde getirmektedir (Gamez, 2012: 4). İnsanlar tasarruflarının reel değer kaybı yaşatan ve geçmişe göre ileri ki zamanda daha yoksul ve sefalet içerisinde yaşayacaklarını düşüncelerinden dolayı enflasyonu hoş karşılamamaktadırlar. Bu sebeple dışa bağımlı ekonomilerde döviz kuru aracının siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılması hükümetin performansına artı bir katkı sağlayabilecek bir uygulamadır (Reichenvater, 2007: 12).

Ülkelerde döviz kurunu hükümetler ya da merkez bankaları sabit ve esnek kur rejimine göre kullanıldığı için bu rejimlerin kendine mahsus özellikleri olduğundan seçimlerde döviz kurunu yönetebilme koşulları değişmektedir. Sabit kur rejimi uygulayan ülkelerde seçim öncesi artan dış ticaret açığını kapatmak için devalüasyon yapılması iktidarı ekonomik olarak başarısız yapmaktadır. Devalüasyonla beraber döviz kurunda oluşan yukarı yönlü baskılar dışa bağımlı ülkelerde enflasyonun seyrinin arttırması ile birlikte kişilerin satın alma

gücü zayıflamaktadır. Bu sebeplerden ötürü seçmenler tercih yaparken yetenekli ve başarılı iktidarı göz önünde bulunduracağı için devalüasyon politikası seçim sonrasında uygulamaya konulur (Ghezzi, 2000: 1).

Esnek kur sistemini geçen ülkelerde seçim endişesi nedeniyle seçim öncesinde döviz kurunun değerini merkez bankası rezervlerini kullanarak seçim öncesi düşürürken seçim sonrası yükseltir. Rezerv kullanımı büyük önem taşıyan ve para politikasının etkin olduğu esnek kur sisteminde oportünist amaçlara ulaşmak için para politikası ve döviz kurunun kullanımı birbiri ile çatışma halindedir. Esnek kur sisteminde döviz kuru belirlenmesinde merkez bankasının rezervlerine yani iç şoklara bağlı olduğu kadar ülkelerdeki ithalat seviyesine yani dış şoklara da bağlıdır. Buradan hareketle seçim öncesi döviz kurunun düşmesiyle ithalat artışı, seçim sonrasında döviz kurundaki yükselmeden dolayı ithalatta düşüş yaşanması gözlenebilir. Colunga ve Mendez 2010 yılında 16 ülkeyi içerisine alarak yaptığı ampirik çalışma sonucunda seçim öncesi dönemde ithalatın arttığını ulaştığı verilerle istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde etmiştir (Gamez, 2012: 6).

Hükümet seçimse kaygılardan ötürü seçim öncesinde para arzını artırarak yerli paranın değer kaybetmesine yani yabancı paraların TL karşısında değer kazanmasına yol açmaktadır. Bu durumda para ve dış ticaret politikaları birbiriyle çatışabilmektedir. Hükümet bir taraftan döviz kurunu düşürerek vatandaşların alım gücünü arttırarak seçmeni etkileme arzusunda iken bir taraftan yine kamu harcamalarını arttırarak seçmeni etkilemek ve ekonomi canlandırmak için parasal hacmi genişletme arzusundadır. Bu sebeple hem para politikası hem de dış ticaret politikası siyasal amaçlara ulaşmak için merkez bankasının rezervleri kullanılmaktadır. Dalgalı kur sisteminde seçim öncesi dönemde para arzı artışı döviz kurunun yükseltmemesi için merkez bankası piyasaya döviz satar ve döviz rezervleri ulusal rezervlere göre daha az hale gelir. Seçmenler döviz kurunun rezervler aracılığıyla kontrol altına alındığının tam farkına varamadıkları için rezervlerin el değişiminin siyasi maliyeti oldukça düşüktür. Seçim sonrası dönemde kritik olan rezerv durumunu iyileştirmek için merkez bankası daraltıcı dış ticaret politikası uygulayıp faizleri arttırarak ülkeye yabancı sermaye girmesini sağlayarak rezervlerini arttırabilmektedir (Dreher ve Vaubel, 2009: 756).

Seçim öncesi dönemde hükümet seçmenin siyasi kararını etkileyerek yeniden iktidar olabilmek için dış ticaret politikası kullanacağı en iyi yollardan bir tanesidir. O yüzden seçim öncesi dönemde genişletici dış ticaret politikasıyla döviz kurlarını düşürür. Dışa bağımlı bir ülkede döviz kurunun düşmesiyle bireylerin satın alma gücünün artmasıyla ithalatta hızlı bir şekilde artmaktadır. Seçim öncesinde ithalatın ihracattan daha hızlı bir şekilde artmasıyla cari

açık büyümektedir. Seçim öncesi cari açığı kapatmak için ihracat teşvikleri yapılması, döviz kurunu arttırırken bireylerin satın alma gücünü azaltmaktadır. Bu durumda seçmen iktidarın performansını olumsuz değerlendirebilir. Onun için genelde hükümet seçim öncesi döviz kurunun düşmesine bağlı olarak artan cari açığı seçim sonrasında döviz kurlarını ve faizleri arttırarak cari dengeye getirmeye çalışır.

2.6. Makroekonomik Göstergelerin Seçmen Davranışına Etkisi

2.6.1. Kişi Başına Düşen Gelirin Seçmen Davranışına Etkisi

Seçmen tercihlerinin belirlenmesi üzerinde ideolojik, sosyolojik, psikolojik unsurların yanı sıra bir o kadar da ekonomik unsurlarda etkilidir. Ekonomik faktörler seçmen davranışları üzerinde oldukça etkilidir. Siyasal partiler seçmenin kararları etkileyebilmek için hoşuna gidecek şekilde ekonomi politikalarını enstrüman olarak çalarlar. Ekonomi politikaları arasında işsizlik, enflasyon ve kişi başına düşen gelir miktarı vb. gibi ülke sorunlarının değişkenleri yer alır.

Seçmenlerin davranış tarzların değişmesinin temelinde bazı ekonomik değişkenler içerisinde, işsizlik oranlarında düşüş ya da artış, kişi başına düşen gelir miktarı ve de enflasyon değerlerindeki dalgalanmalar yatmaktadır. Bireylerin gelirleri ülkeden ülkeye hatta sektörden sektöre göre farklılık içerse de, genellikle seçmenler değerlendirme yaparken ekonomik sisteminin tümüne odaklandığı gerçeğinin kabul edilmesi gerekir (Ercins, 2007: 37).

Seçmen davranışları ile ekonomik konular arasında ilişkiyi irdeleyen, sorumluluk hipotezi, müvekkil hipotezi ve temel hedef hipotezi olmak üzere üç varsayım bulunmaktadır. Her üç varsayımda da seçmenin karar vermesinde etkili olan ana unsurlar olarak enflasyon ve işsizlik başta olmak üzere makroekonomik unsurlar gösterilmektedir. Siyasal ortamda oy tercihini belirlerken makro göstergelerin yanında aile ev ahalisinin gelirinde de ortaya çıkan veya çıkması muhtemel değişiklikleri de içine alan mikro göstergelerde etkili olduğu ifade edilebilir (Demir, 2013: 38).

Ekonomik oy verme teorisi ile alakalı yapılan araştırmalar ve ortaya konulan sonuçlar kompleks bir sistemde değil sorumluluk hipotezi üzerine inşa edilmiştir. Buradan hareketle ekonomik koşullarda iyileşme yaşandıkça seçmen iktidarı mükâfatlandırmakta, ekonomik koşullar kötüleştiğinde seçmen hükümeti oluşturan partiyi oylarıyla cezalandırır. Bu ekonomik oy verme teorisinin en bilindik yörüngesidir (Sezgin, 2007: 22-23).

Müvekkil hipotezi teorisinin temel kaynağında seçmenler, ekonomi büyümedeki olumlu gelişmelere hoşnut bir tavır sergilerken, enflasyonist eğilimlere karşı aynı tavır sergilememektedirler. Seçmenlerin hangi siyasi partiye destek olacaklarını reel gelir ve enflasyon değişkenleri gösterir. Başka bir ifadeyle, enflasyonist tırmanmanın arttığı devirlerde, cumhuriyetçi partilerin sahiplendiği sıkı politikalar uygulanırken, reel hâsıla oranının düşük olması ve sürünen enflasyonun mevzubahis olduğu devirlerde ise esnek politikalar uygulanmaktadır (Çinko, 2006: 110).

Temel hedef hipotezine gereğince, siyasal otorite süresinin devamlılığını, partilerin kendilerine edindikleri temel hedeflere varma konusunda gösterdikleri başarı belirlemektedir. Bu öngörüden, seçmenlerin daima peşin verilen ideolojik hükümlere göre davranmayacağı sonucunu çıkarabilmektedir (Çinko, 2006: 111).

Ekonomik parametrelerin seçmen davranışları ile ilişkileri Markus tarafından 1992 yılında yaptığı araştırmanında konusunu oluşturmuştur. 1954-1984 seneleri arasında yapılan başkanlık seçimlerinde, ülkenin ekonomik durumu dikkate alınarak yapılan bu araştırmada, bireysel ekonomik durumun seçmenlerin oy verme davranışına etkisi incelenmiştir. Yapılan araştırmada birey ekonomik durumunun düzelmesi halinde seçmen davranışı konusunda etki edeceği belirtilebilir lakin aynı zamanda araştırmada milli ekonomik durumunda seçmenlerin üstünde etkili bir unsur olarak ortaya çıkabilir.

Markus (1993) ekonomik oylama ile ilgili yaptığı çalışmada seçmenin alternatif davranış yöntemlerini analiz etmeye çalışmıştır. Birincisi seçmenlerin bireysel menfaatleri, ikincisi; milli ekonomik menfaat saikle davranmasıdır. Seçmen davranışında bireysel menfaatin ağır bastığını ve belirgin kıldığını ileri süren yaklaşıma göre seçmenlerin, hükümete ve ya fanatiği olduğu partiye karşı tutumları, hasta olan bireysel ekonomik durumlarında iyileşme oranı belirleyici rol almaktadır. Bunun tersine, ikinci yaklaşımı savunanlara göre ise, seçmenlerin partilere karşı desteklerini bireysel menfaatler yerine ulusal mali çıkar doğrultusunda verdiklerini öne sürmüşlerdir. Acil belirtmekte fayda var ki, cari hükümete ait halk desteklerinin belirlenmesinde hangi saikin belirleyici rol oynadığını tespit etmek zor olmaktadır. Zira makroekonomik hedeflerde sağlanan başarıların hiç olmazsa orta ve uzun vadede bireysel ekonomik refah üzerinde doğrudan doğruya etkisini göstereceği kolaylıkla söylenebilir. Doğal olarak bu gerçeği bilen seçmenlerin hakiki maksadının tahmin edilmesi çok zor olduğu söylenebilir (Çinko, 2006: 108-109).

1976 yılında Fair yaptığı araştırmada, kişi başına düşen yıllık gelirden meydana gelen artışın seçimler üzerindeki etkisini ele almıştır. Araştırmada hükümetteki partinin gelecek

seçimlerden tekrar galip gelebilmesi için, milli geliri en st seviyeye ulaştırması icap ettiğini vurgulamıştır. Seçmen hükümetin uyguladığı ekonomi politikalarından hoşnut olduğu zaman yine hükümeti oluşturan partilere karşı desteğini devam ettirir. Bu açıdan ekonomik unsurların seçmenlerin tercihleri üzerinde etkisi olduğu fakat bununla beraber seçmenlerin muhalefet partinin hazırladığı ve izleyeceği ekonomi politikaları konusunda bilgilerinin tam olmadığı da söylenebilir. Seçmenler hükümetin gerçekleştirdiği ve izleyeceği ekonomi politikalarından haberdar olurken, muhalefet partilerin ekonomi politikalarından haberdar olmaları daha zor olabilir. Bu durumda seçmenler değerlendirme yaparken partilerin ekonomik çalışmalarını hesaba katarlar. Ekonomik alışmalar ve iktisadi politikalar seçmenlerin siyasal karar verme sürecinde etkili olmaktadır ama ekonomik çalışmaları dikkate alan seçmen çok fazla geriye dönük süreyi eşeleyerek hüküm giydirmemektedir. Seçmenler karar verirken sadece birkaç yıl öncesini baz alarak bir değerlendirme yaparlar. Bu manzara kriz sonrası gerçekleşen seçimleri aklımıza getirmektedir. Ekonomik krizin arkasından hükümeti oluşturan partinin oy desteğinin önemli boyutta çekilmesinin nedeni hükümet partiye ekonomiyi tadilat etme imkânı tanımadan, krizin hemen sonrası seçime gidilmesini gösterir (Fair, 1978: 159-173).

2.6.2. Enflasyon ve Seçmen Davranışı İlişkisi

Türkiye’ de seçmen tercihlerin yöneliminde, ekonomik unsurların önem kazanması, kronik bir hal ve yaşantımızın her köşesinde yer alan toplumsal ve ekonomik sorunların temelini teşkil ettiği söylenebilir. Türkiye’de 1970’ li yıllardan beri çözüm getirilemeden süren fiyat artışları, çarpık ekonomik büyüme, sürdürülebilir niteliği riske giren borç stoku, gelir bölüşümün de devamlı olarak artma eğilimi gösteren adaletsizlik ve politik yozlaşma gibi problemler dikkate alındığı zaman iktisadi unsurların seçmen davranışlarını saptayan asli değişken niteliği taşıdığı ifade edilir. İktisadi unsurların seçmen davranışlarında belirleyici niteliğe bürünmesi, seçmenlerin ekonomik problemleri çözüme kavuşturacak partiye karşı oy kullanma şansını yakaladığı biçiminde düşünülmemelidir (inko, 2006: 113).

Seçmenlerin ekonomik, toplumsal ve siyasal meselelerin çözümlenmesinde öncelikli konu karar alma sürecinde iktisadi unsurların ön planda olduğuna dair delil olarak sunulabilir. Adaman, arkoğlu ve şenatalar taraflarınca 2001 yılında hane halkını ile ilgili yapılan ve seçmenleri de içine alan ampirik çalışmadan elde edilen bulgulara göre; seçmenler, ağırlıklı olarak enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik meselelerin ilk önce çözüme kavuşturulmasını talep etmektedir. Seçmenler enflasyon ve işsizliği önemsemesi ve çözüme kavuşması gereken sorunlar arasında birinci sırayı alması temelde makroekonomik performansını arttırmak

arzusunda olmalarıdır. (Çinko, 2006: 112-113). Buradan anlaşılacağı üzere seçmenler oy verme davranışları sayesinde hükümetin performansını ve ekonomik gelişmelerin artması sağlayacaklarını düşünmektedirler.

Karagöl ve Dama' ya göre, yüksek enflasyonla alım gücü zayıflayan seçmenin yönü ekonomik çöküşten hükümeti sorumlu tuttuğu için partiden uzaklaşmaya ve gelecekte ekonomik iyileşmeyi vaat eden partiye doğru kaymaya başlayabilir. Seçmen geçmişi göz önünde bulundurarak sorumlu tuttuğu partiden oy desteğini geri çekmeye ve geleceğe yönelik kendisine sunulan çözüm önerilerini dikkate almaya koyulur. Ekonomi de darboğaz ortamında yaşamını sürdüren, enflasyonu yaşattığı baskıdan bıkmış olan seçmenin kurtuluş yolu olarak gördüğü seçim vaatlerin seçmenin oyunun rengini etkilemesi muhtemel sonuç olmaktadır. Kişi başına gelirin artması, büyüme, bütçe açığı, enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerde meydana gelen iyileşmelerin bireysel refaha kadar ulaşması seçim dönemlerinde partilerin vaat gösterdiği kaynaklardır. Örneğin alım gücünün artacağı yani enflasyonun düşürüleceği gibi yoksulluk ve yoksulluğa neden olan siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda oluşan fırsat dengesizliğinin giderileceğine dair vaatlerde bulunulması kişinin ve toplumun ekonomik ve sosyal refahına öncelik verildiğini yansıtmaktadır. Seçim dönemlerinde partilerin öncelik verdiği ekonomik sorunlar da seçmenin tercihini etkilemektedir (Karagöl ve Dama, 2015: 2-3).

Ercins 2007 yılında seçmen davranışı ile sosyo ekonomik faktörlerin ilişkisi kapsamında yaptığı çalışmada, seçmen davranışına şekil veren psikolojik, sosyolojik ideolojik gibi faktörlerin yanında ekonomik faktör de önemli belirleyici konumda olduğunu ortaya koymuştur. Seçmenin tercihlerini ve davranışlarını değiştiren bazı ekonomik göstergelerin içerisinde, işsizlik değerlerindeki oynaklıklar, birey başına düşen gelirdeki hareketlenmeler ve enflasyon oranlarındaki dalgalanmalar da etkileme de önemli yer tuttuğunu ileri sürmüştür. Enflasyon oranları ülkeden ülkeye farklılık gösterse de seçmen karar verirken sistemin tamamına odaklanmaktadır (Ercins, 2007: 37). Ercins' e göre seçmen karar verirken sadece enflasyonu ya da sadece işsizliği değil ekonomik düzenin tamamını dikkate almaktadır.

Türkiye ile alakalı yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar, iktidardaki partilerin oy hareketleri ekonomideki fiyat dalgalanmalarına bağlı olarak ciddi boyutta değişme göstermektedir. Büyüme iktidarlara politik desteğin devam ettirilmesinde konusunda üstünlük sağlar. Lakin enflasyona oranla büyüme daha az etkilidir. Çünkü seçmen ekonomide olumsuz göstergelere olumlu ekonomik gelişmelerden daha hassas yaklaşmaktadır. Seçmen daha fazla cezalandırma daha az mükâfatlandırma programını kullanır. Bunun nedeni ise ekonomik

enkazlar ve bilhassa enflasyonist ortam aynı ölçüde birçok bireyi etkilerken, ülkenin genel ekonomik koşullarındaki iyileşmelerin yol açtığı zenginlik ise halka kısa vadede ve aynı oranda yansımamakta olduğu iddia edebilir (Akgün, 2000: 80-82).

Nordhous'a göre güçlü bir hafıza ve tam bir bilgiye sahip olmayan seçmen oyu üzerinde sadece ekonomik performansın etkili olmasına yol açtığı için rasyonel beklentilere değil uyarılmış beklentilere sahiptir. Bir başka ifadeyle seçmenin beklentileri devamlı iktisadi göstergelere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Seçmen sadece hükümetlerin performansını incelerken düşük işsizliği ve düşük enflasyonu sağlamaya yönelik değerlendirme yapmaktadır. Seçmenin değerlendirmesini yakından bilen hükümet bu fırsatı kullanarak enflasyonu düşürmeye, büyümeyi arttırma, işsizlik minimum seviyeye indirmek için toplam talebi özendirmeyi amaçladığını ileri sürmüştür. Ancak Nordhous her zaman ekonomik koşullarda hem işsizliği hem de enflasyonu aynı anda düşürülemeyeceğini ileri sürmektedir. Bunun için Nordhous hükümetin seçmenleri etkilemek için Philips eğrisi doğrultusunda yola çıktıklarını varsaymaktadır. Bütün hükümetler seçim dönemlerinde kısa vadeli Philips eğrisinin kazançlarından pay almak için esnek para politikası izler. Kontrolü zayıflayan enflasyon, seçim döneminde seçimden evvel ekonomik büyüklüğe bağlı olarak yükselirken işsizliği azaltarak talebi etkileyip büyümeyi artmaktadır. Seçimden sonra sıkı para politikası uygulayarak enflasyonda meydana gelen yükseliş düşüşe geçecektir ve seçimden önce artan büyüme oranı seçim sonucunda azalmakta işsizlik artış göstermekte bu da resesyonu doğurmakta olduğu ifade edilebilir (Onur, 2001: 164-165).

Türkiye açısından seçmen tercihleri ile ekonomik değişkenler arasındaki bağlantı çok fazla araştırma konusu olmuştur. Sezgin 1999-2007 yılları arasını baz alarak yaptığı anket araştırmasında Türkiye'deki seçmenin parti ve önderlerini değerlendirmeye alırken ekonomik göstergeleri göz önünde bulundurup bulundurmadığını incelemiştir. Araştırmada enflasyon oranlarındaki hareketlilik bir dönem geç kalınma ile hükümetin popülarite hanesine negatif etki katmıştır. GSMH' de yaşanan artış umulduğu gibi hükümetin popülarite hanesine olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Araştırmada hatta işsizlik ve enflasyondaki etki daha hızlı bir şekilde kendini göstermekte ancak Gayrisafi Milli Hasıla da meydana gelen değişimin etkisi dört dönem sonra kendini gösterdiği ifade edilmiştir (Sezgin, 2007: 36).

2.6.3.İşsizlik ve Seçmen Davranışı İlişkisi

Makroekonomik değişkenlerin seçim sonucuna etkisi Çarkoğlu tarafından 1997 yılında yapılan ve 1950-1995 yıllarındaki genel ve yerel olmak üzere 21 seçimi kapsayan araştırmasında ortaya koymuştur. Bu araştırmada halkın seçimler aracılığıyla partilere verdiği

siyasi desteğin TÜFE, Kişi Başına Gayri Safi Hâsıla ve işsizlik oranı vb. gibi ekonomik performansı ifade eden makroekonomik değişkenlerle ilişkisini kanıtlamıştır (Ercins, 2007: 29).

Lewis ve Beck(1990) enflasyon, milli gelir ve işsizlik gibi ülke ekonomisinin performansını gösteren değişkenlerin seçimlerde yurttaşların karar alma üzerinde etkisi olduğu şeklinde yorumlamıştır. Genellikle toplam refahtaki değişikliği yansıtan milli gelir verileri siyasi iktidar partisinin oy sayıları ile doğru yönlü değişirken, işsizlik, enflasyon verileri ile ters yönlü ilişki içerisinde olduğu ifade edilebilir (Akgün, 2000: 81). Ekonomik değişimlerin hükümeti oluşturan siyasi partinin oyu üzerindeki olumlu ve olumsuz etkiyi araştıran bir çalışmada milli gelirden bir önceki yıla göre yaşanan artış hükümete olumlu katkı sağlarken, enflasyon ve işsizlik ise olumsuz etki yaratmaktadır. Seçmen karar vermeden önce geçmişe dönük ekonomik verilerle şuan ki ekonomik durum üzerinde bir karşılaştırma yaptıktan sonra son sözü söyler. Ekonomik gidişata duyarlılık gösteren seçmen işsizlik, enflasyon, ekonomik çöküşler gibi kötümser gidişata karşı hükümeti sorumlu tutup tepkini oy kullanma vasıtasıyla gösterir. Artan büyüme, düşük enflasyon, minimum işsizlik gibi ekonomik gidişatın iyi olması karşısında hükümeti ödüllendiren seçmen ekonomik buhranların meydana gelmesi sonucunda ise cezalandırmaktadır (Akgün, 2000: 81-82). Buradan hareketle ödül konusunda cimri cezalandırma konusunda bonkör olan seçmen yüksek enflasyon, işsizliğin artması gibi olumsuz göstergelere artan büyüme gibi pozitif göstergelerden daha fazla duyarlıdır. Bunun nedenine bakıldığında ise işsizlik, enflasyon ve ekonomik buhranlar toplumun hemen hemen tümünü etkileyen bir olgu niteliğe taşınmasına karşın ekonomik büyüme toplumun tamamını aynı oranda etkilememektedir. Ayrıca tutarsız büyüme zengin ile yoksul arasındaki uçurumu daha da derinleştirebilir (Ercins, 2007: 29).

Karaçor ve Gözüm (2012) tarafından seçmen davranışlarına ilişkin yapılan anket çalışmasında katılımcıların yaklaşık %16' sı Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu acil çözümlenmesi gerektiği düşünülen en mühim sorunun 'istihdam-işsizlik' olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda yönetime gelecek partinin ekonomik sorunları hemen çözüme kavuşturmasını beklerler ve siyasi süreçte bu durumu dikkate alarak davranırlar (Karaçor ve Gözüm, 2012: 416-422).

Kişiler herhangi siyasi tercih yapmadan önce toplumda mevcut olan ekonomik sorunların çözüme kavuşturulmasını ister ve kuşkusuz hangi parti bu problem için çözüm önerisinde bulunur ve o problemlere karşı odaklanma gösterirse seçmen onu tercih eder. Yapılan araştırmalarda seçmene sorulan ülkenin başlıca sorunlarının neler olduğu sorusuna

öncelikli olarak ilk başa işsizlik, enflasyon ve krizleri sıralamaya koyarak yanıtlamıştır. Buradan yola çıkarak iktisadi değişimler ve buna bağlı olarak hazırlanıp izlenecek ekonomik politikalar bir yandan hükümetin oy sayısını diğer yandan da seçmenin tercihini, büyük ölçüde etkilemektedir (Çaha, 2008: 44).

Nordhaus 1989 yılında yaptığı çalışmaya göre, ekonomik değerlerde yaşanan değişiklik seçmenin oy verme davranışı üzerinde hissedilebilmektedir. Bireyler iktidarın performansını değerlendirirken sadece düşük işsizlik ve düşük enflasyonu göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu sebeple iktidarlar seçimden evvel büyüme hızını yakalamak ve istihdam oranını arttırmak için toplam talebi özendirici politikalar uygulamaktadır. Siyasal partiler ile seçmen arasındaki bağlantı, siyasi partinin kazanabileceği oyu maksimum seviyeye ulaştırmaya çalışmasına ve seçmenin partinin başarısını belirleyebilmesine dayanması ile kurulabilir. Hatta seçmen, seçimlerde partilere karşı oy kullanmayı ekonomik gelişmeden ötürü mükâfatlandırma ya da ekonomik gidişatın iç açıcı olmaması durumunda cezalandırma aracı olarak kullanabilmektedir. İktidarı oluşturan partiler de bu manzarayı kendi lehlerine döndürebilmek için seçimlerden önce işsizlik gibi makroekonomik değerlerden yararlanmaları akılcı olur. Bununla beraber siyasi partiler oylarını maksimize etmeye yönelik olarak yalnızca seçimlerde galip gelebilmek için partizanca davranırlar ve seçmenlerin suyuna giderek onların istediği politikalar hazırlama ve uygulama yoluna giderler (Onur, 2001: 163-165).

Bakırtaş (1998)'a göre hükümetler göreve başladıkları ilk yıllarda işsizliği arttırıcı ve enflasyonu düşürücü politikalar izleyebilirler. Bu bunalmanın gerekçesi olarak; bir önceki yönetimde bulunan hükümetin uyguladığı politikalar gösterilebilir. Seçim sürecine girildikçe enflasyonu aşırı arttırmayan lakin işsizliğin azalmasını sağlayacak esnek politikalar uygulayan hükümet bu yolla seçmenin oy tercihi üzerinde etkili olmaya gayret gösterir (Bakırtaş, 1998: 59).

Hükümetin oy kaybetme riskini minimize veya oylarını maksimize etmek için genelde yürüttüğü politikalar, seçim öncesi dönemde işsizlik haddinde belirgin bir azalma, seçim sonrası dönemde ise yürütülen esnek ekonomi politikaların bir neticesi olarak enflasyon oranında hızlı artış yaşanması biçiminde kendini belli edebilir (Macrea, 1977: 239). Nordhaus kurduğu modelde ise seçmenlerin tercihte bulunurken, düşük işsizliği, düşük enflasyondan çok daha fazla önemsediklerini varsayımını esas almıştır. Çünkü işsizliğin artmasıyla bazı aileler işlerini kaybedebilir ya da mesai için verilen ücretlerin düşmesi ya da işlerde istihdam edilseler bile kazançlarında azalma olması sebebiyle olumlu yönde etkilenmeyebilirler. Toplam işsizlik haddinde yaşanan değişimler birçok aile tarafından hissedilmektedir. İnsanlar,

fiyat istikrarını devamlı yükselen enflasyona karşı daha çok göz önünde tutarlar. Lakin seçmenler karar verme fonksiyonlarında enflasyona işsizliğe oranla daha az önem verirler. Bu doğrultuda, seçmenler hükümeti; düşük işsizlik yüksek enflasyon sonucuna ulaştırarak gevşek ekonomi politikası izlemesi halinde oy vererek mükâfatlandırırken, yüksek işsizlik düşük enflasyon yaratarak politikalar izlenmesi halinde oylarını vermeme davranışında bulunarak cezalandırma yoluna girebilir (Nordhous, 1975: 171-173).

Siyasal karar verme sürecinde seçmen tercihleri üzerinde etkili olan makroekonomik değişkenlerden biri olan işsizliğin bir taraftan da dikkate alınmasında ayrı bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Çünkü işsizliğin düşürülmesi seçmenlerin kolaylıkla dikkatini çekebilen olaydır. Düşük işsizlik ve düşük enflasyon ortamı kuran partilere karşı seçmenler daha ılımlı yaklaşır.

2.7. Gelir Dağılımı ile Yoksulluk İlişkisinin Seçmen Davranışı Üzerine Etkisi

Gelirin adaletsiz bölüşümü ve yoksulluk, tüm toplumlarda çözüm bekleyen önemli bir sorun haline gelmiştir. Günümüz modern toplumlarında gelir adaletsizliği ve yoksulluk yalnızca bir iktisadi sorun olarak dar çerçevede alınırken siyasi ve sosyal olarak da geniş çerçeveye konularak bakılmaya başlanmıştır. Gelir adaletsizliğinin değişimini takip etmeye yönelik yapılan çalışmaların yanı sıra, gelir dağılımı probleminin yoksulluk problemine indirgenmesiyle insanların sosyal olanak yoksulluğu, toplumsal dışlama gibi problemleri de ortaya çıkıştır. Hükümetler gelir dağılımının adaletsiz dağılmasından dolayı ortaya çıkan sorunları çözüm önerileri sunarak seçmeni etkilemeye çalışmaktadır (Karluk, 2005: 69).

Karluk' a göre karar alma mekanizmasında verilen siyasi tercihler gelir dağılımı üzerinde etkilidir. Demokratik rejimle yönetilen ülkelerde partiler oylamayla görev başına getirilir. Bu doğrultuda hükümetler, bilhassa oylarını artırarak seçimlerden galip ayrılmak için seçmenlere sevimli gözükmek amacıyla, tarımsal mal ve hizmetin fiyatlandırma, memur ve işçi kesime yapılan ekstra zamlar ve primler, asgari ücretin yükseltilmesi, SGK ve vergi yükümlülüklerinin affı ve ertelenmesi, vergi yükünün hafifletilmesi gibi politikalar uygulayarak yeniden seçilmeyi arzulamaktadırlar. Toplumda gelirin adil bir şekilde dağılmaması, bireylerin geçim sıkıntısı, bunalım ve karamsar yaşamasına neden olurken ekonominin de düzenli ve sağlıklı bir biçimde işlemesine engel olur. Milli gelirin yüksek gelir gruplarına yoğunluk verilmesi, iç talebin büyümesini önler. Üreticiler farklı ve değişik ürünlerini yüksek gelir gruplarına göre üretmeye başlayarak bu ürünlerin dış piyasalarda rekabet edilebilirliğini büyük oranda zedeleyebilirler. Toplumun genelini oluşturan orta ve düşük gelirli gruplar için ürün üretilmemesi, üretim hacminin ve maliyetlerin minimuma

indirilmesini engelleyerek fiyatların yükselmesine yol açmaktadır. Bu durumda hem üretici hem de tüketici rolünde olan seçmen, gelir adaletsizliğinin neden olduğu karmaşık ortamdan kurtulmak için seçimleri fırsat olarak görmektedir (Karluk, 2005: 69-70).

Hükümetlerin yeniden iktidara gelebilmek için seçmeni etkilemeye yönelik uygulayacakları politika alternatifleri arasına gelir dağılımı da girmektedir. Demokratikleşmeyi benimsemiş ülkelerde halk desteğiyle görevini icra etmeye gelen siyasal partiler, bilhassa seçim zamanlarında belli kesimlere gelir transferi yaparak gelir dağılımına müdahalede bulunarak seçmenleri lehlerine çekmeye çalışırlar. Hükümetler, şehirlere imar affı çıkarması, tam kamusal malları fiyatlandırması, bölgelere kamusal yatırım yapması vb. gibi faaliyetler gerçekleştirerek gelir dağılımını, halkın desteğini devam ettirme ve çoğaltma aracı olarak kullanırlar. Bir ekonomide düşük gelirli ailelerin su, ısınma, yiyecek gibi temel gereksinimlerinin fiyatlarında hızlı bir oranda yükselme gerçekleşmesi yani yüksek enflasyon bir gerileme etkisi yaratır. Devamı olan nüfus artışı, servet bölüşümü, dışa açık ekonominin performansı, istikrarı bozan ekonomik krizler ve kayıt dışı ekonomik program seviyesi gibi faktörler de gelir dağılımını belirleyici seçmenlerin tercihlerini etkileyici faktörler arasına girmektedir (Çalışkan, 2010: 96).

Gelir dağılımı bozuk olan bir toplumda, bireylerin geçim sıkıntısı çekmesine ve mutsuz olmalarına yol açar. Bir toplumda geçim sıkıntısı çeken yani yoksul insanların sayısı artması, toplumsal çöküntü ve huzursuzluğu daha alevlendirerek siyasal istikrarında aksamasına neden olur. Adil gelir dağılımı demokrasinin sürekliliğini sağlamanın yapı taşlarından birini oluşturur. Bu yüzden ekonomik sorunlardan bunalan seçmen geçim sıkıntısından kurtulmak için marjinal partilere yönelmesi siyasal istikrarı daha da olumsuz etkilemektedir (Sönmez, 1982: 10).

Seçim dönemlerinde işsizliği düşürücü politikalar yürüten iktidarlar gelir dağılımını belirleyerek seçmenleri bu yolla etkileyebilmektedir. İşsiz olan bireyler üretim sürecine katılamaması, düzenli gelir kazanma fırsatından mahrum olmalarına sebep olmaktadır. Bu sebeple toplumun büyük bir parçasını yoksul kesim oluşturmaktadır. Seçmenler istihdamı arttırıcı işsizliği düşürücü, gelir eşitsizliğini giderici ve de yoksulluğu azaltıcı politikalar uygulanmasını talep ederler. Seçimlerde kendileri adına kara alacak ve temsil edecek partiye yetki ve sorumluluk verirken bu durumu göz önünde bulundururlar.

Gelir adaletsizliği temelde ekonomik bir sorun olmasına rağmen ortaya çıkan bir kısım toplumsal sorunu kaynağını oluşturmakta ve siyasal yapının düzenini de bozmaktadır. Gelir adaletsizliğinin yüksek seviyelere ulaştığı toplumlarda eğitim, kültür düzeyinin, sağlık

koşullarının düşük olması nedeniyle sosyal hayatı etkilemektedir. Bu gibi ülkelerde sefalet ve yoksulluk içinde yaşayanla bolluk ve zenginlik içinde yaşayanların gelir seviyeleri arasında uçurum vardır. Bu uçurum arttıkça yani gelir eşitsizliği arttıkça toplumu bozan gasp, kapkaç, hırsızlık gibi olaylar da artar. Kaos ortamında kurtulmak isteyen seçmen huzur ortamı arayışına girer. Dolayısıyla birey siyasal süreci toplumda sosyal barışı sağlayacak ve koruyacak siyasi partilere doğru kullanmaya başlar (Şahin, 2007: 580).

Günümüzde gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerdeki nüfusun büyük bir çoğunluğu ücret geliri ile hayatını idame ettirmektedir. Bu ücretlilerin büyük çoğunluğu asgari ücretlilerden oluşmaktadır. Doğal olarak, demokrasi ile yönetilen ülkelerde, hükümeti oluşturan, seçimlerde oy kullanacak seçmen kitlesinin büyük bir bölümünü kaplayan asgari ücretliler siyasal partilerin seçim kampanyalarının odak noktasında olmaktadır. Ücretliler ekonominin en ön önemli elemanı olmasıyla birlikte toplumda tüketici rolünü de üstlenmektedirler. Toplumsal yönden, çalışma sulhu ve sosyal mutabakat sağlanarak sağlık bir toplum bünyesini oluşturmada en çok söz hakkı olan toplum kesimini meydana getirirken, büyük bir seçmen kitlesini oluşturması siyasal açıdan önem arz etmektedir (Şahin, 2007: 3).

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre, özel sektörde asgari ücretle çalışanların sayısı, kamuda asgari ücretle çalışanların sayısına göre daha fazladır. Tek başlarına da güçlü bir seçmen grubunu oluşturan ve kitleye yönelik bilhassa iktidar seçimden evvel asgari ücret artışını bu kesime vaat olarak takdim etmesi, asgari ücret politikasının seçmen tercihleri üzerinde etkili olmasındandır. Dama ve Karagöl (2015) tarafından yapılan araştırmaya göre asgari ücretteki artış toplumsal kitlelere mensup olan asgari çalışanların beklentilerini hükümetin göz önünde bulundurduğunu ve bulundurmasının zorunluluğunu ileri sürmüştür. Bu bakımdan asgari ücretin ekonomik konumunun, ekonomik yapı ile hükümet ilişkisinin boyutunu belirleme noktasında güçlü bir etkiye sahiptir. Dama ve Karagöl (2015) ekonominin yapısını ve ekonominin izlediği seyri dikkate alarak yaptığı çalışmada alt gelir grubuna giren işçilerin aldığı ücret olarak tanımlanan asgari ücretin seçmenin karar vermesinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yakın geçmişte yapılan seçimleri inceleyen Dama ve Karagöl, asgari ücret kapsamında verilen vaatler çok fazla rasyonellik içermediği ve bilhassa da 21. Yy' a kadar asgari ücrette artış yapılmasının yanında askeri ücret üzerinden vergi yükünün alınması ve vergi kısıtlamalarına dair yapılan uygulamalara rastlamıştır (Dama ve Karagöl, 2015: 3).

Seçim döneminde asgari ücret artışının partilerin vaatlerinde yer alması, seçim sonrasında vaat olarak bırakılmayıp icraata dökülmesi, asgari ücret politikasının siyasal sistem ile bireyler arasındaki iletişimi belirleme gücünü ortaya koyar. Ayrıca partilerin seçim yol

haritasında yer alan asgari ücretle alakalı vaatlere çok fazla rakamlar üzerinde durdukları rastlanılır. Seçmenin karar vermede belli bir asgari ücret seviyesinin rakamla ifade edilebilmesinin etkisi oldukça fazladır (Gümüş, 2015: 8).

2.8. Ekonomik Krizlerin Seçmen Davranışı İle İlişkisi

Türkiye çok partili geçiş sürecine girdiği 1950 yılından itibaren kimi zaman askeri müdahalelerle kimi zamanda siyasal krizlerle karşılaşmıştır. Karşılaşılan bu krizler siyasi ve sosyal gibi çeşitli maliyetlere neden olurken çok önemli ekonomik maliyetlere de neden olmuştur. Siyasal krizler, ekonominin kırılmasına, milli gelirin düşmesi bütçenin dengesizleşmesine yol açarak, ülkenin ilerleme ve modernleşme adımlarına engel olmaktadır. Ekonomik yapı ve düzen çok hassas dengeler üzerinde işlemektedir. Finansal piyasalar olarak adlandırdığımız; para ve sermaye piyasaları ile reel piyasalar adlandırdığımız; mal ve hizmet piyasaları, içeriden veya dışarıdan gelebilecek herhangi bir etkilenmeye oldukça açıktırlar. Ekonominin merkezinden ve ya çevresinden kaynaklanabilecek herhangi bir menfi hadise ya da beyan, bireylerin umutları ve beklentileri üzerinde etkili olarak tüketim, yatırım, harcama tercihlerinin de değişimine neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’ de zaman zaman görülmesine rağmen derin izler bırakan krizlerin ekonomik maliyetleri ağır olmuştur (Altan ve Kapusızoğlu, 2017: 323-324).

Seçmenlerin bireysel menfaat içgüdüsü ile yola çıkması, partilerin fırsatçı tutumları sergilemesini kolay hale getirir. Zira makroekonomik göstergelerde pozitif bir değişme olmadığı halde (ekonomik kriz kendini göstermediği sürece) kamu kaynaklarının kullanma hakkını elinde bulunduran hükümetler, halkın bir nevi satın alma gücünü arttırıcı politikalar izleyerek yeniden iktidar olma şansını yaratabilir (Erdoğan, 2004: 110).

Talep fazlasının aşırıya kaçmasını temel alan teoriye göre, vatandaşların ikinci dünya savaşı sonrası hükümetten istek ve beklentileri hızla artma eğilimi göstermiştir. Artan istek ve taleplerin hepsinin hükümetlerce karşılanmasının imkânsız olması vatandaşlar da ister istemez siyasal ve ekonomik yapıya karşı hoşnutsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda da meşru ve finansal kriz patlak vermektedir. Bu görüşün aradığı cevap ise, bir toplumda benimsenen rejimin meşruluğunu temel alarak iktidarın performansının vatandaşlar tarafından nasıl değerlendirildiğidir. Yapılan çalışmaların bazılarında siyasi iktidarın ekonomik sahadaki gösterdiği performans ile halkın hoşnutsuzluğu ve iktidara güvenme arasında kuvvetli bir etkileşim olduğu sonucuna götürmektedir. Ancak bazı çalışma sonuçları ise iktidara güven ile ekonomik alandaki başarı arasındaki etkinin sanıldığı kadar kuvvetli olmadığı bulgularına da ulaşılmıştır (Akgün, 2001: 5-6).

Karar verme sürecinde seçmenin oy renginin belirlenmesinde hangi unsurların etkili olduğunun bilinmesi, partilerin program ve kampanyalarının ona göre şekil almasını sağlayan bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Karagöl ve Dama (2015) yaptıkları araştırmada seçmenin tercihini etkileyen hususlardan birisi olan ülkenin genel ekonomik gidişatı ve kişinin ekonomik refahı unsurlarının, seçim sonuçlarına yansıdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Hükümeti oluşturan partilerin genelde ekonomik kriz sonrasında hükümette kalma şansını elinden alan seçmen, az oy alan partiye destek vererek oylarını arttırmaktadır. Seçmenlerin ekonomik kriz, artış gösteren yoksulluk, gelir eşitsizliğinin derinleşmesi vb. gibi ülke ekonomisindeki çöküşün nedeni olarak hükümetteki parti ya da partileri sorumlu görmesi üzerine oylarıyla farklı resim çizebilirler. Seçmenler, ekonomik olumsuzluklarda iktidar partiye karşı kapıyı kapatırken, ekonomide olumlu sonuçlar yaratacağını düşündüğü muhalefet partiye karşı kapı açarak şans verme yönünde şekillenirler. Ekonomik iyileşme ve satın alma gücünün yükselmesi vb. gibi seçim kampanyaları ve verilen vaatlerin partinin inandırıcılığıyla birlikte merkezden yürütülmesi seçmeni etkilemenin diğer bir kolay yoludur. Ekonominin gidişatı konusunda seçim vaatlerine dayanak arayan ve bu doğrultuda kararını verecek olan seçmen yalnızca geçmiş yılları gözden geçirerek ona göre verilen vaatlere değil, vaatleri gerçekleştirebilme ihtimalini yüksek gördüğü partiye doğru yönelmektedir (Karagöl ve Dama, 2015: 2-5).

Kapusızoğlu (2011) yaşanan finansal krizlerin Türk seçmenin oy verme davranışına olan etkisinin var olup olmadığını ortaya koymak için yaptığı çalışmada, iktidarın ekonomik alandaki başarısının seçmen kararı üzerindeki etkisinin bilhassa kriz zamanlarında daha çok hissedildiği ve seçmenin karar verirken finansal krizleri ön planda tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır (Kapusızoğlu, 2011: 121-131).

Gündem ya da konu unsurları da doğrudan veyahut dolaylı olarak seçmenin ilgisini çeken olayları ifade etmesi de seçmenin oylarının yönünü belirleme de etkili olmaktadır. Ülkede herhangi bir siyasal ve ekonomik kriz, dış ticaret konusu, enflasyon, işsizlik, geçim pahalılığı, hayat standartlar vb. gibi konular gündem ve konu faktörünü oluşturur. Yani seçmenin ilgisini çeken sorunlara parti ve liderlerinin açıklamaları, çözüm önerileri sunulması tercihlerin belirlenmesinde etkilidir (Kalender, 2005: 77).

Kore ve Tayvan da yaşanan kriz ekonomiye ciddi zararlar vererek siyasi tartışmaların artmasına neden olmuştur. Özellikle Kore de endüstri holdinglerin küçülmeye gitmesini de kapsayarak ekonominin reforma tabi kılınması ve yeniden düzenlenmesi önemli bir problem olmuştur. Çünkü, partiler özgel davranışlarıyla sanayi holding sahiplerinin zaman geçtikçe

artan güçlerine ve yolsuzluklarına katkı sağlamışlardır. Böyle bir durumda hükümet finansal krizin üstesinden gelme de başarısız olmuş bu da bağımsız seçmenin artmasına yol açmıştır. Keith' in yaptığı çalışmada seçmenin iktidardaki siyasi parti ve liderlerinin ekonomide başarısız olmalarından hoşnut olmamaları halinde bağımsız seçmen sayısının artış gösterdiği yani hükümetin ekonomi politikalarından ve performansından memnun olmayan seçmen alternatif partilere yöneldiği sonucuna varmıştır (Keith, 1992: 72).

Tan ve Ho, Tayvan ve Kore' de yaş, eğitim düzeyi, siyasi ilgi vb. gibi değişkenlerin seçmen davranışı üzerindeki etkisini araştırırken, seçmenlerin iktidarın performansı ile çok yakından ilgilendikleri bulgusuna rastlamıştır. Yani iktidarın performansı ne kadar çok olumsuz değerlendirilirse seçmenlerin diğer partilere kayma ihtimali de o kadar artmaktadır. Seçmen alternatif partileri bu durumdan muaf tutmakta ve muhalefet parti için geçerli saymamaktadır. Tan ve Ho'nun yaptığı çalışmada ise eğitim düzeyi yüksek olan seçmenlerin, ülke de yaşanan finansal krizden dolayı bütün suçu iktidarda bulunan partiye atmadığı sonucuna da ulaşmıştır (Tan ve Ho, 2000: 74).

Rusya 1917 yılına birinci dünya savaşının ülke ekonomisine verdiği ağır zararlarla karşı karşıya kalmıştır. Üretim neredeyse durma noktasına geldiğinden fabrikaların devamlı işçi çıkartmaya başlaması Rus halkının daha da ağırlaşan açlık ve yoksullukla çırpınmasına yol açmıştır. Ağır ekonomik hasarlar hayatın her alanında kendini göstermeye başlamış bunla baş edemeyen çoğu fabrika iflas etmiş ve binlerce işçi işsiz kalmış, ülke derin bir finansal krizin içine girmiştir. Sosyal, kültürel ve siyasi unsurlarının göz ardı etmeyerek ülkedeki ağır ekonomik bunalımlar ülkede rejim değişimine giderek siyasi kararların değişmesine yol açmıştır. Rus ekonomisinde yaşanan bu derin finansal kriz Rus halkının siyasi tutum ve kararlarının değişmesinde etkili olmuştur (Erdoğan, 2004: 156).

Kışlalı' nın yaptığı araştırmalara göre, Nazizm hareketinin yaşandığı Almanya, mağlup ve milli gururu yıkılmış olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan ayrılmıştır. Sanayiden gelişmiş olmasına karşın o dönemde hammadde kaynakları ve dünya piyasaları İngiltere ve Fransa' nın elindedir. Sanayi ve tarım sektöründe monopollük hüküm sürer ve bununla birlikte banka sektörü de sanayi monopolüyle iç içe girmiştir. Monopolleşmeler ekonomik otorite ve güçler arasında denge kurulmasını ve dolayısıyla demokrasinin işlemlerini zorlaştırmaktadır. 1929 ekonomik buhran peş peşe yaşanan iflaslarla birlikte işsizliği de arttırmıştır. Orta gelir grupların, bilhassa küçük işletme olan esnaf ve çiftçi kesimi, bulundukları grubun temellerini yitirip düşük gelir grubuna düşme korkusu içine girmişlerdir.

Kışlalının yaptığı araştırmada, ekonomik kriz neden olduğu korkuları kendi lehlerine çeviren Nazilerin seçmeni etkileme yolu ile iktidar olduğudur (Kışlalı, 2003: 333).

2008 finansal kriz özellikle Yunanistan siyaseti üzerinde ağır tahribatlar yaratmıştır. Yunanistan yönünden çok fazla önemli hatta yıkıcı sonuçlar doğuran iktisadi krizin etkileri 2009 seçimlerinden daha çok 2012 seçimlerinde kendisini keskin bir şekilde göstermiştir. Oy kullanma yüzdeleri üzerinden katılım oranlarında bir gerileme yaşanmıştır. Yani finansal krizin neden olduğu önemli ekonomik sorunlar ile yaşamak zorunda kalan Yunanistan halkı siyasi iradenin yaşamlarına ait önemli bir fark yaratmayacağını inanmaları seçimlere dâhil olmanın yani ülkeyi idare edecek hükümetin belirlenmesinde görev almanın mühim olmadığını düşünmeleri ve doğal olarak da seçimlere olan ilgiyi azaltmıştır. Krizler sonucunda seçimleri kazanan partiler ilerleyen yıllarda güç kaybetmektedirler. Yani 2008 krizi Yunanistan siyaseti ve ekonomisinin kırılma noktası olmuştur. Bu manzara sosyal ve siyasi hayatın son dört yılını noktlayan ekonomik kriz etrafında değerlendirme yapıldığında seçmenin gönderdiği mesaj gayet açık ve anlaşılırdır. Seçmen finansal krizin yaşandığı senelerde iktidarda olan parti veya partilerin kuşkusuz cezalandırması yoluna gitmiştir (Sönmez, 1982: 6-7).

Çinko yaptığı araştırmada makroekonomik göstergelerin seçmen davranışları üzerinde etkisi bilhassa kriz zamanlarında iyice su yüzüne çıktığını ifade etmektedir. Ülkede ortaya çıkan finansal krizler, insanların ekonomik problemlerine yönelik beklentilerinde önemli yer edinmektedir. Bu yüzden derinleşen finansal krizler, iktisadi problemleri seçmen tercihini belirleyici bir değişken konumuna getirmiştir. Karar verme sürecinde siyasal tercihlerde krizler ekonomik sorunların etkisini arttırmaktadır ve kriz ile birlikte izlenen ekonomik faaliyetler ve şoklara karşı daha dayanıklı ve verimli çalışabilmesi için ekonomik sistemde ciddi olarak yeniden yapılandırılmalar gerçekleşse bile hükümetteki partinin oy kaybetmesine engel olamamaktadır (Çinko, 2006: 112). Kaya'nın 2002' de yaptığı saha çalışmasında da halkın ön planda tuttuğu ve çözümüne öncelik verilmesi gereken sorun olarak ekonomik sorunlar olduğu görülmektedir. Saha araştırmasına katılan bireylerin yarısından fazlası ülkenin önemli sorunu olarak krizleri ve hiper enflasyonu görmektedir (Akgün, 2002: 211-212).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI VE SEÇMEN DAVRANIŞI İLİŞKİSİ

1974 yılında petrol fiyatlarının olağanüstü bir şekilde sıçramasının arkasından, 1979’da yeni bir petrol fiyatları şoku ile karşı karşıya kalınması hammadde ve temel gıda ürünlerinde kıtlığı ortaya çıkarmıştır. Türkiye’nin dış ticaret kalemleri içerisinde önemli yer kaplayan petrol fiyatlarının artması önemli ölçüde dövize gereksinim duyulmasına ve dış borç talebinde karşılaşılan problemlerinde ilave edilmesiyle, üretim yapmak için kullanacağı girdi ve hammaddeyi Türkiye ithal edemez hale gelmiştir. Bu durum zorunlu ve temel gıda ürünlerinde kıtlığa neden olması karaborsayı doğurmuştur. Bu koşullar altında yeni dış kaynak arayışına girmesi, uluslararası mali kurumlarla uyumsuzluk yaşayan, ekonomik krize çıkar yol bulamayan ve devamlı artan siyasi kavgaları önüne geçemeyen halkın güvenini ve desteğini kaybeden CHP iktidarı 1979 ara seçimleri kazanamaması üzerine görevinden ayrılmıştır. Yerine gelen AP hükümeti tarafından, yaşanan sosyal ve siyasi istikrarsızlığın önüne geçebilmek ve Türkiye ekonomisinin kırılması noktası kabul edilen yapısal dönüşümleri İstikrar Kararlar alınmış ve 24 Ocak 1980 yılında ilan edilmiştir. Kararlılık önlemleri olarak algılanan 24 Ocak Kararları doğrultusunda uygulamaya konulan iktisat politikaları bireyler üzerine ek baskılar getirerek, sosyal, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı daha da arttırmıştır (Turan, 1986: 117). Mevcut istikrarsızlık ortamını neden göstererek TSK 12 Eylül 1980 yılında yönetimin tamamına el koymuştur.

3.1.1983 Seçimleri

1980 öncesi ve sonrası diye dönem ayrı sınıflandırması yapılmasındaki önemli etken ekonomide ve siyasetteki köklü yapılandırmalardır. Burada göz önünde tutulması gereken diğer bir etkende seçimlerin dört yılda bir yapılması yani hükümetin her dört yılda bir değişmesidir.

TSK’ nın 12 Eylül 1980 yılında ülke yönetimini ele geçirmesinden sonra 21 Eylül’de Bülent Ulusu başkanlığında bakanlar kurulunun belirlenmesinin arkasından yasama ve yürütme yetkisini Milli Güvenlik Kuruluna devreden kanunun kabul edilmesiyle Ulusu Hükümeti kurulmuştur (Öztekin, 2000: 414). 12 Eylül cunta yönetimi, ilk önce partilerin çalışmalarını rafa kaldırmış ve parti başkanlarına siyaset yapma yasağı getirerek darbeden bir yıl sonra 1980 öncesi kurulan bütün siyasi partiler kapatılmıştır (Alkan, 1998: 58).

Cunta yönetimi, ülkeyi şekillendirmek amacıyla hazırlanan yeni Anayasa, referandumda halk oylamasına sunularak %91,4 evet oyuyla kabul edilmiştir. 1982 Anayasası, seçimlerin eşitlik, serbestlik, gizlilik, tek dereceli, genel oy, açık sayım ilkeleri doğrultusunda ve denetim altında gerçekleştirilmesi kararına bağlamıştır. Hatta yeni Anayasa'ya göre seçmen oy kullanma hakkını 25 yaşında değil 20 yaşında elde edebilmektedir. Bu koşullar altında gerçekleştirilen ilk seçim 6 Kasım 1983 seçimidir. Bu Anayasa, katılım tabanını kıskarak Türkiye'nin siyasal teşkilatlanmasını tekrardan yapılandırmıştır (Sakal, 1998: 162). 1982 Anayasa'sının kabulüyle Kenan Evren Cumhurbaşkanlığı görevine getirilmesinden sonra artık ülkenin yeni seçimlere gitmesini karar verilmiştir. Bu kararın verilmesinin arkasından siyaset sahnesi yeniden canlanmış, birçok farklı isimler altında partiler kurulmuş ve 1983 seçimleri yeni partilerle gerçekleştirilmiştir. Cunta yönetimi koalisyon oluşmasını önlemek için sayılı parti kurulması yönündeki tutumundan dolayı kurulan birçok partiden yalnızca üçünün (MDP, HP ve ANAP) kuruluşunu geçerli sayarak seçime katılmasına izin vermiştir. MGK'ya verilen veto yetkisi sebebiyle diğer partiler ya veto edilmiş ya da kuruluşunun onaylanması geciktirilerek üç parti haricinde diğer tüm partilerin seçime girmesi engellenmiştir (Kongar, 2000: 218-219).

Seçime katılan MDP merkez sağ HP merkez solu temsil edecek partiler şeklinde tasarlanarak kurulmuştur. Son olarak seçime katılan ANAP'ın diğer partilere göre konumu farklı olmuştur. Ergüder (1991), ANAP'ı seçime giren üç parti içerisinde MGK tarafından seçimde desteklenen ve aday gösterilen partiden daha çok halkın eseri olan bir imgeye sahip parti biçiminde açıklamaktadır. 1983 seçimi, seçime girecek partilerin sınırlandığı gibi seçmenlerin oy kullanıp kullanmama özgürlüğünün kısıtlandığı seçim olmuştur. Oy kullanmayan seçmene para cezası yaptırımını uygulanması kararlaştırılmıştır. 1983 seçim döneminde Kenan Evren yaptığı konuşmalarda MDP'yi cunta yönetiminin halefi olarak gördüğünü söyleyerek seçmenin oyunu almaya çalışmıştır.

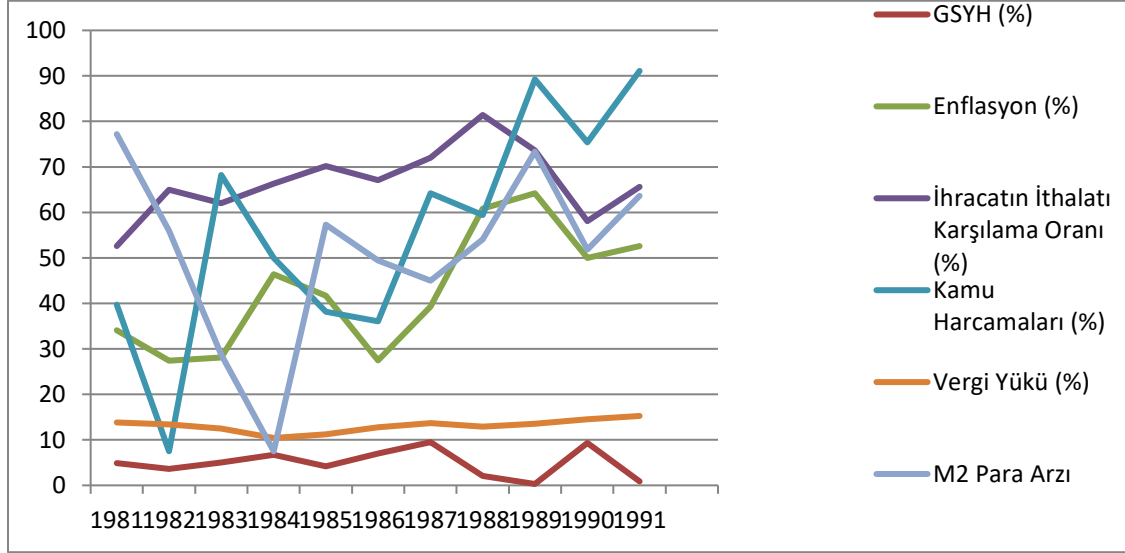
Tablo 3. 1: 1983 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
1983 Çifte Barajlı D'hondt Sistemi Katılım Oranı: %92,3	ANAP	212	45,1	53
	HP	117	30,5	29,3
	MDP	71	23,3	17,8
	DİĞERLERİ	0	1,1	0
	TOPLAM	400	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

1983 seçimlerinde güçlü bir rakip görünmeyen ANAP geçerli oyların %45,1 gibi ciddi oranda oy toplayarak seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. HP, sol partilerin seçimde yer almamasına karşı ve bu partilerin oylarının kendisine kaymış olmasına rağmen seçimden geçerli oyların %30,5'i ni alabilmiş ve ana muhalefet partisi olmuştur. Cunta yönetiminden destek gören MDP ancak geçerli oyların %23,3'ünü alabilmiştir (Altan, 2005: 179).

Şekil 3.1: 1979-1992 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri

Kaynakça: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

1980-1983 yılları arasında askeri darbenin yapıldığı dönem, üç haneli rakamlara tırmanmaya çalışan enflasyon, seçim öncesi dönemde 24 Ocak Kararları çerçevesinde uygulanan ekonomi politikalarıyla %27,4'e düşürülmüştür. Ancak seçim döneminde kamu harcamalarını arttırarak seçmeni manipüle etmeye çalışan cunta yönetimi halefi ilan ettiği MDF' ye oy kazandırmaya çalışırken bir taraftan da enflasyonun yeniden yükselme eğilimine girmesine yol açmıştır. Enflasyonu; parasal genişleme, kamu açıkları, iç ve dış borç stokunun yüksek faizlerle arttırılması vb. gibi hükümetin yanlış uyguladığı politikalar tetiklediği söylenebilir. Hükümetin sürekli olarak borçlanması faiz oranları yükselterek reel yatırımları düşmesine neden olmuştur. Türkiye, yaşadığı ekonomik bunalımın ve siyasi istikrarsızlığın çözümü olarak IMF destekli yabancı sermaye kredilerini görmüştür. Türkiye, yabancı sermaye kredisini almak için ekonomide temel değişikliğe giderek kısa vadeli amaçlara öncelik veren 24 Ocak Kararları uygulanması kararlaştırılmıştır. 1981-1983 yılları tekrardan toparlanma ve ekonominin kendini bulma süreci olmuştur. Bu dört yıllık süreçte büyüme ve bilhassa ılımlı seviyelerde gezinen enflasyon oranları, seçmenlerin hükümete vereceği desteği belirlerken göz önünde bulundurduğu öncelikli değişkendir. Bu teoriyi uygulamaya çalışan cunta yönetimi halkın MDP' ye destek vermesi için ekonomideki büyüme artışını, enflasyona

yol açmadan gerçekleştirmeye çalışmıştır. Enflasyonu tetiklenmesiyle HP ve ANAP'ın etkinliği ve şansı artmıştır. Kenan Evren ve arkadaşları, seçim öncesi dönemde enflasyonu düşürmeye ve milli hâsılayı arttırma çalışmalarıyla, seçmenlere askeri gücün desteklediği MDP'nin iktidar olmasıyla alım güçlerinin ve refah seviyelerinin artacağı sinyali göndermiştir. O zaman 1983 seçimlerinde seçmenler iktidar partisinin performansını değerlendirirken düşük enflasyonu ön planda tuttuklarını ve iktidarın bunu seçmeni etkilemek için kullandığı anlaşılmıştır. Seçmen kitlesinin ancak %23,5'i cunta yönetiminin gönderdiği sinyale kulak verirken geriye kalan %75,6'lık seçmen kitlesi hükümetin uyguladığı politikalarla manipüle olmayarak onun güdümünde bir iktidar partisine karşı soğukluğunu sandığa yansıtmışlardır.

Seçim öncesine kadar azalan işsizlik haddi seçim döneminde 0,7 oranında yeniden yükselme eğilimine girmiştir. İçe dönük ve sert kurallarla ekonomisi yönetilen Türkiye, 1980 yılından itibaren izlenen yapısal reform politikalarıyla dışa dönük piyasa odaklı anlayışa sahip rejime geçmiştir. 24 Ocak Kararlarıyla birlikte geçilen bu rejimle Türkiye, ithal ikamesine yönelik büyüme stratejini bırakarak ihracata yönelik büyüme stratejini benimsemiştir. 24 Ocak Kararlarının temeli istikrarsızlığın ve fiyat artışlarının asıl nedeni olarak yurt içi atık talep fazlalığı ve kamu harcamaların bilinçsiz bir şekilde artmasından kaynaklandığı teşhisi koymuştur. İstikrar tedbirlerinin büyük çoğunluğu kamu harcamalarının ve iç talebin daraltılmasına yöneliktir. İhracata dayalı sanayileşme döneminde iç pazarın öneminin düşmesiyle, dış pazarın önem kazanmasıyla birlikte ücretlilerin maliyet olma niteliği iyice belirginleşmiştir. Dış pazarda firmalar, rekabet sürecinde düşük ücretlerle önemli üstünlük sağlamaktadırlar. Buna yönelik yürütülen Toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla sendika özgürlüğü, grev hakkı, sendikacılıkta sınırlama getirilmesi gibi emek aleyhine adımlar atılması işsizliğin iyice su yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Seçmen destek vereceği partiyi değerlendirirken doğrudan kendine yansıtacak sorunlara karşı ne kadar çözüm odaklı olduğuna bakarak karar vermektedir. Seçmen, kendisi için önem arz eden sorunlar partilerin kaçınıcı öncelik sırasında yer aldığı hakkında bilgi edinmektedir ve tercihlerini bu doğrultuda yapmaktadır. 1983 seçimlerinde askeri yönetimin öncelikli amacını enflasyonun oluşturmaya ve buna yönelik uyguladığı çözümler işsizlik sorunları daha da körüklediği için seçmen kitlesinin %75,6 halefi olan MDP işsizlik konusunda başarısız değerlendirmiştir. Geriye kalan seçmen kitlesinin %23,5'i ise işsizliğin artmasına duyarsız kalıp halefi olan MDP'yi destekleyerek rasyonel davranış sergilemedikleri söylenebilir..

Seçim ncesi döneme kadar ihracatın ithalattan daha fazla arttığı ve dış ticaret aığıının azaldığı ancak seçim döneminde tam tersine ithalatın ihracattan daha fazla artış sergilediğı görülmektedir. 1980 yılında ihracata yönelik büyüme stratejisinin benimsenmesiyle 24 Ocak Kararların desteklemesiyle serbest piyasa mekanizması yoluyla dış ticareti serbestleştirme ve arttırılması amaçlanmıştır. Dış ticareti serbestleştirmek ve yabancı sermayeyi ülkeye davet etmek amaçıyla döviz alım-satım işlemlerin serbest bırakılması, döviz pazarları üzerinde denetimin ve yasakların yavaş yavaş kaldırılması yolunda ilk adımlar atılmıştır. Bu adımların yanında TL'nin liberalleştirilmesi, devalüasyon yoluna gidilmesi, kotaya ve gümrük gelirlerine tabi malların sayısı düşürülmesi, ihracat ve yabancı sermaye yatırımlarını arttırmak için geniş teşviklendirici programlar geliştirilmesi vb. gibi ihracatı ve büyümeyi arttırıcı birçok karar alınmıştır. Uygulanan politikalar ihracatı hızla arttırmış ve uluslararası pazarlardan kazanılan yeni kredilerle dış finansman gereksinimi giderilmiştir. Bu sayede ithalatta da artış yaşanmasıyla uygulanan politikalar başarılı sonuç vermiştir. Böylelikle ithalatın hızla gelişmesi dış ticaret açığını genişletmiştir. Seçim ncesi dönemde iktidar parti yeniden seçilebilme şansını arttırmak için ekonomide hareketlilik yaratarak seçime katılmak istemektedir. Siyasi iktidar partinin seçim öncesi devalüasyon yapmasıyla bunun sonucunda döviz kurunun artması, dışa bağımlı ekonomilerde enflasyonu tetikleyerek bireylerin satın alma gücü zayıflatmaktadır. Seçimden önce ekonomiyi canlandırmak isteyen askeri iktidar seçim öncesi devalüasyon yapması sonucu 1983 seçimlerinde seçmen kitlesinin %75,6'sı uyguladığı dış politikalar neticesinde satın alma gücünün zayıflamasından dolayı askeri yönetimin güdümünde olan MDP'yi başarısız ve yeteneksiz olarak değerlendirmişlerdir. Geriye kalan %23,5 'lk seçmen kitlesi ekonomik canlanma yarattığı için başarılı bulurken ileride ekonomiyi coşturacağı inancı ile MDP' yi desteklemiştir.

Seçim döneminde kamu harcamalarının %68,2 arttığı görülmektedir. Kamu harcamaları GSYH içindeki payı 1982 yılında %33 civarında iken 1983 seçim döneminde %48 civarında artmıştır. 1981 yılında kamu harcamalarındaki değişim %39,73 iken 1982 yılında %7,49 a düşmüştür. Ancak seçim yılına yani 1983 yılına bakıldığında %68,2'ye sıçraması ülke yönetiminde söz sahibi olan iktidarın yeniden söz sahibi olabilmek için maliye politikası araçlarından biri olan kamu harcamalarından faydalandığıyla örtüşmektedir. Askeri iktidar, seçimde MDP' yi desteklediğı ve yönetimde söz sahibi olması için kamu harcamaları yöntemiyle seçmeni manipüle ederek yönetimde söz sahibi olması istemektedir. Cunta yönetimi MDP' nin seçimde şansını arttırmak için kamu personel sayısının arttırması, sosyal güvenlik harcamalarının yükselmesi, devlet tarımsal destekleme politikaları, savunma, askeri

ve güvenlik harcamaları arttırması, eğitim, köprü gibi yatırım, cari ve transfer harcamalarını gibi kamusal harcamalarıyla seçmeni etkilemeye çalıştığı söylenebilir. Ancak bilinçsizce kamu harcamalarının arttırılması seçimde seçmeni etkileme odaklı yapılmasıyla kamu borç stokun artması faizleri daha da yükselterek hem bireylerin işsiz kalıp sıfır gelir sağlamasını hem de enflasyon artışına yol açarak satın alma güçlerini düşürmektedir. Yani iktidarın bu dönemde kaş yapayım derken göz çıkarttığı söylenebilir. Artan kamu harcamaları özellikle yoksul kesime yönelik yapıldığı da bir gerçektir. Artan kamu harcamaları seçmen kitlesinin %23,5'ini etkilemiş ve MDP aracılığıyla askeri cuntaya karşı bir sempati duyulmuştur. 1983 seçimlerinde MDP' nin %23,5 desteğini almada askeri cuntanın payının büyük olmasına karşın geriye kalan %75,6'sının ise kamu harcamalarının daha sonra çıkaracağı maliyet ve sorunlara karşı manipüle olmayarak MDP' ye karşı olumsuz tepki göstererek ANAP'a yönelmişlerdir. Seçim dönemine kadar çok az da olsa vergi yükünün giderek hafiflediği görülmektedir. 1980 sonrası uygulanan yapısal reformların uzun ve kısa vadede amaçlarının yanında vergi politikalarını ilgilendiren tarafı ise sermayenin üstündeki vergi yükünün hafifletilmesine yönelik vergi sisteminden yapılan dönüşümleri kapsamaktadır. Vergi iadeleri, kurumlar vergisi indirimi, gelir vergisi istisnası, vergi affı gibi indirimli vergi politikasının uygulanması ve monetarist içerikli vergilerin arttırılmasıyla özel sektör yatırımların artışını hızlandırmayı ve ihracatın ivme kazanmasını ön plana alınmıştır. Cunta yönetimi, vergi yükünü hafifletmeye yönelik politika uygulaması desteklediği partiye karşı seçmenin yavaş yavaş içinin ısınmaya başladığı söylenebilir. Vergi yükünün hafiflemesiyle enflasyon aşağı çekilirken işsizlikte gözle görülür hissedilir bir düşme yaşanmamıştır. Seçmenler %45,1'i cunta yönetiminin yürüttüğü politikaların ve amaçların farkında olmasına rağmen uyguladığı politikalar neticesinde kendisinin öncelik verdiği probleminde hissedilir bir çözüme ulaşmadığı gerekçesiyle olumsuz değerlendirme yaparak ANAP'a kaymışlardır. Seçmen cunta yönetiminin desteklediği MDP' nin isteklerini ve beklentileri karşılamasında tereddüt etmiştir.

1981 yılından başlayarak 1983 seçim yılına kadar para arzı artış haddinin düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Kamu harcamaları, istikrar programı çerçevesinde kısılmasıyla birlikte rezerv para amaçlanan seviyede tutulmuştur. Parasal büyüklüklerin kontrollü olarak genişletilmesi ve para talebinin arttırılması biçiminde izlenen para politikası 1980'den başlayarak 1983'e fiyat artışlarının yavaşlamasını sağlamıştır. Bu dönemde faiz politikalarının bilinçsizce yürütülmesi neticesinde ufak boyutta banka ve banker iflasları sebebiyle parasal krizler ortaya çıkmıştır. 1980 öncesi enflasyonun bir nedeni olan parasal

genişlemeler bu dönemde kontrol altına alınmasıyla enflasyon yavaş yavaş düşmeye başlamış ve bireylerin ellerinde bulundurdıkları para ağır ağır değerlenmeye başlamıştır. Buradan hareketle seçmen kitlesinin %23,5'i ellerindeki paranın değerlenmesi ve satın alma güçlerinin artmasından dolayı para arzı kısılmasına duyarlı davranarak MDP'yi desteklemiştir. Geriye kalan %45,1'lik kısım ise para arzının kısılmasıyla kamu hizmetlerinin düşmesi ve işsizliğin artmasına yol açtığı için duyarsız davranarak askeri yönetimin isteğinin tersine davranarak ANAP'a yönelmişlerdir. %45,1'lik seçmen kesimi para arzının kısılmasıyla artan sorunları dikkate alarak rasyonel davranış sergilemiştir.

1980 öncesi iktidarların çok fazla yoksullukla ilgili bir iktidar programlarında karşılaşılmayan bir durum olduğu söylenebilir. Ancak 1980 sonrası dönemde de yoksulluk yalnız başına bir toplumsal sorun olarak ele alındığı söylenememektedir. Hükümetlerin çoğu makroekonomik programlarla topyekün bir kalkınma oluşacağını kabullenerek ona göre davranış sergilemişlerdir. Yoksulluğu gelişmemişlik, gelir dağılımının adil olmayışı ve kalkınma sorunlarına çözüm bulunması ile çözüme kavuşturulması gereken sıkıntılar olarak görülmüştür. Sosyal adaletçi programlar izlemenin ve gelir dağılımında eşitliği sağlamanın da anahtarı olarak enflasyonun aşağı çekildiği görülmüştür. Enflasyonun düşürülmesi ile adil gelir dağılımı istihdam olanaklarının artacağı planıyla hareket edilmiştir. Ancak kamu harcamaların kısılması işsizliğin artması halkı daha da yoksullaştırarak zengin ile fakir arasındaki uçurumu daha da büyötmüştür. İnsanların işlerinin olmayışından dolayı herhangi bir gelir elde edememesi bireyleri depresyona sokarken bir taraftan hırsızlık, yolsuzluk gibi toplumsal sorunların baş göstermesine yol açmaktadır. İnsanların herhangi bir yerden gelir beklentisi içerisinde olmamasından dolayı satın alma güçlerinin artması onlar için çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Fiyat artışları çok yüksek düzeyler düşse bile o ürünleri alacak gelirlerinin olmadığından dolayı bir anlam ifade etmemektedir. Kamu hizmetlerinin kısılması yoksul kesime ağır bir tokat gibi olmuştur. Çünkü sağlık harcamaları, gıda yardımları, transfer harcamaları ve yatırım harcamalarına yatırım yapılmazsa halk iyice yıpranabilir. Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere bu dönemde gelir dağılımı eşitliği söz konusu olmamaktadır. Seçmen ekonomik durumunu ve kedi refahını en üst seviyeye çıkartacak partiye oy vermektedir. 1983 seçiminde seçmen kitlesinin %45,1 kesimi işsizliğin artmasıyla yoksulluğun tek başına bir sorun olarak görölmemesine olumsuz tepki göstererek sandığa yansıtmıştır. %23,5'lik kesim ise ellerindeki paranın değerini koruması ve satın alma güçlerinin artması sonucu cunta yönetimini ekonomik performansını olumlu değerlendirerek halefi ilan ettiği MDP'yi desteklemeye devam ettikleri söylenebilir.

Tablo 3. 2: Türkiye’ de 1980 Sonrası Seçim Sonuçlarına Göre Kurulan Hükümetler

Seçim Tarihleri	Kurulan Hükümetler	Başbakanlığa Seçilen Liderler	İktidar Süreleri
06/03/1983 -29/11/1987	ANAP Hükümeti	Turgut Özal	8 Yıl
20.10.1991	DYP+SHP Koalisyon Hükümeti	Süleyman Demirel	4 Yıl
24.12.1995	DYP +RP Hükümeti	Tansu Çiller	4 Yıl
18.4.1999	DSP+MHP+ANAP Koalisyon Hükümeti	Bülent Ecevit	3 Yıl
03/11/2002-1.11.2015	AKP Hükümeti	Recep Tayyip Erdoğan	15 Yıl

3.2.1987 Seçimleri

Genel seçimlerin 5 yılda bir yeniden yapılması kararı 1982 Anayasası ile hükme bağlanmasına karşın 1983 seçiminden sonraki seçim normal şartlarda 1988 yılında yapılması gerekirken öne çekilerek 1987 yılında yapılmıştır. Genel seçimin öne alınmasında temel etken ise, eski siyasetçilerin siyaset yapma yasağının kaldırılması yönünde referanduma gidilmesi ve sandıktan evet oyunun daha fazla çıkması neticesinde; Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş gibi eski politikacıların siyaset yasakların kaldırılması ile yeniden siyaset sahnesine geri dönmeleri olmuştur (Kongar, 2005: 224). Özal hükümeti, eski siyasi liderlerin kurduğu partilerin kenetlenmelerini ve yaymaca hareketlere imkân vermemek için meclise seçimlerin 1 Kasım 1987 günü yapılmasına ilişkisi öneride bulunmuş ve kabul edilmiştir. 1986 ve 1987’ de milletvekili seçim kanununda milletvekili sayısı 400’den 450 ‘ye yükseltilmesi ve 6’ dan fazla milletvekili çıkaran seçim bölgelerinin birden fazla seçim bölgesine bölünmesi gibi ciddi değişiklikler yapılmıştır (Buran, 2005: 75)

Tablo 3. 3: 1987 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
1987 Çifte Barajlı D’hondt Sistemi ve Kontenjan Uygulaması Katılım Oranı: %93,3	ANAP	292	36,3	64,9
	SHP	99	24,8	22
	DYP	59	19,1	13,1
	DİĞERLERİ	0	19,8	0
	TOPLAM	400	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

ANAP geçerli oyların sadece %36,3’yle 450 milletvekili sandalyesinden 292’sini kaparak parlamentoda %64,9 oranında temsil hakkı kazanarak tek başına hükümet kurmak için yeterli çoğunluğa ulaştığı görülmektedir. SHP ise geçerli oyların %24,8’ini alarak parlamentoda 99 sandalye tutmuştur. SHP, %22 temsil hakkı elde etmiş ve ikinci parti olarak seçimden ayrılmıştır. DYP geçerli oyların sadece %19,1’ini alarak 59 milletvekili sandalyesi tutmuş ve parlamento da %13,1 temsil edinme hakkı yakalamıştır

1987 genel seçim öncesi artarak azalan bir seyir izleyen enflasyon oranı, 1987 seçim yılında tam tersine yukarı yönlü bir seyir izlediği gözlemlenmektedir. Özal hükümeti oy kaybında artış yaşamasına rağmen en fazla milletvekili çıkartarak mecliste halkı temsil etme gücü elde etmiş ve yeniden iktidar olmuştur. 1983 seçimlerinde işbaşına gelen ANAP'ın önceki yönetiminde seçmenlerce makul bulunan bir enflasyon oranı (1983-1987 aritmetik ortalaması %38,7) ve çok iyi bir büyüme oranı yakalaması, seçmenin güvenini kazanmadaki kısmi başarısının bir nedenidir. 1987 yılındaki enflasyon oranının %39,2 olduğu göz önüne alınıp analiz edildiğinde, seçim döneminde KDV uygulaması, KİT ürünlerine yapılan zamlar, kamu çalışanlarının reel ücretlerinde artışlardan kaynaklandığı söylenebilir. Seçmeni etkileyici kamu kesimi hizmetlerinin artması bir nevi enflasyonun yeniden baş göstermesine yol açmıştır.

Tabloda 1984-1987 yılları arasında işsizlik haddi giderek artan bir eğilim göstermiştir. Çifte baraj ve kontenjan yöntemi uygulanan 1987 seçimlerinde, ANAP oyların %36,3'ünü alarak seçimden birinci parti olarak ayrılmıştır. 1983 seçimi ile 1987 seçimi kıyaslandığında katılım oranının artmasına karşın ANAP iktidarı %9 oranından oy kaybına uğramıştır. Özal iktidarı ekonomik büyüme ve ilerlemenin sağlanması ile yoksulluk, işsizlik gibi makroekonomik sıkıntıların önüne geçilebilir olduğunu düşünmüştür. Yani ülkenin ekonomik çıkarlarının üst seviyeye ulaşmasını bireylerin çıkarlarını da üst seviyeye ulaştırılacağı düşüncesi olmuştur. Bu görüşe göre hareket eden Özal Hükümeti dışa açılma politikalarına ağırlık vererek büyümeyi hedeflemiştir. Ancak dışa açılma politikaları sermayenin gücüne güç katarak büyümeyi gerçekleştirirken, emeği esnek hale getirip maaşların gerilemesine neden olduğundan dolayı işsizlik artmış olabilir. Dışarıya açılım ile ülkeye gelen teknolojik gelişmeler, insan gücü ihtiyacını azaltması, hızlı nüfus artışı, kötü çalışma koşulları vb. gibi nedenlerle insanlar işsiz kalmış olabilir. ANAP'ın oy kaybetmesinin temel nedeni olarak çoğu kaynak eski siyasetçilerin geri dönmesi ve muhafazakâr sağın parçalanmış olması gösterilmiştir. Seçmenin eski siyasetçilerin partisine kaymasının bir nedeni de ANAP seçimlerin erkene alınmasından dolayı seçmenin öncelikli konularından biri olan işsizliğe tam ağırlık veremeyişinden kaynaklandığı söylenebilir. Seçmenler işsizliğin artışı normal karşılamamıştır. Yoksulluk ve işsizlikte başarısız olması ANAP iktidarının performansını seçmenler olumsuz değerlendirerek diğer partilere yönelmeye başlamışlardır.

1987 yılında ihracatta %43 oranında müthiş bir yükseliş olduğu gözlemlenmektedir. Özal iktidarı, 1987 seçimlerinde halkın desteğini devamlılığını ve oy oranının artması sağlamak amacıyla ekonomiyi canlandırarak seçimlere katılmayı amaçlamıştır. ANAP'a göre, halkın

refahının artması için ülkenin ekonomisinin ilerlemesi, ihracat yapılması ve yeterince istihdam sağlanmasıyla mümkün olabileceği gerekçesiyle dış ticarete yönelik politikalar uygulamayı daha makul görmüştür. Yapılan ihracat teşvikleri ve alınan krediler dış ticaret hacminin ivme kazanmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda ekonomi yaklaşık %7 oranında büyümüştür. Ancak teşvikler, krediler, yüksek faizler gibi nedenlerden ötürü enflasyonun ve işsizliğin artmasına yol açmıştır. Bir taraftan hayat pahalılığı geçim sıkıntısını doğurmaya başlamış ve yoksullukta beraberinde gelmeye başlamıştır. Seçmenlerin negatif olaylara pozitif olaylardan daha duyarlı davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Seçmenler büyümenin enflasyona yol açmadan gerçekleştiği durumu daha çok dikkate aldığı gözlemlenmiştir. Seçimlere katılan seçmenlerin %63,7 bu durumdan memnun olmadıkları ve bu ekonomik sıkıntılardan ANAP' ı sorumlu tutmuş ve parti ve lider imajını ön plana çıkartarak diğer partilere yönelme eğilimine girmişlerdir.

Seçim döneminde kamu harcamalarının %64,23 arttığını görülmektedir. Kamu harcamaları GSYH içindeki payı 1986 yılında %11 civarında iken 1987 seçim döneminde %17 civarında artmıştır. ANAP iktidarı 1987 yılında siyasi yasağın kaldırılması üzerine otoyollar, köylere kadar telefon şebekelerin yaygınlaştırılması çalışması vb. altyapı yatırımları, sağlık ve eğitim politikaları gibi kamu harcamalarına da ayrı önem vererek diğer siyasi partileri geride bırakarak seçmenlerin gözünde prestijli bir konuma geldiği söylenebilir. Planladığı ve gerçekleştirdiği özel ve kamusal yatırımları medya aracılığıyla halka duyurması ile toplumsal destek toplamıştır. Yapılan özel ve kamusal yatırım teşvikleri büyümeyi daha da hızlandırmaktadır. Artan kamu harcamaları ve yapılan hizmetler orta bilhassa alt gelir grubunu daha çok etkilemiş ANAP'a güvenlerinin artmasına yol açmış olabilir. 1987 seçimlerinde ANAP partisinin seçmen kitlesinin %36,23 desteğini almasıyla başarılı olmasında kamu harcamalarının payı büyüktür. 1984-1987 yılları arasındaki verilerde artan kamu harcamaları ile beraber vergi oranlarında da bir artış gözlemlenmektedir. 1984 vergi haddi %10,41 iken 3,26 oranında artış göstererek 1987 yılında %13,67 ye yükselmiştir. Radikal karar sonucu yürürlüğe konulan adaletsiz vergi türü olan KDV, sebebiyle dar gelirli bireyler ağır bir vergi yüküyle karşı karşıya kalmıştır. 1980'li yıllardan başlayarak alınan toplam vergilerin içinde gelir vergisinin payında düşme olurken dolaylı vergilerin payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. ANAP hükümeti ile bu alt gelir kitlesinin yine vergi yükünün ağırlaşması iktidara verdikleri destekleri yavaş yavaş geri çekmeye başladıkları görülmektedir. İşsizlik ve enflasyon artmasının nedenlerinden biride vergi artışları olduğu söylenebilir. Seçmenlerin hükümetin politikalarını yakından takip ettiği ama değerlendirme

yaparken öncelikli olarak kendi bireysel çıkarlarını dikkat ettiği görülmüştür. 1983 seçimlerinde %9 kesim oy verdiği ANAP iktidarı beklentilerini karşılayamadığı için 1987 seçimlerinde diğer partileri tercih etmiştir.

1985 yılından itibaren başlayarak 1987 yılına kadar para arzı artış haddinin düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Altyapı yatırımları gibi geniş kapsamlı yapılan yatırım faaliyetleri ile kamu harcamaları artmıştır. Kamu harcamalarıyla aynı oranda bir artış gerçekleşmediği için bütçe açıklarında artış gözlemlenmiştir. Seçmeni etkileme yolunda kamu harcamalarının artmasında iç borçlanma önemli yer tutmuştur. 1983 seçimlerinden sonra hedeflenen sıkı para politikasına karşın cari harcamaların sebep olduğu iç borçlanmanın emisyonla finanse edilmesi 1987 seçimlerinden sonra iç borçlanmayı önemli hale getirmiştir. Finans sektöründe önemli gelişmeler sağlanması ve yeni finansal enstrümanların (tahvil, bano vb. gibi) piyasa sürülmesi ve halkın oldukça yüksek kazanç elde etmesi borç yönetimin Türkiye'ye iyice yerleşmesine yol açmıştır. 1987 seçimleri yaklaştıkça ANAP iktidarı kamu harcamaları ile seçmeni manipüle etmek ister. Ancak kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için vergileri arttırmak istemeyen iktidar genişletici para politikası uygulayarak kazanç elde edebilir. Miyop seçmen kısa vadeli harcamalara manipüle olarak iktidarı destekleyebilir. Ancak para arzının artması enflasyonu doğuracak bir durumdur. 1987 seçimlerinde %36,23 seçmen kamu harcamaların etkisinde ANAP'a oy verirken geriye kalan %63'lük kesim ise artan para arzının sebep olduğu fiyat artışlarını göz önünde bulundurarak olumsuz değerlendirme yapmıştır. ANAP; enflasyon, işsizlik, gelir dağılımı gibi bazı ekonomik sınavlarda başarılı olmadığı görülmektedir. Bu durum ANAP iktidarının hanesine eksi olarak katkı sağlamış olmakla %9 oranında destek kaybetmesine yol açmıştır. 1987 seçimlerini ANAP'ın %36,23 halk desteği iktidara gelmesine rağmen %9 oranın oy kaybetmesi yaptığı politikalardan halkın memnun olmadığı ve yavaş yavaş destek kaybetmeye başladığı gözlemlenmiştir.

Özal, sermaye sınıfında yer almayan kitlelerin desteğini almak için bazı önemli hamlelerde bulunmuştur. Toplu konut projeleri, gelir ortaklığı, mikro yatırımcılar için yüksek faiz verilme, ücretliye vergi iadesi politikaları izlenmiştir. Bu tarz ufak yardımlar yaparak Özal hükümetinin orta direk olarak adlandırdığı alt sınıfın ona yakınlık duymasını sağlamıştır. Gelir adaletsizliğini körükleyen etkenlerin başını hükümetin toplumsal harcamaları daraltma yolunu seçmesi çekmektedir. Vergi düzenlemeleri, kayırmacı politikalar ve düşük ücret politikaları gibi gerçekleştirilen faaliyetler gelir dağılımının yan etkisidir. Özal iktidarı, *'devlet baba değildir ve sosyal baba vefat etmiştir'* sloganları başladığı yolda bu felsefeler

doğrultusunda yaptığı faaliyetler, devletin sosyal olma özelliğini iyice aşındırmıştır (Ateş, 1997: 16).

Dur durak bilmeden artan fiyat artışlarından dolayı, ücret ve maaşla geçimini sağlayan bireylerin çoğu zor koşullar altında hayat kavgası yapma mecburiyetinde kalmıştır. İktidara karşı herhangi bir pazarlık payı bulunmayan bu gruplar için, az maaşla çalışma haricinde bir herhangi bir çıkış kapısı bırakılmamıştır. Bu seçim dönemini kaplayan (1980-1987) çalışmalara bakıldığında ücret ve maaşla geçimini sağlayan alt gelir grubunun gelirleri devamlı enflasyonun altında kalmış ve reel olarak mali zarara uğradıkları sonucuna ulaşılmıştır. 1946 yılında çok partili yaşama geçilmesi merkez sağ hükümetleri tarafından sık kullanılan tarım sübvansiyonların, Özal hükümeti tarafından önemli bir oranda azaltılması ve tarımsal ürünlerinin taban fiyatlarının enflasyonun gerisinde seyretmesi, çiftçilerin gelir kaybı yaşamasına neden olmuştur. Neoliberal politikalar uygulamasının yaygınlaşmasıyla gelir adaletsizliğinin arttırdığı görülmüştür. Yıllar itibariyle incelendiğinde maaş ve ücretlerin milli gelir içerisindeki payında azalma görülmüştür. Maaş ve ücretlerin azalmasıyla artan faiz-kira-kar gelir dağılımını daha adaletsiz hale getirmiştir. ANAP iktidarı rekabet, ihracat, büyüme gibi makroekonomik sorunları hızlı bir biçimde çözmeye koyulmuş; lakin bu sorunları çözmeye yönelik politikalar yeni sorunların iyice gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Sosyal devlet anlayışının ihmal edilmesinden dolayı ileri ki süreçte orta direk diye nitelendirilen alt gelir grupları 1983'te yakın gördüğü Özal ve onun partisine karşı yabancılaşmaya başlamışlardır. 1983 genel seçimlerinde %45 oy almasına karşın, 1987 genel seçimlerde %36 oy alabilmesi bunun göstergesidir. 1983 yılında %9'luk seçmen kesimi ANAP iktidarına kredi verirken ekonomik performanslarını olumsuz değerlendirerek 1987 seçimlerinde kredilerini geri çekmiştir. Tüm seçmenler içinde %6,7'lik kesim makroekonomik gidişattan memnun olmadıkları için tepki mahiyetinde oy kullanmamış olabilir.

3.3.1991 Seçimleri

1989 yılında Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasından sonra boşalan başkanlık koltuğuna ve ANAP eş başkanlığına önce halefi olan Yıldırım Akbulut daha sonra Mesut Yılmaz gelmiştir. Eş başkanlık seçimlerinden sonra Mesut Yılmaz'ın Turgut Özal onayıyla eş başkanlığına getirildiği ve esasen partinin inisiyatifinin Özal'ın elinde olduğu haberi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Mesut Yılmaz hiç kimse tarafından seçilmediğini ve kontrolü tamamıyla kendi elinde tuttuğunu dile getirmiştir. Zira Yılmaz gerekli kararı kendiliğinden alabilme yetisine sahip olduğunu ve kimsenin güdümüyle göreve başına

gelmediğini ispatlamak ve tekrardan güven yenilemek için 1992 yılında olması gereken seçimin 1991 yılında yapılmasına karar verilmiştir (Altan, 2005: 183).

1991 yılında gerçekleştirilen seçim sonucunda hiçbir parti tek başına hükümeti oluşturacak oy oranına ulaşamadığı için en az iki partinin bir araya gelmesini mecburi kılmıştır. DYP ve SHP birleşmesiyle Süleyman Demirel Başkanlığında kurulan koalisyon iktidarı, meclisten güvenoyu alarak işbaşı yapmaya başlamıştır. Böylelikle 1983-1991 yıllarında tek parti hükümeti dönemi son bularak 1991'den 2002 seçimine kadar koalisyon hükümeti devri başlamıştır. Bu dönem kurulan koalisyon hükümeti iki farklı ideolojiyi temsil eden partilerin bir çatı altında toplanması ile diğer koalisyon hükümetlerinden farklılık arz etmektedir (Kongar, 2005: 142). 1994 yılında DYP ve SHP koalisyon iktidarlığı dönemlerinde halkın kendilerini onaylayıp onaylamadıklarını anlamak için önem niteliği taşıyan bir ara seçim yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu ara seçimlerinde DYP'nin birinci parti çıkmasıyla SHP'nin ikinci parti çıkmasıyla koalisyon hükümetinin kurulması için bir nevi halktan güvenoyu alınmıştır (Altan, 2005: 184).

1991 seçimlerinde oy kullanmayanların oranı %9 artış gösterirken sağ ve sol partiler %5 seçmen desteğini kaybetmiştir. 1991 seçimlerinde ilk defa meclise etnik ağırlığı olan partilere temsil hakkı doğmuştur.

Tablo3. 4: 1991 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı(%)	Temsil Oranı (%)
1991 Çifte Barajlı D'Hondt Sistemi ve Kontenjan Uygulaması Katılım Oranı:%83,9	DYP	115	24	25,6
	ANAP	178	27	39,6
	SHP	88	20,8	19,6
	RP	62	16,9	13,8
	DSP	7	10,8	1,6
	DİĞERLERİ	0	0,5	0
	TOPLAM	450	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

1991 seçimine MÇP ve IDP refah partisinin çatısı altında HEP ise SHP'nin listesinden seçime katılmışlardır. Seçime katılan altı partiden üçü kurdukları ittifak sayesinde mecliste temsil edilme şansını yakalayabilmişlerdir (Turan, 2004: 142-143). 1991 seçimlerinde DYP geçerli oyların %27'sini alarak 450 milletvekili sandalyesinden 178'sini kapmış parlamentoda %39,6'lık temsil hakkı edinmiş ve birinci parti olmuştur. ANAP ise geçerli oyların %24'ünü alarak 450 milletvekilinden 115'ini çıkartmış ve parlamentoda %25,6'lık bir temsil hakkı kazanmış ve ikinci parti olarak çıkmıştır. SHP ise geçerli oyların %20,8'ini elde ederek 450 milletvekili sandalyesinden 88'ini kapmış ve parlamentoda %19,6'lık bir temsil yetkisinin

sahibi olmuştur. Yine 1991 seçiminde DSP, geçerli oyların%10,8'ini almış ve 7 milletvekili çıkartırken parlamentoda %1,6'lık temsil hakkı edinebilmiş ve RP 'si de geçerli oyların %16,9 alarak 62 milletvekili sandalyesini tutmuş ve parlamentoda %13,8'lik temsil hakkı kazanmıştır.

1991 yılında yapılan seçimin çifte barajlı D'hondt sistemi ve kontenjan uygulamasıyla dağılım yapılan milletvekili sandalye sayıları 1987 seçimine göre biraz daha adil olduğu söylenebilir. 1991 çifte barajlı D'hondt sistemine göre, bir siyasal partinin parlamentoda temsil yetkisi elde edebilmesi için seçime giren partilerin hem seçim bölgesinde hem de ülke genelinde belli bir sayıda oy toplaması gerekmektedir. 1991 seçimlerinde olduğu gibi rejim büyük partileri değil en büyük partilerin lehine temsilde adilliğin aleyhinedir. 1991 seçimi ile birlikte koalisyon hükümetinin başlamasıyla istikrarsızlığın nedeninin doğrudan uygulanan seçim sistemi olduğunu söylemek yanlış olur. İstikrarsızlığın sebebi seçim sisteminin yanında, bu dönem içerisinde Başbakan Turgut Özal güçlü bir parti liderinin Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle zayıflayan hükümet diğer partileri seçmen için alternatif hale getirmiştir (Tuncer, 2003: 130). Koalisyon hükümetlerinin ömürleri kısa süreli olduğu için çifte baraj ve oylama yöntemi siyasal istikrarı sağlama açısından avantajlı olmadığı 1987 seçimlerinde mecliste temsil edilmeyen seçmen %19,8 iken 1991 seçimlerinde bu oran 0,5 düştüğü için temsilde adalet açısından daha adildir.

Sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülen enflasyon oranının seçim döneminden önceki yılda %14,2 düşüş yaşandığı lakin seçim döneminde ise %2,6 oranında artma eğilimine girdiği gözlenmektedir. ANAP iktidarının büyük bir oranda destek kaybettiği ve seçmenin herhangi bir muhalefet partiden yana ortak karara varmaması sonucu partilerden hiçbirinin tek başına iktidara gelemediği seçimlerde, yönetime DYP ile SHP'nin birlikte kurduğu koalisyon hükümeti geçmiştir. 1987 seçim sonrasında ödemeler dengesini iyileştirmeye yönelik politikalar uygulanan sıkı para politikaları faiz oranlarının yükselmesine yol açmıştır. 1987-1990 yılları arasında faizlerin yükselmesi yatırımların durmasına iç talebin daralmasına neden olmuş ve ülke ekonomisi resesyonla karşı karşıya gelmiş ama fiyat artışlarında düşme yerine devamlı bir artış yaşandığı gözlemlenmiştir. 1990 yılında merkez bankasının küçültülmesini kapsayan, önceki dönemin devamı niteliğinde olan bilanço büyüklükleri ile alakalı para programı maliye politikasıyla desteklenerek enflasyon oranı %50'ye düşmüştür. 1991 yılında çıkan Körfez Savaşı Türkiye'nin bilhassa askeri alanda yapılan harcamaların artmasına neden olmuştur. Körfez Savaşı Güneydoğu da terörü besleyen bir unsur haline gelmiş ve batıya göç hareketleri başlamış ve o bölgede işyerlerin

kapanmasıyla işsizlik gibi bir sürü ekonomik sorunları tetiklemiştir. Savaşın etkisiyle bölgede sanayi ve ticaret yapılamaz hale gelmesi ihracatı güçleştirmiştir ve GSYH artış oran 0,9'a kadar indiği büyüme hızı neredeyse sıfıra yaklaşmasına ve durgunluk içinde olan ekonomiye karşın enflasyonun %2,6 oranında atmasına sebep olduğu gözlenmektedir. Karar verici konumda olan seçmenler, cari iktidarın muvaffak olup olmadığı mevzusunda enflasyon mücadelesinde gösterdiği performansı dikkate alarak değerlendirir. 1983 seçimlerinde milletin çoğu ANAP iktidarının ülkeyi ve ekonomiyi daha iyi yöneteceğine inanan oy kullanacak seçmenin kitlesinin %45,1 kesimi 1991 seçimlerine inancını yitirmiş olarak girmesine ve %21,1'lik kısmın muhalefet partilere kaymasına yol açtığı söylenebilir. Seçmenlerin mevcut iktidara ait oyların yönünün değişmemesi, enflasyona yol açmadan gerçekleşen büyüme artışlarına bağlı olduğu söylenebilir. ANAP iktidarı boyunca enflasyon oranının düşürülememesi muhalefet partilerin etkinliğini ve şansın arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu 1991 seçimlerinin gösterdiği gibi büyüme ve bilhassa ılımlı seviyelerde yol alan enflasyon oranları, seçmenin mevcut hükümeti oluşturan partiye karşılık desteklerini tayin ederken ön planda tuttukları önemli değişken olduğu görülmüştür.

1991 seçim öncesi dönemde işsizlik haddinde 0,6 oranında düşüş olduğu seçim döneminde ise işsizlik haddi 0,2 oranında tekrar bir artış olduğu gözlemlenmiştir. ANAP hükümeti, işsizlik sorununu spesifik amaçlar içini alarak tasarrufları arttırma ile artan tasarrufları yatırımlara yönlendirme, yabancı sermayenin özendirilmesi, bilhassa emek yoğun (halıcılık, dokumacılık) ihracata önem verilmesi, işsiz kesimin bol bulunduğu yerlere alt yapı yatırımlarının yapılması, konut inşaatların arttırılması gibi politikalar hazırlayarak uygulanırsa çözüme kavuşacağını ve istihdamın artacağını düşünmüştür. Yatırımları arttırma yolunda doğru gidemeyen ANAP iktidarı belediyelere büyük yatırımlar yaparak, İkinci Boğaz Köprüsü, Atatürk Barajı gibi büyük ölçekli altyapı ve konut yatırımları istihdama pozitif bir katkı sunsa da geçici istihdam olanakları sağlandığı tablodaki verilerle de gözlemlenmiştir. ANAP iktidarı döneminde başlıca kentleşme, nüfus artışı, eğitim, teknolojik gelişmelerle, ithalatın hızlanması gibi sebepler işsizliği arttırdığı söylenebilir. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı sebebiyle göç, işyerlerinin kapanması, faizlerin yükselmesi sonucu yatırımların düşmesi gibi bir dizi olay hem bölgede hem de ülkede işsizlik sorununu körüklemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1991 yılı işsizliğin arttığı ve büyümenin yavaşladığı dönem haline gelmiştir. İlk seçime girdiği dönemden itibaren ANAP, %21,1 gibi önemli oranda oy düşüşü yaşaması ve 1991 seçimlerinden ikinci parti olarak çıkmasının nedenlerinden birisi işsizlik sorunu konusunda başarısız olması olabilir. 1983-1991 dönemlerinde arasında enflasyonun

tırmanması, işsizliğin düşürülememesi son yıllarında büyüme oranında yaşanan düşme gibi çözüm üretilemeyen sorunları seçmen göz ardı etmeyerek ANAP iktidarını performansını olumsuz değerlendirme yaparak 1991 seçimlerinde diğer partilere yönelen cezalandırma yolunu seçmiştir.

Seçim öncesi dönemlerde dış ticaret açığının devamlı olarak büyüme eğiliminde olduğu görülmektedir. İhracat değerinin ithalat değerinin devamlı olarak gerisinde seyrettiği göze çarpmaktadır. 1983 yılından bu yana izlenen liberalleşme ve genişletici politikalar kamu kesimi sorununu daha da körükleyerek enflasyonun tırmanmasına ve borç stokunun artmasına neden olarak ekonomiyi stagflasyona sürüklemiştir. 1988 yılında ülkedeki resesyona gidermek için ithalat teminatları ve zorunlu ihracat gelirlerinin arttırılması, faiz oranların yükseltilmesi, ek vergisel önlemler alınması ve en önemlisi TL'yi konvertibl özelliğine etiketleyerek Türkiye'nin sermaye hareketleri yönünden en serbest ülke haline getirme gibi bir dizi tedbir politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. ANAP hükümeti dönemi boyunca başarılı bir şekilde düşürülemeyen enflasyon, TL'ye konvertibilite özelliği yüklenmesiyle beraber döviz kurundaki artış enflasyonun gerisinde tutularak kontrol edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Düşük kur politikasıyla hammadde ve ara malların maliyetinin azalacağı hem de yurtiçi üretimden rekabetçi politikalar izlenerek fiyat artışlarının aşağıya ineceği düşünülmüştür. Ancak kamu borç stokunun neden olduğu yüksek faizler sebebiyle düşük kur politikasının istenilen sonuca ulaşılmasını engellediğini söylenebilir. Faizlerin artması ve düşük döviz kuru ile sermaye hareketlerinin ülkeye girişinin hızlanmasıyla döviz arz fazlası meydana geldiği söylenebilir. Bu durumun ulusal paranın değerlenmesini sağlarken yurtiçinde üretilen malların pahalılaşmasına ve ihracatın azalmasına yol açarak dış ticaretin açığının büyümesine yol açtığı görülmüştür. İhracatın azalması işsizliği arttırarak büyümeyi negatif yönde etkilediği görülmüştür. O kadar uygulanan ekonomi politikaları ülkeyi bulunduğu bunalımdan çıkarmaya yetmediği sadece sermaye hareketleriyle yapay refah sağlandığı anlaşılmaktadır. Yani büyüme artışı organik ihracatla değil sermaye hareketliliği ile sağlanmaya çalışılması ANAP hükümetinin düşmesi yol açtığı söylenebilir. 1983 yılından itibaren Turgut Özal'ın uyguladığı dış ticaret politikalarıyla seçmenin gözünde popülaritesi artarken yerine alan Mesut Yılmaz'ın kendi ispatlama çabası içerisine düşmüş sadece seçim yönlü hareket ederek bilinçsizce kamu harcamalarını arttırması sonucu dış ticaret dengesinin değişmesi ANAP iktidarının popülaritesini azalttığı söylenebilir. ANAP iktidarı seçmenin kolayca fark edebileceği değişiklikler üzerinde odaklandığı görülmektedir. Seçim öncesi düşük kur politikasını uygulamaya çalışan ANAP iktidarı, ulusal paranın değerlenmesi ile bireylerin reel

gelirlerini ve satın alma gücünü arttırmaya çalışması ve bu konuda başarısız olmasıyla sadece seçmen kitlesinin %24'üne yetenekli olduğu sinyali gönderebilmiştir. Düşür kur politikasıyla düşmesi gereken enflasyon artan kamu borç stoğuyla alevlenmesi sonucu seçmenlerin %76'sının üzerinde tedirginliğe yol açarak can havliyle muhalefet partilere yöneldikleri söylenebilir.

Kamu harcamalarının %91,09 oranında artış eğilimine girdiği görülmektedir. Yani kamu harcamaları GSYH' nin içindeki payı 1990 yılında yaklaşık % 8,1 civarında iken 1991 seçim yılında %15,3 civarında artmıştır. 1989 yılında Turgut Özal' ın cumhurbaşkanı olmasından sonra yerine Mesut Yılmaz gelerek ANAP'ın ikinci genel başkanı ve başbakanı olarak 1991 seçimlerine girmiştir. Kamuoyunda Mesut Yılmaz'ı genel başkanlığa Turgut Özal'ın onayıyla getirildiği ve esasında partinin inisiyatifinin Turgut Özal'ın elinde olduğu haberi büyük yankı uyandırmıştır. Mesut Yılmaz'da Özal'ın yönetiminde olmadığını ve tamamen kontrolünün kendi elinde tuttuğunu dile getirmiştir. Bu nokta ANAP için bir dönüm noktası olmuş ve Mesut Yılmaz, bir biçimde önceliği kendi elinde tuttuğunu ve herhangi bir kişinin güdümüyle göreve getirilmediğini kanıtlamak ve yeniden güven duygusunu pekiştirmek için erken seçime gidilmesinin uygun olacağı kararlaştırılmıştır (Altan, 2005: 183). ANAP iktidarı, güven tazelemek için İkinci Boğaz Köprüsü, Atatürk Barajı, Otoyollar gibi alt yapı yatırımları, haberleşme, enerji ve Ulaştırma alanında büyük ölçekli projelere imza atmıştır. Sosyal güvenlik sistemi üzerinde yapılan değişiklikler bile kamu ekonomisinde büyük tahribatlara neden olmuştur. 1991 yılında Körfez Savaşı ve özellikle Güneydoğuda terörün kendini göstermesi sebebiyle askeri harcamalarda artmıştır. Bu dönemde kamu harcamaları iyice ivme kazanmış ve muhalefet partiler bile tüm olanaklarını kullanarak kamu yatırımlarını arttırmışlardır. Kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak artan toplam talebi karşılayacak üretim kapasitesinin olmaması enflasyonu doğurmaktadır. Seçim döneminde kamu harcamalarının hızlandırılması ve bu harcamaların neden olduğu kronik bütçe açıkları enflasyonun iyicene tırmanmasına yol açtığı görülmektedir. Kamu kaynaklarının iktidar tarafından hoyratça, hesapsız ve bilinçsizce kullanılmasına rağmen seçmen tercihini diğer muhalefet bloğu tarafında yapmıştır. 1983 seçiminden bu yana geçici ve popülist politikalar uygulayarak enflasyon, işsizlik, büyüme gibi ekonomik sorunları çözmeye çalışan ANAP iktidarı, seçmen kitlesinin yaklaşık %76'sından kırmızı kart gördüğü ve uygulanan politikaların öncelikli olarak enflasyon, işsizlik gibi ekonomik sorunlara karşı çözüm üretemeyeceği olan inançlarını seçmenler sandığa yansıttığı söylenebilir. Ancak ANAP iktidarı seçmenin karar verme sürecini etkilemede harcama kalemini kullanması bu

seçimlerde etkisiz olduğu görülmektedir. diğer muhalefet partilerin de yatırımları arttırması zerine ANAP iktidarının kamu harcamalarını arttırması diğer partilerin önüne geirmemekte sadece geride kalmasını engellemektedir. ANAP iktidarın kamu harcamaları kalemini kullanmasında seçmen duyarsız davranış sergileyerek diğer makroekonomik sonuçlar üzerinde durmaktadır.

Seçim ncesi dönemde 0,98 oranında vergi artışı olurken seçim döneminde vergi artış oranı 0,70'lere gerilediğini görülmektedir. Yani tabloda 1990 yılında vergi esnekliği 1'e çok yakın iken diğer bir deyişle vergilerin yaklaşık gelirler oranında attığı söylenebilirken 1991 yılında vergi esnekliği 1' den uzaklaşmaya yani vergilerin gelirler oranında artmadığını ifade edebilir. Siyasi partiler seçmenlerin davranışlarını yönlendirecek politikalar hazırlarken, seçmenin değerlendirme yaparken öncelikle hangi politika ve programlara karşı reaksiyon göstediği durumu göz önüne alırlar. Menfaatleri göre davranan siyasi partiler hükümeti oluşturma mücadelesinde seçmenin kulağını şenlendirecek vaatler ve politikaları yeğlerler. Seçmeni kendilerine doğru yönlendirebilmek için genellikle politika aracı olarak vergileri kullanmaktan ekinmeyebilirler. Seçim döneminde vergi oranlarını çok fazla arttırmak istemeyen ANAP iktidarı, kamu finansmanındaki açmazlar vergi yükünün ağırlaştırılması konusunda baskılar doğduğu görülmüştür. Analiz edilen bu dönemde iktidar vergi yknu kolay ve adaletsiz bir şekilde arttırmaya yani KDV ve dolaylı vergileri gelişigüzel bir formatta arttırmaya yönelmiştir. ANAP dönemi boyunca gelir eşitsizliğin giderek arttığı da göz önüne alınırsa, vergi yükünün topluluklar arasında adil dağılmadığı söylenebilir. Yani bu dönemde etkin vergi politikaları uygulanmadığı için vergi sisteminde kalıcı iyileştirme yapılması söz konusu olmamıştır. Seçmen kümesinin %24' ANAP iktidarının kendilerini kamusal mal ve hizmet arz etmek için alındığını ve yerine getirmenin hak ve sorumluluk olduğunu dşunmekteler. %24' lk ANAP iktidarının arttığı vergilerin kendilerine hizmet olarak geri döndüğünü ve yapılan kamusal harcamalarını yakından takip ettikleri için ANAP iktidarına olan desteklerini devam ettirmişlerdir. Seçmen kümesinin geriye kalan %76'lık kesimi ise ANAP iktidarının adaletsiz vergi sistemi uyguladığını ve açık, anlaşılır bir şekilde yürütülmediğini düşündüklerini ve artık ANAP iktidarının adil vergi reformu sağlayamayacağına inandıkları için diğer muhalefet partilerde adil vergi reformu beklentisi konusunda arayışa geçmişlerdir. Bu çerçeveden bakıldığında seçmen karar verirken vergileri kulak arkası yapmadığı söylenebilir.

Para arzı artış oranının seçim öncesi dönemde %54,83' e düştüğünü seçim döneminde ise %13,64 birim yükselerek %63,64 oranında arttığı gözlemlenmiştir. 1990 yılında emisyon

payının yükseltilmeye çalışılması ve Merkez Bankasının hazine ayırdığı kısa vadeli avanslarda ufalmaya gidilecek bir para programı yürütülmüştür. Hükümet ve Merkez Bankası M1, M2 gibi geniş ve dar tabanlı para arzları yerine bilanço yükümlülükleri kontrol altına alınarak istikrarlı bir sisteme ulaşabilmeyi amaçlamışlardır. Bu sebepten ötürü iç kredilerin genişlemesi kısıtlanmıştır. Tablodaki 1990 yılında para arzı artış oranının %21,51 oranında azalmasının nedeni geniş tabanlı parasal büyüklüklerin artış hızının kontrol altında tutulması olabilir. 1991 yılında türeyen Körfez Krizi ile beraber siyasal gelişmeler ve seçimlerin erkene çekilmesi kararının yarattığı belirsiz ortam para politikası yürütülmesi güçleştirmiştir. Merkez bankası devamlı döviz rezervlerinin erimesi ve borç yükünün artması üzerine para programını ikinci plan atarak önceliği TL ve döviz rezervlerini muhafaza etmeye ve rezerv paradaki genişlemeyi kontrol altına almayı ilk hedefi haline getirdiği söylenebilir. Bu belirsiz ortam döviz ve TL mevduatlarında çekilmelerin yaşanmasına yol açarak kurların ve faizlerin yükselmesine, rezervlerin azalmasına neden olmuştur. 1989 yılında gerçekleşen yerel seçimlerde ANAP iktidarı önemli ölçüde halk desteğini yitirdiği gerçeğiyle yüzleşmesi ve uyguladığı politikaları gözden geçirmesiyle sonuçlandığı söylenebilir. 1989 yerel seçim sonuçları ANAP iktidarının 1991 yılında genel seçimde hükümetten düşeceğini habercisi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Mesut Yılmaz millete kendini kabullendirmek ve güven tazeleyerek tekrardan ANAP'ı iktidara getirebilmek için para arzı ve kamu harcamalarını arttırarak ekonomiyi manipüle etmeye çalıştığı söylenebilir. Ülke yönetiminden tekrardan söz sahibi olmak isteyen ve ekonomi yerine sadece seçime odaklanan ANAP iktidarı kamu harcamalarını GSYH içindeki payı arttırarak rezervlerin azalmasına ve kamu borç stokunun iyice genişlemesine yol açmıştır. Seçim döneminde yüksek vergi artışına gitmek istemeyen ANAP iktidarı para arzını arttırarak kaynak yaratma yolunu seçtiği görülmektedir. Yani seçim döneminde hükümet maliye politikasını uygulayabilmek için para politikasından destek aldığı söylenebilir. Kamu harcamalarının, kamu gelirlerinden fazla olması para arzının genişlemesine bu durumun enflasyona artmasına neden olduğu görülmektedir. Seçmenler olumsuz olaylara daha duyarlı davranmaktadır. Kamu harcamalarını arttırmak isteyen ANAP, para arzını arttırarak paranın değersizleşmesine ve bireylerin satın alma gücünün düşmesine yol açmıştır. 1991 seçiminde seçmen kitlesinin %24 'u para arzı ve kamu harcaması artışına pozitif duyarlı iken, %76' sı ise yol açtığı enflasyon, düşük büyümeden dolayı negatif duyarlılık göstermiştir. ANAP iktidarının kamu harcamalarını kaynak yaratmak için seçim döneminde genişletici para politikası izlemesi seçmen üzerinde ters teptiği söylenebilir.

ANAP iktidarı tarıma yönelik sübvansiyonları iyice kısma, tarım taban fiyatları enflasyonu gerisinde belirlenmesi gibi tarım sektörünü ve çiftçiyi iyileştirici politikalara ağırlık vermediği görülmektedir. ANAP döneminde tarım sektörüne yeterli ağırlık verilmemesi çiftçiye yönelik uygulanan olumsuz ve kat politikalar sonucu ANAP iktidarı kırsal kesimden aldığı desteği kaybettiği söylenebilir.

3.4.1995 Seçimleri

TBMM kararı ile 1995 yılında mecliste temsilci sayısının 450’den 550 yükseltirken yasa değişikliği ile seçmen yaşı 20’ den 18’e indirilmiş ve bu süreçte ceza ve tutukevindeki bireylere de ilk defa seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmıştır. 1991 seçimleriyle oluşan koalisyon hükümeti dönemi 1996 yılında sona ermesi gerekirken yaşanan hükümet çalkantıları normal süresinden önce seçimlerin yapılmasını mecburi hale getirmiştir. Çünkü 1991 seçimlerinden sonra DYP- SHP koalisyon hükümetinin oluşturulmasından sonra 1992 yılında Anayasanın geçici maddesinin yürürlükten kaldırılması üzerine feshedilen siyasi partiler tekrardan açılması ve Turgut Özal’ın vefatıyla siyaset bir başka yön almıştır. Turgut Özal’ın ölümü üzerine yerine Süleyman Demirel seçilmiş ve boşalan DYP eş başkanlığa ve başbakanlığa halefi olan Tansu Çiller getirilmiştir (Kongar, 2005: 263-264). 1994 yılında koalisyonun ortağı olan SHP’nin Deniz Baykal liderliğinde CHP ile ittifak kurularak koalisyon hükümetini başbakanlığına Baykal getirilmiştir. Ancak bu dönemde yine birden fazla koalisyon hükümeti kurulmuş ve seçimlere DYP –CHP koalisyon hükümetiyle gidilmiştir (Kongar, 2005: 267).

1995 seçimlerinin öne çekilmesiyle 1994 krizi ardından DYP-SHP koalisyonu tarafından izlenmeye başlayan IMF’nin desteklediği sıkı istikrar programları rafa kaldırılmış ve paket ekonomiye iyileştirirken partilerin seçime odaklanması ile kısa sürede yeniden hasta etmeye başlamıştır (Kongar, 2000: 269).

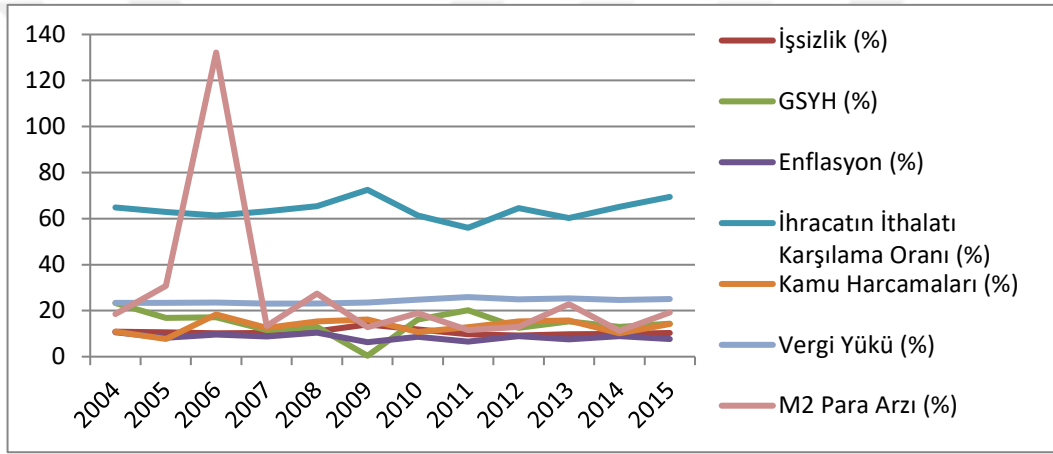
Tablo 3. 5: 1995 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı(%)	Temsil Oranı (%)
1995 Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi Katılım Oranı:%85,2	RP	158	21,4	28,7
	DYP	135	19,2	24,5
	ANAP	132	19,7	24
	DSP	76	14,6	13,8
	CHP	49	10,7	8,9
	DİĞERLER	0	14,4	0,01
	TOPLAM	550	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

Seçime erken gidilmesi için kurulan Çiller-Baykal koalisyonu 1995 seçimlerine girmiş hem hükümet açısından hem de ana muhalefet açısından olumsuz sonuçlanmıştır. 1995 seçimlerinde RP, geçerli oyların %21,4'ünü alarak 550 milletvekili sandalyesinden 158'ini kapmış ve parlamentoda %28,7 temsil hakkı edinerek sürpriz bir şekilde birinci parti olmuştur. ANAP verilen desteğin %19,7 çekilmesiyle 550 milletvekilinden 132'sini çıkartmış ve parlamentoda %24'lük temsil hakkı kazanmıştır. DYP ise geçerli oyların %19,2'sini elde ederek 550 milletvekili sandalyesinden 135'ini kapmış ve parlamentoda %24,5'lik bir temsil yetkisinin sahibi olmuştur. DSP geçerli oyların %14,6'sını alarak dördüncü parti olurken CHP ise geçerli oyların %10,7'sini alarak barajı geçebilen en son parti olmuştur.

Şekil 3. 2: 1991-2004 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri

Kaynakça: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Seçim öncesi dönemde %65,3 civarında yükselerek %120'ye sıçrayan enflasyon, seçim döneminde ise %32,5 oranında azalma göstererek %88'e gerilediği görülmektedir. 1991 seçimleriyle ülke yönetimine gelen yeni koalisyon hükümeti ertelenen KİT ürünlerin zamlarını gerçekleştirmekle işe başlamış, reel kamu ücret ve maaşlarına yüksek zam yaparak ve yeni parasal enstrümanların sunduğu imkânlarla ekonomide canlanma gözükmeye başlamış lakin enflasyon bir türlü düşürülemedi. 1990'lı yıllarda yavaş yavaş istikrarın bozulmaya başlaması ile beraber enflasyon artışı ekonominin belirsizlik çukuruna düşmesine yol açtığı söylenebilir. 1991 yılında %0,3 büyüme artışı sağlanırken 1993 yılında %8,1 hızlı büyüme artışı gerçekleşmesi belirsiz bir alan yaratarak ekonomiyi riskli hale getirdiği için ülkeden yabancı yatırım kaçışları başlamıştır. İstikrarın sekteye uğraması ve belirsizlik, milletin ulusal paraya (TL)'ye olan güven konusunda sorun yaşamasına neden olarak devalüasyon beklentisi içine girmesi dövize olan talebi arttırmıştır. MB'nın sınırlı döviz rezervleri toplam talebi

karşılamada yetersiz kalması enflasyonun daha da artmasına yol açmıştır. Bir taraftan yapılan kamu harcamalarının maliyetinin Merkez bankasının sınırlı döviz rezervlerinden finanse edilmesini enflasyonu alevlendirdiği söylenebilir. Kamu harcamaları finanse edilebilecek seviyeye getirilememesi ve tahsili gerçekleşmeyen vergiler enflasyonu daha körüklemiştir. Hükümet kamu gelir ve kamu gider dengesizliğini yok etmek için MB' sının sınırlı rezerv kaynaklarını ya da borçlanma yolunu seçmesi enflasyonun sıçramasına yol açmıştır. Bu durum büyümeyi de olumsuz etkileyerek 1991 yılında büyüme oranında (%0,9) pozitif bir artış gözlemlenirken süre ilerledikçe 1994 yılına gelindiğinde (%-5,5 eksiye) pozitif ilerleme yerini negatif ilerlemeye bıraktığı gözlenmektedir. Hiper enflasyonun görüldüğü büyüme hızının eksilerde seyrettiği 1994 döneminde krize çözüm bulabilmek için hükümet, İMF ile masaya oturarak hazırlanan 5 Nisan Kararları'nı uygulamaya çalışmıştır. Öncelikle 5 Nisan kriz önlemlerinde kamu harcamalarının kısılması politikasının uygulanması enflasyonu %88 geriletmişti gözlenmiştir. Fiyat artışlarının yüksek olması tüketicileri herhangi ürün için daha fazla harcama yapma mecburiyetinde bıraktığından bireyler satın alma güçlerinin zayıflayacağını bilmektedirler. Bireyler, enflasyon yüksek seyir izlediğinde tasarruflarının eriyeceğinin farkında olduklarından dolayı tasarruflarını hızlı bir şekilde tüketime çevirirler. Bu durum yatırımların daralmasına ve ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olur. Seçmenin hangi partinin hükümeti oluşturacağına karar verirken büyüme ve bilhassa ılımlı bir seyir izleyen enflasyonu dikkate aldığı 1995 seçimleri içinde söylenebilir. Zira seçmen hükümet ekonomik gelişmeyi sağlamaya çalıştığında enflasyonun artışına bakmaktadır. Enflasyonun artışı olmadan ekonomik büyümeyi gerçekleştiren hükümete seçmen daha yakın bir davranış sergiler. Enflasyonist eğilimlerin yüksek olması, 1990'lı yılların ilk yarısında koalisyon hükümetinin ortağı olan DYP'nin %7,8 civarında önemli bir oranda oy kaybetmesinin nedenlerinden olduğu söylenebilir. Hatta seçmen kümesinin yaklaşık %81'inin enflasyon konusunda DYP'yi başarılı olarak değerlendirmediyi ve oylarının muhalefet partilerden olan RP ve CHP 'ye kaydığı söylenebilir.

1993 yılına kadar işsizlik haddinde artış olurken seçim öncesi dönemde işsizlik haddinde düşme olduğu ve seçim döneminde ise bu düşüşün 0,7 oranında hız kazanarak 7,6 seviyelerine kadar indiği görülmektedir. 1989 yılında bütçe dengesi sağlanmadan 32 sayılı kararla yürürlüğe konulan sermaye hareketliliğinin serbest bırakılması, ekonomik açıdan birçok sıkıntıya yol açtığı ve sıkıntılardan birisinin de işsizlik olduğu söylenebilir. Yurtiçi reel faizlerin yükselişe geçmesi yatırımları azaltırken, zamanla kısa dönemli sermaye hareketinin ülkeye girişini hızlandırarak ihracatın azalmasına ve ithalatın cazip hale gelmesine sebep

olmuştur. Sermaye hareketliliğin ivme kazanması faizlerin yükselmesine yatırımların durma hatta düşmesine ve ihracatın azalmasına dolaylı olarak işsizliğinde artmasına yol açtığı söylenebilir. Emeklilik yaşının yükselmesi, 1991 seçimlerinden sonra toplu iş sözleşmelerinden sonrasında reel ve nominal ücretlerinde artış olması emeğin marjinal maliyetini arttırması gibi durumlar istihdam politikaların etkin olmasını engellediği söylenebilir. Ulusal paranın beklenen enflasyona göre tespit edilmesi, sanayi ihracatının yapılmasına yönelik tarımsal hammadde ve ara mal girdi dünya fiyatlarına göre belirlenmesi gibi ihracatı arttırıcı 5 Nisan Kararları'nın uygulanması bir nebze de olsa işsizliğin azalmasını ve büyüme hızında artışı sağlamıştır. 1993 kriz öncesi enflasyon oranlarında artma, büyümenin hormonlu (dış sermayeye bağlı) olarak gerçekleşmesine ve işsizlik haddinde artışın hızlanmaya başladığı görülmektedir.. Krizden sonra IMF ile ortak hazırlanan reçeteye uyulmaya çalışılmış ve sıkı politikalar izlenmeye başlanmıştır. Bu manzara seçmenin koalisyon hükümetinin kurucusu olan DYP' ye karşı güveni sarsılmıştır. 1995 seçimleri bir önceki yıl yaşanan 1994 finansal krizinin gölgesinde gerçekleşmiştir. İktidar koltuğunda bulunan partiler 1995 seçimlerinden başarılı çıkabilmek için seçmenin dikkatini çekmeye çalışarak 5 Nisan Kararlarını rafa kaldırmış, kamu harcamalarını arttırarak işsizliğe geçici katkı sağlamışlardır. Verstyuk, seçmen davranışına ilişkin yaptığı araştırmada yüksek işsizlik sol partilerin popülaritesini arttırırken yüksek enflasyon sağ partilerin popülaritesini arttığı bulgusuna rastlamıştır. Buradan hareketle 1983 yılından bu yana muhafazakâr ve sağ görüşlü olan ANAP, iktidar olduğu dönemlerde enflasyon ve işsizliği bir türlü aşağı çekememiştir. Yine 1991 seçimlerinde koalisyonun güçlü ortağı olarak karşımıza çıkan sağ görüşlü ve muhafazakâr parti olan DYP döneminde enflasyonun ve işsizliğin hissedilir düzeyde geriye çekilememesi bu konuda yetersiz kalmaları sonucu IMF' ye başvurmaları, partileri seçmenin gözündeki popülaritesini azalttığı söylenebilir. 1980 yılından bu yana bir türlü kontrol altına alınamayan enflasyon ve işsizliğin devamlı artış göstermesi, seçmen kümesinin %61,1'inin merkez sağ partilere karşı güvenlerinin zedelendiğini ve ekonomik sıkıntılara karşı çözüm bulacakları konusunda olan inançlarının kalmadığını göstermiştir.

Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve ücret artışları neticesinde iyici kırılmalıya Türkiye Ekonomisi'nde makro ekonomik parametrelerde bozulmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda 1991 yılında meydana gelen Körfez Krizi ve Ortadoğu'da yaşanan siyasi kargaşa Türkiye'nin Pazar payının daralmasına yol açmıştır. 1994 yılına kadar yapılan dış borçlar iç borçla karşılanmaya çalışılması faiz oranların maksimum seviyeye ulaşmasına neden olmuştur. Kısa vadeli sermaye hareketliliği ulusal paranın değerlendirilmesi

tartışması yine gündem maddesi haline gelmiştir. Ulusal paranın değer kazanması yabancı paranın değer kaybetmesine yol açarak ihracatı kısmıştır. Bu dönemde hükümetin yürüttüğü yüksek ücret ve maaş politikası iç taleple birlikte ithalatı daha da kışkırtmıştır. Bu dönemde ihracatın küçülmesi, ithalatın büyümesi dış ticaret makasının git gide açılmasına neden olmuştur. Değer kazanan ulusal paranın ürünleri maliyet enflasyonunu doğurmuştur. İhracatın daralması ile kalıcı döviz girişleri azaldığından dolayı ihracatı arttırmak için 1994 yılında %14 civarında mini bir devalüasyon yapma kararı alınmış, ancak devalüasyonun ağır bedellere mal olduğu 5 Nisan Kararlarında anlaşılmıştır. Devalüasyon beraber döviz kurunun yükseltilmesi ülkenin enflasyon seviyesi arttırıp bireylerin satın alma gücünü düşürdüğü için devalüasyonun yapılması bireyin gözünde hükümetin ekonomik olarak başarısız görülmesi anlamına gelmektedir. Ülkedeki krizi çözümleyebilmek için 5 Nisan Kararlarına götürülmesinde, siyasi atmosfer önemli yer kaplamaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türkiye ihracatının can suyu olan Eximbank'ı genişletici politikalarla desteklemek vb. gibi ihracatı arttırıcı tedbirleri içeren 5 Nisan Kararları hazırlanarak yürütülmeye çalışılmıştır. DYP ve kısa süreli koalisyon hükümetleri seçim hayallerini gerçeğe dönüştürebilmek için ve yeniden iktidar olma sürecini odaklanarak, 5 Nisan Kararlarını kenara bırakıp kamu harcamalarının arttırmasıyla enflasyonu tek haneye indirgenememesinin sebep olduğu söylenebilir. Tekrardan iktidarda söz sahibi olabilmeyi öncelik haline getiren DYP, ekonomik sorunları ikinci sıraya kaydırarak göz arkası etmiş, siyasi elite seçmenin siyasi iradeye olan güveni yerle bir olmuştur. Genel olarak bütün siyasi partiler ihracatının yüksek olduğu canlı ekonomi ile seçime girmek istemektedir. Ancak 1995 seçim öncesi yapılan devalüasyonlar ve IMF reçetelerini başvurulması seçmen kümesinin %80,8 'i, DYP'nin yeterli ve yetenekli olmadığı kanısına vararak diğer partileri denemeye çalışmıştır. 1991 yılında seçmen kümesinin % 27'sinden aldığı krediyi geri ödemeyen DYP, 1991 seçimlerinde kendisine destek veren seçmenlerin %7,8 kaybederek kredi hacmini de düşürmüştür.

Kamu harcamalarında seçim öncesi dönemde %84 oranında bir artış yaşanırken, 1995 seçim döneminde kamu harcamaları artış oranı %5,7 oranında hız kazanarak %90,64 artış gerçekleştiği görülmektedir. 1994 yılında yapılan yerel seçimlerde koalisyon hükümetinin önemli boyutta destek kaybetmesi üzerine 1995 yılında yapılacak genel seçimlere odaklanarak faaliyetlere başladığı anlaşılmıştır. Kamu borç stoku sebebiyle yaşanan gelir kaybını önüne geçebilmek için koalisyon iktidar, PTT'nin T'sinin satılmasını kararlaştırmıştır. PTT'nin T'si olan telefon hizmetlerinin özelleştirilmesi için ihale işlemlerine girişilmiş ama Anayasa Mahkemesi tarafından veto edilmesi üzerine Türkiye'de çok büyük boyutlarda

sermaye kaçıışı görülmeye başlamasıyla, KDK kredi notunu aşağıya çekmiştir. Halkın gözüne girerek oylarını toplamak çabasında olan iktidar, ülke yönetimine geldiğinde harcama varilinin içine düşmüştür. Bunun neticesinde KİT'ler iş göremez olmuş, yapılan kamusal harcamaların sağlam ve güvenilir kaynaklardan karşılanması için gayret gösterilmemesi ve durum bütçe açıkların büyümesine, enflasyonun tırmanmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda askeri ve güvenlik harcamaları haricinde kamusal cari yatırım ve kamu yatırım projelerinde sınırlama yapılmasını öngören 5 Nisan Kararları uygulanmasının çözüm olabileceği öne sürülmüştür. 1994 yılı için bütçe açığı neredeyse yarısına kadar aşağı çekileceği ve böylelikle kamunun iç borç stokunun azalması ile borç-faiz kısır döngüsünün kırılacağı düşünülmüştür. 1994 krizi ve sonrasında alınan tedbirler ile kamu harcamasının artış oranının düştüğü gözlenmektedir. 5 Nisan Kararları kamu harcamalarını sınırlandırıcı kamu gelirlerini arttıracak tasarılanmıştır. Ancak tüketim harcamalarında önemli bir düşüş olmadan kamu yatırımlarının sınırlandırılması kamu açıklarını kalıcı değil göreceli olarak azalmasını neden olmuştur. Bir yıl öne çekilen 1995 seçimlerinde hükümeti oluşturan SHP ve DYP koalisyonun iktidar olmanın sağlandığı avantajlardan sonuna kadar yararlanmak istemiştir. Bunun üzerine hükümet, kamu personeli ücretlerine %50 den fazla zam yapılması, mali transfer, Bağkur ve SSK'nın bütçeden karşılanması gibi sosyal harcamalar, kamulaştırma ve bina alımı gibi kamusal harcamaları arttırma yoluyla seçmeni etkileyerek yeniden iktidar olma şansı elde edebilmek için genişletici maliye politikası uygulamıştır. Kriz öncesi kamu harcamaların artması doğrudan kamu borçların artmasına ve enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Hükümet, kamu açıklarına finansman kaynağı yaratmak için PTT'yi satma kararı ve kriz sonrası IMF destekli daraltıcı politikalar uygulamaya çalışmasından dolayı oy kullanan seçmenlerin %29,9 harici koalisyon hükümeti olan DYP ve SHP (CHP) ülke yönetiminde başarısız gördüklerini ve 1995 seçimlerinde uygulamaya çalıştıkları politikalara karşı tepki gösterdikleri söylenebilir. 1991 seçimlerinde, seçmen kitlesinin %47,8'i yönetimin iki ortağı olan SHP ve DYP yanında iken 1995 seçimlerinde koalisyon hükümetine güvenen ve inanan seçmenin, %47,8'inin %17,9 güvenini ve inancını yitirmesi üzerine iki ortaktan uzaklaşarak RP' ye yanaşmaya başlamıştır. Hükümetin, seçim döneminde kamu harcamalarını arttırması ve KİT zamlarını durdurmasıyla enflasyonu yavaşlatmasına rağmen oy kaybetmesi seçmenin rasyonel bir davranış sergilemediğini gösterir. Aslında seçmen iktidarı değerlendirirken mevcut dönemi dikkate alarak değerlendirme yaparlar. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, 1994 krizi bireyler ve toplum üzerinde ağır yaralar ve tahribatlara sebep olduğu için kamu harcamalarının o yaraları sarmamasından dolayı seçmen tercihte bulunurken, 1994 Krizinin etkisiyle hareket etmiştir.

Tabloda vergi oranlarında seçim öncesi vergi haddinde 0,31 oranında bir azalma söz konusu iken, seçim döneminde vergi haddinde yeniden 0,23 oranında bir artış olduğunu görülmektedir. 1990 yıllarda kamu açıkları konjonktür dalgalanmalarının yanında yapısal olaydan da kaynaklandığından dolayı kamu gelir- gider eşitliğinde ciddi bozulmalar olmuştur. 5 Nisan Kararlarına başvurulmadan önce meclis vergi artışı sağlayarak yasa tasarısı hazırlanmış lakin 1994 yerel seçimlerde seçmenleri ürkütmek istememiş ve oy kaybı yaşamamak için hükümet vergi artışı sağlayacak hükümleri geri çekmiştir. İktidarın yürüdüğü inişli çıkışlı yollar, finansal piyasalarda çok ciddi güvensizlik yaratmış ve bu güvensizlik finansal piyasalardaki istikrarsızlığı ve dengesizliği iyice körüklemiştir. Genellikle kısa ömürlü olan koalisyon hükümetleri kısa vadeli ekonomik ve siyasi amaçlar doğrultusunda dönmeyi daha doğru bulmuşlardır. Hükümet için amacın, makroekonomik dengeyi kurmaktan ziyade artan bütçe açıklarıyla yaşabilmeyi başarmak olduğu söylenebilir. Bu durum ancak kaygan zeminde yürümenin yolunu aramaktan başka bir şey ifade etmemektedir. Ekonominin vergi alınmayan bölümleri için akıllıca ve etkili vergi koyulması için kanun çıkarılmamış ve uygulanan vergi politikaları etkinliği zayıf kaldığından cari vergilerin aktif ve adil bir şekilde tahsili yapılamamıştır. Kamu açıklarının tetiklediği, 1994 krizinin çözümlenebilmesi için başvuru 5 Nisan Kararları doğrultusunda; KİT ürünlerine zam yapılması, ek vergi toplanması, vergi denetimlerin sık sık yapılması, ATV, MTV, kanun hizmetleri harçları gibi işlem üzerinden alınan dolaylı ve dolaysız vergiler seçim döneminde arttırılırken istisna ve muafiyetlerin azalmasıyla kamu gelirlerinde artış sağlanmaya çalışılmıştır. Seçmenler, kendi menfaatlerini göz önünde tutarak hangi siyasi partiye yöneleceklerine karar verirler. Vergi mükelleflerinin %70,1 DYP ve SHP'nin daraltıcı politikalar uygulayarak vergi yüklerini ağırlaştırdığından dolayı diğer muhalefet parti olan RP' sine vergi yükünün hafifletilmesi için bir şans tanıdığı söylenebilir. 1991 seçimlerinde %47,8 destekle koalisyon hükümetini kuran DYP ve SHP, IMF'nin istikrar programı kapsamında vergileri arttırıcı politikalar gerçekleştirmesi ve kendilerine destek veren seçmen kitlesinin % 17,9'unu hoşnut edemeyerek beklentilerini karşılayamamıştır.

Seçim öncesi para arzı %75,1 oranında sıçrama yaparak 123,18 oranında arttığı, seçim döneminde ise para arzı artış oranı %33,1 oranında azalarak %99,36 oranında arttığı görülmektedir. Seçim öncesi artarak artan bir seyir izleyen para arzı seçim döneminde ise azalarak artan bir seyir izlemektedir. 1994 üretim krizi öncesinde menkul kıymetlerin faiz oranlarının sert bir şekilde sıçraması üzerine koalisyon hükümetinin kısa dönemli öncelikli iktisadi amacı faizlerin aşağıya çekilmesi olagelmıştır. İktidar ekonomik sorunlara çözüm

olacak şekilde maliye ve para politikasını ayarlamaktan ziyade faiz oranlarını yönetme işine koyulmuştur. Bu doğrultuda faiz oranlarının ağırlığını hafifletmek ve borsa endeksini arttırmak için iç borç faiz oranlarını indirerek, DİBS yoluyla kazanılan gelire %5 gelir vergisi stopajı koymuş ve borçlanma yerine emisyonu müracaat ederek para arzını genişletme yoluyla faizleri düşürmüştür. Ancak bu politika yatırımların artmasına rağmen hükümetin iç pazardan borçlanamaz hale gelmesi, para arzını arttırılması fonların döviz yatırımlarını hızlandırmıştır. Bankaların ve bireylerin döviz talep etmesi ödemeler dengesinin büyük bir açık vereceği beklentisiyle bütünleşince, ülkeden sıcak para çıkışları başlamıştır. Bu durumda hükümet IMF'nin elinden 5 Nisan Kararları reçetesini almış ve reçete sabitleştirici olarak ücret ve maaş zamları enflasyonun az gerisinde yaparak ilk ilacı kullanmıştır. Yakın izleme anlaşmasıyla yürütülecek maliye politikası ve para arzının dosdoğru denetime alınmasıyla enflasyonun %50'ye düşürülmesini amaçları arasında olduğuna rastlanmıştır. Yani kamu harcamaları ve para arzı artışı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Yılın başında sıkı politikalarla enflasyon %88'e kadar düşürülmüş ancak 1995 seçiminin yaklaşması üzerine DYP ve SHP (CHP)'nin etekleri tutuşarak seçmenin gözüne girerek tekrardan yönetime gelmeye odaklanınca 5 Nisan Kararları'nın tersine kamu harcamaları ve para arzı ile ekonomiyi manipüle etmeye çalışmıştır. Ancak 5 Nisan kararları neticesinde para arzının kontrol altına alınmasıyla enflasyonun düşürülmesine DYP ve SHP(CHP) seçmen tabanının %29,9 duyarlı iken geriye kalan seçmen ise enflasyon oranı tek haneye kadar düşüş olmadığını düşünerek duyarsız davranış sergilemiştir. Kamu harcamaları ve para arzı artışı olmasının dışının kovuğuna yetmediği söylenebilir. Seçmen ülkeyi yönetecek adaya karar verirken, iktidarın enflasyon, büyüme, işsizlik sorunlarıyla mücadelesini de dikkate almaktadır. Seçmen koalisyon hükümetinin ekonomik performansını değerlendirirken 1994 krizini ön planda tuttuğundan dolayı DYP ve SHP(CHP)'yi bu konuda başarısız bularak kararını 1995 seçmen sandığına yansıttığı söylenebilir.

1989 yılında finansal serbestleşmeyle hükümet ve Merkez Bankası faiz oranlarını yüksek tutarak kısa vadeli yabancı sermayenin ülkeye girişini özendirmek suretiyle dış borçları iç borçlarla finanse etmeye çalışmıştır. Yani tasarruf kaynaklarının yeterli olmayışından doğan bütçe açıkları, sermaye hareketliliğinin serbestleşme sonucunda faize dönük yabancı sermaye yatırımlarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Kamu açığı sürerken gerçekleşen finansal serbestleşme ancak yüksek faiz-düşük kur dengesini kurmuştur. Böylelikle hem bütçe açığı hem de dış açık birleşerek ülkeyi 1994 finansal krize götürmüştür (Işık ve Duman ve Korkmaz, 2004: 51). Artan kamu harcamalarının sebep olduğu kamu

borçlarının hızlanması, enflasyonu üç haneli rakama ulaştırdığı için ülkenin stagflasyona girdiği söylenebilir. Seçim öncesi dönemde enflasyon oranının yükselmesi, halkın satın alma gücünü zayıflatarak geçim sıkıntısına düştüklerini ve hayatta kalma mücadelesi verdiklerini söylenebilir. Stagflasyonun yarattığı bunalım ve belirsizlik halkın harcama konusunda karar vermesini zorlaştırmış ve gelecekte daha da fakirleşecekleri beklentisine girmesine yol açmıştır. Enflasyon %100'leri bulduğu bu dönemde hayat pahalılığını iyice kendini göstermesi halkın kendi milli parasına karşı duyduğu güveni kaybetmesine neden olmuş olabilir. Fiyatların artması maaş ve ücretle geçinen orta ve alt gelir grubunu zarara uğratarak, kar ve rantla geçinen zengin sınıfa daha çok yaramıştır. Hükümet ekonomik sorunlara faizlerin neden olduğu gerekçesiyle faiz oranlarını düşürme çabasına içine girmiştir. Genişletici para politikasıyla para arzını arttıran hükümet ya da merkez bankası faizleri düşüreceği beklentisini gerçekleştirmesini beklerken bir başka sorun olan gelir dağılımı adaletsizliğini doğurmuştur. Hem kamu harcaması yapabilmek hem de faizleri düşürmek için arttırılan para arzı milli paranın değersizleşmesine yol açarak bireylerin satın alma gücünü zayıflatmıştır. Bu durum yoksulluğu körüklerken alt ve orta gelir grubu ile üst gelir makasını iyice genişletmiştir. Kamu açıklarının giderilmesi için kamu gelirlerin artışı öngören 5 Nisan Kararları aracılığıyla vergi artışına gidilmiştir. Ancak adaletsiz bir biçimde dağıtılan vergi yükü ve tahsilinin tam olarak gerçekleşmeyen vergilerin arttırılması fakir ile zengin arasında uçurumu arttırmış ve koalisyon hükümeti seçmeni ürkütmüştür. Sandık başına giden seçmenin %80,8'i hükümetin yoksulluğu giderici politikalar yerine arttırıcı politikalar uygulaması, DYP ve SHP (CHP) oluşturduğu koalisyon hükümetine duyulan güvenin azalması üzerine 1991 seçimlerinde %46,5 şans veren seçmen 1995 yılında sandıkta diğer muhalefet partileri destekleyerek cezalandırdığı söylenebilir. 1995 seçimlerinde farklı menfaatlere sahip ama güven, ortak beklentinin ve yardımlaşmasının bir araya geldiği komşular akrabalar bütünü görüşünü savunan RP, 1995 seçimlerinde dini tutumundan dolayı oy kullanan seçmenin %21,4'ünün dikkatini çekmeyi başarmıştır. Zira gelir dağılımının giderek adaletsiz bir hale gelmesi, yoksulluğun artması seçmeni karar verirken ön planda bulundurduğu din faktörü olduğu söylenebilir. Dinin temel ilkeleri olan paylaşma, adalet, bölüşüm, eşitlik gibi faktörlere vurgu yapan RP, seçmene kendisinin gelir dağılımı adaletsizliğine çözüm bulacağına yoksulluğu beraber aşacaklarına inandırmayı başarabildiği söylenebilir.

3.5.1999 Seçimleri

Çiller hakkında yolsuzluk dedikoduları, RP'nin laikliğe aykırı tutumu gerekçesinden dolayı 28 Şubat sürecinin yaşanması gibi siyasi istikrarsızlıklar, ekonominin iyice kötüleşmesi gibi faktörler erken seçime gidilmesi kararlaştırmasında etkili olmuştur. 1995-1999 döneminde siyasi istikrarsızlığın daha da artması neticesinde 1999 seçimlerine 1995 seçimlerinde dördüncü olan partinin oluşturduğu dış destekli azınlık hükümetiyle gidilmiştir. Seçimlerden üç ay önce ülke yönetiminde söz sahibi olmasından dolayı çok fazla ekonomi politikaları uygulama zamanı olmamıştır. Seçime katılan 21 partiden sadece 5 tanesi %10 barajına takılmamıştır (Kongar, 2005: 293-294)

Tablo 3. 6: 1999 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı(%)	Temsil Oranı (%)
1999 Ülke Barajlı D'Hondt Sistemi Katılım Oranı:%87,1	DSP	136	22,19	24,7
	MHP	129	17,98	23,5
	FP	111	15,41	20,2
	ANAP	86	13,22	15,6
	DYP	85	12,01	15,5
	DİĞERLERİ	0	19,19	0,5
	TOPLAM	550	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

Ülke barajlı D'hondt sisteminin uygulandığı ve Abdullah Öcalan'ın yakalanıp hapse atılması 1999 seçimlerinde DSP'nin geçerli oyların %22,19'unu alarak parlamentoda %24,7 civarında bir temsil hakkı yakalayarak birinci parti olarak çıkmasını sağlamıştır. Abdullah Öcalan'ın idam edilmesi söylemleri MHP'yi geçerli oyların %17,98 almasını sağlayarak parlamentoda %23,5 temsil hakkı elde ederek seçimden ikinci parti olarak çıkabilmeyi başarmıştır. Kapatılan RP yerine kurulan FP, sürpriz bir şekilde oyların %15,41 civarında alarak meclise 111 milletvekiline sokmayı başarmıştır. Merkez sağ partileri olan ANAP ve DYP 'ye olan seçmenin güveninin iyice sarsıldığı %13,22 ve %12,01 destek alarak azaldığı görülmektedir (Alkan, 1998: 61).

MHP meclis %23,5 temsil hakkı kazanarak uygulanan seçim sisteminden en fazla fayda gören parti olmuştur. %10 ülke barajı sebebiyle temsilde adalet bu seçimde de sağlanamamıştır. 1999 genel seçimlerinde birçok parti barajı geçemediği için meclis dışında kalmış, meclise girmeyi başaran partilerden hiçbirisi tek başına hükümet kuracak kadar temsil hakkı kazanamamıştır. Lakin bu seçimlerde çevre barajı yerine ülke barajının olması halkın iradesini parlamentoya daha fazla yansıtmıştır (Erkmen, 2018: 1243). Bu seçim sonuçlarına göre seçmen hâlâ arayış içinde olduğundan yine büyük partiler değişmiştir.

Seçim ncesi dönemde %68,8 oranında gerileyen enflasyon, seçim döneminde artarak azalan bir seyir izleyerek %43,7'e düşmüş ve seçim sonrasında ise yeniden yükseliş e geçtiği gözlenmektedir. 1995 seçimlerinde birinci parti olan RP, 1998 yılında laikliğ e aykırı tutumu gerekçesiyle 28 Şubat darbecilerin baskısı üzerine kapatılmıştır. Kapatılan RP'nin devamı niteliğinde kurulan Fazilet Partisi, "mutfaktaki yangını kim söndürecek "sloganıyla 1999 seçimlerine girmiştir. Bu seçimlerde mutfak sloganıyla enflasyonu işaret ettiği tahmin edilen FP, seçmen kitlesinin %15,4 gibi önemli oranının dikkatini çekerek başarıya imza attığı söylenebilir. Kamu harcamaların kısılması, borçlanmanın azaltılması, ihracattın arttırılması, özelleştirmeye önem verilmesi gibi yapısal değişiklikler içeren politikalar yürütülmesi enflasyonun düşüşüne yol açmış olabilir. Özelleştirmeden elde edilen gelirlerin enflasyonla mücadelede kullanılması da enflasyonun azalan bir seyir izlemesinde önemli bir etken olabilir. Gümrük Birliği üyeliğiyle ve zelleştirme kanunlarının çıkarılması ile ekonominin canlanması ve iç talebin coşması, halkı iyimser beklentiler içerisinde enflasyonun düşürüleceği inancı doğmuştur. Buradan hareketle iç talepte meydana gelen canlanma kapasite kullanımı ve üretim hacminin genişleterek 1997 yılında büyüme hızı %8,3 gerçekleşmiştir. Ancak bu durum, 28 Şubat psikolojik darbe, siyasi kargaşa 1999 depremi büyümeyi olumsuz etkilemiş seçim döneminde büyüme hızı eksilere düşmüş ve enflasyon düşüşü yavaşlamaya başladığı söylenebilir. Seçim döneminde enflasyonun düşürülmesinde zelleştirme gelirlerinin payı büyük olduğu söylenebilir. Enflasyonla mücadelede yer almamasından yakınılan özel sektör, maaş ve ücretlerin devletin yapmış olduğu zamdan daha az yapınca enflasyonu tetikleyen kamu sektörü olduğu anlaşılmaktadır. 1995 seçimlerine iktidar olarak giren DSP, 1999 seçimlerinde sürpriz bir şekilde desteğinin arttığı söylenebilir. Enflasyonun düşürülmesi için sıkı politikalar uygulanması gerektiğini düşünen seçmen kitlesinin %22,2 'si DSP'yi olumlu değerlendirerek enflasyon konusunda yeniden denemek istedikleri söylenebilir. Ancak geriye kalan seçmen kitlesi enflasyonun halen ılımlı düzeylerde seyretmediğinden ve büyümenin eksilere inmesinden şikyet ederek bu konuda DSP'yi yetersiz ve yeteneksiz görmekte oldukları düşünülebilir. Büyümenin eksilere inmesi sonucu enflasyon istediği kadar düşürülsün seçmen için önemsiz hale gelmiştir. Hükümet enflasyonla mücadele ederken büyüme ile ters yönlü ilişki kurulmasını istemektedir. Yüksek enflasyon sağ partilerin popülaritesini arttırdığı söyleyen mütevekkil hipotezine göre, 1999 seçimlerine düşük enflasyonla girilmesi seçmenin gözünde sol parti olan DSP'nin popülaritesini arttırmış olacağı söylenebilir.

İşsizlik haddi 1996 yılından başlayarak 0,1, 0,2 gibi düşük oranlarda yıllar itibariyle seyretmiş olsa da işsizlik, seçim dönemine kadar devamlı artan bir seyir izlemiştir. 1998 yılında koalisyon iktidarın ortağı olan RP, kapatılmasıyla yeni dışarıdan destekli azınlık hükümeti kuran DSP, hemen seçime erken gitme kararı almıştır. DSP uzun süre iktidarda kalmadığı için işsizlik gibi pek çok ekonomik sorunlara etkin politikalar uygulayacak zamanı olmamıştır. 1990 yılların sonuna doğru kısa vadeli sermayenin ülkeye girişinin halen hızlı bir şekilde devam etmesi; faizlerin artmasına ve yatırımlar üzerinde düşürücü etki yaratmasına yol açmıştır. Büyümenin organik değil hormonlu gerçekleşmesi, döviz yetersizliği, teknolojik gelişme, hızlı nüfus artışı, eğitim politikalarına ağırlık verilememesi, özel sektörün düşük ücret politikası, köyden kente göç gibi hadiselerde işsizliğin artmasına neden olarak gösterilebilir. Enflasyonla mücadelede kamu harcamalarının kısılması bir nevi işsizlik olgusunun alevlenmesine yol açtığı da söylenebilir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere ücretlerin yükselmesi emek verimliliğinden kopartılmış durumda olduğu görülmektedir. 28 Şubat sessiz darbenin yarattığı siyasi belirsizlik ve kargaşa 1998 yılında kısa vadeli sermayenin aktifleşmesinin seçim döneminde hız kazanması büyümeyi olumsuz etkileyerek eksilere indirmiştir. Seçmen kitlesinin %74,8'i, işsizliğin artması ve büyümenin eksilerde gezinmesini merkez sağ partileri sorumlu görmekte olduğu söylenebilir. DYP ve ANAP'ın koalisyon dönemlerinde işsizliğe ve büyümeye karşı etkili bir politika izlememeleri kendilerine destek veren seçmenlerin güvenini bu dönemde iyice yitirmesine yol açtığı söylenebilir. Çünkü seçmen işsizliğe çözüm bulacak ve ekonomik büyümeyi maksimum seviyelerde gerçekleştirecek parti ya da adaylara karşı kendilerini daha yakın hissine kapılarak tercihte bulunurlar. Düşük büyüme ve yüksek işsizlik merkez sol partilerin seçmenin gözünde popülaritesini arttırırken, merkez sağ partilerin popülaritesinin zayıfladığı görülmüştür. Seçmen kesiminin %22,2'si, DSP' nin seçimden üç ay önce iktidara geldiğini ve ekonomik sorunlara çözüm bulacak fırsatı bulamadığı gerekçesiyle yeniden bir şans verme eğilimine girdiği söylenebilir.

1996-1999 yılları arasındaki ihracat ve ithalat değişimlerini ele alındığında doğrudan dış ticaret dengesindeki dalgalanmalar göze çarpmaktadır. 1996 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %53 iken yıllar itibariyle yavaş yavaş artış göstererek seçim döneminde %65'e çıktığı gözlenmektedir. Bu oranının yükselişe geçmesi ya ihracat artışı ithalattan fazla ya da ithalatın sınırlandırılmış olmasından kaynaklandığı söylenebilir. İstikrarı sağlamak için seçimlere konulan %10 baraj sebebiyle mecliste temsil edilmeyen seçmenler 1995 yılında %14 iken 1999 seçimlerinde bu sayı artış göstererek %18,3'e çıkmasından dolayı hiçbir parti

tek başına iktidar olacak seviyede sandalye kapamamıştır. Türkiye 1996 yılında, üye ülkeler arasında gümrük vergilerin, kotaların kaldırılması, malların serbestçe dolaşması gibi kararları içeren anlaşmayı kabul ederek Gümrük Birliği'ne mensup olmuştur. Olumlu beklentiler içerisinde Gümrük Birliği'ne giren Türkiye, üye ülkelerin ticari mallarının vergisiz, kotasız ülkeye girişinin olması dış ticaret makasını genişlettiği şeklinde olumsuz olarak da değerlendirilebilir. O yıllarda yaşanan Asya ve Rusya Krizi, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilediği söylenebilir. Zira ülkeler krizi devalüasyon yaparak atlatmaya çalışmaları Türkiye'nin ihracatının daralmasına ve bavul ticaretinin azalmasına yol açarak dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Hem dış etkiler (Asya ve Rusya Krizi) hem de iç etkilerin (28 Şubat, istikrarsızlık, istifalar, deprem) yarattığı belirsiz ve kargaşa ortam yabancı sermaye yatırımlarının ülkeden çıkışına yol açarak büyümenin eksilere düşmesine neden olduğu söylenebilir. Ülkenin ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesi ihracat artışından dolayı olmadığına göre 1999 Depremi, 28 Şubat psikolojik darbe, yüksek faizler, sermaye çıkışların artması, IMF ile yakından izleme anlaşması gibi olaylar ötürü ithalatın sınırlandırıldığı söylenebilir. İhracatın istenilen ve planlanan düzeyde gerçekleşmemesi, diğer işsizlik, büyüme gibi sorunlara çözüm olamamaktadır. Her hükümet seçime ihracatı arttırarak ekonomik canlanma yaratarak seçime girmek istemektedir. Ancak bu dönemde faiz dışı fazlasının artması ile enflasyon düşürülmüş ancak sermaye girişinin gerilemesi sonucu büyüme hızı %6,1 düştüğü görülmüştür. Seçmen olumlu sonuçlardan daha çok olumsuz sonuçlara karşı daha duyarlıdır. İthalatın sınırlandırılması ile insanların alım gücünün sınırlandırılması eşdeğer anlama geldiğinden seçmen bu dönemde yine alternatif arayışlarına devam ettiği görülmektedir. 1999 seçim sonuçlarına bakacak olursak işsizliğin artması büyümenin düşmesi olumsuz gidişattan merkezin sağında bulunan DYP ve ANAP'ı yükümlü gören seçmen öfkesini sandığa yansıtarak sağın ucunda bulunan MHP ve FP' ye yöneldiği söylenebilir. Aynı şekilde koalisyonun bir dönem ortağı olan CHP'ye karşı da bayrak açan seçmen DSP'ye doğru kaydığı görülmektedir. Seçim sonuçlarından da anlaşılacağı üzere karşımıza bütün partileri deneyen bir seçmen kesimi çıkmaktadır.

Seçim döneminde kamu harcamalarının artış oranı %15,16 azalarak, %80,08 arttığı görülmektedir. Yani verilerde kamu harcamalarının GSYH içindeki payı 1996 yılında %37 civarında iken, 1999 seçim döneminde %2,5 civarına kadar azalmıştır. 1995-1999 yılları arasında dört kez koalisyon hükümetinin kurulmasıyla siyasi istikrarsızlıkla karşı karşıya gelen Türkiye, 1995 seçimlerinde seçmen kitlesinin %14,6'sından destek görerek dördüncü olan partinin oluşturduğu dışarıdan destekli azınlık hükümetiyle seçim yoluna gitmiştir.

1995-1996 yılları arasında kurulan son hükümetin lideri olan Bülent Ecevit, kısa ömürlü olan hükümetinin sadece 1999 seçimlerine sağlıklı ve güvenli bir şekilde gitmek için kurulduğunu ve devletin kaynaklarını har vurup harman savurmayacağını dile getirmiştir. Ecevit hükümetin seçime az bir zaman kala yönetime geçmesi ve azınlık hükümeti olması sebebiyle seçmeni etkilemek için kamu harcamalarını çok fazla kullanmaya gücü ve zamanının olmadığı görülmektedir. 1996-1999 yılları arasında toplu iş sözleşmeleriyle maaş-ücretlerdeki düşüşün kaldırılması, memur maaşlarına zam yapılması, SGK 'ya transfer harcamalarının artması, KİT ürünlerinin zamlarının ertelenmesi gibi uygulamalarla kamu harcamaları arttırılmış ve erken seçim kararı ile genişletici maliye politikaları uygulanmıştır. 1999 Marmara Depremi'nin yaşanması ve yarattığı ağır hasarlarda kamu harcamalarını zorunlu kılmıştır. Bu dönemde kamu harcamalarında en büyük pay, yine askeri harcamalara ayrılmıştır. Başbakan Ecevit döneminde, terör örgütü PKK terör örgütü yöneticisi Abdullah Öcalan'ın yakalanıp hapse atılmasıyla DSP'ye verilen desteğin %7,6 oranında artması ile 1999 seçiminden meclisten birinci parti çıkarırken Abdullah Öcalan'ın asılması konusunda söylemlerde bulunan uzun zamandır meclis dışında olan MHP ise ikinci parti olmuştur. Aslında tabloda bu dönemde ekonomik sorunlardan ya da uygulanan politikalarından ziyade Abdullah Öcalan'ın yakalaması üzerine kurulu PKK terör sorununun seçmenin kararında etkili olduğu görülmektedir.

1996-1999 yılları arasında verilerde kamu harcamalarının baş edilemez hal almasıyla birlikte kamu geliri olan vergilerde de bir artış gözlenmektedir. Bu yıllar arasında sağlıklı bir vergi yapısının olmayışından dolayı emek ve sermaye arasında dengesizliği uçurumunu muhafaza eden ve ekonomiyi kayıt içine almayı hedefleyen bir vergi kanunu çıkartılmıştır. Ancak sermaye birikimini ivme kazandırmak için kimi zaman kısmi maddeleri kimi zaman bütün maddeleri kenara itilmiş yani kayıt dışı ekonomiyi göz yumulmuştur. 1994 yılında istikrar programlarından aldığı yetkiyi kullanan hükümet araba taşıt vergisini çok yüksek belirleyerek uygulamaya koymuştur. 1999 yılında meydana gelen deprem sonucu gelir kaybına yol açmamak ve depremde ağır yaralar halkı tedavi etmek amacıyla deprem vergisi yürürlüğe girmiştir. Vergi mükellefleri kendisinin vergi yükünü hafifleten ve adil vergi dağılımı yapan siyasi partiye oyunu kullanma eğiliminde olmaktadır. Ancak bu dönemden merkez sağın ortağı olan koalisyon hükümeti, kayıt dışı ekonomiye göz yumarak, vergi dengesizliğini daha da derinleştirerek, gelir ve özel vergileri arttırarak seçmenin güvenini sarsmıştır. Seçmen kitlesinin %74 merkez sağ parti olan DYP ve ANAP'ı işsizlik, büyüme gibi sorunlara çözüm üretememesine tepki gösterirken birde üstüne vergi artışları yapmaları seçmenin gözünden düşmelerine yol açtıkları söylenebilir.

Seçim ncesi yükselen para arzı artış haddi seçim döneminde düşüşe geçtiği görülmektedir. 1996-1999 arasında para arzındaki değişimine bakıldığında inişli çıkışlı bir tablo ortaya çıkmaktadır. 1990-2000 yılları arasında yapılan genel seçim seçimlerinden sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu yakalayamadığından koalisyon hükümeti kurma mecburiyetinde kalındığı görülmektedir. Hükümeti oluşturan ortakların sayısı arttıkça ekonomik yönden reformist karar alınmasında birbirleriyle çatışma halinde bulunmalarına sebep olmaktadır. Buradan hareketle Türkiye’ de koalisyon hükümeti döneminde ortaklarının sayıca fazla olması ile ekonomik karar almada eliştiklerinden dolayı arka arkaya 1994, 2000, 2001 krizlerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Ek olarak koalisyon hkmetini meydana getiren parti ve adayların birbirleriyle yarışmaları, seçim döneminde doğrudan kontrolünü elinde olmayan para politikası gibi ekonomik politikalardan daha az yararlanacağı söylenebilir. Teknolojik alanda yaşanan gelişimlerle beraber küresel duruma gelen ve yoğun ticari ilişkiler içinde olan Türkiye, Asya ve Rusya krizlerinden en fazla olumsuz etkilenen ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Dış kesimde ekonomik krizlerden etkilerken iç alanda 28 Şubat Darbesinin yarattığı siyasi belirsizlik, sanayinin ana merkezinde yaşanan 1999 depremi üretimi her türlü sekteye uğratarak ekonominin daralmasına yol açmıştır. Ülkede var olan sıkıntılara bu olayların tuz biber olmasından dolayı çözüme kavuşturma yönünde koalisyon hükümeti, merkez bankası ve hazineyle 3’er aylık finansal istikrara dayalı enflasyonu denetleme yönünden bir para programı hazırlamıştır. IMF ile yakın izleme anlaşmasıyla programın temeli maliye politikaları, direk para arzının kontrol altına alınmasıyla düşük enflasyon hedeflemesine dayandırılmıştır. Bu programla belli bir süre iç kredi kontrolüne gidilerek rezerv para büyümesi sağlanmışır. Lakin 1999 seçimleri yaklaştığından dolayı kamuoyuna herhangi bir programı sunulmamıştır. Merkez bankasının şeffaflığı güvenirliği arttırıcı politikalar yürüterek bağımsız olmaya çalışsa da uygulanan sıkı politikalar yerini seçimlerin yaklaşması sebebiyle maliye politikaların aktifleştirilmesi bağımsızlığını zayıflattığı söylenebilir. 1999 seçim döneminde seçmeni memnun edici popülist politikalar uygulanması kamu açıklarının faiz sarmalına dolanarak daha da büyümesi IMF’nin enflasyonu düşürme politikasına karşın enflasyon hedeflenen dzeyleye dşrlememiş ve rezerv para azalmıştır. 1990’lı yıllarda büyüme, sermaye hareketliliğine dayalı olduğu için yapay büyüme gerçekleşmektedir. Ülkede meydana gelen depremler, 28 Şubat Darbesi gibi siyasi belirsizlik yabancı yatırım sermayeyi ürküterek ülkeden sermaye çıkışlarının hızlanmasına büyümenin eksilere kadar inmesine yol açarak işsizliği daha da körüklemiştir. Para arzının kontrol altına alınması bir nebze de olsa enflasyon düşüşüne yol açtığı görülmektedir. Ancak 1999 seçimlerinin yaklaşması üzerine genişletici maliye politika

uygulayarak seçmeni manipüle edip, yeniden iktidar olabilmek için genişletici maliye politikası izleyen partiler, genişletici para politikasıyla kayma yaratma çabasına girmektedirler. Buradan hareketle hükümet artan kamu harcamalarının maliyetini para arzını arttırarak gidermeye çalışmıştır. Enflasyonun tek haneli rakamlara ulaşmamasının sebebi para arzının artışı olabilir. Para arzı artışı işsizliği azaltması gerekirken bu dönemde daha da kızıştırmıştır. Seçmen kitlesinin %25,2'si para arzının kontrol altında tutularak çift rakamlarda olmasına rağmen yine düşürülmesi sağlandığı için pozitif duyarlılık göstermektedir. Geriye kalan seçmen siyasi kargaşadan iyice bunalmış ve artan para arza karşı düşen büyümeye ve artan işsizliğe tepki göstererek merkez sağ partileri sandıkta cezalandırmıştır. Bülent Ecevit kamu kaynaklarını har vurup harman savurmayacaklarını dile getirerek kamu mallarına sahip çıktığı ve seçmeni etkileme gibi bir gayretinin olmadığı dile getirmesi üzerine seçmen kümesinin %22,2'si DSP'yi dürüst, çalışkan ve güven verdiği gerekçesiyle destek vermiş olabilir.

1995 seçimlerinde paylaşma, adalet, eşitlik, bölüşüm gibi kavramları ele alarak refah yaratacağı vaadi ve dini tutumu sayesinde seçmenin gözüne giren RP, REFAH YOL iktidarını kurmuş ancak laikliğe aykırı tutumu gerekçesiyle 28 Şubat Darbesiyle iktidardan düşürülmüştür. RP yerine kurulan Fazilet Partisi,'mutfaktaki yangını kim söndürecek sloganıyla yoksul kategorisine giren alt sınıfın geçim sıkıntısı değinmesiyle 1999 seçimlerinde seçmen kitlesinin %15,4'ünün dikkati çekerek mecliste 111 sandalye kapmayı başarmıştır. Gelir dağılımının koalisyon döneminde işsizliğin artması, GSMH oranının eksilere düşmesi, eğitime ağırlık verilmemesi gibi nedenlerden ötürü gelir adaletsizliğin arttığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde enflasyonu düşürücü politikalar uygulanmasına rağmen yoksulluk bir türlü aşağıya çekilememiştir. Çünkü bir taraftan insan iş bulamadığı için kıt kanaat geçinmeleri o da yetmezmiş gibi vergi adaletsizliği koruyan ve kayıt dışı ekonomiye göz yuman vergi yasasının çıkarılması gelir adilsizliğini daha da derinleştirmiştir. Köyden kente göç eden insanların sanayi sektöründe çalışmalarına karşı artan gelir adaletsizliği, sanayinin ana merkezinde meydana gelen depremle daha da kendini göstermiştir. Koalisyon hükümetlerinin ekonomik açıdan birbirleriyle çatışmalar, 28 Şubat darbesinin yarattığı istikrarsızlık ve belirsizlik insanların gelirini ve tasarruflarını olumsuz etkilemiştir. Seçmen kitlesinin %74,8'i işsizliğin artması, büyümenin eksilere düşmesinden dolayı ekonomik durumlarının kötüye gitmesinde merkez sağ parti olan DYP ve ANAP'ı yükümlü görmüş olabilirler. Seçim sonuçlarına bakıldığında katılım sayısının artmasından anlaşılabacağı üzere bu

ekonomik sorunlara siyasi istikrarsızlığı dur demeye çalışan bir seçmen kitlesi ortaya çıkmaktadır.

3.6.2002 Seçimleri

2002 seçimleri istikrarsızlık yaşanan bir ortamda gerçekleşmiştir. 1989 tarihinden 2000li yıllara kadar 11 hükümetin kurulduğu yani yaklaşık olarak yılda 1 hükümet değişikliği yapıldığı dikkate alındığında uzun süredir yaşanan bir siyasi istikrarsızlık olduğu söylenebilir. 1999 yılında yapılan seçimlere 20 parti katılım gerçekleştirmiş ancak bunlardan sadece 5 parti ülke barajını aşabilmiştir. 1999 ve 2002 yılları arasında cumhuriyet döneminin en ağır krizleri yaşanmıştır (Günel, 2005: 148).

Yaşanılan bu kriz dönemlerinde koalisyon hükümeti tarafından alınan kararlar vatandaşlar tarafından tam olarak benimsenmemiş ve bu dönemde enflasyon kontrol altına alınmamıştır. İktidar parti destekçisi olan diğer partilerin kendi iç sorunları olması iktidar parti ortaklarının da desteği alınarak TBMM erken seçim kararı almıştır (Buran, 2005: 579). Erken seçim kararını etkileyen önemli gelişmelerden birisi de dönemin başbakanının rahatsızlanması olmuştur. Kriz döneminde ekonomiyi yönetmeye çalışan başbakanın hastalanması sonucunda oluşan siyasi belirsizlik daha hızlı bir şekilde seçim tarihi alınmasını sağlamıştır. Seçime gidilirken seçim kanunu ile ilgili bir değişiklik olmamıştır.

3 Kasım 2002 seçimleri sonucuna bakıldığında Türkiye de elli yıllık bir süreçten sonra iki partili bir sisteme dönmüş ve 15 yıllık bir sürecin arkasından tekrardan tek parti hükümeti kurulmuştur. Bununla beraber 3 Kasım seçimleri demokrasi ve katılım oranı açısından birtakım sorunları da ortaya çıkarmıştır (Altan, 2005: 34).

Tablo 3. 7: 2002 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
2002 Ülke Barajlı D'hondt Sistemi Katılım Oranı:%79	AKP	363	34,3	66
	CHP	178	19,4	32,4
	BAĞIMSIZ	9	1	1,6
	DİĞERLERİ	0	45,3	0
	TOPLAM	550	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

3 Kasım seçimleri %10 barajından dolayı 19 partiden sadece ikisi ülke seçim barajını aşp meclise girebilmiştir. Bu durumun yarattığı diğer sonuçta iki parti toplam oyların %56' sını almış yani oyların %46 sını değerlendirme dışı kalmıştır. Katılım oranına bakıldığında ise kayıtlı seçmenlerden %21'nin sandığa gitmediği görülmüştür. Bu seçimlerde partilerin oy tabanlarında da önemli kaymalar olmuştur. 3 Kasım seçimlerinde ilk kez mecliste temsilcileri

olan partilerin (DSP, MHP, ANAP, DYP ve SP) % 10 seçim barajı altında kalmıştır. Seçimden bir yıl önce kurulan AKP %34 oy alarak seçimin galibi olmuştur. Oyların %19 unu alarak ana muhalefet partisi CHP olmuştur. Ayrıca dokuz bağımsız adayda meclise girmeyi başarmıştır (Gökçe ve Akgün ve Karaçor, 2002: 2-4). 2002 seçimlerinin gösterdiği bir sonuçta bu dönemde seçmenlerin yeni bir siyasi arayış içinde olduğunu göstermiştir.

Seçim öncesi döneme kadar artış gösteren enflasyon seçim döneminde inişe geçtiği gözlenmektedir. 2000 yıllarından itibaren IMF ile beraber izlenen sıkı mali politika gereğince kısa vadeli spekülative yabancı sermayenin ülkeye gelmesi ve kaçması ekonomiyi parasal büyüme ve küçülme şeklinde otomatikçe bağladığı söylenebilir. 2001 krizin kendini gösterdiği sırada tedirginleşen spekülative amaçlı yatırımcıların ülkeden kaçmaya başlaması faizlerin birden fırlamasına sebep olduğu söylenebilir. Sermaye çıkışların hızlanmasıyla yükselen faizler finansal piyasaların tepetaklak olmasına yol açmıştır. Enflasyonu aşağıya çekmeye yönelik para ve kur politikasının beraber uygulanmasıyla, pasifleşen para politikası neticesinde fiyatlar üzerinde etkili bir uygulama olmamış ve istenilen başarılı sonuçlar alınamamıştır. 2001 krizine politik belirsizlik, finansal sistemin yeterli olmayışı gibi etkenlerin vesile olduğunu tamamen anayasa gerginliğine bağlanmasının gereksiz olduğu söylenebilir.

1999 seçimleriyle oluşan DSP, ANAP ve MHP koalisyon hükümetinin yönetimde söz sahibi olduğu süre, krizlerle geçtiği için Ecevit hükümeti döneminde ekonominin sağlıklı ve istikrarlı işlemediği görülmektedir. 2000 yılından itibaren enflasyonu aşağıya çekmeye yönelik para, maliye ve kur politikasının birlikte uygulanmasını içeren IMF mali programı o yıl içerisinde enflasyonu yapay olarak düşürdüğünü ancak 2001 kriziyle etkinliğini kaybeden mali program, enflasyon üzerinde düşürücü etkisinin kalktığı yan etki yarattığı söylenebilir. 2001 krizinin kapıya dayanmasından sonra izlenen sıkı IMF politikaları enflasyonun geriye çekilmesi konusunda işlevselliklerini kaybettiği gözlenmektedir. Ecevit'in azınlık hükümetini oluşturduğu dönemde eksilerde seyreden büyüme, 1999 yılından başlayarak IMF'yle yürütülen mali program sonrası %6,3'e ulaşmıştır. Yeniden pozitif büyümenin yakalanmasında IMF'nin izlenen sıkı mali programından ziyade spekülative amaçlı kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Normal şartlarda reel yatırımlardan gerçekleşen büyümelerde, işsizlikte düşümlere yol açmaktadır. Lakin bu yıllarda büyümenin yüksek oranlarda gerçekleşmesine rağmen işsizlikte yeteri düzeyde azalma tespit edilememiştir. Ülkeyi çember altına alan 2001 kriziyle tedirginleşen kısa vadeli yabancı sermaye yatırımı ülkeden kaçmasıyla beraber ekonomi %9,5 oranında daralmıştır. 2001 Krizi

sonrası Kemal Derviş vasıtasıyla Dünya Bankasının desteğiyle IMF ile beraber yürütülen ekonomi yasalarının 2002 yılında enflasyon haddinin gerilemesine ve büyümenin artış göstermesine sebep olmuştur. Ancak seçmenin bu seçimlerde hükümetin performansını enflasyonun düşürülmesine göre olumlu olarak değil 2001 krizinin etkisiyle olumsuz değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Seçim öncesi ortaya çıkan ve Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yaşanan en önemli ekonomik kriz olma özelliği taşıyan finansal kriz, seçmen kitlesinin %53,8'i etkisiyle koalisyon hükümetlerinin ortaklarının %10 barajını geçmesine müsaade etmemiş %34,3'ü ise daha kurulum aşamasına tam olarak tamamlamamış yeni partinin ülke yönetimine gelmesine sebep olmuştur. 1999 seçimlerinde seçmen kitlesinin %22,2'sinin desteğiyle birinci parti olan ve koalisyon hükümetinin başına gelen DSP'nin, bu seçimlerde seçmen desteğinin %1'lere kadar gerilemesi seçmenin 2001 krizinin etkisiyle sandık başına gittiğinin koalisyonun hükümetinin başındaki partiye karşı tepkisinin göstergesidir.

1999-2003 yılları arasında işsizlik haddi, büyüme hızının aksine artarak artan bir eğilim içerisinde olduğu görülmektedir. 1999 yılında izlenen IMF destekli politika başarılı sonucundan ziyade kısa vadeli yabancı sermaye yatırımların yarattığı %6,3' lük büyümeye karşılık işsizlik yeteri kadar inmediği görülmektedir. 2001 krizinin meydana gelmesiyle güvensiz ve belirsiz ortam yabancı sermaye yatırımcıları ürkütürerek ekonomiden çıkışlarının hızlanması sonucu ekonominin %9,5 küçülmesi işsizliği daha katı hale getirdiği söylenebilir. Ecevit'in sağlık durumunun kötüleşmesi, siyasi gerginlikler, istifalar ve 2001 krizi sebebiyle koalisyon hükümetinin ortağı olan MHP erken seçim çağrısında bulunması siyasi olarak intihar anlamına gelen erken seçim kararının verilmesi bozuk olan ekonomiyi çöküşe götürdüğü söylenebilir. Lakin koalisyon iktidarı, seçmeni etkileyecek politikalardan uzak duracaklarını ve IMF politikalarına sadık olacaklarını ilan etmiştir. Yani gün geçtikçe artan işsizliğe karşılık önceliği fiyat istikrarını sağlamaya verecekleri anlaşılmıştır. 2001 yılında yaşanan ağır finansal kriz yüzünden işyerlerin kapanması, reel sektördeki işten çıkarmalar, yatırım eksikliği gibi olaylar işsizliği daha da derinleştirmiştir. Bunların yanında küreselleşme ve teknolojik ilerleme, hızlı nüfus artışı, eğitim politikalarındaki sıkıntılar, siyasi ve ekonomik belirsizlikler, ihracata yönelik gerçekleşen büyümenin işsizliği azaltmaması işsizliği tek haneli banttı çift haneli banda tırmandırmıştır. Kemal Derviş vasıtasıyla krize çözüm olarak IMF ile yürütülen yasalar enflasyonu dizginlerken işsizlik ateşini daha da alevlendirmiştir. 2001 krizi insanların refah seviyesini düşürmüş ve yaşanan siyasi gerginlik ve istikrarsızlık, seçmenlerin koalisyon hükümetine karşı duydukları sıcakkanlığı yok etmiştir. İşsizliğin

artması ve krizin etkiyle yaşam koşullarının kötüleşmesi ve siyasi istikrarsızlık sebebiyle seçmen kitlesinin %53,8 koalisyon hükümetini olumsuz değerlendirerek DSP'nin 2002 seçimlerinde başarısız çıkmasına, koalisyonun diğer iki ortağı olan ANAP ve MHP'nin barajın altında kalmasını uygun görmüştür. Yolsuzluk ve işsizlik konularından bahseden AKP yeni kurulmasına rağmen seçmen kümesinin %34,3 dikkatini çekmeyi başararak kendisine şans yaratmıştır.

Seçim öncesi dönemde ihracatta genişleme ithalatta daralma yaşanırken, seçim döneminde hem ihracatta hem de ithalatta genişleme yaşandığı gözlemlenmektedir. Tabloya yeniden bakıldığında seçim öncesi dönemde yaşanan ters yönlü ilişki ihracatın ithalatı karşılama oranını %75,7 oranında yükseltirken seçim dönemi ve sonrasında yaşanan doğru yönlü ilişki %69,9 oranında düşürmüştür. 1999 yılının son zamanlarında kontrollü esnek kur rejimi uygulanmasına rağmen merkez bankası kur artışların enflasyon gerisinde tutmak için yoğun bir şekilde müdahale etmesi dış açığın daha da büyümesine sebep olmuştur. 2000 yılında stabilizasyon programı uygulanması ihracattan daha çok ithalatı arttırdığı için dış açık kontrol edilemez bir hale gelecek düzeyde büyümüştür. 2001 yılında dalgalı kurun benimsenmesi iç talepte canlanma yaratarak bavul ticareti ve mal ticareti yeniden dirilerek ihracatı arttırırken petrol fiyatlarının yükselmesi, kurun baskı altına alınması ithalatı düşürdüğünü bunun yanında turizm gelirleri, faiz gelirleri, dışarıdan işçi gelirlerin artması dış ticaret açığını küçülttüğü düşünülmektedir. Dışa bağımlı konumda olan Türkiye, dış ticaret ara mallar üzerinde daha çok gerçekleştiği gözlenmiştir. Sanayi ve inşaat sektöründe hizmete yönelen Türkiye, dış ticaretinde ara malının payının yüksek olması ve ara malların girdisinin ithalatında artış yaşanması, ihracatın büyüme üzerindeki etkisini sınırlandırmaktadır. Spekülatif amaçlı sermaye çıkışın hızlanması döviz kurunu yükseltmekle ihracatı arttırarak bireylerin alım gücünün zayıflaması ile ithalatın yavaşlamasına neden olduğu söylenebilir. Bu yıllar arasında ihracat yönelimli büyüme gerçekleşse de işsizlik bir türlü düşürülemedi. İhracattaki artış bireyler için kazanç kapısı açmadığı tam tersi işsizliği azaltmadığı için gelir kaybı yaşattığı söylenebilir. Bu dönemde ihracatın artmasına karşı yüksek büyüme gerçekleşmesine rağmen yeterli düzeyde istihdam olanakları yaratılmadığı görülmektedir. Seçmen kitlesinin %53,8'i ihracata yönelik büyümenin gerçekleşmesinden ziyade işsizliğin artması ve krizin ortaya çıkmasından iktidar partilerini (DSP, MHP, ANAP) ve ana muhalefet partilerini sorumlu gördüğünü ve %10 barajını geçmelerine olanak tanımayarak mecliste kendileri adına karar verme yetkisi vermedikleri gözlemlenmiştir. Seçmen kesiminin %34,3'ü

diğer tüm partileri ekonomik sorunlara çözüm bulması için kredi veren ve verdiği krediyi geri alan seçmen yeni kurulan partiye kredi imkânı sunmuştur.

Kamu harcamaları seçim öncesi dönemde %5,63 oranında artış göstererek %72,82 oranında arttığı seçim döneminde %28,41 azalma göstererek %44,41 oranında arttığı analiz edilmiştir. 2000 yıllara gelindiğinde yüksek enflasyon sorunuyla baş edilememesi, devletin iç borç sıkıntısını aşamaması bankacılık sektörünü batma derecesine götürmüştür. Bu yıllarda 1999 depreminin ağır tahribatlarının yok edilmesi, faiz dışı fazlayı arttırma, kamu gelirlerinin sürdürülebilir bir sistem üzerine kurulması ve ekonomik hareketlenme kazandırmak için IMF destekli mali disiplin tedbirleri uygulanmıştır. Kamu harcamalarının kısılmasının, enflasyonun düşürülmesini öngören istikrar programı 2001 yılında izlenmesi uygun bulunmuş ancak siyasi gerginliğin kamuoyuna duyurulmasıyla finansal piyasalar karışmış ve ikinci iflas bayrağı çekilmiştir. Harcama disiplini ve gelir arttırıcı politika 2001 krizi sebebiyle döviz kurların piyasa şartlarına bırakılması, enflasyonun ve faizlerin tırmanması, merkez bankasının rezervlerin azalması Halk Bankası ve Ziraat Bankasının görev zararların tasfiyesine yönelik amaçlar doğrultusunda bazı değişimlere gidilmiştir. 2001 kriz sebebiyle milyonlarca insanın işsiz kalması, kamu bankalarında açık pozisyonlar oluşması, milli gelirdeki azalmalar vb. sebepler ekonominin küçülmesiyle kamu harcamalarının yüksek oranlarda yapılması kaçınılmaz hale getirmiştir. 2001 kriziyle ortaya çıkan ekonomik bunalımları gidermek için genişletici maliye politikası uygulandığı kamu harcamalarıyla büyüme gerçekleştirilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. 2001 krizinin atlatılması için devletin mali kaynakları kamuoyunun kolayca izleyebilmesine olanak sağlayacak ve parasal yönetimi şeffaf hale getirecek önlemler hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Bütçe dışı elde edilen gelirleri ve giderleri minimum düzeyde kılacak bütçe birliğini ve bütçe disiplini yeniden oluşturan, maksimum tasarruf, yatırım harcamalarını sınırlayan ve cari ile transfer harcamalarının enflasyonun gerisinde tutmayı öngören Güçlü Ekonomiye Geçiş Programına yürürlüğe konulmuştur. 2002 seçimlerinin yaklaşması sebebiyle hükümetin seçmeni etkilemeye yönelik popülist politikalara odaklanması sebebiyle tam manası ile uygulanmamış lakin seçimlerden sonra uygulanması devam edilmiştir. Ecevit seçmeni manipüle etme yönünde herhangi ekonomik unsur kullanmayacağını dile getirse de diğer iktidar partiler seçmeni etkilemek için kamu harcamaları araçlarından yararlanma konusunda geri kaldıkları söylenememektedir. Ekonomideki oluşan aksilikler yanında IMF politikaları ile fakir seçmenleri kendilerine yönelik yürütülen popülist programlarla iktisadi kaynakları içermeyen ideolojik alanlara yönlendirdiği söylenebilir. Seçim yaklaştıkça orta ve alt gelir gruplarına uygulanan politikalar

seçmenden oy alabilmek için ortaya konulmaktadır. 1999 seçimlerinden sonra hükümeti kuran DSP, MHP, ANAP koalisyonu, 2001 krizi hükümet ortaklarının birbirileri arasında çıkan gerginlikler, politik doğrultu noksanlığı ve üç partinin de güçsüz bir tabana sahip olması sebebiyle kötü bir iktidar dönemi geçirdikleri söylenebilir. Refah Partisi'nin yerine kurulan Fazilet Partisi'nin iktidarın ortağı olmasının önüne geçmeye çalışan koalisyon, bu manayla mecburi ortaklık vasfında bulundurmıştır. İktidar ortakları arasındaki kavgalar ve yarışmalar nedeniyle özelleştirme süresinin yavaş yavaş işliyor olması, seçmen kümesinin %53,8 'inin koalisyon hükümetine olan desteklerini geri çekmelerine, ortaya çıkan banka skandalları ve toplumsal kalkınmayı geri plana atmaları sebebiyle seçmen ANAP, DSP ve MHP' ye yönelik büyük bir toplumsal tepki göstermiştir. Toplumsal sorunları çözmeye yönelik davranışta bulunmayan koalisyon iktidarlarını cezalandırmak için seçmen AKP ve CHP'ye yönelmiştir.

2001 yılında %25,55 olan vergi haddi %1,56 azalarak 2002 yılında %24,01'e düşmüştür. 2002 seçimine katılan 19 partiden sadece ikisi ülke barajını geçip mecliste temsil hakkı kazanabilmişlerdir. 200 seçim sonuçlarına göre, barajı geçen partilerin oy toplamı yalnızca %53,8 civarında kalmıştır. Geriye kalan %46,2' lik seçmen kesimi mecliste yer edinememişlerdir. 2001 yılında kamu gelir ve giderleri maksimum seviyeye ulaşmış sonra ılımlı bir azalış trendin de devam etmiştir. Kamu geliri olan vergilerin artışı kriz dönemlerinde kısa süreliğine konulan vergilerin uzun süreli hale dönüşmesi ve iktidarın kolaylıkla uygulayabileceği vergilerde artış yapması ile açıklanabilir. Krizden büyük ölçüde darbe alan bankaların yeniden yapılandırılması kapsamında bütün kâğıtlar, anlaşmalar, kıymetli evrak, alınan teminatlara ilişkin işlemler, vergi, harç resim gibi vergisel maliyetlerden banka ve firmaları muaf tutularak destek olunmuştur. 2001 krizi sebebiyle Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının uygulanmasıyla ATV arttırılması, vergi kimlik numarası genişletilmesi, gelir ve kurumlar vergisi yükseltilmesi, vergi tahsilâtlarının arttırılması, vergi ödeme gecikme zammı ve cezası, doğalgaz ve Telefon hizmetleri KDV'si arttırılması, vergi denetimleri gibi sıkı vergi politikaları uygulamaya konulmuştur. Ancak Güçlü Ekonomiye Geçiş Programlar çerçevesinde uygulanan sert vergi politikaları 2002 seçimi sebebiyle kısa süreliğine yumuşak hale getirilmiştir. Bu dönemde koalisyon hükümeti 2001 krizine sürüklediği ve etkisinin giderilmediği halde seçmenin reaksiyon göstereceği sıkı vergi politikalarının yumuşatılması seçmenin gözünde koalisyon hükümetinin sempatisini kaybetmesine engel olamamıştır. Seçmen kitlesinin %53,8'i seçim öncesi ortaya çıkan krizin sebebi olarak koalisyon iktidarındaki ve ana muhalefetteki partileri görerek seçim sandığında tepkisini ortaya

koymuştur. Seçim ncesi uygulanan sert vergi politikaları ANAP, DSP, MHP'yi pasifleştirirken AKP'yi etkin konuma getirmiştir.

Para arzında inişli çıkışlı dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Seçim ncesi para arzı artış oranının yükseldiği seçim döneminde para arzı artış oranının düştüğü gözlemlenmektedir. Kamu borçlarının baş edilemeyecek boyutlara ulaşması bir anda gecelik faizler çok yüksek rakamlara ulaşmasıyla i borçların srdrlebilirliğinden endişe edilmiştir. TL'nin aşırı değerlenmesi, enflasyonun direniş göstermesi piyasadaki tedirginliği iyice arttırmıştır. 2001 yılında başbakan Ecevit ile Cumhurbaşkanı Sezer arasındaki gerginlik kısa vadeli spekülatif saldırı başlamasına döviz ve istihdam imkanını yok eden krizi ortaya koymuştur. Gerginlik sebebiyle devalüasyon beklentisine giren özel bankalar kendilerini muhafaza etmek için döviz satın almaya uğraşmışlardır. Finansal yapı döviz yetersizliğiyle karşı karşıya kalınca talebi karşılayamadığından tepetaklak olmuştur. Beklenen devalüasyona karşı özel bankalar, kamu bankalarına verdikleri krediyi iade etmelerini isteyerek aldıkları parayla döviz satın alarak ellerini güçlendirmeyi planlamışlardır. Özel bankaların kredi iadesi çağrısı üzerine kamu bankaları merkez bankasının rezervlerine başvurmuştur. Merkez bankası özel bankalara TL karşılığı döviz satınca kendi rezervleri erittiği için kamu bankalarının isteğini bir süreliğine yerine getirememiştir. Merkez bankası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve rezervlerini muhafaza etmek için kamuya ve piyasaya likit vermeyi durdurmuştur. Bu dönemde rezervlerini korumak için para arzını kısıtlaması merkez bankasının bağımsızlığını güçlendirdiği söylenebilir. Para arzında sınırlama getirilmesi koalisyon hükümetinin seçmeni memnun edecek düzeyde kamu harcaması yapmasını engellemiştir. Merkez bankası para arzını hükümetin eline bırakmayarak popülist politikaları engellemesi seçmenin gözünde koalisyon iktidarını dşrmştir. Seçmen kitlesinin %46,2'si para arzının enflasyonu düşürerek alım güçlerinin artmasından dolayı duyarlı bir davranış sergilemişlerdir. Ancak geriye kalan %53,2'lik kesim para arzının kısıtlanmasıyla popülist politikaların olmaması işsizliği daha da arttırdığı ve alım güçlerinin yükselmesine rağmen bir yerden kazançları olmadığı için olumsuz değerlendirerek duyarsız davranışta bulunarak AKP ve CHP'ye yönelmişlerdir.

Seçim ncesi dönemde 2001 krizinin etkisiyle büyüme parametresinin eksilerde seyretmesi, enflasyonun yükselmesi, işsizliğin artması gelir dağılımını daha da adaletsiz hale getirdiği yoksulluğu arttırdığı düşünülmektedir. 2001 krizi, enflasyonu ve işsizliği tetikleyerek bireylerin var olan işlerinden ayrılmalrı, genç kuşağın istikbale kötümser bakmasına daha da vahimi hayat pahalılığına karşı ekonomik durumların zayıflamasıyla yaşama mücadelesi

veren fakir kesime ağır darbe indirmiştir. Yarın işsiz kalma ilerde daha da fakir olma psikoloji insanlara iyice yerleşmiştir. İşsizliğin yüksek olması ücretlerini daha düşmesine yol açarak gelir kaybı yaratır. Bu arada bankaların hazineye olan kredileri fakir halkın üstüne bindirmeye çalıştığı sonucuna rastlanmıştır. 2001 Şubat Ekonomik Kriz bir tarafta az gelişmiş emek pazarını bir tarafta geniş aile yapısı, şehirde kayıt dışı istidam olanakları gelir dağılımını daha adaletsiz hale getirmiştir. 2001 krizi alt gelir grubunun üzerinde sarsıcı etki yaratırken üst gelir grubunun gelirini törpülemiştir. 2001 krizinin atlatılması için uygulanan IMF ‘nin popülist politikaları yoksul seçmenleri ekonomik alanlardan alıp ideolojik alanlara yönlendirmiştir. Bu ideolojik alanlar emek sınıfını öne çıkarmış gibi gözükse de aslında sermaye sınıfını ön plana çıkarmıştır. Tablodaki verilerde insanların yaşam şartları büyük ölçüde vahim bir hal aldığı görülmektedir. Ancak bu dönemde bu kötü hayat şartlarına karşı hükümetin iyileştirmeye yönelik alınabilecek sosyal ve ekonomik bir politika geliştirmedikleri bu konuya hassasiyetle yaklaşmamışlardır. 1999-2002 yılları arasında DSP, MHP ve ANAP iktidar koalisyonu, kriz nedeniyle aralarındaki çekişmeler, gerginlikler, politik doğrultu noksanlığı ve bu partilerin tabanının zayıf olması sebebiyle kötü gidişatlı bir iktidar süreci geçirmişlerdir. Özelleştirmelerin ortaklarının kendi aralarındaki gerginlikten dolayı ağırdan alınması, enflasyonun tırmanışa geçmesiyle bireylerin alım güçleri düşmüştür. İşsizlikle beraber artan yoksulluk koalisyon iktidarlarına olan desteğin zayıflamasına, başlayan banka krizleri tüm bireyler üzerinde hissedilmesi bu üç partiye karşı toplumsal bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve 2002 seçimlerinde sandığa tepkilerini yansıtarak tercihlerini AKP’den yana yapmışlardır.

3.7.2007 Seçimleri

Uzun yıllar devam etmiş olan siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve sıkıntıların ardından 2002 yılında yapılan seçimler ile birlikte koalisyon dönemlerine son verilmiş ve tek partili iktidarlar dönemine yeniden geçilmiştir.

2002 seçimleri öncesinde çok yükselen enflasyon seçim sonrası süreçte ciddi ölçüde gerilemiştir. 2001 krizi sonrasında uygulanan daraltıcı para ve maliye politikalarıyla 2003 sonrasında Türk lirası yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlamıştır. Ancak 2006 yılında enflasyon tekrar yükselişe geçmiştir.

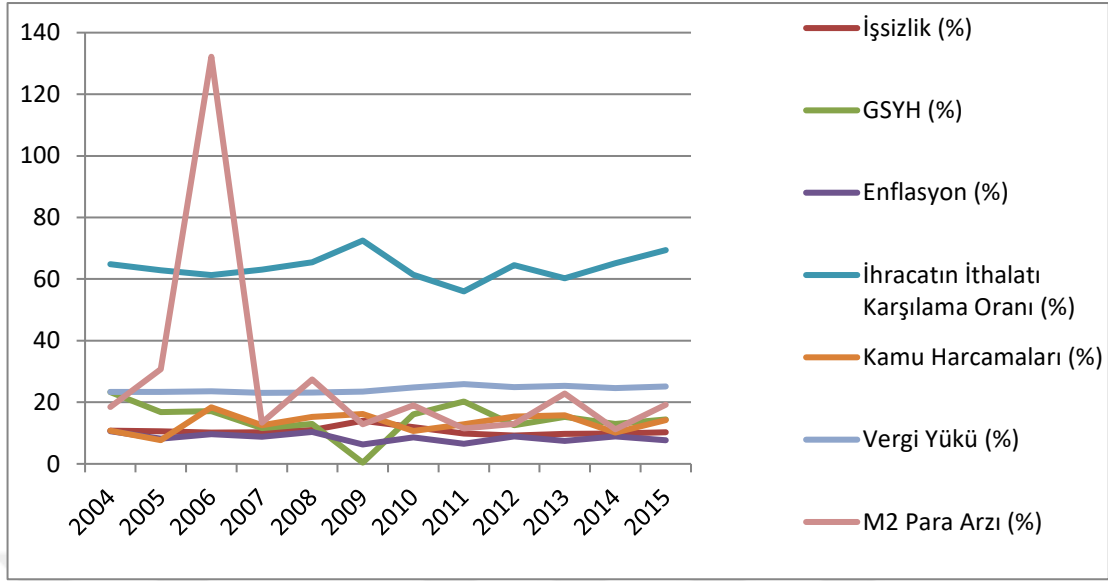
Tablo 3. 9: 2007 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
2007 Ülke Barajlı D'hondt Sistemi Katılım Oranı:%84,2	AKP	341	46,6	62
	CHP	112	20,9	20,36
	MHP	71	14,3	12,9
	BAĞIMSIZ	26	5,2	4,72
	DİĞERLERİ	0	13	0
	TOPLAM	550	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

22 Temmuz 2007 seçimlerinin planlanandan yaklaşık 3 ay önce yapılmıştır. Bu duruma neden olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan kriz ve Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunu iptal etmesidir. Bu dönemde Cumhurbaşkanının görev süresi 16 Mayıs 2007'de sona erecek ve Kasım 2007'de de genel seçim yapılması beklenmiştir. Genel seçimlere bir yıl kala muhalefet, seçimin öne alınmasını ve 7 yıl görev yapacak yeni Cumhurbaşkanının yeni meclis tarafından seçilmesini istemeye başlamıştır. İktidar ise, genel seçimlerin zamanında yapılmasında istemiştir. 2007 seçim sonuçlarına bakıldığında; AKP bu seçimin yine kazananı olmuştur. Bir önceki seçimlerde seçim barajını aşamamış olan MHP yeniden meclise girmeyi başarmıştır. CHP ise 2002 yılındaki oy oranını korumuş ancak milletvekili sayısında bir düşüş olmuştur. 2002 seçimlerinde 178 olan milletvekili sayısı 2007 seçiminde 112ye düşmüştür. DTP direk parti olarak meclise girememiş olmasına rağmen bağımsız milletvekili adayları ile meclise girmiştir. DP ve GP de oy oranlarının yarısından fazlasını kaybetmiştir. AKP tabanından oy alma beklentisi içinde olan SP ise bu beklentisini gerçekleştirememiştir (Kongar, 2005: 144).

Şekil 3. 3: 2003-2016 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeler

Kaynakça: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

2003-2006 yılları arasında enflasyonun inişe geçtiği ancak seçim öncesi dönemde bir anda yükselme trendine giren enflasyon seçim döneminde yeniden inişe geçtiği gözlemlenmiştir. Türkiye’de 80’li yıllarda tek partili iktidarın ülke yönetimine gelmesi ile göreceli de olsa siyasi istikrar sağlanmıştır. 90’lı dönemlerde partilerin performansından memnun olmayan seçmenler ortak bir kümede buluşamadıklarından mecburi kurulan koalisyon hükümetleri yakalanan istikrarın bozulmasına yol açarak ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Hemen hemen 12 yıl gibi uzun seneler devam eden politik istikrarsızlık, iktisadi kriz ve sorunların arkasından 2002’de gerçekleştirilen seçimlerle koalisyon iktidarı sona ermiş tek partili hükümet dönemi yeniden başlamıştır. Bu arada 367 krizi Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde yapılan ilk turun Anayasa Mahkemesi tarafından hükümsüz kılınması üzerine 2007 seçimleri 3 ay öne çekilmiştir. 2002 seçimleriyle tek başına hükümeti oluşturan AKP, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının sert istikrar tedbirlerine sadık kalarak enflasyonu tekli basamaklara indirmeyi başarmıştır. Enflasyonu geriletmeye yönelik uygulanan pasif para programları neticesinde yeni arayışlara giren Türkiye, Merkez Bankasının özerkliğini elde etmesi ile 2006 yılına kadar kısa vadeli faizleri para politikası enstrümanı olarak yararlanıldığı örtük enflasyon hedeflemesi izlenerek açık enflasyon hedeflemesine hazırlık yapılmıştır. Mali disiplin programı enflasyon hedeflemesi kapsamında yürütüldüğünden kamu borçları geçmişteki gibi baş edilemez görülmemiştir. Örtük enflasyon hedeflemesinde başarılı sonuçlar elde edilmesi üzerine şokların yaşandığı seçim öncesi dönemde açık enflasyon rejimine geçilmesiyle gelişmekte olan ülke grubunda yer alan Türkiye sermaye kaçışlarının yaşanmasıyla değersizleşen YTL’nin sebep olduğu güvensizlik ve tarımsal malların fiyat

artışlar beklenen enflasyonu arttırmış ve enflasyonist baskılar sebep olmuştur. Açık enflasyon hedeflemesinin bu dönemde şokların yanında uluslararası artış gösteren petrol fiyatları bunların tamamlayıcı olarak yükselen emtia fiyatları başarısız olmasına neden olduğu söylenebilir. Yükselen enflasyon kronik bir hal almaması için daraltıcı para politikasıyla likidite yapılandırmaları ve döviz alım-satım ihalesine girişlerin durdurulması bir tedbirler alınmıştır. Enflasyonun aşağı çekilmesiyle ekonomik büyümede ortalama %7 oranında artış gözlemlenmiştir. Enflasyon oranı ve reel artış oranı ideolojik eğilimlerle beraber seçmene, hükümet ve partiler hakkında bilgi aktarabilir. Seçmenlerin mevcut iktidara ilişkin desteklerini yeniden gözden geçirirken büyüme ve düşük enflasyonu dikkate alarak ona göre karar verirler. 2002-2007 dönemleri arasında enflasyon oranını tek haneli rakamlara düşmesi bir taraftan büyümeye olumlu katkı sağlarken bir yandan da 2002 seçimle iş başına gelen AKP'nin popülaritesini arttırdığı söylenebilir. Seçmen, hükümetin ekonomik büyümeyi enflasyonu düşük tutarak gerçekleştirmesini ister. Enflasyon düşüşünü ve ekonomik büyümeyi sağlayarak 2002 seçimlerine giren AKP, seçmen kümesinin %46,6 sının dikkatini çekerek seçimlerden galip ayrılmıştır. Çünkü 2002 seçimlerine katılan seçmenlerin %46,6'sı AKP iktidarının başarılı veya başarısız olarak değerlendirme yaptıkları bir nokta da enflasyon konusunda gösterdiği performans ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Seçim öncesi dönemde %0,4 oranında azalma gösteren işsizlik haddi seçim döneminde yeniden artış eğilimine girmek üzere olduğunu görülmektedir. AKP'nin iktidar olduğu 2003-2007 yılları arasında Türkiye enflasyonu düşürme, büyüme hızını arttırma çabasıyla ekonomik iyileşmeler gerçekleştirerek AB'ye girme amacının peşinden giderken işsizlik hastalığına hangi tedaviyi uygulasa da iyileşme belirtisi görememiştir. İşsizlik hastalığının tedavisi olarak görülen büyümenin yükselmesine karşın istihdam yaratamayan bir büyüme süreci yaşandığı görülmektedir. Küreselleşmenin ivme kazandığı bu dönemlerde firmalar az işçiyle daha fazla üretim yapma arayışlarına girmişlerdir. Böylelikle firmalar ve üreticiler az işçiyle çok fazla üretim yaparak kar ederken istihdamı azaltarak işsizliği kronik hale getirmelerine yol açmıştır. İşsizliğin artmasında iktisadi etkiler olduğu kadar toplumsal ve demografik etkilerin payı olduğu söylenebilir. Artan büyümenin istihdam imkânı yaratmamasının nedenleri arasında emek dışı unsurlardan gerçekleşmesi, cinsiyet kaynaklı düzenlemeler (kadının tarım kesiminde, kayıt dışı ekonomide çalışması vb gibi), ağır çalışma koşulları ve saatlerinin olması, kayıt dışı istihdamın artması bölgeler arası dengesizlik, kentleşme, göç, tarım ve etkili politikalar uygulanmaması sayılabilir. 2002 seçimleriyle ülke yönetimine gelen AKP kamu borçlarını ve enflasyonu düşürmeyi öncelikli amaçlar içine

aldığını işsizlik sorununu ikinciye sıra koyduğu söylenebilir. Seçmen hükümet adayları olan partileri değerlendirirken kendisinin öncelik verdiği ekonomik sorunlara ve ekonomik durumunu iyileştirilmesine yönelik uygulayacağı politikaları göz önünde almaktadır. 2007 seçimlerini incelediğinde seçmen kitlesinin %35,2 işsizliğin artması sebebiyle iktidar partisi olan AKP'yi olumsuz değerlendirirken geriye kalan %46,6'sı düşük enflasyonu dikkate alarak AKP'nin gidişatını olumlu değerlendirmiştir. Seçmenler iktidar parti ya da partiler hakkında karar verirken ya düşük enflasyon ya da düşük işsizlik konusunda başarılarına göre değerlendirmiştir. Sadece enflasyonla mücadele ederek işsizliğin artmasına ses çıkarmayan bir sağ parti gelecek seçimlerdeki şansı düşebilir. Böyle bir durumun farkında olan hükümetler, işsizlikle ya da enflasyon problemlerinden herhangi birine öncelik verdiğinde diğer problemiyle tamamen kulak arkası yapmayarak medyan seçmene göre hareket etmektedirler.

Seçim öncesi dönemde düşük oranlarda seyreden ihracat ve ithalat oranları seçim döneminde yeniden yükselişe geçmiştir. Ancak ihracatta artış yaşanmasına karşın ithalatında geride kalmamasından dolayı ihracatın ithalatı karşılama oranı bozulmaktadır. Buradan hareketle 2003 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %68 iken 2006 seçim öncesi döneme kadar bu oran sürekli gerileyerek %61,3'e düştüğü ancak seçim döneminde %63,1 yükselmesiyle kendine gelmeye başladığı görülmüştür. 2002 seçimleri sonrasında enflasyonu düşürmeye yönelik Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla düşen döviz kuru yeniden yükselişe geçerek ihracatta gerileme ithalatta genişlemeye yol açtığından cari açığı olumsuz etkilemiştir. 2002 seçimlerinden öncelikli hedefi enflasyonu düşürerek etkili ve üretken bir sistem oluşturmak için uyguladığı yapısal reformların yanında, ulusal paranın Yeni Türk Lirası uygulamasıyla hem istikrar hem de TL olan güvenin sağlandığı kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu durum dış ticaret açığı makasını iyice genişlettiğini söylenebilir. 2002'den Türkiye ihracatında payı olan imalat sektörü, ihracatını ithal girdilere bağlı olarak gerçekleştirmesi ile dışa bağımlı hale getirir. Artan döviz kuru, devamlı ithal girdi ve ara malı kullanımını cazip hale getirerek ithalatı çekmektedir. Bu durumda ihracatın yerli üretimden beslenme sağlayamaması dışarıdan sağlanan girdilerle ihracat yapılması yerli üreticilerin rekabet gücünü zayıflamasına üretimi düşürürken işsizliğe tüy diktiğini söylenebilir. İhracatı arttırıcı teşvik sistemi olan dâhilde işleme rejimi vergi muafiyetleri ve istisnalar sağlayarak ihracatçı üreticilere destek vermesi için çıkarılmasına rağmen ihracatın ithalata bağımlılığını arttırmaktadır. 2002 seçimleriyle iktidara gelen AKP, enflasyonun düşürülmesi ilk hedefine koyarak sıkı politikalar içeren Güçlü Bir Ekonomiye Geçiş Programına sadık kalarak ihracatın

artmasını sağlamış ancak ithalat artışının da bir türlü önüne geçememiştir. 2007 seçimlerine enflasyonu düşürerek dış ticareti hareketlendirici bir canlanmayla seçimlere girmiştir. Seçmen kitlesinin %46,6'sı, fiyat artışlarının düşmesini sağlayarak alım güçlerini arttırdığı ve bu sebeple ithal mallara ulaşabilmesini sağladığı için AKP'nin performansını başarılı bulmuştur. Geriye kalan %53,4'lük kesim, ihracatın ithal girdilerle sağlanması ve bu yönde ihracatın büyüme sağlaması üzerine istihdam yaratmaması ve daha işsizliğin artması üzerine AKP'yi bertaraf etmek için diğer partilere yönelmişlerdir.

Seçim döneminde kamu harcamaları artış oranları seçim öncesi döneme göre %5,86 oranında azalma görülmektedir. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı 2002-2007 ortalama olarak %34,11 civarında iken 2007 seçim döneminde %1,73 azalma göstererek %32,38 civarına düşmüştür. Koalisyon hükümeti tarafından hazırlanan kalkınma programlarından sekizincisi de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla birlikte yürütülmeye çalışılmıştır. Bu iki kalkınma programının ortak amaçları kamu harcamaları, gelir ve borçlanma politikalarını tutarlı ve etkili bir şekilde izleyerek kamusal açıkların azalması ile birlikte sürdürülebilir bir sistemin oluşturulması ve enflasyon düşüşünü gerçekleştirmektedir. Bu dönemde AKP iktidarı ağırlığı düşük enflasyon verdiği için kamu harcamalarını çok fazla arttırma yoluna gitmeyerek programa sadık kalmaya çalışmıştır. Enflasyonun düşürülmesi sıkı maliye ve para politikasının izlenmesiyle işsizlik sorununa tüy dikilmiştir. AKP iktidarı, 2004 yılında TL'den altı sıfırın silinmesiyle TL'ye karşı kaybedilen güvenin yeniden sağlanması ve 2005 yılında Türkiye'nin büyük yatırım projelerinden biri olan Marmaray'ın temellerinin atılması üzerine diğer partileri geride bırakarak seçmenlerin gözünde prestijli konuma gelmiştir. AKP iktidarı bu dönemde kamu açıklarını kapatmak ve enflasyonu düşürmeye yönelik TELEKOM, Vodafone, vatandaşların vergileriyle dönen KİT'lerin içinde bulunan TÜRPAŞ özel sektöre devir teslimi yapılmıştır. Bu özelleştirme gelirleri sayesinde kamu borç açığının önemli bir kısmının giderilmesinde önemli yer tutmasıyla enflasyon düşürülmesiyle bireylerin alım güçlerin artmasına yardım ettiği için seçmen kesiminin %46,6'lığı AKP'ye karşı kendilerini yakın hissettiği söylenebilir. Her hükümetin yapmaya çalıştığı gibi 2002-2007 yılları arasında otoyollar, yollar, köprüler vb. gibi altyapı yatırımları, üniversiteler inşa ederek, karşılıksız burslar gibi eğitim harcamalarını sınırlı bir şekilde uygulamasıyla her türlü seçmen kesimine ulaşarak manipüle etmeye çalışmıştır. Türkiye bu dönemler arasında kamu harcamalarının azaltmak ve kısıtlamak için Irak'taki yaşanan savaşta saf dışı kalmaya çalışmıştır. Enflasyonu düşürmek belirsizliği azaltmak için maaş ve ücret ödemeleri, milli güvenlik ve savunma giderleri, iç ve dış borç ödemeleri gibi kamu harcama

kalemlerinden daraltma hatta durdurma derecesine kadar gitmiştir. Bu durum, enflasyon ve büyüme gibi ekonomik sorunlara çözüm yaratırken işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliğini daha da körüklemiştir. Türkiye'nin yarısında fazlasını oluşturan yoksul seçmen için enflasyonun düşmesiyle alım güçlerinin artmasının önemli olduğu işlerinin olması da bir o kadar önem arz etmektedir. İşlerinin olmamasıyla herhangi bir yerden gelir gelmemesi üzerine alım güçlerinin artması seçmen için pek önem arz etmemektedir. İktidar parti bir ekonomik soruna ağırlık verirken diğer sorunları hafife alması dolaylı bir şekilde seçmeni etkilemektedir. 2007 seçimlerinde seçmen kesiminin %46,2 kısmı AKP'yi kamu harcamaların kısılması ile enflasyonun düşmesiyle alım güçlerinin artmasıyla AKP'nin performansını olumlu değerlendirirken, geriye kalan %53,8'lik seçmen kesimi ise işsizliğin artmasıyla gelecekte daha yoksul olacakları beklentisi ile sandıkta AKP iktidarı yerine diğer partilere destek vererek tepki göstermiştir. Tablodaki bütçe gelir gider verilerinde seçim öncesi ve seçim döneminde kamu harcamaları artış oranı vergi haddiyle aynı yönlü hareket ettiği gözlemlenmiştir. Seçim öncesi %20 oranında vergi haddinde %20 oranında bir artış gerçekleşirken seçim döneminde %51 oranında bir azalma göze çarpmaktadır. Buradan hareketle kamu harcamalarını kısırken düşük vergi politikasıyla ekonomiyi manipüle ederek kendine teşvik ettiği söylenebilir. 2006 yılında kayıt dışı ekonominin önüne geçmek, vergi tabanını genişletmek ve vergi kaçakçılığını engellemek için vergi yapılandırma konusunda iskonto uygulamasına gitmiştir. Gelir vergisinin tek tarife üzerinden alınması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde, KDV indirimi, ÖTV indirimi vergi muafiyet ve istisna gibi gevsek vergi politikaları uygulanarak seçmenin vergi yükü hafifletilmiştir. Seçmen kendisinin vergi yükünü hafifleten parti ve adaylardan yana rengini belli etmektedir. 2007 seçimlerinde AKP'nin prestij kazanmasının nedenlerinden biride düşük vergi politikası olduğu söylenebilir. Vergi mükelleflerinin %46,2'lik kısmı vergi yükünü hafiflettiği ve alım güçlerinin artmasından dolayı AKP'yi vergi konusunda başarılı olarak değerlendirdiği ve beklentileri nispeten de olsa karşılaması sonucu AKP'ye yeni kredi imkânı tanınmıştır.

2004 yılından başlayarak 2006 yılına kadar sürekli yükselme eğiliminde olan para arzı artış haddi seçim döneminde düşüş trendine girmiştir. 2006 yılında meydana gelen fiyat artışları yükselmesi ters para ikamesinden dolayı para arzı artmıştır. 2003 yılında enflasyonun düşüşü ve 2005 Yeni Türk Lirası politikasıyla TL'ye sağlanan güven neticesinde artan talepler likiditede fazlasını ortaya çıkarmaktadır. Merkez bankası piyasaya yerleşen likiditeyi fazlasını piyasadan çekmediği için para arzı artmıştır. 2006 merkez bankasının kontrolünde olan para politikası neticesinde enflasyonun yavaşlamasıyla para arzı üzerindeki etkinliğinin

giderek zayıfladığı şeklinde yorum yapılabilir. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile kamu harcamalarına kısılarak devam etmiştir. Kamu harcamalarıyla birlikte kamu gelirlerinden biri olan vergilerde aynı oranda artış gerçekleşmediğinden bütçe açıklarında artışlar yaşanmaya devam etmiştir. Seçmenin gözüne girerek yeniden iktidar olma şansını yakalamak isteyen hükümet kamu harcamalarını arttırırken iç borçlanma önemli yer kaplamaktadır. 2007 seçimleri yaklaştıkça iktidar partisi, Güçlü Ekonomiye Geçiş programına rağmen kamu harcamaları ile seçmeni manipüle etmek istemiştir. Lakin kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için vergileri arttırarak seçmenin tepkisini almak istemeyen iktidar genişletici para politikası uygulayarak finans kaynağı yaratmıştır. Miyop seçmen kısa vadeli harcamalara manipüle olarak iktidarı desteklerken medyan seçmen para arzının artmasının enflasyonu tetikleyeceğini bildiği için bu konuda hükümet karşı durmuştur. Seçim döneminde kamu harcamanı hoyratça yapılmaması ve fiyat artışlarının düşük düzeylerde seyretmesi sonucu para arzı artışında bir düşme meydana gelmiştir.

3.8.2011 Seçimleri

1982 Askeri Anayasanın çok yüksek oranda kabul edilmesine karşın devamlı olarak eleştirilerin odak noktası olmuştur. AKP iktidarı 2010 yılında 1982 Anayasası'nda bazı değişiklik yapılması için halk oylamasına sunulmuştur. Yeni bir Anayasa'ya gereksinimi olduğunu düşünen halk referandumda sorulan Anayasa değişikliğine evet mi hayır mı sorusuna yaridan fazla seçmen evet diyerek Anayasa değişikliği kabul edilmiştir. 1982 Darbe Anayasasından muzdarip olan halk 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğine olumlu tepkiler vererek AKP desteğini sürdürmüştür. Bu seçimde milletvekili olma yaşı küçültülerek 25 yaşını dolduran her birey için milletvekilliği imkânı doğmuştur. Bu yasa 2007 seçimlerinde bir yılı tamamladığı için ilk kez bu seçimlerde uygulanmıştır. Bu seçimlerde Kürtçe Propaganda yapılmasının serbest bırakılması Türkiye'de uzun soluklu süreç olan Kürt Sorunun çözüm sürecine gitmiştir. Bu süreç olumlu etkiler doğurmuştur. Doğu ve Güneydoğu'da AKP hükümetinin oylarının artmasına neden olmuştur. Anayasanın değiştirilen bazı maddelerin seçim sonrasında yürürlüğe girmesinden siyasi istikrarsızlık, güvenlik sıkıntısı sebebiyle seçimler bir yıl erkene çekilmiştir.

Tablo 3. 9: 2011 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
2011 Ülke Barajlı D'hondt Sistemi	AKP	326	49,8	59,27
	CHP	135	26	24,54
	MHP	55	13	10
	BAĞIMSIZ	34	6,4	6,18
	DİĞERLERİ	0	4,8	0,01
	TOPLAM	550	100	100
Katılım Oranı: % 87,1				

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

2011 seçim sonuçlarına bakıldığında AKP geçerli oyların %49,8 alarak tek başına iktidar olma konumunu devam ettirmiştir. CHP ise geçerli oyların %10,7'sini alarak barajı geçebilen en son parti olmuştur. CHP'de oylarını arttırarak geçerli oyların %26'sını alarak ana muhalefetliğini korumuştur. MHP ise bu seçimlerde %1,3 oy kaybederek %13 oy oranına gerilemiştir.

Seçim döneminde kadar enflasyon, inişli çıkışlı bir seyir izlediği gözlemlenmektedir. Seçim öncesi dönemde sıçrama yapan enflasyon seçim döneminde yeniden gerileme eğilimine girmiştir. Uzun yıllar sonra tam zamanında yapılma özelliği taşıyan 2011 seçimlerinde milletvekilliği 25 yaşına çekilmiş ve Kürtçe propaganda serbest hale gelmiştir. 2008 yılında da devam eden kısa vadeli yabancı sermaye dalgalanmaları sebebiyle açık enflasyon hedeflemesinden kısa vadede sonuç alınamayacağını öngören Merkez Bankası AKP Hükümetine, beklentileri kontrolünde tutmak, belirsizliği azaltmak, güvenilirliği sağlamak için orta vadeli amaçları yeniden belirlemeyi teklif etmiş ve bunun üzerine enflasyon hedefleri yeniden belirlenmiştir. 2008 kriziyle piyasaların güvenirliliğinin azalması sermaye akışı olumsuz etkileyerek ülkeden kaçış başlamasıyla nedeniyle döviz talebinin artmasıyla YTL güven azalarak değersizleşmesine yol açmıştır. 2006 yılından itibaren örtük enflasyon hedeflemesi yerine açık enflasyon hedeflemesi rejimi politikası 2009 ve 2011 yılları haricinde başarılı olmadığı görülmektedir. Açık enflasyonun başarısız olmasında sermaye hareketliliği dalgalanmalarının devam etmesi üzerine bir yandan da enerji ve emtia fiyatlarındaki artışlar da etkili olmuştur. 2008 finansal krizin etkisiyle ekonomi küçülmeye başlamış ve bununla birlikte enerji ve emtia maliyetinde sıçramalar yaşanması ve ilave vergiler konulması enflasyonist baskı yarattığı söylenebilir. 2009 yılında krizin etkilerinin sürmesiyle iç talebin daralması ve kriz anındakine göre enerji ve emtia fiyatlarında düşüşler olması enflasyonu %6,3'e indirmiştir. 2010 yılında gıda fiyatlarında beklenilenden fazla gerçekleşen artışlar,

Yeni Türk Lirasını değer kaybının devam etmesi enflasyonun %8,6 civarında tırmanmaya başlattığı söylenebilir. 2011 yılında krizin etkilerinin yok olmaya başlaması kriz öncesi seviyenin üzerinde üretim yapılarak %8,5 büyüme sağlanmıştır. 2002 seçimleriyle iş başına gelen AKP'nin sekiz yıllık iktidar döneminde inişli çıkışlı da olsa seçmenlerce makul bir enflasyon oranı ve 2008 krizine rağmen büyümenin gerçekleşmesi seçmenin güvenini kazanmasındaki kısmi başarısının bir nedeni olabilir. Enflasyonun yeniden yükselmesiyle merkez bankası piyasadan likidite bolluğunu çekerek, zorunlu karşılıkları arttırarak ve sermaye hareketliğini yavaşlatmak için faizlerin düşürülmesi, enflasyonu %6,5 yeniden geriletmiştir. Yapılan bazı ekonometrik çalışmalarda ekonomide iyileşme yaşanıp yaşanmadığını anlamak için GSYH ölçersek, 2008'de yaşanan ekonomik krizin 2011 seçimlerinde oy verme davranışı üzerinde etkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yani seçmenin çok fazla geriye uzanmadığı seçim dönemine göre değerlendirme yaptığını söylenebilir.

2008 kriziyle beraber artan iş kayıpları bireylerin fakirleşmelerine yol açmıştır. 2008 yılında %11 olan işsizlik haddi krizin olumsuz etkisiyle 2009 yılında %3 artarak %14'e tırmanmış ve istihdam paketi politikasıyla 2010 yılında %11,9' a inerken, 2011 yılında %9,8' e düşmüştür. 2007 yılında etkileri başlayan 2008'de hissedilen mali kriz tüm dünya ülkelerini çemberine alarak ekonomilerinin duraksamasına sebep olmuştur. Türev ve gelişmiş ülkelerde büyümenin düşüşe geçmesi iç taleplerinde daralmasıyla ithalatın düşmesiyle gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret gelirlerinin azalmasıyla ekonomilerin küçülmesine neden olmuştur. Türev ülkesi olmasa da neticede gelişmekte olan ülke konumunda olan Türkiye'nin, dünya ekonomik konjonktürel dalgalanmaların olumsuz etkilendiği söylenebilir. 2008 krizi Türkiye'nin reel sektör bölümünü etkisi altına almasına paralel olarak üretim hacminin azalması ve kapasite kullanımının düşmesiyle karşılaşması işsizlik ateşini alevlendirmiştir. AKP iktidarı, dış etkileri minimum düzeye indirebilmek için iş yeri kurma teşviki, iş sağlığı ve güvenliğini içeren düzenlemeler, işçiler kısa çalışma ödeneği, yatırımların arttırılmasıyla işsizliğin azalması vb. gibi bir dizi amacı içeren istihdam paketi hazırlanıp uygulamaya koymuştur. İstihdam paketi kriz sonrasında başarılı sonuçlar elde edilmediği ancak 2010 ve 2011 yıllarında etkisini göstermeye başladığı söylenebilir. Gelişmiş ülkelerin krizden kurtulma yolunda uyguladığı politikalar Türkiye'nin faiz oranlarının düşmesine ve kurun ucuzlamasını sağlamıştır. Bu da yatırımların artması ve üretim hacminin genişlemesiyle kapasite kullanımının artmasıyla istihdam olanakların gelişmesiyle AKP iktidarının yeniden seçilme yolunda seçmeni manipüle etmede bu durumu çok iyi kullandığını söylenebilir. Yani

diğer ülkelerin uyguladığı politikalar neticesinde artan istidam olanaklarını seçmen iktidarın yarattığı düşüncesine girmiş ve bu durum iktidara oy kazancı olarak geri dönmüş olabilir. Seçmenden iktidar ve diğer muhalefet partilerden işsizlik, büyüme gibi milli ekonomisindeki sıkıntıların doğrudan yansıyacak sorunlarını çözümlmeye ağırlık verilmesini ister. 2011 seçimlerinde seçmen kitlesinin %49,8 kısmı iktidar partisinin kriz karşısındaki tutumunu dikkate alarak enflasyon, işsizlik sorunlarıyla iyi mücadele ettiği düşüncesiyle AKP iktidarını ödüllendirirken geriye kalan % 50,2'lik kısım AKP'nin istihdam olanağı yaratmadığı ve ilerleme görmediği gerekçesiyle CHP ve MHP'ye yöneldikleri söylenebilir.

Kriz sonrası yılda ihracatın ithalatı karşılama oranı %72,5 iken, 2010 yılında %61,4 'e ve 2011 yılında %56'ya düşmüştür. 2009 yılında ihracat %22,6 düşme yaşanırken aynı anda da ithalatta %30,2 gerileme yaşanması sebebiyle cari açık fazla vermiş ve ilerleyen yıllarda açık vermeye devam etmiştir. ABD'de ortaya çıkan hızlı bir şekilde AB ülkelerine yayılarak ekonomilerine ağır şoklar meydana getiren finansal krizden, dünyaya entegre olmuş Türkiye'nin de nasibini almaması mümkün olmamıştır. Kriz zamanında AB ülkeleri AB ülkeleri çökme derecesine geldiği söylenebilir. Türkiye'nin ihracatının yaklaşık yarısını AB ülkelerine yaptığı için sıkı bir ticari ilişkileri söz konusudur. Kriz hastalığıyla mücadele eden AB ve ABD Türkiye'nin dış ticareti zayıflamış, cari açığı büyümüş, ekonomik sıkıntılar daha da bunalım yaratmış, eksilerde gezinen büyüme oranı ile alevlenen işsizlik ve yoksullukla birlikte Türkiye finansal krizden payına düşeni almıştır. Dış talepteki daralmalar üretimin azalmasına ve hammadde ve ara mal gibi üretim girdilerin ithalatının düşmesine ve dolayısıyla toplam ithalatın düşmesine yol açmıştır. ABD ve AB ülkelerindeki politika hazırlayıcıların krize karşı gösterdiği parasal genişleme ve faizleri sıfırlama reaksiyonu, Türkiye'de faizlerin düşmesini ve döviz kurunun ucuzlamasına aynı anda sahip olmasını sağlamıştır. Faizlerin düşmesiyle yatırımlar artarken istidam olanaklarının artması ve döviz kurunun düşmesiyle ihracatın artmasıyla yüksek büyüme (%11) gerçekleştirilmiştir. Türkiye ihracatının ithal girdiye dayanmasından dolayı toplam ithalatta artmaya başlamıştır. Böyle bir istikrarlı dönemde seçimlere giren AKP yeniden iktidar olma şansını arttırmıştır. Siyasal partilerin yönetimde tekrardan söz sahibi olabilmek için seçmenlerle iletişim ve etkileşim içine girerken ekonominin gidişatı önem arz etmektedir. Bu sebeple siyasi partiler ekonomi politikalarıyla enflasyon, işsizlik, büyüme gibi seçmenlerin doğrudan farkına varacağı kısa dönemli iyileştirmeler gerçekleştirirler. 2008 kriziyle sebebiyle enflasyonist baskılarla mücadele etmesi işsizliğin artması yeniden düşürülme çabaları seçmenin gözünde AKP'nin prestijini arttırdığı söylenebilir. Seçmenler ekonominin kötü gidişatın iktidar sorumlu tuttuğu

gibi ekonomik iyileşmelerden de iktidara pay vermektedir. Krizlerin etkisiyle körüklenen ekonomik sorunların karşılığında alınan önlemlerin ve verilen tepkilerin Türkiye ekonomisine olumlu yansımaları seçmenin AKP iktidarı seçim öncesinde ve seçim döneminde bu yolla yetenekli olduğunun sinyallerini göndermeye çalışmıştır. 2011 seçimlerinde seçmen kitlesinin %49,8, yani ülkenin hemen hemen yarısı krizin ağır şekilde hissedilmemesini AKP'nin ekonomik duruşuna ve politikasının başarısına bağlamaktadır.

Seçim döneminde kamu harcamalarının %12,85 gibi küçük bir oranda arttığı görülmektedir. Tablodaki verilere baktığımızda GSYH ile kamu harcamaları kıyaslandığında, kamu harcamalarının GSYH içindeki 2010 yılında %36,44 civarında iken 2011 seçim döneminde kamu harcamalarının GSYH içindeki payının azaldığı %34,21'e düştüğü göze çarpmaktadır. Kriz sebebiyle GSYH hızının tüm dünya ülkelerinde düşmesi ekonomilerin küçülmesi yol açarken krize çözüm önerisi olarak ekonomiyi canlandırmak için kısılan özel yatırımları ve tüketimleri açmak, GSYH azalışlarını durdurabilmek için kamu harcamalarını arttırılmasını öngören Keynes'in genişletici maliye politikası çözüm olarak sunulmuştur. IMF'nin kontrolünde hareket eden hükümet, buradan hareketle 2008 krizi sebebiyle cari talebi muhafaza etmek, işsiz kalan bireylerin ekonomik durumlarının kötüye gitmesinin önüne geçmek için devlet tarafından kısa süreli iş alanları oluşturulmaya çalışmıştır (İŞKUR 3 ve 6 aylık çalışma programı gibi). Özel sektöre destek olarak bazı sigorta ödemelerin kamu kesimi tarafından karşılanması, kısa çalışma sürelerinin uzatılması ve ücretlerin yükselmesi, özel sektörde çalışan sigortalı işçiler için ölüm, yaşlılık, malullük gibi sigorta primlerinin %5'inin hazineden karşılanması gibi destek veren harcamalar gerçekleştirilmiştir. Krizden dolayı kargaşa, belirsizlik ve güvensiz ortamın oluşması ve likidite ihtiyacı sebebi ile özel yatırımlarda çok yüksek oranda azalmalar yaşanmıştır. AKP iktidarı bu dönemlere özel yatırımları yeniden coşturmaya, ihracatı arttırmaya ve istihdam alanları yaratmaya yönelik politikalar izlenmesini buna göre kamu harcamalarının arttırılmasına önem vermiştir. Özel sektörü dışlamayacak tam tersi iştahını kabartacak fiziksel ve toplumsal altyapılarla krizden çıkma sürecini kolaylaştıracak ve sürdürülebilir büyümeye yönelik kamu harcamalarına ağırlık verilmiştir. 2007-2011 dönemleri arasında sosyal harcamalar arttığı gözlemlenmekte ve önemli boyutlarda kaynak ayrılması gibi kamusal harcamalar sayesinde seçmenin gözünde AKP hükümetinin kendi popülaritesini arttığı ve diğer rakip partilerin popülarlığını zayıflattığı söylenebilir. Planlandığı, hazırladığı ve gerçekleştirdiği özel ve kamusal yatırımları medya, afiş, dergi gibi iletişim araçlarıyla halka duyurması ile toplumsal desteğini arttırmıştır. Yapılan kamusal harcamalar özel yatırımcılara destek vererek büyümeyi daha da

hızlandırmaktadır. Artan kamu harcamalarıyla işsizliğin bir nebze düşmesi, fiyat artışlarında istikrarın sağlanmasıyla bilhassa yoksul ve kırsal kesimin AKP'ye olan güvenlerin artmasına sebep olmuş olabilir. 2011 seçimlerinde AKP'nin seçmen kitlesinin %49,8 neredeyse ülkenin yarısının güvenini sağlayarak desteğini almasında kamu harcamalarını payı büyüktür.

Vergi oranlarında seçim dönemine kadar artarak artan bir şekilde seyir izleyen vergi haddi artışı, seçim döneminde azalarak artma trendine girmiştir. TÜİK veriyle vergi esnekliğini hesaplarsak seçim öncesi ve seçim döneminde 1'den büyük olduğunu ve vergilerin yüksek gelir sağlayarak GSYH payının arttığını gösterdiği söylenebilir. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere 2007-2011 yılları arasında verginin çok yüksek düzeylerde değil düşük düzeylerde artışı gerçekleşmiştir. Düşük oranda vergi artışları olmasının sebebi krizi önlemede piyasaları canlandırmak için asgari geçim indirim, kurumlar vergisine ek indirim uygulaması, Vergi Barışı Kanunu, KDV ve ÖTV indirim gibi indirimli vergi politikası uygulanmıştır. İndirimli vergi politikası uygulanmasıyla AKP hükümeti ile bu alt gelir kitlesinin vergi yükünün hafiflemesiyle iktidara verilen desteğin arttığı görülmektedir. İşsizlik ve enflasyonun düşmesinin nedenlerinden biride vergi indirimleri olduğu söylenebilir. Seçmenlerin hükümetin politikalarını yakından izlediği ancak değerlendirme yaparken ulusal çıkardan ziyade bireysel çıkarlarını dikkat ettiği görülmüştür. 2002 seçimlerine kıyasla 2011 seçiminde %15,4'lük seçmen kesimi AKP iktidarın gidişatından memnun olduğu ve ekonomik performansını olumlu değerlendirerek AKP'ye destek verilmesiyle oy kazancı elde etmiştir.

Seçim dönemine kadar para arzı artışı inişli çıkışlı bir eğilim içinde olduğu gözlemlenmektedir. 2008 yılında başlayan küresel finansal kriz, 2001 krizinin etkisi hale taze olan ve yeni kurtulan Türkiye Ekonomisi'nde ilk etapta ağır hasarlara yol açtığı söylenebilir. Ancak 2001 krizi sonrasında uygulanan daraltıcı para ve maliye uygulanması ile 2001 krizini atlaman Türkiye duruşunu bozmayarak kriz kaderini AB ülkelerine benzemekten kurtarmış ve banka ve finans krizi olmasına rağmen bankacılık sektöründe kar elde ettiği açıklanmıştır. Türkiye kriz dönemi faiz indirim politikasını izlemesine rağmen TL'de ciddi değer kaybının yaşanmaması, ülke ekonomisine duyulan güvenin artmasına yol açarak para arzı sınırlandırılmasına devam edilmiştir. Kriz olmasına rağmen orta vadeli programını uygulamaya devam eden TCMB kendisine sadece fiyat istikrarını değil aynı zamanda TL ve döviz likidite sorunları çözmeyi, kredi piyasaların istikrarlı işleyişi ve reel sektörü desteklemeyi kendine amaç edinerek bu doğrultuda bir sürü tedbir aldığı bulgusuna rastlanılmıştır. Bu dönemler arasında kamu harcamaları kontrollü bir şekilde

gerçekleştirilmesiyle oluşan bütçe açıkları GSYH'dan karşılanabileceği için para arzı denetimli bir şekilde genişletilmiştir. Elde edilen gelire göre hareket etmeye çalışan hükümet vergi indirimi yaparken para arzını da sınırlayarak enflasyonu tetiklemesinin önüne geçmiştir. 2011 seçimlerinde para arzının sınırlandırılmasıyla enflasyon yükselişi gerçekleşmediği için seçmen kitlesinin %49,8 fiyat artışlarındaki düşüşü ve kendilerine sağlanan kamusal hizmetleri makul görerek AKP iktidarını olumlu değerlendirerek yeniden güvenmişlerdir. Geriye kalan seçmen kitlesinin %50,2 sinin para arzı artışının sınırlanmasıyla finansman kaynağın sınırlanmasından dolayı kamu harcamalarının belli düzeyde yapılması sonucu işsizliğin hissedilir düzeyde düşmemesinden dolayı olumsuz değerlendirerek ana muhalefet partisine yönelerek para arzı artışının sınırlanmasında duyarsız olduklarını sandıkta söylemişlerdir.

2008 küresel krizi alt ve orta gelir grubunu farklı seviyelerde etkilerken üst gelir gruplarını farklı seviyelerde etkilemiştir. Satışları düşmesiyle kar oranların azalmasıyla işveren değil aynı zamanda işçi kesiminde gelir seviyesini derinden etkilemiştir. Enflasyon düşünün yaşanmasıyla ve vergi indirimleriyle elindeki paraların değerlenmesiyle alım güçleri artan seçmenlerin bir mal yerine iki mal alabilmesi seçmenin yüzünü güldürdüğü söylenebilir. Seçmen kitlesinin %49,8'i enflasyonun düşüşü ve vergi indirimleriyle hem alım güçlerinin artmasından hem de ellerinde daha çok gelir kalacağı için AKP'nin iktidar olduğu dönemde ekonomiyi iyi yönettiğini düşünerek iyi yöneteceği inancı sandığa yansımıştır. 2008 krizi ve sıkı politikalar neticesinde bir türlü düşürülemeyen daha körüklenen işsizlikle, insanların işlerini kaybetmeleri, fiyat artışlarının düşmesine karşı bir yerden gelir elde edememeleri yoksullarını iyice arttırmıştır. Seçmen kitlesinin %50,2'sinin işsiz oldukları için herhangi bir yerden gelir elde edemediklerinden fiyat artışlarını düşmesini umursamadıkları AKP iktidarının uyguladığı politikalardan memnun olmadıkları veya yoksulluğu ve işsizliği giderici etkin politikalar geliştirmedikten dolayı olumsuz değerlendirme yaparak diğer partilere yönelmiştir.

3.9.2015 Kasım Seçimleri

2015 seçimleri öncesinde, siyasi açıdan dünya da ve Türkiye de ciddi güvenlik ve strateji sorunları meydana gelmiştir. Aşırı İslamcı terör örgütü İŞİD ortaya çıkmış ve güvenliğimizi tehdit etmiştir. Yine Türkiye'nin büyük sorunlarından biri olan PKK terör örgütü faaliyetlerini arttırarak saldırılara geçmiştir. Türkiye iki koldan terör örgütleriyle mücadele ederken, ekonomik olarak da sancılı süreçlere girmiştir. İşsizlik verileri seçim

öncesi artmış yaşanan güvenlik sorunları yatırımların büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumların yaşanması seçmenin iktidara olan güvenini sarsmıştır.

2015 7 Haziranda yapılan seçimlerinde 13 yıldır tek parti iktidarı olan AKP ilk defa tek başına iktidar olamamıştır. Seçmen yaşanan olaylar sonrasında tepki koyduğunu sandıkta göstermiştir. Ancak koalisyon hükümetinin kurulamaması sonucunda seçimlerin yenilenmesine gidilmiştir.

Tablo 3.10:2015 Seçim Sonuçları

Seçimler	Meclisteki Partiler	Kazandıkları Milletvekili Sayısı	Katılım Oranı (%)	Temsil Oranı(%)
2015 Ülke Barajlı D'hondt Sistemi Katılım Oranı: %87,7	AKP	317	49,5	57,64
	CHP	134	25,3	24,36
	MHP	40	11,9	7,27
	HDP	59	10,8	10,73
	DİĞERLERİ	0	2,5	0,1
	TOPLAM	550	100	100

Kaynakça: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumu

AK Parti %49,5 oy oranı ile 317 milletvekiline sahip olarak yeniden iktidarı tek başına almıştır. CHP % 25,3 ile 134 milletvekiline sahip olarak pek fazla olmasa da bir artış yaşamıştır. MHP % 11,9 ile 40 ve HDP % 10,7 ile 59 milletvekilliği elde ederek bir önceki seçimdekine kıyasla oy oranlarında düşüş yaşamıştır (Tosun ve Erdoğan Tosun, 2015: 12).

2011-2016yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir izleyen enflasyon, seçim öncesi dönemde %8,9 oranında tırmanışa geçerken seçim döneminde kendini bırakarak %7,7 seviyesine düştüğü gözlemlenmiştir. 2011-2016 yıllarında hedefin üstünde seyreden bir enflasyonu dikkat çekmektedir. 2013 yılında Gezi Olayları dolayısıyla oluşan siyasal dalgalanmaların etkisiyle Türkiye’de risk priminin artması sonucu TL’nin git gide değersizleşmesi açık enflasyon hedeflemesinin başarıya ulaşmasını engellemiştir. Siyasi dalgalanmaların (Gezi Olayları, seçimler) yarattığı belirsizlik sonucu TL’nin hızlı bir şekilde değer kaybetmesinin önüne geçmek için ek daraltıcı parasal program kapsamında piyasadaki faizleri attırma yolu seçilmiş ama enflasyonun gerilemesi sağlanamamıştır. Siyasi belirsizlik sebebiyle hareketlenen dövizler enflasyonu iki hane rakamlara çıkartma riskini düşürmeye yönelik parasal daraltıcı politikalarla beraber operasyon el çerçeveyi sadeleştirme politikasının izlenmesiyle TL’nin değer kaybı kontrol altına alınarak enflasyonun çift haneli rakamlara ilerlemesi durdurulmuştur. Enflasyonun yükselişine karşı alınan makro ihtiyati tedbirler ve sert para politikası tutumuyla %5,2 oranında makul sayılabilecek bir büyüme gerçekleştirildiği görülmektedir. 2014 yılında artan gıda, alkolsüz içecek, petrol ve emtia fiyatları, faizlerin yükseltilmesi enflasyonu yukarı itmeye devam etmiştir. Ancak 2015 yılında

düşük döviz kuru sebebiyle düşen petrol ve emtia, gıda fiyatları enflasyonu aşağıya çekilmesine yardımcı olmuştur. Merkez bankasının fiyat istikrarının yanında başka amaçlar edinmesi de fiyat artışlarına yol açmıştır. Enflasyonun yükselişine karşı alınan makro ihtiyati tedbirler ve sert para politikası tutumuyla %5,2 oranında makul sayılabilecek bir büyüme gerçekleştirildiği görülmektedir. Üç haneli enflasyonun yaşandığı ülkemizde seçim döneminde hedeflenen enflasyona ulaşılmasa yine de fiyat artışlarında düşüş sağlanmıştır. Enflasyonun yükselmesi yarattığı ekonomik istikrarsızlıkla büyümeye negatif etki yaparak yoksulluğun artmasına ve refah seviyesini düşmesine neden olmaktadır. Seçim döneminde hükümet enflasyon konusunda hedefine ulaşmasa da bir gerileme yaşatması, bireylerin alım güçlerinin ufak da olsa artması anlamına gelmektedir. 2015 seçimlerinde AKP iktidarı oy kaybı yaşasa da yine birinci parti olarak çıkmasının bir nedeni düşük enflasyon ve büyümenin pozitif yönde gerçekleşmesi durumu olabilir. İktidar, seçmeni enflasyonu arttırmadan büyüme artışı sağlamasıyla memnun edebilmiştir. Gıda fiyatlarının artması gibi enflasyonist eğilimlerin tetikleyen büyümenin gerçekleşmesi muhalefet partilerin ekinliğini ve şansını yükseltebilmektedir. 2015 seçimlerinde seçmen kitlesinin %49,5'i AKP'yi enflasyonun yüksek oranlarda artmadığı ve hedeflenen enflasyon oranına ulaşmasa bile yaklaşmasıyla alım güçlerinin çok küçükte olsa arttığı ve ekonomide fiyat artışların yükselmesine rağmen makul bir ekonomik büyüme sağladığı gerekçesiyle başarılı olarak değerlendirerek desteklemeye karar verdikleri söylenebilir.

2012-2015 yıllarındaki işsizlik haddinin sürekli artma eğiliminde olduğu görülmektedir, İşsizlik hastalığın tedavisi olarak görülen büyümenin yükselmesine karşın istihdam yaratamayan bir büyüme sürecinin bu dönemde de yaşandığı görülmektedir. Artan büyümenin istihdam imkânı yaratmamasının nedenleri arasında emek dışı unsurlardan gerçekleşmesi, gezi olaylarının yarattığı hem siyasi hem de ekonomik dalgalanmalar, dış ticaret hacminin daralması yükselen faizlerin yatırımları azaltması, ortaya çıkan emek arzının kayıt dışı değerlendirilmesi, mesleki kutuplaşmalar, tasarruf eksikliği, düşük maaş ve ücret uygulanması ve istihdam yaratacak etkili politikaların uygulanmaması vb gibi nedenler sayılabilir. Suriye' de yaşanan iç savaş sebebiyle ülkeye gelen Suriyelilerin düşük ücret karşılığında kayıt dışı çalışmaları işsizlik ateşine bir odun daha atarak iyice alevlendirmiştir. İşsizlik sorununa karşı çözüm arayan AKP iktidarı, eğitim-istihdam-sosyal koruma bağlarını kuvvetlendirici, emek piyasasında güvence ve esnekliğin sağlanması gibi esas noktaları temel alan ve uzun süreli çalışmaların yaygınlaştırılması, asgari ücretin bölgeselleşmesi, yeni esnek çalışma şekillerin kanunlaşması vb gibi ilkeleri içeren Ulusal İstihdam Stratejisi izlenmiştir.

İşsizlik sorununu çözmeye yönelik Toplum Yararına Çalışma Programları, eğitim politikalarını içeren aktif işgücü politikaları, kısa çalışma ödeneği ve teşvik uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bu politikalar istihdam yaratarak işsizliği azaltacağı yerde işsizliğin yeniden dağılması sonucunu doğurduğu için başarılı sonuç alınamamıştır. 2002 seçimleriyle iktidara gelen AKP işsizlik sorununa yönelik etkinsiz politikalar uyguladığı için istihdam yaratmada başarılı sonuçlar elde edememiştir. Mevcut iktidar ekonomik sıkıntılardan hangisinin çözümünü öncelikli amacı haline getirtirken seçmenin ağırlık verdiği beklentileri göz önüne olarak ona göre özenle davranması gereken bir durum olmuştur. Yalnızca enflasyonu aşağıya çekmekle mücadele ederek işsizliğin tırmanmasını görmezden gelen partinin bir sonraki seçimlerde yeniden iktidar olma şansını azaltabilir. Verstürk'a göre yüksek işsizlik sol partilerin daha çok oy almasını sağlar. 2015 seçimlerinde toplamda %36,1 oy alan sol parti olan CHP ve HDP 'nin işsizliğin artmasıyla popülaritesi artarken AKP'nin popülaritesinin zayıfladığı görülmektedir. Seçmen kitlesinin %48'i işsizlik konusunda başarı elde edemeyen AKP'nin performansını zayıf buldukları ve kendi çıkarlarıyla uyuşmadığı gerekçesiyle AKP'ye karşı tepkisini sandığa yasıtmıştır..

Seçim öncesi dönemde %65,1'e çıkan ihracatın ithalatı karşılama oranı seçim döneminde %69,4 yükselmiştir. 2004 yılında ihracatta %3,8 artış yaşanmasına karşın tam tersi ithalatta %-3,8 düşüş yaşanması sebebiyle cari açık fazla vermiş ve seçim döneminde de ithalattaki düşüş ihracattan daha hızlı olduğu için fazla vermiştir. Gezi olayların güvensiz ve belirsizlik alan oluşturması yabancı sermayeyi tedirgin ederek ülkeden hızlı bir şekilde sıcak para çıkışlarının gerçekleşmesi döviz kurunun artmasına sebep olmuştur. Artan döviz kuru yurtiçi malları ucuz hale getirirken ithal malları pahalı olmasına yol açmıştır. Büyümeleri petrole dayalı olan OPEC ülkelerinin ürettikleri petrolün fiyatının düşmesi sonucu gelirlerin azalması ile ithalatlarında düşüşler gerçekleşmiştir. Düşen petrol fiyatları, Türkiye piyasasında dış talebin daralmasıyla ihracatının düşmesi ithalatın yükselmesi nedenlerinden biri olmuştur. Türkiye ihracatında Irak, ABD, Rusya gibi ülkelerin payının olması açısından bakıldığında, bu ülkelerin içinde bulunduğu kriz, savaş, istikrarsızlık gibi nedenlerden ötürü büyümeleri düştüğünden ekonomileri küçülmüş ve ithalatları gerilemiştir. Türkiye'nin ihracatının ithal ara mal ve hammaddeye dayalı olmasından dolayı mal talebinin düşmesiyle sebebiyle ithal girdiye talep düşeceği için ihracatta da düşüş olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin ihracatında önemli yer tutan bu ülkeler, mal taleplerinin düşmesiyle ihracat payında azalmalar yaşanmıştır. 2014 yılından itibaren Türkiye'nin önünde bir yerel bir de genel olmak üzere iki seçimin yarattığı siyasal dalgalanmalar döviz kurunu arttırdığı için

ithalatı pahalı hale getirdiği ihracatı ucuzlattığı görülmektedir. İhracatta önemli boyutlarda artış olmamasına rağmen büyüme istikrarlı bir şekilde gerçekleşmeye devam etmiştir. Bunun nedeni enflasyonu düşürmeye yönelik ek parasal sıkı politikalar kapsamında faiz oranların yükselmesi sebebiyle sıcak para girişleri ivme kazanmıştır. Sıcak paraya dayalı yapay bir büyüme ortaya çıkmaktadır. Büyümenin organik değil hormonlu gerçekleşmesi işsizliği tetiklemiştir. Bu dönemde dış ticaret konusunda başarılı sonuçlar elde edemese de yabancı sermayeye bağlı da olsa dış açık azalmıştır. 2015 seçimlerinde seçmen kümesinin %49,5 hemen hemen yarısı dış açığın azalmasıyla AKP'yi başarılı değerlendirerek seçimlerden galip ayrılmasını sağlamışlardır. Geriye kalan seçmen kümesinin %50,5'si, AKP 'nin büyümenin sermaye yönelik gerçekleştirmesi ihracata dayalı gerçekleşmemesi sonucu işsizliğe neden olduğundan sandıkta iktidara tepki göstererek diğer partilere yönelimleri başlamıştır.

Seçim döneminde kamu harcamalarının %14,20 oranında arttığı görülmektedir. Gezi Olayları kamu maliyesini de olumsuz etkileyerek kamu harcamalarının arttırılması zorunlu hale gelmiştir. Ancak enflasyonist baskılar yaratacak düzeyde harcama yapılmasından sakınılmıştır. Bu dönemde sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, sağlık ve emeklilik primlerine katkı sağlanması, kamu personellerine zam ve ücret uygulaması, köprüler, otoyollar vb. altyapı harcamaları yapılmıştır. Marmaray hizmete açılmış ve Yavuz Sultan Selim Köprüsünün temelleri atılmıştır. Konya-Eskişehir gibi yüksek hızlı tren hatları yapılmış, Türksat 4B Haberleşme Uyduyu yapılmış, havalimanı yatırımı ve üniversite yapımı ve transfer harcamaları, eğitime yönelik uzun vadeli harcamalar gerçekleştirilmiştir. Hükümet uzun vadeli yatırım harcamalarıyla AKP halkın gözünde prestijli konuma gelmiştir. Bu tarz yapılan uzun soluklu yatırımlar hemen hemen her kesime hitap ettiği için halkın Recep Tayyip Erdoğan'a güveninin artmasına sebep olmuş olabilir. 2015 seçimlerinde AKP seçmen kitlesinin %49,5 desteğini almasıyla başarılı olmasında uzun soluklu kamu harcamalarının payı büyüktür. 2012-2015 yılları arasındaki kamu harcamaları ile beraber vergi oranlarında da bir artış gözlemlenmektedir. 2014 vergi haddi %24,58 iken 0,51 oranında artış göstererek 2015 yılında %25,09'a yükselmiştir. 2000'li KDV ve ÖTV artışı sebebiyle dar gelirli bireyleri ağır bir vergi yüküyle karşı karşıya kalmıştır. 2000'li yıllardan başlayarak alınan toplam vergilerin içinde gelir vergisinin payında artma olurken dolaylı vergilerin payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. AKP hükümeti ile bu alt gelir grubunun vergi yükünün devamlı ağırlaşması iktidara verdikleri destekleri yavaş yavaş geri çekmeye başladıkları görülmektedir. İşsizlik ve enflasyonun artmasının nedenlerinden biri de vergi artışları

olmuştur. Seçmenlerin hükümetleri değerlendirme yaparken öncelikli olarak kendi bireysel çıkarlarını dikkat ettiği görülmüştür.

Seçim öncesi dönemde düşme eğiliminde olan para arzı seçim döneminde yeniden artma rotasına geçmiştir. 2013 yılında gezi olayları sebebiyle zorunlu kamu harcamalara arttırmak için kamu açıklarının finansman yaratmak amacıyla parasal genişleme yoluna gidilmiştir. Ancak TL'nin değersizleşmesiyle artan enflasyonu düşürmeye yönelik ek sıkıştırılmış parasal program kapsamında faizlerin yükselmesiyle parasal arzını kontrol altında tutan merkez bankasını sınırlı bir şekilde baş edilebilir düzeyde arttırmıştır. Siyasal dalgalanmalar sebebiyle artan belirsiz ve güvensiz ortamdan dolayı TL'nin değersizleşmesiyle mücadelede merkez bankası ve hükümet genişletici para politikası uygulanmasıyla paranın değer üstüne değer kaybedeceği gerekçesiyle ilave sert politikalar uygulamayı tercih etmiştir. Seçim zamanının yaklaşmasına karşı hükümetin popülist politikalar uygulamasıyla vergileri arttırmak istemeyen hükümet kamu açıklarına finans oluşturabilmek için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Kamu harcamaları yarattığı kamu borçlarını karşılayabilmek için piyasaların kötüleşmemesi için merkez bankası müdahalede bulunarak kontrollü ve sınırlı bir şekilde piyasaya para sürerek hükümete kaynak yaratmış olmaktadır. Seçim dönemi olsun olmasın uygulanacak maliye politikasına kamu kesimi finansmanı oluşturmak için para politikasıyla destek verilmesi gerekmektedir. Miyop seçmen kısa vadeli harcamalara karşı manipüle olarak iktidarı destekleyeceklerdir. 2015 seçimlerinde %49,5'lik seçmen kitlesinin kamu harcamaların etkisiyle AKP'ye oy verirken geriye kalan %50,5'lik kesim ise sınırlı olan para arzının ateşlediği işsizlik sorununu göz önünde bulundurarak olumsuz değerlendirme yapmıştır. AKP iktidarı enflasyonu düşürmede başarılı olduğu ancak işsizlik ve gelir dağılımında başarısız olduğu görülmektedir. Bu durum AKP iktidarın hanesine eksi yazılmış olmakla birlikte Haziran 2015 seçimlerinde yaklaşık %9 oranında oy kaybetmesine yol açmıştır.

SONUÇ

Seçmen, siyasi partilerin kendileri ve toplum adına verdikleri kararları siyasi bir organizasyon şekli olan seçimlerde oy kullanarak değerlendirme yapan kişilerdir. Seçmen oy kullanacağı siyasi partiyi seçerken birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörler yaş cinsiyet, aile, çevre gibi demografik değişkenler olabileceği gibi makroekonomik faktörlerde olabilmektedir. Bu makroekonomik göstergeler alt başlıklar analiz edilip değerlendirmeler yapılmıştır.

Enflasyonun seçmen davranışı üzerindeki etkisine bakıldığında, enflasyonun yüksek olduğu yıllarda seçmenlerin satın alma gücündeki azalışlar neticesinde, seçmenin bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmüştür. Seçmen mevcut hükümeti enflasyonda yaşanan olumsuzlar sorumlu tutarak seçim sandığında tepkisini göstermiştir. Enflasyonda düşüşler olduğunda ise, seçmenin satın alma gücünü arttırdığı için olumlu etkilemiş ve yine olumlu olan tepkisini de sandığa yansıtmıştır. 1983,1987 ve 1991 seçimlerinde enflasyon artışının yaşanmasıyla seçmenin alım gücünün azalmasından mevcut iktidarlara sorumlu görmüştür. Seçmen, mevcut iktidarı enflasyon konusunda başarısız değerlendirerek sandıkta tepkisini göstermiş, diğer muhalefet partilere yönelimi başlamıştır. 1995, 1999, 2002 yılları arasında enflasyon oranından düşüş olmuştur. Ancak bu yıllar arasında enflasyon çift haneli rakamlarda seyrettiği için seçmenin alım gücünün hissedilir düzeyde artmamıştır. Seçmen enflasyon düşüşünü makul bulmayarak hükümetin uyguladığı politikaları başarısız değerlendirerek kararını vermiş ve yeni arayışlar içine girmiştir. 2007 yılları arasında enflasyon oranının tek haneli basamaklara indiği görülmektedir. Bu durumda seçmen enflasyon düşüşünde alım gücünün artmasına karşın hükümeti uyguladığı politikalar açısından enflasyonla mücadelede başarılı bularak sandıkta mevcut iktidarı mükâfatlandırmıştır.

İşsizliğin seçmen davranışı üzerindeki etkisini değerlendirildiğinde; işsizlik göstergelerinde olan değişimlerin, seçmen üzerinde bazı seçimlerde etkili olurken bazılarında ise seçmenin bu durumu göz ardı ettiği diğer ekonomik faktörleri ön planda tuttuğu görülmüştür. 1983, 1987, 1991, 1999, 2002 seçimlerinde işsizlikle birlikte artan yoksulluk seviyesinin sorumlusu olarak hükümeti görmüş ve sandığa olumsuz bir tepki yansıtmıştır.2007,2011 ve 2015 seçimlerinde işsizliğin azalmasıyla birlikte seçmenin refah düzeyi artmış ve sandıkta da iktidarı ödüllendirmiştir. Ancak 1995 seçimlerinde işsizlik azalmasına rağmen bu durumu göz ardı ederek sandıkta seçimini aksi bir şekilde yapmıştır.

Büyüme'nin seçmen davranışı üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde; GSYH hızında gerçekleşen artışlar seçmenin refah düzeyini aynı şekilde arttırmaktadır. Bu artışlar seçmenin hükümete karşı olan tavrının olumlu bir şekilde devam etmesini sağlamıştır. 1983, 1987, 1995, 2002, 2007, 2011, 2015 seçimlerinde GSYH hızı artmıştır. 1983, 1987, 2002, 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde yüksek büyümenin gerçekleşmesiyle artan refah düzeyini seçmenin hükümetin performansını olumlu değerlendirmiştir. Sandıkta hükümet devamlılığı esas olmuştur. 1991 ve 1999 seçimlerinde GSYH hızı azalmıştır. Bu seçimlerde büyümenin düşmesi sonucu refah seviyesinin düşmesi seçmeni yeni arayışlara itmiştir. 1995 seçimlerinde ise seçmen, büyüme hızı göz ardı ederek diğer makroekonomik faktörlere öncelik vermiştir.

Kamu harcamaların seçmen davranışı üzerindeki etkisine bakıldığında; kamu harcamalarındaki değişime seçmen farklı tepki gösterebilmektedir. Devletin yaptığı harcamalar seçmene hizmet verme kapsamında seçmeni memnun etmiştir. Ancak hızlı artan kamu harcamaları ile borç stokunun yükselişe geçmesi ekonomide enflasyonu tetikleyerek hayat pahalılığına yol açması sonucu seçmen bu durumu hoş karşılamamaktadır. 1983, 1987, 1991, 1995, 2011 ve 2015 yıllarında kamu harcamaları artışının yükseldiği gözlemlenmiştir. 1983 ve 1991 yılları arasında seçmeni manipüle etmek amacıyla aşırı fazla kamu harcaması gerçekleştirilmesi fiyat artışlarına olumlu katkı yaptığından alım gücü düşen seçmen sandığa tepkisini olumsuz bir şekilde yansıtmıştır. 1987 seçim döneminde artan kamu harcamaları fiyat artışlarına neden olmuş ancak seçmen dikkate almamıştır. 1995 seçimlerinde seçmen fiyat artışlarına yol açmadan artan kamu harcamalarını yerine diğer makroekonomik değişkenlere öncelik vermiştir. 2011 ve 2015 seçimlerinde enflasyona yol açmadan kamu harcamaları artıran hükümeti seçmen, ekonomik performansını başarılı değerlendirerek sandıkta olumlu tepkisini ortaya koymuştur. 1999 ve 2002 seçimlerinde kamu harcamalarının kısılması seçmeni yeni arayışlara itmiştir. 2007 seçimlerinde ise kamu harcamaların kısılmasını çok fazla dikkate almayan seçmen diğer makroekonomik göstergeleri dikkate almıştır.

Seçmen davranışına dış ticaret açısından bakıldığında, ihracatın veya ithalatın artmasında seçmenin davranışı kestirmek biraz daha güçleşmiştir. Çünkü ihracatla birlikte döviz kurlarının yükselmesiyle TL değer kaybediyor ve bu durum bireylerin alım gücünde düşüşe neden olmuştur. 1987, 2007, 2015 yıllarında ihracatın ithalattan fazla artmasıyla seçmende olumlu bir tepkiye yol açmıştır. Ancak 1995 seçim döneminde de ihracatta artış gözlenmesine karşı seçmen bu olumlu artışa karşı diğer olumsuz gelişen makroekonomik göstergeleri dikkate almıştır. 1983, 1995 ve 2002 deki ithalattaki artışa karşın ihracattaki artışın düşmesi

seçmenin iktidar yönetimini olumsuz değerlendirerek tepkisini sandığa yansıtmıştır. Lakin 2011 seçimlerinde dış açığın artmasına karşı seçmen diğer makro ekonomik değişkenleri dikkate almıştır.

Para arzı değişiminin genel seçmen davranışı üzerindeki etkisine bakıldığında, hükümet genişletici maliye politikasını uygularken para politikasıyla kaynak yaratmaya çalışır. Bu duruma göre 1983, 1987, 1995,1999, 2002, 2007 ve 2011 yıllarında para arzı artış haddinin düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. 1983, 1995, 1999 ve 2002 seçimlerinde düşen para arzı artış oranına seçmenin duyarsız kaldığı diğer makroekonomik göstergeleri dikkate aldığı gözlemlenmiştir. 1987,2007 ve 2011 seçimlerinde düşen para arzına karşılık ellerinde paranın değerlenmesine ve alım güçlerinin artmasından mutlu olan seçmen hükümeti olumlu değerlendirmiştir. Bu olumlu değerlendirmesini sandığa yansıttığı görülmüştür. 1991 seçimlerinde para arzında meydana gelen artışa karşılık TL'nin değer kaybetmesiyle alım gücü düşen seçmen sandıkta tepkisini sert bir şekilde koymuş ve diğer partilere yönelmiştir. 2015 seçimlerinde artan para arzına karşılık bir tarafta enflasyona yol açmadan kamu hizmetini arttırması hükümeti seçmenin gözünde popüler hale getirmiş ve ekonomik performansını olumlu değerlendiren seçmen sandıkta ödüllendirmiştir.

Hükümetin oluşturulmasında siyasal partinin yanında seçmen davranışı da önemli bir etkidir. Seçmenler hükümetlerin mevcut ve geçmiş dönemde ortaya koydukları performansla değerlendirerek, kendilerine sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik fayda sağlayacak partiye oy verirler. Bundan dolayı bireyler hükümetlerin geçmiş dönemde uyguladığı politikalarının yanında şimdi uyguladıkları politikalarla hakkında gerekli bilgiye ulaşarak kişisel çıkarlarına hareket edecek parti lehine oyunu verirler.

Bu tez çalışmasında ulaşılan sonuçlardan en önemlisi demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan seçimlerde seçmen davranışlarının yönlendirilmesinde kültürel, psikolojik ve ideolojik faktörlerin yanında ekonomik faktörlerinde oldukça önemli yer kapladığı görülmüştür. Enflasyon, işsizlik, yoksulluk gibi ekonomik sorunların gittikçe kötüleştiği kriz dönemlerinde seçmenin davranışının yöneliminde ekonomik faktörlerin diğer değişkelerden daha belirgin olmuştur.

Türkiye’de seçmen davranışlarının yöneliminde ekonomik faktörlerin öneminin artması, süregelen ve yaşantımızın her alanında yer edinen sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmamızdan da anlaşılabacağı gibi seçmenler karar verirken işsizlik, enflasyon gibi sorunlara ağırlık vererek ekonomik sorunlara çözümler üretmesini talep etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmet, (1976), “ *Baskı Gruplarının Siyasi İktidarla İlişkileri*”, Fakülteler Matbaası, İstanbul
- Akgül İlknur Fatma, (2013), “*Türkiye’de Seçmen Davranışları: Politik Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Etkileyen Faktörler*”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akgün, Birol, (2000), “Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M. Y. O Dergisi*, S. 4, ss: 75-92, Konya
- Akgün, Birol, (2001), “Türkiye’de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları”,*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol: 56, Issue: 04, ss: 1-23, Ankara
- Akgün, Birol, (2002), “*Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven.*” Nobel Yayınları, Ankara
- Aktan, Can ve Dileyici, Dilek, (2001), “Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri”, *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Yıl: 1,Sayı: 1, ss: 1-21
- Aktan, Coşkun Can ve Dilek Dileyici, (2002)“*Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri*”, Coşkun Can Aktan (drl.),Anayasal İktisat, Siyasal Kitapevi, Ankara
- Aktan, Coşkun Can ve Dilek Dileyici, (2005), “*Demokrasiye Yöneltilen Başlıca Eleştiriler*”. *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı, Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi*”,Coşkun Can Aktan (drl.). Ankara: Çizgi Kitapevi, ss. 57-105
- Aktan, Coşkun Can ve Ay, Hakan ve Çoban, Hilmi, (2007), “ *Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları*”, İçinde: C.C. Aktan& Dilek Dileyici, ‘*Modern Politik İktisat: Kamu Tercih*’”, Seçkin Yayınları, Ankara
- Aktan, Coşkun Can, Utkulu, Utku ve Togay, Selehattin, (1998), *Nasıl Bir Para Sistemi*, İMKB Yayını, İstanbul
- Alesina, Alberto, (1989), “*Politics and Business Cycles in Industrial Democracies*”, Economic Policy, 8, pp: 57-98
- Alesina, Alberto, Nouriel Roubini ve Gerald D.Cohen (1997), “*Political Cycles and the Macroeconomy*”, London: The MIT Press, pp: 1-13
- Alkan, Mehmet O. , (1998), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş Dergisi*, ss: 48-61
- Alkan, Türker, (1993), “*Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık*”, Bilgi Yayın Evi, Ankara
- Altan, Cemal, (1998), “*1973 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi: "İktidar Senaryoculuğu"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya

Altan, Cemal ve Kapusızoğlu, Mehmet, (2017), “Gelir Düzeyi ve Siyasal Tercih İlişkisi: Mersin Örneği”, *Journal of Current Researches on Business and Economics*, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 77-96

Ateş, Toktamış, (1997), “*Siyasette Yozlaşma*”, Yeni Türkiye, Sayı: 13, ss: 5-26

Ay, Hakan, (1998), “*Ekonomi Politikalarının Oluşturulmasında Baskı ve Çıkar Gruplarının Rolü*”, İktisat Politikası, Vildan Serin (drl.), Alfa Yayınevi, İstanbul

Bakırtaş, İbrahim, (1998), “Politik Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss: 47-63, İzmir

Bakırtaş, İbrahim, (2005), “*Ekonomi Perspektifinden Politik Aktörler*”, Ekin Yayınevi, ss: 13-14, Bursa

Becker Gary, (1985), “*Public Policies, Pressure Groups and Dead Weight Costs*”, *Journal of Public Economics*, vol: 28, Issue: 3, Aralık, pp: 329-347

Berger, H. ve Woitek, U., (1999), “*Further Observations On The Political Business Cycle in German Monetary Aggregates*”, CES University of Munich and University of Glasgow, pp: 185 - 213

Berksoy, Turgay ve Demir, İbrahim, (2004), “*Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye’de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler*,” Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, ss. 513-532.

Besley, Timothy, ve Case, Anne (1992), “*Incumbent Behavior: Vote Seeking, Tax Setting and Yardstick Competition*,” National Bureau Of Economic Research, Sayı: W4041, pp: 153-155

Birinci, Yüksel, (1999), “*Enflasyon, Para Politikası ve Stratejiler*”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Abdullah Türkoğlu’na Armağan, Cilt: 47, İstanbul

Bocutoğlu, Ersan, (2001), “*Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikalar*”, Derya Kitabevi, Trabzon

Buran, Hasan, (2005), “Türkiye’de Parlamento Seçimleri, Yerel Seçimlerde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, İçinde: 21. Yy. Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat I. Cilt, ss: 83-98, İstanbul

Butler, Patrick, (1995), “*Marketing Public Sector Services: Concepts and Collins, Neil: Characteristics*”, *Journal of Marketing Management*, Vol.11, pp.83-96

Çaha, Ömer, (2008), “*Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*”, Orion Kitabevi, Ankara

Çam, Esat, (1995), “*Siyaset Bilimine Giriş*”, Der Yayınları, İstanbul

Çalışkan, Şadan, (2010), “*Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk*”, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, ss: 89-132

Çeçen, Murat,(2009), “*Kimliksel ve Siyasal Dönüşüm Aktörü Olarak 2002 Genel Seçimlerinin Sosyo-Politika Analizleri*”(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya

Çelebi, Ahmet Kemal ve Yalçın, Hikmet Oray, (2004),’’ *The Voting Economy at the Stage of Economic Instability of Developing Countries*’’ Public Choice Society/Economic Science Meeting, (Yayın No:683371), ss: 3-7

Çınar, Tayfun, (2007),“Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, Sayı 62: 3, ss: 141-165, Ankara

Çınar, Ali, (2010), “*Ekonominin Seçmen İdeolojisi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*,” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İzmir.

Cotteret, Jean Marie ve Emeri, Claude, (1991), “*Seçim Sistemleri*”,İletişim Yayıncılık, Çeviri: Ahmet Kotil, İstanbul

Cukierman, Alex ve Meltzer, Allan H, (1986), “İhtiyari Ve Asimetrik Bilgi Altında Belirsizlik, Güvenilirlik ve Enflasyon Teorisi”, *The World Bank Economic Review*, JSTOR, The Econometric Society, Vol: 54, No: 5, pp: 41-54

Çetinkaya, Şahin, (2018), “Tek Parti Hükümeti Döneminde Seçim Ekonomisi Türkiye Örneği: 2002-2018”, *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, C: 2, S: 6, ss: 235-256

Çinko, Levent, (2006), “*Seçmen Davranışları İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme*,” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 61, Sayı, 623-633

Çukurçayır, Mehmet Akif, (2000), “*Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset*”, Yargı Yayınevi, Ankara

Daude, Christian ve Melguizo, Ángel, (2010), “*Taxation and More Representation?: On Fiscal Policy, Social Mobility and Democracy in Latin America*,” OECD Publishing, Sayı: 294, ss: 43-74

Demir, İsmail Cemil, (2013), “Seçmen Tercihlerinin Oluşumunda Vergi Propagandası: Ampirik Bir Çalışma,” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 26, Sayı: 26, ss: 37-56

Demirel, Duygu, (2007), “*Oy Deyip Geçmeyin*”,Hukuk Gündemi, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 8, Ankara, ss: 57-62

Dinler, Zeynel, (1994), “*Mikro Ekonomi*”, Ekin Yayınları, Baskı No:10

Dinler, Zeynel, (1997), “*İktisada Giriş*”, Ekin Kitabevi, Bursa

- Downs, Anthony, (1957), “An Economic Theory of Political Action in a Democracy”, *Chicago Üniversitesi Basın Dergileri Bölümü*, vol: 65, No: 2, pp: 135-150, Chicago
- Dural, Ahmet Baran ve Eseler, Bahriye, (2018), “Rumeli Göçmenlerinin Siyasal Katılımı ve Davranışları: Bayrampaşa İlçesi Örneği”, *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, The Journal Of Social Science, Yıl. 3, Sayı: 6, ss: 74-84
- Durgun, Şenol, (2002), “Statist Political Tradition of Turkey in Retrospective”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (1), ss: 183-204, Retrieved from <http://dergipark.org.tr/gaziuiibfd/issue/28349/301372>
- Dursun, Davut, (2002), “*Siyaset Bilimi*”, Beta Yayınları, İstanbul,
- Durmuş, Mustafa, (2016), “Merkez Bankası Bağımsızlığı”, Para ve Faiz: Kapitalizmde Finansın Ekonomi Politikası,” *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, ss: 22-61, Artvin
- Dreher, Axel ve Vaubel, Roland, (2009), “Foreign Exchange Intervention and Political Business Cycle: A Panel Data Analysis”, *Journal of International Money and Finance*, Else vier, Vol: 28, pp: 755-775
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan, (2004), “*Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*”, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Eke, Erdal (2008); “*Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örnek Olayı*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta
- Ercins, Gülay, (2007), “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı,” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, ss: 25-40
- Erdoğan, Seyfettin, (2004), “*Siyaset-Ekonomi İlişkileri*”, Değişim Yayınevi, İstanbul
- Eren, Ercan ve Bildirici, Melike (2001), “*Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık:1990-2001*”, İşletme&Finans, No. 187, İstanbul
- Erkmen, Ayşe, (2018), “Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (3), ss: 1225-1247
- Eryılmaz, Bilal, (1993), “Kamu Bürokrasisinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 26, S: 4, Aralık, ss: 81-106, İstanbul
- Fair, Ray, (1978), “*The Effect of Economic Events on Votes For President*,” The Review of Economics and Statistics, Cilt: 60, Sayı: 2, pp: 85-126

Frieden, J Grezzi P. And Stein E. (2001), ‘*Politics and Exchange Rates: A Cross Country Study Approach to Latin Amerika*’, in: Frieden J. Stein E.(Ed), *The Currency Game: Exchange Rate Politics in Latin America*, Inter –American Development Bank, Washington, pp: 21-64

Gamez, Cesareo, (2012), ‘*Political Cycle, Real Exchange Rate and Aggregate Supply in Mexico*’ *Journal Of Accounting Finance and Economics* Vol: 3,No: 1, pp: 22-37

Ghezzi, P, Stein E. Streb, J. (2000), ‘*Real Exchange Rate Around Elections*’, CEMA Working Papers Serie Documentos de Trabajo 174, Universidad del CEMA

GİB, (2014), ‘*Vergileme Bülteni*’, <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/taxation8.pdf>, Erişim Tarihi: 02. 03. 2019

Gökçe, Ali Fuat, (2013), ‘*Siyasal Partilerde Lider ve Yönetim Değişimleri*’, Ada Kitabevi, Gaziantep

Gray, S.and Hoggarth G. , (1996), ‘*Introduction to Monetary Operation*’, 3 Edition, London,: Centre for Central Banking Studies, Bank of England, Handbooks in Central Banking No:10, pp: 4-77

Gülmen, Yüksel, (1979), ‘*Türk Seçmen Davranışı (1960-1970)*’, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul

Günel, Erdoğan, (2005), ‘*Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*’, Turhan Kitabevi, Ankara

Güvel, Enver Alper, (2004), ‘*Suç ve Ceza Ekonomisi*’, Roma Yayınları, Ankara

Güvel, Enver Alper, Koç, Aylin, (2011), ‘*Kamu Açıklarının Politik Ekonomisi*’, *Sosyoekonomi*, C. 1, ss: 57-75

Grier, Kevin ve Tullock, Gordon, (1989), ‘*Ulusal Ekonomik Büyümenin Ampirik Bir Analizi, 1951-1980*’, *Para Ekonomisi Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 24, pp: 13-29

Hülür, Himmet ve Kalender, Ahmet, (2003), ‘*Sosyo-Politik Tutumlar ve Din (Konya Araştırması)*’ Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya,

Işık, Sayım ve Duman, Koray ve Korkmaz, Adil, (2004), ‘*Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması*’, *İzmir İktisat Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:1, ss: 65-76

İslamoğlu, Ahmet Hamdi, (2002), ‘*Siyaset Pazarlaması Toplum Kalite*’, Beta Yayıncılık, İstanbul

Kalaycı, İrfan, (1999), ‘*Seçim Ekonomisi ya da Siyasal Konjonktür: 18 Nisan Seçimleri Üzerine Kısa Bir Not*’, *Banka & Ekonomik Yorumlar*, Cilt. 36, No. 1-2, ss: 45-56

Kalaycıoğlu, Ersin, (1984), “Çağdaş Siyasal Bilim-Teori, Olgu ve Süreçler”, Beta Yayınları, İstanbul

Kalender, Ahmet, (2005), “Siyasal İletişim, Seçmenler ve İkna Stratejileri”, Çizgi Kitabevi, Konya

Kapani, Münici, (2004), “*Politika Bilimine Giriş*”, Bilgi Yayınevi, Ankara

Kapusızoğlu, Mehmet, (2011), “Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, ss: 25-40

Karaaslan, Ahmet ve Bakırtaş, İbrahim, (1999), “Bürokrasinin Ekonomik Analizi (Kavramlar, Modeller, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), ss: 47-63, Kütahya

Karagöl, Erdal Tanas ve Dama, Nergis, (2015), “*Partilerin Vaatleri Seçim Sonuçları Nasıl Etkiler?*”, Seta Perspektif Sayı:101, ss: 1-5

Karaçor, Süleyman ve Gözümlü, Perihan, (2012), “Türkiye’de Seçmen Tercihlerinin Oluşmasında Seçim Kampanyaları ve Siyasal Pazarlamanın Rolü Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 24, ss: 403-426

Karluk, Sadık Rıdvan, (2005), “*Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*”, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul

Keith, Bruce, E. , David, B. MAGLEBY, Candice J. NELSON, Elizabeth ORR, Mark C. WESTLY ve Raymond E. WOLFINGER, (1992), “*The Myth of the Independent Voter*” University of California Press, Los Angeles, 1992.

Kılınç, Kamil ve Urhan, Yalçın, (2012), “*Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu*”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara

Kışlalı, Ahmet Taner, (2003),” *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*”, İmge Yayınları, Ankara

Kiriş, Hakan Mehmet, (2005), “*Kent ve Köy Ayrımının Seçmen Davranışlarının Şekillenmesine Etkisi Isparta Kenti ve Köyleri Örnek Olay Araştırması*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta

Kongar, Emre, (2005), “*21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*”, Remzi Kitabevi, İstanbul

Kökocak, Abdulkadir, (2011), “*Kamu Ekonomisi*”, Ekin Basımevi, Bursa

Köktaş, Mehmet Emin, (1997), “*Din ve Siyaset Siyasal Davranış ve Dindarlık*”, Vadi Yayınları, Ankara

Kumcu, Ercan, (2000), “*İstikrar Arayışları*”, Doğan Kitabevi, İstanbul

Macrea, Duncan, (1977), “A Political Model of Business Cycle”, The Journal of Political Economy, Vol. 85, No. 2, pp: 89-116

Nordhaus, William, (1975), “The Political Business Cycle” *Review of Economic Studies* 42, 1969 – 1990, vol: 42, Issue: 2, pp: 169-190

Markus, Gregory, (1993), *"The Impact of Personal and National Economic Conditions on the Presidentat Vote: A Pooled Cross - Sectional Analysis,"* Contraversies in Voting Behavior, Richard G. Niemi and Herbert F. Weisberg (Washington, D.C.z: C.Q Press), pp: 561-590

Norris, Pippa, (2004), “The Evolution of Election Campaigns: Eroding Political Engagement”, John F. Kennedy School Of Government Harvard Üniversitesi, January 17, pp: 1-27, USA

Nunez, Matias, (2009), “Political Competition over Distortionary Taxation,” Sayı 2009-09. THEMA (THéorie Economique, Modélisation et Applications), *Université de Cergy-Pontoise*, pp: 111-152

Okumuş, Abdullah, (2007), “Pazarlama Anlayışında Siyasal Pazarlamanın Yeri Ve Pazar Konumlarına Göre Siyasi Partilerin Stratejik Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, ss: 52-58

Onur, Sara, (2001), “Kamu Seçimi Teorisinde Oylama Olgusu Analizi,” *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, ss: 47-85

Önder, İzzetin, (1991), “Seçim Arifesinde İmaj Yaratma Çabaları”, *ISO Dergisi*, Sayı: 307,ss: 307-333

Özbilen, Şevki, (1999), “*Maliye Politikası*”, Ezgi Kitabevi, Bursa

Özbudun, Ergun, (2018), “*Türk Anayasa Hukuku*”, Yetkin Yayınları, Ankara

Özdemir, Mehmet Bülent, (2007), “*Türkiye’de Seçim Ekonomisi ve Bütçesel Etkileri*”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Isparta.

Özer, İnan ve Meder, Mehmet, (2008), “*Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı*”, Ege Yayınları, İstanbul

Özkan, Fulya, (2004), “*1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi*”, Journal of Historical Studies

Öztekin, Ali, (2000), “*Siyaset Bilimine Giriş*”, Siyasal Kitabevi, Ankara

Öztekin, Ali, (2003), “*Siyaset Bilimine Giriş*”, Siyasal Kitabevi, Ankara

Öztürk, Nazım, (2004), “Anayasal İktisat Çerçevesinde Demokrasiyi Yozlaştıran İktisadi Etmenler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 3, Eylül, ss: 17-35

Polat, Ferihan, (2009), “*Dinin Türk Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi: Denizli İli Örneği*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Antalya

Parasız, İlker, (2006), “*Makro Ekonomi Teori ve Politika*”, Ezgi Kitabevi, Bursa

Pınar, Abuzer, (2000), “Vergilenmenin Siyasal İktisadı: Literatüre Bir Bakış,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 55, Sayı 2, ss: 96-111

Polat, Ferihan, (2010), “*Din Siyaset ve Seçmen*”, Çizgi Kitabevi, Konya

Reichenvater, Arno,(2007), “*Business Cycles, Political Incentives and the Macroeconomy: Comparison of Models*”, *Keskustelualoitteita*, No:47, University of Joensuu, pp:1-17, Finland

Ross, Michael L. , (2004), “*Does Taxation Lead to Representation? ,* ” *British Journal of Political Science*, Cilt 34, Sayı 02, pp: 21-34

Saatcioğlu, Cem, (2001), “*Dış Ticaretin Önündeki Engeller Ve Çevresel Kriterler İle Dış Ticaret İlişkisi*”, [http:// www. dtm.gov.tr](http://www.dtm.gov.tr) , (22 /03/ 2019)

Sakal, Mustafa, (1998), "Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C13/S1, ss: 211-229, İzmir

Samuelson, Paul A. Ve William Nordhous (2005), “*Economics*”,Mc GrawHill Publication, ss: 3-56, New York

Sarıbay, Ali Yaşar, (2000), “*Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*”, Alfa Yayınları, İstanbul

Sarıbay, Ali Yaşar ve Süleyman Seyfi, ÖĞÜN, (1999), “*Politik Bilim*”, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Sarıkoca, Erem, (2010), “*Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*”,Fenomen Yayıncılık, Ankara

Sağbaş, İsa ve Saruç, N. Tolga, (2003), "Vergi Politikalarının Seçmenlerin Parti Tercihi Üzerindeki Etkisi: Ankete Dayalı Bir Çalışma," *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı 130, ss:74-104

Savaş, Vural Fuat,(1986), “*Politik İktisat*”, Beta Basım Yayınevi, İstanbul

Savaş, Vural Fuat, (2016), “*Politik İktisat*”, Beta Yayınları, İstanbul

Savaşan, Fatih, (2006), “Vergi Aflarına Mükellef Tepkisi: Türkiye’de Vergi Aflarından Kimler Faydalaniyor? , ” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, ss: 149-171

- Savaşan, Fatih, (2012), “*Kamu Ekonomisi*”, 1, Celepler Matbaacılık, Trabzon
- Şener, Orhan, (1998), “*Kamu Ekonomisi*”, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil, (2006), “*İktisat Biliminin Temelleri*”, Güzem Can Yayınları, İstanbul
- Sezgin, Şennur, (2005), “*Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar*”, Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F Akademik Fener Dergisi, pp:102-117, Balıkesir
- Sezgin, Şennur, (2007), "Ekonomik Oy Verme Teorisi: Türkiye Örneği (1998- 2003)," *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 40, Sayı: 2, ss: 21-38
- Slemrod, Joel, (2002), “*Trust in Public Finance*,” National Bureau of Economic Research, (No. w9187), ss: 1-50
- Sitembölükbaşı, Şaban, (2001), “*Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyo - Ekonomik Faktörler*”, Nobel Yayınları, Ankara
- Sönmez, Mustafa, (1982), “*Türkiye’de Gelir Eşitsizliği*”, İletişim Yayınları, İstanbul
- Stiglitz, Joseph Eugene, (1994), “*Kamu Ekonomisi Kesimi*”, (Çev: Ömer Faruk Batırel), 2, Marmara Üniversitesi, Yayın No:549, İ.İ.B.F Yayın No:396, pp: 473-779, İstanbul
- Schuknecht, Ludger, (2000), “*Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries*,” *Public Choice*, Sayı 102, ss: 1-2
- Şahin, Hüseyin, (2007), “*Türkiye Ekonomisi*”, Ezgi Yayınları, 9. Baskı, Bursa
- Tatar, Taner, (1997), “*Siyaset Sosyolojisi*”, Turan Yayıncılık, İstanbul
- Tosun, Tanju, Tosun, Gülgün Erdoğan, (2015), “*Kazanım ve Kaybedenleriyle 1 Kasım Seçimleri*”, *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), Ocak-Aralık, ss: 1-23 İzmir
- Tosuner, Mehmet Ve Demir, İhsan Cemil (2009), "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 1, ss:1-15
- TCCSB(Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı),(2019), “*Parasal Göstergeler*”, TCCSB Yayınları, <http://www.sbb.gov.tr/kamu-kesimi-genel-dengesi/>, Ankara, Erişim Tarihi: Erişim Tarihi:02.03.2019,
- TCCSB(Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı),(2019), “*Kamusal Gelir ve Gider Göstergeleri*”, TCCSB Yayınları, <http://www.sbb.gov.tr/mali-piyasalar>, Ankara, Erişim Tarihi:02.03.2019,
- Telatar, Funda, (2004), “*Politik İktisat Politikası*”, İmaj Yayınları, Ankara

Teyyare, Erdoğan ve Avcı, Mehmet,(2016), “Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışları: 2014 Yerel Seçimleri ve Zonguldak İli Örneği”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 1, ss: 51-76

Tokgöz, Oya, (1978), “*Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c.33, no. 3-4, Eylül-Aralık, ss: 81-90, Ankara

Turan, İlter, (1986), “*Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*”, Der Yayınları, İstanbul

Turanlı, Rona , (2000), “*İktisadi Düşünce Tarihi*”, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu), (2019), “*Enflasyon Oranları*” TÜİK Yayınları, Ankara, Erişim Tarihi:02.03.2019, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu),(2019), “*GSYH Oranları*”,TÜİK Yayınları, Erişim Tarihi:02.03.2019, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu),(2019) “*İşsizlik Oranları*”,TÜİK Yayınları, Ankara, Erişim Tarihi:02.03.2019, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu),(2019) “*Dış Ticaret Oranları*”,TÜİK Yayınları, Ankara, Erişim Tarihi:02.03.2019, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Türküne, Mümtaz’er, (2010), “*Siyaset*”, Opus Yayınları, İstanbul

Walter, Stefanie, (2006), “*Policy Responses to Speculative Attack Before and After Election: Theory and Evidence*,” CIS Working Paper No:19,University of Zurich

Yıldırım, Erdoğan, (1995), “*Türkiye’de Siyaset Süreci ve Profesyonel Siyasette Benliğin Kurulması: SHP Örneği*”, 1. Baskı, Ark Yayınları, Ankara

Üçgöz, Selcan, (2005), “*IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkiler: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Kararlaştırılması*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş

Ünsal, Erdal Muzaffer, (2005). “*Makro İktisat*”, İmaj Yayıncılık, 6. Basım, Ankara

Varlık, Ülkü ve Ören, Banu, (2001), “*Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*”, Der Yayınları, İstanbul

Varım, Suphi, (1997), “*2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Seçim Ekonomisi.*”, Türkiye Genç İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul

Vestyuk, Sergiy,(2004), “*Partisan Differences in Economic Outcomes and Corresponding Voting Behavior: Evidence from the U.S.*,” Public Choice, 120

Yalta, Yasemin, (2011), ‘*Para Teorisi ve Politikası*’ T BA Açık Ders Malzemeleri Projesi, Ekim

Yavaşgel, Emine, (2014), ‘*Temsilde Adalet Ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*’, Nobel Yayınları, Ankara.

Yayla, Atilla,(2004), ‘*Siyaset Bilimi*’, Adres Yayınları, İstanbul

Yenipazarlı, Aslı, (2014), ‘*Merkez Bankasının Bağımsızlığı, Yönetişim, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme*’, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, pp: 1-15, Aydın

Yıldırım, Murat, (2001), ‘*Milli Egemenlik Kavramı ve Türkiye’de Seçim Sistemleri*’, Cumhuriyet Üniversitesi, Eylül, ss: 1-13, Sivas

YSK (Yüksek Seçim Kurulu), ‘*Genel Seçim Sonuçları*’, <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>, Erişim Tarihi: 25.05.2019

Yücekök, Ahmet, (1987), ‘*Siyasetin Toplumsal Tabanı*’, Anadolu Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara

ÖZGEÇMİŞ

18 Haziran 1993 yılında Kütahya/Domaniç’ de doğdu. İlk ve orta öğretimini Kütahya Çokköy İlköğretim Okulu’nda tamamladıktan sonra Kütahya Domaniç Çok Programlı Lisesi’ sinden 2011 yılında mezun oldu. Aynı yıl Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü kazandı ve buradaki 4 yıllık öğrenimini 2015 yılında bitirdi. Aynı yıl Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda tezli yüksek lisans öğrenimine başladı.